

SAVSAD Savunma ve Savaş Araştırmaları Dergisi

Yazışma Adresi / Correspondence

MSÜ Kara Harp Okulu Dekanlığı Dikmen Cad. 06654 Bakanlıklar / ANKARA

Telefon / Phone : +90 312 4175190 / 5311

E-Posta / E-Mail : savsad@kho.msu.edu.tr

Web : <https://savsad.kho.msu.edu.tr/>

ISSN : 2718-0301
E-ISSN : 2718-0700

YIL 2021
GILT 31
SAYI 2

SAVSAD

Savunma ve Savaş Araştırmaları Dergisi

THE JOURNAL OF DEFENCE AND WAR STUDIES

Cilt / Volume : 31
Sayı / Number : 2
Yıl / Year : 2021

MILLÎ SAVUNMA ÜNİVERSİTESİ
KARA HARP OKULU

SAVSAD

SAVUNMA VE SAVAŞ ARAŞTIRMALARI DERGİSİ
THE JOURNAL OF DEFENCE AND WAR STUDIES

Cilt/Volume: 31
Sayı/Issue : 2

ARALIK 2021
DECEMBER 2021

SAVSAD
SAVUNMA VE SAVAŞ ARAŞTIRMALARI DERGİSİ
THE JOURNAL OF DEFENCE AND WAR STUDIES
ISSN: 2718-0301 E-ISSN: 2718-0700

Dergi Sahibi - Baş Editör / Licensee - Editor-in-Chief
Prof. Dr. Gültekin YILDIZ

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü / Managing Editor
Tamer KÖSEDAĞ

Alan Editörleri / Field Editors	Alanı / The Field
Prof. Dr. İbrahim Ethem ATNUR(<i>Millî Savunma Üniversitesi</i>)	Tarih Editörü
Prof.Dr. Ayşe KAYAPINAR(<i>Millî Savunma Üniversitesi</i>)	Tarih Editörü
Prof. Dr. Abdülkadir VAROĞLU (<i>Başkent Üniversitesi</i>)	Savunma Yönetimi Editörü
Prof. Dr. Haldun YALÇINKAYA (<i>TOBB ETÜ Üniversitesi</i>)	Uluslararası İlişkiler Editörü
Doç. Dr. Memduh BEĞENİRBAŞ (<i>Millî Savunma Üniversitesi</i>)	Savunma Araştırmaları Editörü
Doç. Dr. Kemal EROĞLUER(<i>Millî Savunma Üniversitesi</i>)	Savunma Yönetimi Editörü

Türkçe Dil Editörleri / Turkish Language Editors
Ahmet Metehan ŞAHİN
Hava YEŞİLYURT
Murat YILDIZ

İngilizce Dil Editörleri / English Language Editors
Tamer KÖSEDAĞ
Senem Büşra YILDIZ

Türü / Journal Type
Yaygın Süreli Yayın / Vernacular Publication

Yayın Aralığı / Publication Schedule
Altı Ayda Bir (*Haziran-Aralık*) / Semi-Annually (*June-December*)

Yayın Dili / Journal Language
Türkçe, İngilizce / Turkish, English

Baskı / Printing
MSÜ Kara Harp Okulu Basımevi / TNDU Military Academy Printing House

Yayın İdare Adresi / Correspondence:
SAVSAD Savunma ve Savaş Araştırmaları Dergisi
MSÜ Kara Harp Okulu Dekanlığı Dikmen Cad.
06654 Bakanlıklar - ANKARA
Tel : (0312) 417 51 90 / 5311
E-posta : savsad@kho.msu.edu.tr
Web : <https://savsad.kho.msu.edu.tr/>

Yayın ve Danışma Kurulu / Editorial and Advisory Board E-posta / E-mail

Prof. Dr. Sertaç Hami BAŞEREN (<i>Ankara Üniversitesi</i>)	baseren@politics.ankara.edu.tr
Prof. Dr. Türksel K. BENSGHIR (<i>Hacı Bayram Veli Üniversitesi</i>)	tbensghir@hbv.edu.tr
Prof. Dr. Serhat BURMAOĞLU (<i>İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi</i>)	serhat.burmaoglu@ikc.edu.tr
Prof. Dr. Yavuz ERÇİL (<i>Başkent Üniversitesi</i>)	yceril@baskent.edu.tr
Prof. Dr. Nevin Güngör ERGAN (<i>Hacettepe Üniversitesi</i>)	nevine@hacettepe.edu.tr
Prof. Dr. Uğur GÜNGÖR (<i>Başkent Üniversitesi</i>)	ugungor@baskent.edu.tr
Prof. Dr. Bilçin MEYDAN (<i>Uludağ Üniversitesi</i>)	btak@uludag.edu.tr
Prof. Dr. Yalçın SARIKAYA (<i>Giresun Üniversitesi</i>)	yalcin.sarikaya@giresun.edu.tr
Prof. Jacob N. SHAPIRO (<i>Princeton School of Public and International Affairs</i>)	jns@princeton.edu
Prof. Dr. Akif TABAK (<i>İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi</i>)	akif.tabak@ikc.edu.tr
Prof. Dr. Mesut UYAR (<i>Antalya Üniversitesi</i>)	mesut.uyar@antalya.edu.tr
Prof. Dr. Azmi YALÇIN (<i>Çukurova Üniversitesi</i>)	azmiyalcin@mail.cu.edu.tr
Prof. Dr. Fatih YEŞİL (<i>Hacettepe Üniversitesi</i>)	fyesil@hacettepe.edu.tr
Prof. Dr. Uğur ZEL (<i>Welch College of Business and Technology</i>)	zelu@sacredheart.edu
Doç. Dr. Efdal AS (<i>Millî Savunma Üniversitesi</i>)	eas@kho.msu.edu.tr
Doç. Dr. Serkan YENAL (<i>Millî Savunma Üniversitesi</i>)	syenal@kho.msu.edu.tr
Dr. Öğr. Üyesi Sadık Emre KARAKUŞ (<i>Millî Savunma Üniversitesi</i>)	sekarakus@kho.msu.edu.tr
Assoc. Prof. Petar MARINOV (<i>Rakovski National Defence College</i>)	petyr.marinov@abv.bg
Assoc. Prof. Patricia J. SOHN (<i>University of Florida</i>)	pjsohn@ufl.edu
Dr. Barış ATEŞ (<i>Millî Savunma Bakanlığı</i>)	baris.ates@msb.bak
Dr. Nazım CAFEROV (<i>Azerbaycan Devlet İktisat Üniversitesi</i>)	cafersoy@yahoo.com
Dr. Özgür KÖRPE (<i>Millî Savunma Üniversitesi</i>)	okorpe@msu.edu.tr
Dr. Cavid VELİYEV (<i>Azerbaycan Uluslararası İlişkiler Araştırma Merkezi</i>)	veliyevcaavid@gmail.com

SAVSAD

SAVUNMA VE SAVAŞ ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

ISSN: 2718-0301 E-ISSN: 2718-0700

DERGİ HAKKINDA

Millî Savunma Üniversitesi Kara Harp Okulu Dekanlığı tarafından yayımlanan “SAVSAD Savunma ve Savaş Araştırmaları Dergisi”, yılda iki kez yayımlanan (Haziran-Aralık), sosyal bilimlerle ilişkili bilimsel makalelere yer veren, ulusal ve hakemli bir dergidir. Dergi, ULAKBİM TR Dizin, ULAKBİM Dergipark ve Google Scholar bilimsel yayın dizinleri ve veri tabanlarında taranmaktadır. Dergide yayımlanan makalelerin bilim ve dil sorumluluğu yazarlarına aittir. Yayımlanan makaleler yazarların bireysel görüşünü yansıtmaktadır; Millî Savunma Üniversitesi, Millî Savunma Bakanlığı ve Türk Silahlı Kuvvetlerinin görüşlerini yansıtmamaktadır.

SAVSAD Savunma ve Savaş Araştırmaları Dergisi’nde Türkçe ve İngilizce makaleler kabul edilmektedir. Strateji ve güvenlik, uluslararası ilişkiler ve bölgesel çalışmalar, savaş araştırmaları, askerî tarih, savunma yönetimi, istihbarat çalışmaları, harp ve silahlı çatışma hukuku ve askerî sosyoloji dallarındaki makaleler dergi editörlüğü tarafından değerlendirmeye alınmaktadır.

Açık Kaynak Beyanı: SAVSAD Savunma ve Savaş Araştırmaları Dergisi açık erişime sahip bir dergidir. Dergide yayımlanan makalelerin tam metinlerine ücretsiz erişilebilir.

Derginin Tarihçesi: SAVSAD Savunma ve Savaş Araştırmaları Dergisi 1991 yılında “Kara Harp Okulu Dergisi” adıyla yayın hayatına başlamıştır. 1995 yılında ismi “Kara Harp Okulu Bilim Dergisi” olarak değiştirilmiştir. 2006 yılından itibaren ulusal ve hakemli bir dergi statüsüne uygun biçimde yayın yapmaktadır. 2020 yılı Aralık sayısından itibaren “SAVSAD Savunma ve Savaş Araştırmaları Dergisi” ismi ile yayın hayatına devam etmektedir.

THE JOURNAL OF DEFENCE AND WAR STUDIES

ISSN: 2718-0301

E-ISSN: 2718-0700

ABOUT THE JOURNAL

The Journal of Defence and War Studies is a national, double-blind refereed journal published semiannually (June-December) by the Dean's Office of Turkish Military Academy. It accepts articles related to social sciences. The Journal is indexed/ abstracted by ULAKBİM TR Dizin, ULAKBİM Dergipark and Google Scholar Services. The scientific and linguistic content of the studies published in the Journal is under the authors' responsibility. The views expressed in the journal are solely of the authors and do not necessarily reflect the views of the Ministry of Defence or The Turkish Armed Forces.

The Journal accepts articles in Turkish and English. The articles related to strategy and security, international relations and regional studies, war studies, military history, defence management, intelligence studies, law of armed conflicts and military sociology are accepted.

Open Access Statement: All the articles published in this journal are free to access immediately from the date of publication. We do not charge any fees for any reader to download articles for their own scholarly use.

History of the Journal: The Journal of Defence and War Studies started its publishing life in **1991** named as "The Journal of Turkish Military Academy". It has changed its name as "The Science Journal of Turkish Military Academy" in **1995**. It has been being published as a national and double-blind refereed journal since **2006**. It has changed its name to "The Journal of Defence and War Studies" by its **2020** December issue and continues its publishing life.

SAVSAD

SAVUNMA VE SAVAŞ ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

ISSN: 2718-0301 E-ISSN: 2718-0700

AMAÇ VE KAPSAM

SAVSAD Savunma ve Savaş Araştırmaları Dergisinin amacı, millî savunma ve güvenlikle ilgili sosyal bilimler alanlarında araştırmalara yer vermek; araştırmacılar ve ilgili uygulamacılar arasındaki etkileşimi destekleyerek bilimsel gelişime hizmet etmektir.

Dergimizin ana hedefi; bilimsel normlara ve bilim etiğine uygun, nitelikli ve özgün çalışmaları titizlikle değerlendirerek, öncelikli dergiler arasında yer almaktır.

Türkçe ve İngilizce olarak yayınlanabilen makaleler, derginin son sayfasındaki ya da dergi internet adresindeki “Yazarlar İçin Rehber” bölümüne göre hazırlanıp gönderilmelidir.

THE JOURNAL OF DEFENCE AND WAR STUDIES

ISSN: 2718-0301 E-ISSN: 2718-0700

AIM AND SCOPE

The aim of the journal is to contribute to scientific development by providing a medium for researchers in military social sciences; and to strengthen the interaction among researchers and practitioners.

Our vision is to be cited among prestigious journals in military social sciences, by maintaining a high standard in evaluating original and qualified research in line with scientific norms and ethics.

Articles, written either in Turkish or English, must follow the formatting rules (Author Guidelines) of the journal, which is outlined at the end of the journal or the Journal’s web site.

İçindekiler/Contents

Sayfa/Pages

ULUSLARARASI İLİŞKİLER / INTERNATIONAL RELATIONS

- Uluslararası Sistem ve Kutup Yapıları Üzerine Genel Bir Değerlendirme**
Makalenin Türü: Araştırma Makalesi, JEL Kodları: F50, F51
A General Assessment on the International System and Polar Structures
Article Type: Research Article, JEL Codes: F50, F51
Kürşat KORKMAZ **201-224**

SAVAŞ ARAŞTIRMALARI / WAR STUDIES

- Değişen Karakteri Bağlamında Savaşla İlgili Kavramların Yeniden Sınıflandırılması**
Makale Türü: Araştırma Makalesi, JEL Kodları: F50, F51, F52
Re-classification of the Concepts of War in the Context of Changing Character of War
Article Type: Research Article, JEL Codes: F50, F51, F52
Hakkı Bahadır ÖZTÜRK **225-262**

- Askeri Harekâtın Evrimi ve İstihbarat, Gözetleme, Keşif Faaliyetlerinin Değişen Araçları**
Makale Türü: Araştırma Makalesi, JEL Kodu: H56, N40
Revolution in Military Affairs and Changing Instruments of Intelligence, Surveillance, and Reconnaissance
Article Type: Research Article, JEL Code: H56, N40
Güngör ŞAHİN, Süfyan Kadir KIVAM **263-286**

ASKERÎ TARİH / MILITARY HISTORY

- Birleşik Krallık'ın Terörizmle Mücadelesinde Yasal Düzenlemelerin Sonuçları**
Makalenin Türü: Araştırma Makalesi, JEL Kodu: F50, F51, F52
The Consequences of Legal Regulations in the United Kingdom's Counter-Terrorism
Article Type: Research Article, JEL Code: F50, F51, F52
Kazım Murat ÖZKAN, Ömer Furkan DEMİRCİ **287-318**

SAVUNMA YÖNETİMİ / DEFENSE MANAGEMENT

- Savunma Tedarik Projelerinde Risk Yönetimi**
Makale Türü: Derleme Makalesi, JEL Kodları: D81, H56, H57, O22
Risk Management in Defense Acquisition Projects
Article Type: Review Article, JEL Codes: D81, H56, H57, O22
Mustafa Kemal TOPCU, Göksel KORKMAZ **319-356**

- YAYIN POLİTİKASI**
Publication Principles **357-360**

- ETİK KURALLAR**
Ethical Rules **361-368**

- YAZARLAR İÇİN REHBER**
Author Guidelines **369-378**

ULUSLARARASI SİSTEM VE KUTUP YAPILARI ÜZERİNE GENEL BİR DEĞERLENDİRME

Kürşat KORKMAZ*

Öz

Bu çalışma uluslararası sistem ve kutup yapıları arasındaki sorunsalı irdelemektedir. Farklı yaklaşımlar ve görüşler ortaya koyularak, kutupluluk ve savaş arasındaki ilişki tartışılmaktadır. Uluslararası sistemde her dönem sistem içerisinde güç dağılımına göre çok kutuplu, iki (çift) kutuplu ve tek kutuplu yapılar bulunmaktadır. Çalışmanın ağırlık merkezini bu kutup yapılarının hangisinin daha istikrarlı olduğu sorunsalının incelenmesi oluşturmaktadır. Literatürde, çok kutuplu yapılarda savaş ve çatışma eğilimlerinin az olduğu ile ilgili görüşler çoğunluktadır. Bunun aksine iki kutuplu yapının zaman içerisinde daha istikrarlı olduğu iddiası ağırlık kazanmıştır. Ancak son dönemde ise tek kutuplu yapıların savaş ve çatışma risklerinin daha az olduğu iddiası öne çıkmıştır. Çalışmada, bu kutupluluk ilişkisini etkileyen güç dengesi, gerilemecilik-yenilemecilik ve güç dağılımı gibi belirleyici unsurlar tartışılmıştır. Bu bağlamda ortaya çıkan bulgular, önümüzdeki dönemde uluslararası sistemde belirecek güç mücadelesi kompozisyonlarını anlamamıza yardımcı olacaktır. Bu kapsamda, Soğuk Savaş sonrası ABD merkezli tek kutuplu bir yapının oluşması, 2008'den itibaren bu yapının aşınmaya başlaması ve Güneydoğu Pasifik'te yükselen bir güç olan Çin'in ABD'ye meydan okuması gelecek dönemde Çin ve ABD arasında iki kutuplu bir yapının ortaya çıkabilme ihtimalini güçlendirmektedir.

Makalenin Türü: Araştırma Makelesi

Anahtar Sözcükler: Uluslararası Sistem, Kutup Yapıları, Gerilemecilik-Yenilemecilik, Güç Dağılımı, Savaş.

JEL Kodları: F50, F51

Yazarın Notu: Bu çalışma bilimsel araştırma ve etik kurallarına uygun olarak hazırlanmıştır. Bu çalışmada etik kurul izni veya yasal/özel izin gerektirecek bir içerik bulunmamaktadır. Çalışma ile ilgili herhangi bir çıkar çatışmasının bulunmadığı SAVSAD Savunma ve Savaş Araştırmaları Dergisine yazar imzası ile beyan edilmiştir.

A General Assessment on the International System and Polar Structures

Abstract

This study is examining the issues between the international system and polar structures. In the study, through different opinions and approaches, relationship between polarity and war is discussed. In the international system in every period, there are monopolar and bipolar systems according to the power distribution. This study mainly discusses the question which of the

* Dr. Öğretim Üyesi, Kırıkkale Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü,
kursatkorkmaz@kku.edu.tr, ORCID: 0000-0003-3004-4349

Geliş Tarihi/ Arrived : 13.04.2021

Kabul Tarihi/ Accepted : 24.11.2021

aforementioned structures is more steady and consistent. In the literature, the majority of opinions suggest that there are fewer tendencies to war and conflict in bipolar structures. Contrary to this, the opinion that a bipolar structure is steadier has gained more importance in time. In the recent period, however, the argument that a monopolar structure is less prone to wars and conflicts has been highlighted. In the study, the factors which affect determining the polarity relation such as power balance, regression-ism – renewal-ism and power distribution are discussed. In this regard, these discoveries will help us grasp the power struggle compositions which will arise in the international system in the forthcoming period. In this regard, the comprising of a USA-based monopolar structure after the cold war, then commencing of the eroding of this structure in 2008, and finally the challenge called on by China which is a rising power in the southeast pacific toward USA strengthens the possibility that there will be bipolar structure between China and USA in the forthcoming period.

Article Type: Research Article

Key Words: International System, Polar Structures, Regression-Regeneration, Distribution of Power, War.

JEL Codes: F50, F51

Author's Note: This study was prepared in compliance with the scientific search and publication ethics. There is no content necessitating any permission from Ethical Board or any legal/special permission in this study. I, as the author of the article, signed my declaration certifying that there was no conflict of interest within the article preparation process.

GİRİŞ

Kutup yapıları uluslararası ilişkiler literatüründe üzerinde tartışmaların yaşandığı bir kavram olmakla birlikte, modern uluslararası sistemin kuruluşundan günümüze kadar uzanan süreç içerisinde önemini koruyan ve analizlerde belirleyici olan bir kavramdır. Kutup yapıları modern uluslararası sistemin dönemlere göre sınıflandırılmasında önemli bir olgu olarak varlığını korumuştur. Ayrıca uluslararası ilişkiler teorilerinde sıkça kullanılan bir kavram olma niteliğine de sahiptir.

1960'lardan itibaren güç dengesi ve savaş arasındaki ilişki geleneksel realist görüşlerle ortaya konulmaya başlanmıştır. Bu çalışmaların genelinde, uluslararası sistem içerisindeki askerî güç dağılımı ile kutuplaşma ve kutupluluk kavramları arasında gevşek yapıda bir ilişki olduğu vurgulanmıştır. Bu bağlamda, uluslararası ilişkiler alanındaki teorik çalışmalarda en önemli konuların başında iki kutuplu ve çok kutuplu sistemlerin karşılaştırılması yer alır. Bu doğrultuda çalışmanın amacı, kutupluluk, kutuplaşma ve savaş arasındaki bağlantı üzerinde yoğunlaşarak, günümüzdeki uluslararası sistem içerisinde bu kavramlar arasındaki bulguların incelenmesidir.

Son dönemde uluslararası sistem içinde iki kutuplu ve çok kutuplu bir dünya konusunda tartışmaların arttığı bir süreçten geçilmektedir. Covid-19 sonrasında yeni bir uluslararası sistemin ortaya çıkabileceği noktasında güçlü emareler belirmiştir. Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) özellikle 1945-1991 yılları arasında Sovyet Rusya ile mücadelesinin yöntemi ve

stratejisi olan “çevreleme (sınırlandırma) politikası” gibi bir politika doğrultusunda Çin’i çevreleyeceği öngörülmektedir. Bu doğrultuda, yeni seçilen ABD Başkanı Joe Biden, Çin ve Rusya’ya karşı küresel bir mücadele ortaya konulacağı ile ilgili söylemlerde bulunmuş ve bu söylemlerin politikaya dönüşeceğini başkan seçildikten sonra da her platformda belirtmiştir. Özellikle yükselen bir güç konumundaki Çin’e karşı ABD Savunma Bakanlığı bünyesinde stratejik bir doktrin oluşturma birimi oluşturulmuştur. Ayrıca ABD Başkanı Joe Biden yönetimi, göreve gelmesinin üzerinden yaklaşık 45 gün sonra “Geçici Ulusal Güvenlik Stratejik Kılavuzu’nu” yayımlamıştır. Belgede, "Amerika'nın kaderi bugün daha önce hiç olmadığı kadar içinden çıkmayacak şekilde kıyılarımızın ötesindeki olaylara bağlı hâle gelmiştir" ifadesi kullanılmıştır. Bu belgede Covid-19 salgını, küresel iklim değişikliği, Çin ve Rusya gibi ABD'ye rakip güçlerin yükselişinden duyulan rahatsızlık konuları öne çıkmaktadır. Gelecek dönemde Çin ile küresel bağlamda mücadele başlatılacağı ifade edilmiştir. Bu doğrultuda, uluslararası sistemin iki kutuplu bir yapıya evrilmesi konusunda görüşler ve öngörüler ağırlık kazanmaktadır.

Uluslararası sistem içerisinde meydana gelebilecek ABD ve Çin arasındaki yeni soğuk savaş, her iki devlet tarafından da hedeflenen ve istenilen bir sistem olarak gözükmektedir. Zira 1945-1991 yılları arasındaki iki kutuplu yapı hem ABD’nin hem de belli oranlarda Sovyet Rusya’nın gücünü artırdığı bir döneme neden olmuştur. 1945 Yalta Konferansı sonrası Berlin ikiye bölünerek, dünyanın orta noktasından çizilen (*de facto*) çizgi ile iki büyük güç kendi sınırları içindeki bölgelerde gücünü konsolide ederek etraflarına müttefikler toplamış ve birbirlerinin sınırlarının içine girmemişlerdir. ABD ve Sovyet Rusya orduları 45 yıl boyunca karşı karşıya bir cephede savaşmamışlardır. Böyle bir Soğuk Savaş mantığı, ABD ve Çin’in güç merkezleri konumları hâline gelmesi noktasında iki taraf için de istenilen bir durum olabilecektir. ABD’nin Uzak Doğu bölgesinde yeniden güçlendireceği müttefikler ile Çin’in sınırlandırılması hedeflenmektedir.

Son dönemde meydana gelen gelişmeler, özellikle Birinci ve İkinci Dünya Savaşı’nın öncesinde uluslararası politikada yaşanan gelişmelere benzetilmektedir (Swanson, 2016; Wolf, 2019). Bu bağlamda, günümüzde de yeni ittifakların ve blokların ortaya çıktığı ve çıkabileceği görülmektedir. Doğu Akdeniz, Doğu Asya ve Pasifik’teki yeni bloklaşmalar dikkat çekicidir. Bu bağlamda önümüzdeki süreci daha iyi tahlil edebilmek için kutup yapısı ve savaş arasındaki ilişkilerin analiz edilmesine ihtiyaç duyulmaktadır. Uluslararası sistem üzerinde çalışma yapan Wayman, Levy gibi bazı düşünürler analizlerinde savaş ve kutupluluk arasında doğrudan bir ilişkinin var olduğunu iddia etmektedirler. Diğer tarafta Mesquita gibi bazı

düşünürler tarafından bu iki kavram arasında hiçbir ilişkinin olmadığı belirtilmiştir. Çalışmada bu görüşlerin bulguları da incelenecektir. Ayrıca çalışmada “Kutup yapıları savaflara neden oluyor mu?”, “Hangi kutup yapısı savaş riskini artırmakta veya azaltmaktadır?”, “Soğuk Savaş sonrası ortaya çıkan günümüze kadar gelen ABD hegemonyasındaki tek kutuplu dünya istikrarlı mı?” sorularına günümüzdeki veriler ışığında cevaplar aranacaktır.

Çalışmanın temel savı; savaş ile kutuplaşma ve kutupluluk arasında, doğrudan bir ilişkinin bulunmadığı, ancak yaşanan yüzyılın şartlarına göre bu iki kavram arasındaki ilişkinin boyutunun değiştiğidir. Bu bağlamda çalışma, yaşanan yüzyılın şartlarının kutupluluk ve savaş arasındaki ilişkiyi belirlediği savının tartışması üzerine yoğunlaşacaktır. Sonuç olarak ortaya konulan savı destekleyici görüşler ve bulgular ışığında savaş ile kutupluluk ve kutuplaşma ilişkisinin analizi yapılacaktır.

Çalışmanın ilk bölümünde kutuplaşma ve kutupluluk kavramlarına ilişkin tartışmalara yer verilecektir. Kutupluluk yapısını oluşturan iddiaların incelenmesi yapılacaktır. Bu bağlamda “hangi kutupluluk yapısı istikrarlı?” sorusu irdelenecektir. Ayrıca kutupluluk yapısı ile bağlantılı güç dengesi, dehşet dengesi ve gerilemecilik-yenilemecilik kavramları da incelenecektir. Son kısımda ise, kutupluluk ve kutuplaşma ile savaş arasındaki ilişki çeşitli düşünürlerin görüşlerine yer verilerek tartışılacaktır. Kutupluluk ve kutuplaşma ile savaş arasındaki ilişki somut verilerin kullanılması ile ortaya konulacaktır.

Kavramsal Düzeyde Kutup Yapısı ve Tanımı Üzerindeki Tartışmalar

Kutuplaşma ve kutupluluk hakkında ortaya konan çalışmalarda bu kavramın farklı şekillerde tanımının yapıldığı görülmektedir. Bu bağlamda, kutupluluk ile ilgili dört farklı anlam ortaya konulmuştur. Birinci olarak, kutupluluk uluslararası sistemin ölçüsünü açıklamak için kullanılır. Burada büyük güçlerin sayısı ve diğerlerinden yola çıkarak kutup sayısı ilişkilendirilir. Böylece bu terim güç merkezlerinin anatomisi olarak tanımlanır (James, 1988, s. 34-35). İkincisi, kutupluluğun bir diğer anlamının güç dağılımına ilişkin olmasıdır. Sistem içerisindeki ulusal güçlerin yayılmasını açıklar. Ulusal güç denildiğinde genellikle askerî güç düşünülmüş ama buna rağmen burada bu kavram ekonomik, teknolojik ve nüfus unsurlarını da içeren geniş bir anlamda kullanılmıştır (Levy, 1985, s. 47). Üçüncü olarak kutuplaşmanın anlamı kutup topluluklarına (kümelenmelerine) ilişkindir. Burada uluslararası birliklerin spesifik modellerini açıklamak için kullanılır. Bu birliklerin oluşumunu etkileyen en önemli faktörler, bu ülkelerin ortak düşmanları ve ülkelerin birbirleriyle

ilişkileridir. Sistem içindeki tüm devletler iki birlikten birinin üyesi ve A birliğine üye olmayanların hepsi B birliğinin üyesi olduğu zaman tam bir sıkı kutuplaşma ortaya çıkar. Bu durum bazen iki kutuplu kümelenme olarak tanımlanır. Son olarak ittifak içerisindeki yükümlülük kavramının sorumluluğunun ölçüsünü açıklamak için de kutupluluk kavramı kullanılmaktadır (Wallace, 1985, s. 97-98).

Kutupluluk kavramının çeşitli yönlerden özellikleri ortaya konulmuş ve kutupluluğa ilişkin görüşlerde genellikle yazarların bakış açılarına göre öne çıkan özellikler vurgulanmıştır. James ve Brecher'a göre, kutuplulukta devletlerin sistemdeki konumları dikkate alınmıştır. Levy'in görüşü ise James ve Brecher'ın görüşünden bir noktada farklılaşmıştır. Levy de devletlerin sistem içerisindeki konumlarına göre bir değerlendirmede bulunmuştur. Ancak, spesifik olarak devletlerin güçlerini inceleyerek devletlerin konumlarını da analiz etmiştir. Bu bağlamda güç dağılımı ile kutupluluk tanımı arasında bağlantı kurmuştur. Wallace görüşlerinde devletlerin sistem içerisindeki hareketlerini incelemiş ve devletlerin bir araya gelmelerindeki nedenler ile bunun sonucunda devletlerin hangi nedenler doğrultusunda kümelendiklerini ele almıştır. Garnham ise ittifak kavramı ile bağlantılı olarak devletlerin kutup blokları içerisindeki hareketlerini ve sorumluluk derecesini inceleyerek kutupluluk tanımını yapmıştır. Garnham, diğer üç yazardan farklı olarak devletlerin kutup yapılarına dâhil olduktan sonra izledikleri politikaların analizini yapmaktadır. Kutupluluk ve kutuplaşmanın tanımı konusunda ortaya konulan bu görüşlerde kavramın işlevsel yönünün öne çıkarıldığı görülmektedir (Garnham, 1985).

Bu bilgilerden yola çıkarak kutuplaşmanın (polarization); çatışma durumlarında, çatışmanın şiddetli olduğu ya da şiddet tehlikesi taşıdığı zaman ortaya çıkan bir süreç olduğu sonucuna varılabilir. Kutuplaşma, bölünmelerin bir ilişkiler sistemine yerleşmesine neden olur ve çatışmanın tarafları, koalisyon oluşturmak için bir araya gelmeye başlarlar. Kutuplaşmanın en genel biçimi, bir sistemin iki rakip grup arasında ikiye ayrılmasıdır. Kutupluluk (polarity) ise sistem analizinde kullanılan bir kavramdır. Kutupluluk hâlinde tanımlanabilir bir sistem dâhilinde bazı aktörler o kadar önemlidir ki diğer aktörlerin karşılık vermesi gereken kutupları oluştururlar. Kutuplaşma uluslararası sistemde bir süreçtir. Kutupluluk ise bir durumu göstermektedir (Evans, Newnham, 2001, s. 373-374). Bu kapsamda, kutup yapıları buldukları dönemin uluslararası sisteminin doğasını yansıtmaktadırlar.

Kavramların tanımları konusundaki tartışmalarda olduğu gibi uluslararası ilişkiler alanındaki teorik çalışmalarda da en önemli konuların

başında iki kutuplu ve çok kutuplu sistemlerin karşılaştırılması yer almaktadır. Bu tartışma 1960'larda topluluk ve güç kutuplaşması arasındaki farkın tartışılmadığı dönemlerde başlamıştır. Uluslararası ilişkilerin disiplinler kimliğinin ve niteliğinin oluşması noktasında disiplin içi tartışmalar meydana gelmiştir (Wallace, 1985, s. 97-98). Uluslararası ilişkiler disiplini içerisinde 1960'larda ortaya çıkan "davranışsalci-gelenekselci" tartışmalardan sonra disiplinin bilimsel nitelik kazanması yönünde görüşler ağırlık kazanmıştır. Bu doğrultuda 1960'lardan sonra uluslararası ilişkiler literatürü kapsamındaki kavramların analitik düzlemde tanımlamaları yapılmaya başlanmıştır. Bu dönem içerisinde uluslararası ilişkiler ile ilgili çalışmalarda istatistiksel ve kantitatif verilerin değerlendirmeleri kullanılmış, bunun sonucunda da teorik ve kavramsal düzeyde çalışmalarda bir artış olmuştur. 1960'tan önce kutup yapısı ve savaş arasındaki ilişki üzerine çok fazla çalışma bulunmamaktadır. Bu bağlamda teorisyenler iki kutupluluk ve çok kutupluluğu tartışmaya başladığı zamanlarda bile bu kavramların anlamı hakkında tam bir fikir birliği bulunmamaktaydı. Tartışmalar genellikle hangi kutup yapısının uluslararası sistemin istikrarını korumada daha etkili olduğu çerçevesindeydi. Bu konuda teorisyenler iki ayrı görüş konusunda düşüncelerini açıklamaktaydılar. Aslında tartışmaların başlangıcı sistemin istikrarı konusunda başlamış ve diğer konularla sürmüştür.

Çok Kutupluluk Üzerine Tartışmalar

Çok kutupluluk; en az üç kutbun veya aktörün hâkim olduğu bir yapıdır. Bu hâkimiyet, kutuplara sahip olmak bakımından esas tanımlayıcı olarak güç potansiyeline dayanmaktadır. Çok kutuplu bir sisteme hâkim olan aktörlerin devlet olması gerekmemektedir. Bloklar, koalisyonlar ve birliktelikler de bu kapsamda değerlendirilir. Çok kutuplu sistemin daha istikrarlı olduğunu savunan düşünürler, bu iddiayı destekleyici bulgular ortaya koymaktadırlar. Bu iddialar şu şekilde sıralanabilir;

- Sistem içerisindeki büyük güçlerin sayısı arttıkça iş birliği fırsatları da artacaktır.
- Daha çok sayıda büyük güç potansiyeli, ittifakların sayısını da artıracaktır.
- Sistemdeki güçlerin sayısı arttıkça sorunların çözümünde rol alabilecek arabulucuların sayısı da artacaktır.
- Çok kutuplu sistem askerî güçteki artış oranının yavaşlamasını sağlar. Böylece gerilim ve düşmanlıklar da azalmış olur.

- Çok kutuplu sistemdeki ülkeler rakip bir ülke ile çatışmaya girdiklerinde daha az kaygı taşırlar.
- Çok kutuplu sistemlerde büyük güç çatışmaları azalır.
- Belki de en önemli olanı, çok fazla büyük güçten oluştuğu için çok kutuplu sistemin karmaşık ve belirsiz bir yapıya sahip olmasıdır (Cashman, 2000, s. 236-237).

Sonuç olarak bu konuya ilişkin çalışmalar incelendiğinde çok kutupluluğu önerenlerin bu sistemde daha az çatışmanın yaşandığını ifade ettikleri görülmektedir. Çok kutuplu sistemde küçük çapta savaşlar yaşanabilir. Ama büyük savaşlar çok ender görülür. Bu kapsamda, 1815 Viyana Kongresi'nden Birinci Dünya Savaşı'na kadar uzun bir barış dönemi yaşanmıştır. Çok kutupluluğun istikrarı konusunda genellikle uzlaşmaktadır. Ancak çıkan savaşların yıkımı uluslararası sistem açısından büyük değişimleri de beraberinde getirmektedir. Bu noktada çok kutupluluğun bulgularına karşıt görüşler de bulunmaktadır. Bu görüşlerin bazıları şunlardır; “büyük güçlerin sayısı arttığı zaman iş birliği fırsatları kadar çatışmalar da artacaktır. Büyük ülkelerin sayısı arttıkça sistem içinde iş birliğinden daha fazla olarak ayrımcılık da görülecektir. Her ülke belli grubun içinde yer alacağından diğer ülkelerle ilişkiler sınırlı kalacaktır. Çok kutuplu sistemin geleceğe ilişkin belirsizlikler taşıması savaşların çıkma olasılığını artıracak ve kutuplaşma arttıkça sistem içerisinde kaynak dağılımına ilişkin daha fazla sorun çıkacaktır.” Güç dengesine ilişkin iddiaya göre, kutuplaşmaların sayısı arttıkça çatışma riski de artacaktır (Cashman, 2000, s. 239). Çok kutupluluğunun istikrarı konusundaki karşıt görüşler, iki kutupluluğu savunan düşünürler tarafından gelmektedir.

İki Kutupluluk (Çift Kutupluluk) Üzerine Tartışmalar

İki kutupluluk; iki süper gücün çıkarlarının hâkim olduğu bir yapı içerisinde ve iki büyük blok etrafında birleşmiş güç, rejimler ve ideolojiler çerçevesinde şekillenen bir sistemdir. Amerika Birleşik Devletleri ve Sovyetler Birliği bağlamında, iki kutup etrafında döndüğü kabul edilen Soğuk Savaş döneminde uluslararası sistemin yapısı bu kavramla açıklanır. İki kutuplu sistemin bulguları şöyledir:

- İki süper gücün olduğu bir sistemde tam bir denge sağlanmış olur.
- Dünya çapında iki süper güçten oluşan bir kutuplaşma yapısında ancak bölgesel savaşlar çıkabilir.

- İki kutuplu sistem daha belirgin ve daha basit bir yapıya sahiptir. Savaş ihtimalleri daha çabuk anlaşılır.
- Süper güçler kendi ittifakı içerisinde bulunan ülkelerin tutumlarını etkilerler.
- İki sistemli bir yapıda savaş ihtimalleri de daha sınırlı kalmaktadır.
- İki kutuplu sistemde güç dengesini yakalamak daha kolaydır. Çünkü denge ve düzen kendiliğinden gerçekleşir.
- İki kutuplu yapıda güç dengesi daha güvenli olduğu için savaşa ihtiyaç duyulmaz.
- Tarihî olarak tam sıkı kutuplu sistem İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra belirgin olarak ortaya çıkmıştır (Wagner, 1993 s. 86-87).

İki kutuplu sistemin çok kutuplu sisteme göre daha uzun süre büyük savaşların ortaya çıkmasını engellediği yönünde görüşler vurgulanmıştır. Özellikle iki kutuplu bir yapıyı temsil eden Soğuk Savaş'ın sonunun büyük bir savaş ya da çatışma ile bitmediği belirtilmiştir. Bu da iki kutuplu sistemi savunan düşünürlerin bulgularını doğrular nitelikte olmuştur. Ancak iki kutuplu sistemin ortaya koymuş olduğu bulguları çürütmek üzere karşıt bulgular da bulunmaktadır. Karşıt bulguların başında, iki kutuplu sistemin istikrarsız olduğunun öne sürülmesi yer almaktadır. Bunu destekleyen görüşlerde, iki kutuplu sistemin düşmanlıkları körüklediği ve arabulucuların fonksiyonunun azaldığı savunulmaktadır. Ayrıca iki kutuplu sistemdeki bazı küçük çatışmaların genel bir savaşa dönme ihtimali de yüksektir. Çünkü bu sistemde kriz yönetimi mekanizması daha zayıftır. Her ne kadar iki kutuplu sistemde büyük savaşların olmayacağı ileri sürülmüş olsa da iki kutuplu sistemde üçüncü dünya savaşına yol açabilecek çatışmaların artma olasılığı bulunmaktadır. Son olarak iki kutuplu yapıda geleceğe yönelik öngörüler ve kesin yargılar devletleri savaşa götürebilir (Cashman, 2000, s. 240).

İki ve çok kutupluluğu savunan görüşler arasında ortak noktalar da bulunmaktadır. Örneğin, her iki görüşte de güç dengesi yoluyla barışın sürdürülebileceği iddiası yer almaktadır. Uluslararası bir sistemde istikrarlı bir denge ile anlaşmazlıklar en aza indirilmiş olur. Eşit denge ve eşit bir politika ile daha istikrarlı bir sistem oluşturulabilir. İki kutupluluğun çok kutuplu sistemden daha istikrarlı olduğu iddiasını öne süren Waltz, büyük savaşların ortaya çıkışını sistemin istikrarsızlığına bağlamaktadır. Waltz'a göre, büyük savaşlardan sonra ayakta kalan devletler bu sistemin daha istikrarlı olduğunu kanıtlamaktadırlar. Bu bağlamda çok kutuplu dünya büyük ölçüde istikrarlı, ancak bir o kadar da savaşa yatkındır. Birinci ve

İkinci Dünya Savaşı öncesi uluslararası yapı çok kutuplu bir görünümdeydi ve bu savaşlar sonrasında çok kutuplu yapılar yıkılmıştır. Waltz, iki kutuplu dünyayı ise büyük ölçüde barışçıl fakat çok kutuplu sisteme göre daha az istikrarlı olarak nitelendirmektedir (Waltz, 2000, s. 5). Kaplan'a göre ise çok kutupluluk ideal bir güç sistemi, diğer bir ifade ile klasik güç dengesidir. Bu analizde iki anahtar kelime bulunmaktadır. Devletlerin gücü veya zayıflığı, düşmanlığın veya dostluğun derecesi uluslararası sistemde diğer ulus-devletlerle olan ilişkilerin ele alınmasında önemli bir noktadır (Arı, 2018, s. 492). Çok kutuplu sistem genellikle dengeyi "güç dengesi" kavramı ile açıklamaktadır. İki kutuplu sistemde ise Soğuk Savaş'ın da anahtar kavramlarından olan "dehşet dengesi" kavramı kullanılmaktadır.

Güç dengesi kavramı, dengenin oluşturulmasını ve korunmasını, tek bir gücün sahibi olan devletin diğer devletlere kendi kurallarını dayatmasını engellemek için dengeleyici güçle karşı konulmasını tanımlamaktadır. Denge politikalarının iki seçeneği vardır. Birincisi yayılma politikası izleyen bir devletin tehdidine ve güç üstünlüğüne karşı diğer devletlerin birleşmeleridir. İkincisi, devletlerin kendi menfaatlerini korurken rakiplerinin büyümelerini, istikrarı bozmalarını ve statükoyu değiştirmelerini önlemeleridir. Çok kutuplu sistem içerisinde güç dengesi kavramı somut bir şekilde görülmektedir. Özellikle 1815 yılında Avrupa'da yaşananlar güç mücadelesi, güç dengesi kavramının pratik şekilde uygulanmasını yansıtmıştır (Ergin, 1974, s. 139).

Dehşet dengesi kavramı, iki aktörün birbirlerini yıkımla tehdit edebilecekleri bir duruma işaret etmektedir. Bu yıkım, çok büyük ölçüde gerçekleşmektedir. Genellikle yıkımın aracı ise nükleer silahlardır. Kavramın bu ad ile anılmasının nedeni dehşetin bir ruh hâli olması ve her türlü cezalandırma tehdidi ile karşı tarafta korku uyandırmasıdır. Soğuk Savaş döneminde dehşet dengesi ABD ve Sovyet Rusya arasındaki nükleer caydırıcılık ilişkisini ifade etmek için kullanılmıştır (Evans, Newnham, 2001, s. 146). İki kutuplu sistemin sıkı bir şekilde yaşandığı Soğuk Savaş dönemi, dehşet dengesi kavramının iki kutuplu sistemin anahtar kavramı olmasına neden olmuştur. Kavram, Soğuk Savaş döneminde ortaya çıkması nedeniyle iki kutuplu yapı ile ilişkilendirilmektedir. Oysaki nükleer silahlar günümüzde de önemli bir caydırıcılık unsuru taşımaktadır. Bu bağlamda dehşet dengesi kavramı, nükleer silahlarla doğrudan ilişkisi bulunduğu sürece, uluslararası sistemde varlığını koruyacaktır.

Sonuç olarak, iki kutuplu bir sistem daha barışçıl ve istikrarlı bir ortam sağlamaktadır. Çünkü savaş ihtimalini azaltarak, çatışma yapılarının sayısını azaltmaktadır. Güç dengesizliklerinin daha az olması sebebiyle, caydırıcılık ihtimali de daha fazladır. (Mearsheimer, 1990, s. 11-12)

Tek Kutupluluk Üzerine Tartışmalar

Soğuk Savaş'ın sonu ve Sovyet Rusya'nın dağılması ile birlikte iki kutuplu sistemin sona erdiği ve uluslararası sistemde rakipsiz güç olarak ABD'nin kaldığı yönünde görüşler bulunmaktadır. Uluslararası ilişkiler alanında akademisyenler, eşi görülmemiş bir Amerikan gücü ile yeni bir tek kutuplu dönemin gelmiş olduğu yönündeki fikirlere çalışmalarında yer vermişlerdir. Ancak tek kutupluluk üzerine tartışılırken asıl odaklandıkları konu tek kutupluluğa yönelik eleştirilerdir. Bu konuda en çok eleştiri neorealist görüşe sahip akademisyenlerden gelmiştir. Neorealistlere göre, tek kutupluluk tüm yapılar içinde en istikrarsız olanıdır, çünkü gücün herhangi bir şekilde tek yerde toplanması, diğer devletleri tehdit eder ve bir denge sağlamak için harekete geçmelerine neden olur (Copeland, 1996). Bu görüşe karşı çıkanlar ise gücün tek elde toplanmasının barışa katkı sağladığını iddia etmekle birlikte, Amerikan üstünlüğünün devamından şüphe etmektedirler. Bu görüşlerin ve analizlerin sonucunda, genellikle tek kutupluluğun bir "ilüzyon", bir "an" olduğu ve uzun sürmeyeceği hatta yerini çok kutupluluğa bırakacağı noktasında fikirler öne sürülmüştür (Wohlforth, 2004, s. 39).

Tek kutuplu bir dönemin yaşanıp yaşanmadığı noktasında birçok tartışma bulunmaktadır. Eğer sistem içerisindeki devletlerden hiçbiri bir diğerine düşman değilse, ancak ortak olarak çekindikleri bir güç var ise tek kutuplu sistem söz konusudur. Günümüzde uluslararası sistemin şekillenme süreci henüz tamamlanmış değildir. Buna rağmen sistemin iki temel özelliğinin altını çizmek mümkündür. Bunlardan ilki çok merkezlilik eğilimidir. İkincisi ise sistemde tek süper güç konumunu elde eden ABD'nin bu konumunu sağlamlaştırma çabaları bağlamında ortaya çıkan tek kutupluluk eğilimidir. Soğuk Savaş sonrası özellikle Japonya, Hindistan, Almanya ve Çin önemli güç merkezleri olarak ortaya çıkmışlardır. Bu bağlamda tek kutuplu bir yapıdan bahsetmek de zorlaşmaktadır (Wohlforth, 2004, s. 40-41).

Tek kutuplu sistem içerisinde ABD'nin süper güç olduğu konusunda tartışmalar "gerilemecilik (declinism) ve yenilemecilik (renewalism)" düşünce yapıları kapsamındadır. Gerilemecilikte, Amerikan güç ve nüfuzunun gelecekteki muhtemel durumundan yola çıkılarak, ABD'nin göreceli güç konumunun zayıflamakta olduğuna inanılmaktadır. Bu tezi ortaya koyan Paul Kennedy, "Büyük Güçlerin Yükselişi ve Çöküşü" adlı eserinde bu tezi temellendirmiştir. Kennedy eserinde, Amerikan Barışı hakkındaki aşırı emperyal yayılmanın aşındırıcı etkilerinden bahsetmektedir. Kennedy, aşırı emperyal yayılmayı kaçınılmaz ve determinist olarak görmüştür. Bu yüzden, siyasi liderlerin görevi, bu

eğilimlere karşı gelmekten ziyade değişen koşullara uyum sağlamaktadır. Aşırı emperyal yayılma düşüncesinin arkasında ekonomik büyüme ve savunma harcamaları arasındaki sıkı ilişki bulunmaktadır. Uzun süre devam eden yüksek savunma harcamaları, ekonomik büyümeyi olumsuz etkileyecek ve düşüşü meydana getirecektir. Bu kapsamda, gerilemecilik yaklaşımında, Amerika'nın süper güç konumunun zamanla aşınarak düşüşe geçeceği savunulmaktadır. Kennedy tezinde, ABD'nin aşırı şekilde savunmaya yönelik harcamalarının bu düşüşün temel nedeni olacağını ileri sürmektedir. Buradaki temel düşünce tek kutuplu bir uluslararası sistemin hegemon devletinin ABD olmayacağıdır (Kennedy, 2001, s. 601-602).

Gerilemeciliğe karşı geliştirilen cevap, Samuel Huntington'dan gelmiştir. Huntington, kendisini yenileme yeteneğinin bir büyük güçte bulunduğunu ileri sürmüş ve ABD'nin üç konuda kendini yenileme kabiliyetinin olduğunu ifade etmiştir. Bunlar: rekabet, hareketlilik ve göçtür. Huntington'a göre Amerikan gücü çok boyutlu olduğu için ABD dünya politikasındaki yapısal gücüyle gelişmektedir. Sonuç olarak, bu görüşe göre, gerileyeceği öngörülerinin aksine, ABD kendini yenileme gücü ile daima varlığını koruyacaktır (Kennedy, 2001, s. 603-604). Ayrıca bu konuda Joseph Nye, Amerika'nın yumuşak gücü elinde bulundurması sebebiyle gerileme yaşamayacağını öngörmektedir. Nye, kültürel ve ideolojik açılardan ABD'nin olası rakiplerinden çok daha güçlü olduğunu öne sürmektedir, "Yumuşak Güç" adlı eserinde (Nye, 2020, s.10-11) gücü ilişkişel olduğu kadar yapısal çerçevede de görmektedir. Nye, eserinde uluslararası ilişkilerde gücün değiştiğini öne sürmüştür. Gerçekte herkesin gücünün gerilediğini savunan, güç göreceliği bakımından ABD'nin hegemonya olmasa da en azından eşitler arasında birinci olduğunu ileri sürmektedir (Nye, 1990).

Savaş ve Kutup Yapısı Arasındaki İlişki

Modern uluslararası sistemin varoluşsal unsurlarından olan kutup yapıları, devletler arasındaki ilişkiyi etkileme gücüne sahip olmakla birlikte, devletlerin sistem içerisindeki politik konumu ve hareketlerini de etkilemektedir. Bu doğrultuda devletler, uluslararası sistem içerisinde bazı dönemlerde kutuplara ayrılmaktadır. Kutup yapıları kapsamında devletler politikalarını ayarlamaktadırlar. Devletlerin diğer devletlerle karşı karşıya gelmeleri durumunda, ortaya çıkan bu kutuplaşmaların savaşa dönüşme ihtimalleri de bulunmaktadır.

Kutupluluk ile savaş arasındaki araştırmalardan elde edilen veriler doğrultusunda, çeşitli görüşler ortaya konulmuştur. Frank Wayman, büyük güçlerin savaşlarına ilişkin çalışmada, zamanın ve şartların kutup yapısının

etkilerini değiştirdiğini savunmuştur. Bu kapsamda 19. yuzyılda çok kutupluluğun, bir diğer ifadeyle bu dönem içerisinde kurulan ittifakların savaşa neden olduğunu ifade etmiştir. Bu görüşe göre, 20. yuzyılda ise iki kutupluluk savaşa neden olmuştur. 20. yuzyılda çok kutupluluk barışa götürmektedir (Wayman, 1984, s. 62). Mesquita de Wayman gibi iki yüzyıl arasında temel farklılıklar bulmuştur. Mesquita'ya göre, sadece 20. yüzyıl boyunca her iki büyük savaşta sıkı bir kutuplaşmanın etkileri görülmüştür. 20. yuzyılda kutup yapısı savaşlara neden olmuştur. Mesquita'ya göre, savaşların %84' 20. yuzyılda başlamıştır (Mesquita, 1978, s. 259).

Farklı bir kutupluluk göstergesi kullanan Wallace, kutuplaşma ile savaşın büyüklüğü ve şiddeti arasında net bir ilişki ortaya koyamamıştır. Wallace, kutup yapısının ittifak yeliğine, yönetimsel kurumların üstündeki kurullara ve diplomatik bağlantılara dayalı olduğunu vurgulamıştır. Dolayısıyla kutup yapısı çeşitli savaşların yaşanmasına az ya da çok sebep olmuştur. Sıkı kutuplaşma her üyeyi savaşa itebilmektedir (Wallace, 1984, s. 102). Jack Levy'nin bu konudaki görüşleri önemli bulguların ortaya çıkmasını sağlamıştır. Levy'nin 1495-1975 yılları arasında geçen büyük g savaşları ile ilgili tarihi analizi, kutuplaşma ve savaş arasındaki bağlantıyı sağlamaya yardım etmiştir. Levy'ye göre, çok kutupluluğun var olduğu birlik sistemlerinde rahat geçmiş olan dönemler olmuş ancak sonunda da büyük savaşlar meydana gelmiştir. 1871-1890 Bismark Sistemi bu duruma örnek olarak verilebilir (Levy, 1981, s. 608).

Kutuplaşma ile ilgili yapılan araştırmalarda Mesquita ve Wayman ittifaklara ilişkin veriler ortaya koymuşlardır. İttifak, topluluk ve kutuplaşma birbirinin aynı olan kavramlar değildir. Mantıksal olarak ittifaklar kutuplaşmanın artmasına sebep olmasına rağmen, sistem içerisinde kutuplaşmaları arttırmadan da ittifaklar inşa edilebilir. İttifaklar tutarsız yapıda olurlarsa kutuplaşmaya sebep olurlar (Wayman, 1984, s. 65).

Jack Levy'e göre ise 17, 18 ve 20. yüzyıllardaki ittifaklar sonucu büyük savaşlar ortaya çıkmıştır (Levy, 1974). Wallace, aynı şekilde farklı yüzyıllarda farklı şartlarda ittifakların önemli bir faktör olduğunu belirtmiştir. Wallace'a göre, 19. yüzyıl ittifakları bir denge mekanizması olmuştur. 20. yuzyıldaki ittifaklarda yer alan devletler, genellikle savaş olduğu takdirde koalisyonlarının amaçlarını gerçekleştireceğini ve kazanan taraf olacaklarına inanıyorlardı. Bu da askeri yapılanmayı, düşmanlığı ve savaş ihtimalini arttırmıştır (Wallace, 1984, s. 99). Uluslararası sisteme ilişkin güç dağılımı çalışmaları ile birbirinden farklı üç sonuç ortaya çıkmıştır. Levy analizleri sonucunda, savaş ve kutuplaşma arasında doğrudan bir ilişki olduğunu bulmuştur. Wallace ise yaşanan yüzyılın şartlarına göre bu iki kavram arasındaki ilişkinin değişebileceğini öne

sürmüştür. Son olarak Mesquita ve Wayman, kutuplaşma ve savaş arasında hiçbir ilişkinin olmadığını ileri sürmüşlerdir.

Bu konudaki çalışmalar uluslararası sistemdeki savaşların sayısı, olasılığı ve süresi ile ilgili öngörülerde faydalı olmaktadır. Özellikle Mesquita bu çalışmada büyük güçleri içeren savaşların sayısını azaltmak için sistemin sıklığının azaltılmasını ve uluslararası sistemin iki kutupluluğunu önermektedir. Sistemdeki kutuplaşmalar ile savaş sayısının doğrudan bir ilgisi yoktur. Ancak büyük savaşların ardındaki ortam sıkı kutuplaşmaları getirmektedir (Hopf, 1991, s. 483). Sadece kutuplaşmanın sıklığı ile büyük güç savaşlarının sayısı arasında bir ilişki kurulabilir. Bu bağlamda, kutuplaşmanın sayısı, sıklığı ve gevşekliği savaşın süresini etkilemektedir.

Wayman sistemdeki iki en güçlü devletin büyük güç kapasitelerini elinde bulundurduğu sistemi “two con” olarak adlandırmıştır. Wayman’a göre çok kutuplu sistemin olduğu dönemlerde daha az savaşlar yaşanmaktadır. Ancak bu savaşların yıkımı daha fazladır. Diğer yanda iki kutuplu sistemde savaşların yıkımı daha azdır. İki kutuplu sistemlerde kriz yönetimi daha kolaydır ve sistemin onları yok etmesini engeller. Levy ve Wayman’a göre her sistemde savaşlar yaşandığı hâlde, çok kutuplu sistemler savaşa daha az yatkındır. Ancak çok kutuplu sistemdeki savaşlar daha genel ve yıkıcı savaşlardır. 1495-1556 ve 1945-1975 yılları arasında olduğu gibi iki kutuplu sistemde genel nitelikli savaşlar yaşanmamaktadır (Wayman, 1984, s. 70). Bu hipotezlerin değerlendirilmesinde güç dağılımları ve kutuplaşmanın farklılığına dikkat edilmelidir. Bu iki kavram birbirinden tamamen farklı değerlendirilmiştir. 1815-1965 yılları arasında güç dağılımı, ittifak kutuplaşmaları, iki kutuplu güç dağılımı, güç dağılımının ölçüsü ve bunlar arasındaki ilişkiler ayrı ayrı değerlendirilmiştir. Ayrıca dikkat edilecek bir diğer nokta ise bağımsız değişkenlerin (güç dağılımı ve birlik kurulumu) istatistiksel olarak birbirinden ayrı ve bağımsız veriler olmasıdır. Bunun sonucunda birinci olarak, sistemdeki düşmanlık oranı ile savaşların sayısı arasında günümüz verilerinin kullanılışı açısından ilişki kurulamaz. Bu ilişki test edilemez. Çünkü bağımsız değişkenlerin verileri ortaya çıkacak yeni durumlara göre farklı sonuçlara gidebilmektedir. İkinci hipoteze göre, iki kutuplu güç sisteminde savaşlar çıkabilir. Ancak bunlar düşük yoğunlukta savaşlardır. Son hipoteze göre ise sistemdeki kutuplaşma kümeleri ve savaşların sayısı arasında ilişkiyi var olan verilerle kanıtlamak oldukça zordur. Çünkü burada savaşlar ve düşmanlık mı kutuplaşmayı gerektiriyor yoksa kutuplaşma mı savaşlar ve düşmanlıkları artırıyor konusu ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla nedensel etkileşimler söz konusu olduğu için değerlendirmek oldukça zordur (Hopf, 1991, s. 481).

1815-1965 yılları arasında güç kutuplaşması hipotezini destekleyen bağıntılar bulunmaktadır. Ancak bu dönemde çıkan savaşların yarısı araştırılmamış ve yapılan araştırmalarda da yüksek oranda bir bağlantı bulunamamıştır. Kutup yapısı sistemindeki diğer değişkenler bu konuyu etkilemektedir. Gerçekte diğer var olan nedenler ve değişkenlerin incelenmesi sonucunda kutup yapısı ve savaş hakkında ortaya çıkan nedensel sonuçlar sadece öngörü olarak kalacaktır. Kutup yapısı ve savaş arasındaki ilişki ortaya atılan diğer hipotezler tarafından da kanıtlanması zor bir husustur (Cashman, 2000, s. 69). Kutup yapısı, savaşları artırabileceği gibi savaşları azaltabilecek bir durumda da bulunmaktadır. İki ve çok kutuplu sistem araştırmalarında birbirinden farklı sonuçlar vardır. Bir devletin sahip olduğu güce göre takınacağı tutumlar da farklı olmaktadır. Bu görüşe göre, bir devletin bağımlı değişkenleri ve sistemdeki rolü savaş eğilimini etkilemektedir (Raymond, Kegley, 1989, s. 24).

Kutup yapısı ve savaş arasındaki ilişki yaşanan zamana göre değişiklik göstermektedir. Bu bağlamda uluslararası sistemin yapısının statik olmadığı ve her döneme göre değişkenlik gösterdiği görülmektedir. Sistem, devletlerin dış politikalarını oluşturmasında önemli bir ağırlığa sahiptir ve yaşanan dönem uluslararası sistem içerisindeki devletlerin konumlarını belirlemektedir. Devletlerin sistem içerisindeki politikalarını ve konumlarını ittifaklar, bloklar ve kümelenmeler de etkilemektedir. Yaşanan dönemdeki bloklar arasındaki güç dağılımı, blok içi dayanışma ve bloklar arasındaki ilişkilerin boyutu kutup yapılarını şekillendirmektedir. Kutup yapıları içerisinde bir devletin karşı kutup içindeki bir devlet sorunları ve anlaşmazlıkları tüm kutup üyelerini de dolaylı şekillerde etkilemektedir. Sonuç olarak savaşların çıkma ihtimalini yaşanan dönemin yapısı etkilemektedir. Birinci Dünya Savaşı öncesi uluslararası sistem her açıdan patlamaya hazır bir barut görünümündeydi. Sadece bu barutu ateşleyecek bir kıvılcıma ihtiyaç vardı. Bu kıvılcım da bilindiği gibi bir Sırp'ın Avusturya-Macaristan arşidükünü öldürmesi ile ateşlenmiştir. Avusturya-Macaristan İmparatorluğu, bu olayın sonucunda Sırbistan'a savaş ilan etmiştir. Aslında savaşın Sırbistan ile Avusturya-Macaristan İmparatorluğu arasında olması gerekirdi. Ama yaşanan durum bunun aksine bütün devletleri içine alacak bir dünya savaşının ortaya çıkması şeklinde gerçekleşmiştir. Bu kadar kapsamlı ve geniş ölçüde bir savaş olması, devletlerin bu dönem içerisinde birçok blok ve ittifakta yer almasından kaynaklanmaktadır.

Wayman da özellikle savaş ve kutup yapısı arasında ilişkinin dönemin şartlarına göre belirlendiği noktasına ağırlık vermiştir. Uluslararası sistemin yapısındaki değişimler genelde savaşların ortaya çıkmasında etkili olmaktadır. Bu bağlamda savaş ve kutup yapısı arasındaki ilişki doğrudan

kurulamayabilir. Ancak bu noktada Wayman, Mesquita'dan ayrılmaktadır. Mesquita'nın da savunduğu gibi savaş ile kutup yapısı arasında hiçbir ilişki kurulamaz yargısının aksine Wayman'a göre bu ilişki dolaylı bir biçimde kurulabilir. Savaşın nedenleri konusunda binlerce bulgu bulunmaktadır. Tabii ki savaşın bir nedeni olarak kutup yapısı görülebilir. Eğer kutup yapısı, savaşın nedenleri arasında gösterilecekse bu en güçlü olanlarından biridir.

Kutup yapısı ve savaş konusunda hem Levy hem de Wayman yaptıkları çalışmaların sonucunda geleneksel realistlerin çizgisinde açıklamalar yapmışlardır. Başlangıçtaki düşünceleri realizmin etkisi ile değişmiştir. Bunun sonucunda şu fikirler ortaya çıkmıştır. Çok kutuplu sistemde daha sık ve daha az yıkıcı savaşlar görülürken iki kutuplu sistemde daha az ama daha yıkıcı savaşlar görülür (Cashman, 2000, s. 246).

Bu görüşler neo-realist teorisyen Waltz'un görüşlerine yakındır. Waltz, iki kutupluluk çok kutupluluktan daha istikrarlıdır görüşünü vurgulamıştır. Bunun bir sonucu olarak yüksek gerilime rağmen Soğuk Savaş dönemi beklenenden daha barışçıl bir dönem olmuştur. Bu dönem içerisinde çoğunlukla krizler yaşanmıştır. Ancak bu krizlerin savaşa dönüşme olasılığı çok düşük oranlarda kalmıştır. İki kutupluluğu savunan görüşler, krizlerin savaşa dönüşme oranlarının düşük kalmasını sistemin yapısına bağlamışlardır. Süveyş Krizi sırasında yaşanan politik gelişmeler bu duruma uygun olan en güzel örnek olay niteliğini taşımaktadır (Waltz, 2004, s. 6). ABD, Süveyş Krizi sırasında olaylara müdahil olarak katılmış ve krizin savaşa dönüşmesini engellemiştir. Kutup lideri olarak ABD, İngiltere ve Fransa devletlerini aynı blok içerisinde olmanın vermiş olduğu haklar çerçevesinde bu iki devleti kriz sırasında yatıştırmıştır. Krizin büyümesi ve Sovyetlerin Mısır tarafında yer alma olasılığının artması üzerine, ABD İngiliz ve Fransız hükümetlerinin krizi bitirmeleri yönünde telkinlerde bulunmuştur. ABD'nin yapmış olduğu politik manevralar sayesinde kriz büyük bir çatışmaya dönüşmeden bitirilmiştir. Bu bağlamda iki kutuplu yapı içerisinde, kutup liderlerinin aynı blokta yer alan devletler üzerinde söz hakkı ve yaptırımları bulunmaktadır. Bunun sonucunda iki kutuplu yapıdaki uluslararası sistem içerisinde, büyük sorunların krizlere, ortaya çıkan krizlerinde çatışmalara ve savaşlara dönme olasılığı azalmaktadır.

Ancak iki kutuplu sistem, kutup liderleri olan devletleri ön plana çıkarmaktadır. Bu konuda iki kutupluluğu uluslararası sistemin ideal kutup yapısı olduğunu savunan düşünürlerin eleştirisi ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda iki kutuplu yapı, kutup liderlerinin istisnai konumlarını daha da pekiştirmektedir. Bu durumda kutup liderleri devletlerin iki kutuplu sistem

içerisindeki her türlü davranışlarının meşru görülme riskini getirmektedir. İki kutuplu sistem ile bir nevi bu devletlerin ayrıcalıklı konumları pekişmektedir. O zaman ortaya şöyle bir soru çıkabilir “iki kutuplu sistem içerisinde danışıklı bir durum olabilir mi?” çünkü iki kutuplu sistemde blok lideri devletlerin çıkarları üst düzeyde olacaktır. Dolayısıyla blok liderleri bu durumun devamı için daha fazla çaba içinde olacaktır.

Bu durum ise sistem için kısmi güvenlik içinde olsa da blok lideri devletlerin çıkarlarını maksimize etmede uygun bir yapıyı ortaya çıkarmaktadır. Sistem içerisindeki diğer devletler blok liderlerinin yanında önemsiz bir konumda yer almaktadırlar. Ayrıca iki kutuplu sistem daha istikrarlı diye blok liderlerinin her türlü legal olmayan hareketlerinin meşrulaştırılması kolay olacaktır. İki kutuplu sistemin bir diğer eleştiri noktası blok liderlerinin güçleri arasında orantısızlık ortaya çıkması durumunda sistemin istikrarsız olma ihtimalinin güçlenmesidir. Ayrıca uluslararası yapı iki kutuplu sistemden tek kutuplu sisteme doğru kaymaktadır. Bu durumda sistem içerisinde tek kalan süper gücün hegemonik davranışlara meyli artmaktadır. Uluslararası yapının aslında tek kutuplu sisteme dönmesi iki kutuplu sistemin sonuçlarından kaynaklanmaktadır. Sistem içerisinde güçlenen blok liderlerinden birinin daha fazla güçlenmesi de bu olasılığı artırmıştır. Bu doğrultuda iki kutuplu sistem geçici istikrar taşıyacaktır.

Deutch ve Singer çok kutupluluğu, iki kutupluluktan daha istikrarlı ve daha barışçıl olarak görmektedirler. Bunun temel nedenlerden kaynaklandığını vurgulamaktadırlar. Birinci olarak, iki kutuplu uluslararası sistemde yaşanan çatışmalarda devletler mevcut kutup lideri devletlerden birinin yanında yer alırlar. Karşı blok tarafını düşman olarak niteleyerek, politik faaliyetlerini bu doğrultuda sürdürürler. Ancak çok kutuplu uluslararası sistemde etkileşimler ve politik tercih seçenekleri çeşitlidir. Bu bağlamda devletler arasında keskin düşman kampları sınırlıdır. İkinci olarak, kutup yapısı arttığında uluslararası sistem içerisindeki her aktörün dikkati gittikçe kutuplar arasında bölünmeye zorlanmaktadır (Wayman,1984, s. 62). Çok kutuplu sistemin büyük ölçüde istikrarlı ancak bir o kadar da savaşa yatkın olduğuna dair görüşler bulunmaktadır. Ancak uluslararası sistem açısından denge faktörü ön plana çıkmaktadır. Denge faktörünün devletler arasında belirli konumda kalması savaş faktörünü de azaltmaktadır.

Sonuç olarak kutup yapısı/kutuplaşma ve savaş ilişkisi ne doğrusal ne de sabit bir yapıya sahip olmuştur. Aynı zamanda bazı kanıtlar gösteriyor ki artan kutuplaşmalar ve ittifak oluşumları 20. yüzyılda olduğu gibi savaşın

çıkmasını etkilemiştir. Bu doğrultuda, ittifakların savaflara etkileri üzerinde çeşitli görüşlerin incelenmesi de gerekmektedir.

Güç Dağılımının Kutup Yapısına Etkisi

Kutup yapısı ve savaş arasındaki ilişkiyi belirleyen en önemli etkenlerden biri de devletler, bloklar ve ittifaklar arasındaki güç dağılımıdır. Dönemin şartlarına göre uluslararası sistem içerisinde oluşan güç dağılımı savaşların ortaya çıkmasına sebep olmaktadır. Devletlerin sahip oldukları, ekonomik, siyasi ve askerî kapasiteler güç oranını belirlemektedir. Bu durum devletlerin olduğu kadar blokların ve ittifak sistemlerinin konumlarını da etkilemektedir. Özellikle askerî alandaki kapasite önemli bir caydırıcılık unsuru taşımaktadır. İstatistiksel verilere bakıldığında son yüzyılda büyük nitelikli savaşların çıkma olasılığı oldukça düşmüştür. Bu oranın düşmesindeki en büyük etki nükleer silahlara sahip olan devletlerin sayısındaki artıştır. Nükleer silahlar özellikle önemli bir caydırıcılık unsurudur. Bu noktada iki kutuplu yapı içerisinde dehşet dengesi kavramı, nükleer silahların caydırıcılığı ile tanımlanmıştır. Soğuk Savaş'tan günümüze kadar devam eden süreçte nükleer silahları elinde bulunduran ve bunu kullanma imkânı bulunanlardan dolayı, devletler ve ittifaklar savaşların ortaya çıkması konusunda çekimser davranmaktadır. Soğuk Savaş döneminin savaşsız bir şekilde sonlanması ile iki kutuplu sistemin büyük savaşlara neden olmaması arasında bir bağlantı bu anlamda kurulabilir. Çünkü çok kutuplu dönemlerde nükleer silahların varlığı olsaydı muhtemelen çok sayıda büyük ölçekli savaşların çıkma sayısında azalmalar meydana gelebilirdi. Bu noktada kutup yapılarının savaşlar üzerindeki etkisinin dolaylı şekilde olduğu görülmektedir.

Singer, Bremer ve Stuckey çalışmalarında 1820-1965 yılları arasında baz almışlardır. Savaşların sayısından ziyade şiddeti üzerinde durmuşlardır. Bu çalışmaların sonucunda kutupluluk ve güç dağılımını benzer kavramlar olarak tanımlamışlardır. Onlara göre 19. yüzyılda güç dağılımı ile savaşlar arasında çok düşük bir ilişki bulunurken, 20. yüzyılda savaşlar ve güç dağılımı arasında güçlü bir ilişki vardır (Singer, Bremer ve Stuckey, 1972, s. 29-30).

Singer ve Bremer, büyük güç kapasitelerinin eşitsizliğini değerlendirmişlerdir. 1815-1965 yılları arasında büyük güç kapasiteleri dağıtıldığı zaman en büyük pay en büyük iki gücün elinde toplanıyordu. İkinci Dünya Savaşı öncesinde ve 19. yüzyılın son diliminde güç dağılımı en düşük seviyededir. Devletlerin sistem içerisinde bir araya gelmelerinin yorumlanması savaş ve güç dağılımının yorumlanmasından daha zordur. Bu konudaki en kullanışlı veriler ittifaklara ilişkin olanlardır. İttifak verileri

onların arasındaki problemleri kapsamaksızın iki ülke arasındaki iş birliğine bir bakış açısı kazandırır. Zaten ittifaklar, dostluk ve düşmanlıklar savaşın çıkmasında rol oynayan temel aktörlerdendir. Bu konu, bağıntı ilişkisi araştırmalarında önemli bir noktadır (Cashman, 2000, s. 246).

Singer ve Bremer ise yaptıkları araştırmalarda savaşların genellikle büyük devletler tarafından çıkarıldığını belirlemişlerdir. Bu araştırmalar gösterir ki kutupluluğun yaşandığı dönemleri takip eden 5 yıllık süreç içerisinde savaşlar görülmüştür. Örneğin Ocak 1820'de kutuplaşma dönemi başlamış ve Aralık 1824 tarihi boyunca savaşlar görülmüştür. Ayrıca Singer ve Small'ın bağıntı konusunda yapmış olduğu araştırmalardan ulaştıkları sonuç, savaşın temel niteliğini savaşın büyüklüğünün belirlediği yönündedir. Singer ve Small'a göre, 1815-1965 yılları arasındaki dönemde geçen büyük güç sistemlerinin üyeleri 4 ile 8 arasında değişmektedir. Bu ülkeler grubunun analizi iki bulguya dayanmaktadır. Birincisi, büyük devletler kendilerini yalnız gören diğer devletlerin desteği ile kendilerini bir anlamda garantiye alırlar. İkinci bulgu ise bir rekabet durumunda güç dengesi ve dehşet dengesi ortamını büyük devlet kapasitesi ve tercihleri belirlemektedir. 1815'te Avusturya-Macaristan İmparatorluğu, Fransa, İngiltere, Rusya ve Prusya'dan oluşan büyük devletler grubuna zaman içerisinde İtalya, ABD, Japonya ve Çin de dâhil olmuştur. Ancak 1965'te bu devletlerin sayısı 5'e düşmüştür. Bu devletler; ABD, SSCB, İngiltere, Fransa ve Çin'dir (Wayman, 1984, s. 62-63).

Mesquita ise daha farklı bir analiz yapmıştır. Herhangi bir yüzyılda kutup yapısı ve savaşların oluşumu arasında bir bağlantı olmadığını açıklamıştır. Ne sistemdeki güç yoğunlaşması ne de güç yoğunlaşmasındaki değişimler bir farklılık ortaya koymamıştır. Mesquita'ya göre, savaşların sayısı ve savaşların olduğu 5 yıllık bir dönem incelendiğinde bu süreç içerisinde uzlaşma ve barış için fırsatlar da bulunmaktaydı. Ancak devletler savaşa gitmeyi tercih etmişlerdir. Bu noktada savaş ve barış üzerinde kutup yapısının etkisi yoktur. Mesquita'ya göre tüm yazarlar farklı verileri baz almaktadırlar. Bu da her yazara göre farklı sonuçların ortaya çıkmasına yol açmaktadır (Mesquita, 1978, s. 244-245).

Mesquita, kutup yapısı üzerine üç bakış açısının, uluslararası sistemde ortaya çıkan savaşların sayısını etkilediğini savunmuştur. Bu doğrultuda birinci olarak sistemdeki devletlerin kümelenmesi ya da kutupların sayısı, ikinci olarak tek bir küme içindeki devletlerin dış politikalarının farklı olma derecesi, son olarak ise devlet kümeleri arasındaki güç dağılımındaki eşitsizlik derecesi savaşlar üzerinde etkili olmaktadır. Mesquita'nın birinci bakış açısı, uluslararası sistemin iki kutuplu ya da çok kutupluluğu ile ilgili çalışmaları kapsamaktadır. Bu

görüşü savunanlar Deutch, Singer, Waltz'dur. İkinci bakış açısında sistemin, kutupların gevşek ve sıkılığı ile ilgili çalışmaları tanımlamaktadır. Bu görüşü savunanlar ise Kaplan, Singer, Small'dur. Son bakış açısında, öncelikle güç üstünlüğü ya da güç dengesi gibi kavramlarla ilgili çalışmalar yer almaktadır. Organski, Morgenthau, Mesquita ise bu görüşe sahip olan yazarlardır. Bu üç bakış açısındaki çelişkili hipotezler alternatif varsayımların bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır (Mesquita, 1975, s. 188).

SONUÇ

Uluslararası sistem içerisinde, yaşanan dönemin şartları; sistem içerisindeki bloklaşmaları ve ittifakları dolayısıyla devletler arasındaki ilişkileri etkilemektedir. Bu bağlamda, bloklar arasındaki güç dağılımı, blok içi dayanışma ve bloklar arası ilişkilerin boyutu yaşanan dönemin durumunu yansıtmaktadır. Ayrıca bloklar arasında ya da blok içindeki devletlerin karşı blok içindeki devletlerle sorunları ve anlaşmazlıkları savaş ile kutupluluk arasındaki ilişkinin boyutunu etkilemektedir. Bu durum savaş ve barışa yönelme boyutları olarak nitelendirilebilir.

Uluslararası sistemde askerî güç oranındaki değişimler ve dağılımlar kutuplaşmayla doğrudan ilgilidir (Yalçınkaya, 2008, s. 95-96). Yukarıda açıklandığı gibi, kutuplaşma genel olarak üçe ayrılmaktadır. Tek kutupluluk, iki kutupluluk ve çok kutupluluk. Tek kutupluluk savaşların ortaya çıkması için daha uygun bir zemin hazırlamaktadır. Ortaya çıkan verilerde büyük savaşlar genel olarak tek kutuplu sistemler döneminde meydana gelmiştir. Güç dengesi teorisini savunanlara göre, gücün dağılımından ortaya çıkan denge barış ve istikrarı sağlayacaktır. Dengesizlik ise çatışmanın çıkacağı bir yapı meydana getirecektir. Bu doğrultuda sistemde gücün dağılımı savaşın meydana gelmesini değil, şeklini belirleyecektir. Bu da savaşın her sistemde varlığını göstermesi anlamına gelir (Cashman, 2000, s. 246; Yalçınkaya, 2008, s. 96).

Kutup yapısının, savaşları doğrudan olmasa da dolaylı yönlerden etkilediği görülür. Bu yargıda dolaylı bir etkiden söz edilmesinin nedeni kutupluluk durumunun her dönem farklı sonuçlar göstermiş olmasıdır. Kutuplaşma ve kutupluluk durumları savaşa doğrudan neden olabileceği gibi tersi durum da söz konusu olabilmektedir. Bir dönem kutupluluk durumu barış ve istikrar sağlarken, diğer bir dönem savaşlara ve istikrarsızlığa neden olmaktadır. Bu da savaş ve kutup yapısı arasındaki bağlantıyı tutarsız bir konuma koymaktadır. Kutup yapısı ve savaş arasındaki bağlantı tüm zaman dilimleri göz önünde bulundurularak incelendiğinde bu sonuca varılmaktadır. Bu bağlamda ortaya çıkan veriler ışığında, savaş ve kutup yapısı arasındaki ilişkinin analizi yapıldığında üç

sonuca ulaşılmaktadır. Birincisi, kutuplaşma ve savaş ilişkisi dönemin şartlarına göre dolayısıyla zamana göre değişebilmektedir. İkincisi ise her sistemde (iki kutuplu, çok kutuplu ve tek kutuplu) savaşlar görülmektedir. Savaşların nedeni olarak tek bir sistem gösterilememektedir. Üçüncüsü ise baz alınan savaşlar ve kutup yapısına göre farklı sonuçlar ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda, genel olarak savaşlar ile kutuplaşma arasında dolaylı bir ilişki bulunduğu değerlendirilmekle birlikte, belli savaşlarda ise doğrudan bir ilişki olduğu ifade edilmektedir.

Bu bulgular doğrultusunda gelecek dönem için uluslararası politikada iki bölge öne çıkmaktadır. Bu bölgeler; Doğu Akdeniz ve Güneydoğu Pasifik'tir. Bu iki bölge ile bağlantılı olarak Doğu Akdeniz bağlamında Orta Doğu, Güneydoğu Pasifik ile bağlantılı olarak ise Pakistan Avustralya hattı önemlidir. Her iki bölgede de aktif fay hatları barınmakta olup, son dönemde dikkat çeken gelişmeler meydana gelmektedir. Her iki deniz ve bağlantılı coğrafyalarda kutuplaşmalar, bloklaşmalar ve bölgesel iş birliği ile öne çıkan yapılar kurulmaktadır. Pasifik'te 15 devletin bir araya gelerek oluşturmuş olduğu "Bölgesel Kapsamlı Ekonomik Ortaklık (RCEP)" kurulmuştur. Bu platformun Çin ekseninde, ABD ve Güneydoğu Asya Ülkeler Birliği'ne (ASEAN) karşı bir oluşum olduğu yönünde görüşler bulunmaktadır. Ayrıca ABD, Güneydoğu Pasifik'te Avustralya ve İngiltere ile birlikte AUKUS; Japonya, Hindistan, Avustralya ile birlikte ise QUAD ittifaklarını Çin'i bölgede dengelemek ve çevrelemek için oluşturmuştur. Doğu Akdeniz'de ise "Doğu Akdeniz Gaz Forumu" (Mısır, İsrail, Yunanistan, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi, İtalya ve Fransa) ile "Doğu Akdeniz Boru Hattı (East-Med) (Yunanistan, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi) kurulmuştur. Bu gelişmeler bu iki stratejik bölgenin önümüzdeki dönem uluslararası politikada "Büyük Oyun"un sahalarını oluşturacağını ve kutuplaşmaların yoğun olacağını göstermekte olup, Doğu Akdeniz'in Türkiye'yi yakından ilgilendiren bir bölge olması açısından da önemlidir. Dikkat çeken nokta ise her iki dünya savaşı öncesinde de bölgesel bloklaşma ve ittifakların ortaya çıkmış olmasıdır. Bu bağlamda önümüzdeki dönem büyük kırılmaların yaşanacağı öngörülmektedir.

KAYNAKÇA

- Arı, T. (2018). *Uluslararası ilişkiler teorileri, çatışma, hegemonya, işbirliği*. İstanbul: Alfa Aktüel Yayınları.
- Cashman, G. (2000). *What causes war, an introduction to theories of international conflict*. Boston: Lexington Books.
- Copeland, D. C. (1996). Neorealism and the myth of bipolar stability, toward a new dynamic realist theory of major war. *Security Studies*, 5(3), 29-89.
- De Mesquita, B.B. (1978). Systemic polarization and the occurrence and duration of war. *The Journal of Conflict Resolution*, 22(2), 241-267.
- De Mesquita, B.B. (1975) Measuring systemic polarity. *The Journal of Conflict Resolution*, 19(2), 187-216.
- Ergin, F. (1974). *Uluslararası politika stratejileri*. İstanbul: Çağlayan Yayınları.
- Evans, G., Newnham J. (2001). *The penguin dictionary of international relations*. London: Penguin Books.
- Garnham, D. (1985). The causes of war: Systemic findings. İçinde N. Sorbasky (Ed.), *Polarity and War: The Changing Structure of International Conflict*, Westview: Boulder CO., 7-23.
- Hopf, T. (1991). Polarity, the offense defense balance, and war. *The American Political Science Review* 85(2), 475-493.
- James, P., Brecher, M. (1988) Stability and polarity: New paths for Inquiry. *Journal of Peace Research*, 25(1), 31-42.
- Kaplan, M. (1960) *System and process in international politics*. New York: John Wiley and Sons CO,
- Kennedy, P. (2001). *Büyük güçlerin yükselişi ve çöküşü, 16. yüzyıldan günümüze ekonomik değişim ve askerî çatışmalar*. İstanbul: İş Bankası Yayınları.
- Levy, J. (1981). Alliance formation and war behavior: An analysis of the great powers, 1495-1975, *The Journal of Conflict Resolution*, 25(4), 581-612.
- Levy, J. (1985). The polarity of the system and international stability: An empirical analysis. İçinde. N. Sorbasky (Ed), *Polarity and War: The Changing Structure of International Conflict* Westview: Boulder CO., 41-66.
- Mearsheimer, J.J. (1990), Back to the future: Instability in Europe after the cold war. *International Security*, 15(1), 5-56.
- Nye, J. S. (1994). Soft power, the means to success in world politics. *New York: Public Affairs*.
- Nye, J. S. (1990). American strategy after bipolarity. *International Affairs*, 66(3), 513-521.

- Raymond, G., Kegley, C.W., (1989). Polarity, polarization and the transformation of alliance norms. *The Western Political Quarterly*, 43(1), 9-38.
- Rosecrance, R. (1966). Bipolarity, multipolarity and future. *The Journal of Conflict Resolution*, 10(3), 314-327.
- Singer, J. D., Bremer, S., Stuckey, J. (1972). Capability distribution, uncertainty, and major power war, 1820-1965. İçinde in B. Russett (Ed.) *Peace, War, and Numbers*, Beverly Hills: Sage, 19-48.
- Swanson,A. (2016), The world today looks ominously like it did before WorldWarI. <https://www.washingtonpost.com/news/wonk/wp/2016/12/29/the-world-today-looks-ominously-like-it-did-before-world-war-i/> adresinden alınmıştır(20.04.2020).
- Wagner, H. (1993). What was bipolarity. *International Organization*, 47(1), 77-106.
- Wallace, M. (1985). Polarization: Toward a scientific conception. İçinde. N. Sorbasky (Ed.), *Polarity and War: The Changing Structure of International Conflict*, Westview: Boulder CO., 95-114.
- Waltz, K. (2008). Uluslararası politikanın değişen yapısı. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 5(17), 4-21.
- Wayman, F.W. (1984). Bipolarity and war: The role of capability concentration and alliance patterns among major powers, 1816-1965. *Journal of Peace Research*, Vol. 21(1), 61-78.
- Wohlforth, W.C. (2004). Tek kutuplu bir dünyanın istikrarlılığı. *Avrasya Dosyası*, 10(1), Sayı:2, 38-76.
- Wolf, M. (2019). The world order now looks like the one before the first world war. <https://www.afr.com/world/asia/the-world-order-now-looks-like-the-one-before-the-first-world-war-20191128-p53ezq> adresinden alınmıştır (15.03.2021).
- Yalçınkaya, H. (2008). *Savaş, uluslararası ilişkilerde güç kullanımı*, Ankara: İmge Yayınları.

EXTENDED SUMMARY

A General Assessment on the International System and Polar Structures

Introduction

Changes and distributions in the ratio of military power in the international system are directly related to polarization. Polarization is generally divided into three concepts: Unipolarity, bipolarity and multipolarity. Unipolarity provides a more suitable ground for wars to emerge. In the resulting data, major wars generally occurred during the unipolar systems period. According to the proponents of the power balance theory, the balance arising from the distribution of power provides peace and stability. Imbalance creates a structure in which conflict may arise. Accordingly, the distribution of power in the system determines the form of war, not its occurrence. That means war can occur in any system.

Polarity and International System

When the researches on polar structure and polarization in the literature are examined, it is seen that there are basically two different approaches in terms of timing. It is seen that the nature and arguments of polar structures were discussed before the 1960s. On the other hand, the issues of polar structure and what kind of consequences polarization may have in the international system were discussed at the beginning of the 1960s. In this direction, the studies on polar structure and polarization are divided into two groups. In the first group, the issues of bipolar, multipolar and unipolar polar structures ensuring stability in the international system are discussed. In this group, "The Emerging Structure of International Politics" written by Kenneth Waltz emphasizes the stability of the bipolar structure. Morton Kaplan, in his study titled as "System and Process in International Politics", based his views on the fact that multipolarity is a more stable system structure than bipolar. In addition, Joseph Nye specifically discusses America's policy within the bipolar structure in his "American Strategy after Bipolarity". Richard Rosecrance includes the main arguments and discussions of bipolar and multipolar structures in his work "Bipolarity, Multipolarity and Future". In addition, William C. Wohlforth examines the post-Cold War period in his work "The Stability of a Unipolar World" examining the question of whether this period can be defined as a unipolar structure.

The second group of studies examines the relationship between polar structure and polarization with wars. These studies focus on the question of whether polar structures will cause wars. In this perspective, Frank W. Wayman examines the link between polar structure and war in his article "Bipolarity and War: The Role of Capability Concentration and Alliance Patterns among Major Powers, 1816-1965". Wayman analyzes the issue that polar structures can cause war in the light of various data. As a result of these analyses, he has come to the conclusion that polar structures have an indirect effect on war. In this context, Jack Levy's study titled as "Alliance Formation and War Behavior: An Analysis of the Great Powers, 1495-1975" also put forward views in the same direction with Wayman. Bruce Bueno de Mesquita also examines the relationship between polar structure and war in his article "Systemic Polarization and the Occurrence and Duration of War". Mesquita, as a result of the data he examined in his article, passes the definite judgement that polar structures could not cause war. He also uses some supporting data in order to strengthen his claims. Singer, Bremer and Stuckey, in their "Capability Distribution and Spread of War", conclude that the polar structure could cause wars. These three authors present supporting data for this judgement. Greg Cashman examines the causes of war in various dimensions in his book, "What Causes War, An Introduction to Theories of International Conflict". In this book, Cashman gives some information about unipolar and bipolar structures and systems. In addition, he examines the relationship between polar structure, polarization and war in all respects, but does not make a definite judgement as a result of these researches.

Conclusion

The conditions of the period in the international system affect the relations between states due to their blockages and alliances within the system. In this context, the distribution of power between the blocs, the solidarity within the bloc and the dimension of the relations between the blocs reflect the state of the current period. In addition, the problems and disagreements between the blocs or the states, within the bloc, or with the states in the opposite bloc affect the dimension of the relationship between war and polarity. This situation can be described as the dimensions of turning towards war and peace.

DEĞİŞEN KARAKTERİ BAĞLAMINDA SAVAŞLA İLGİLİ KAVRAMLARIN YENİDEN SINIFLANDIRILMASI

Hakkı Bahadır ÖZTÜRK*

Öz

Geçmişten günümüze savaşlar, devletler arasındaki güç siyasetinde önemli bir enstrüman olarak yer almaktadır. Değişen dünya politiği nedeniyle günümüzde devletler arasında yaşanan savaşlara geçmişle kıyaslandığında nadiren şahit olunmakta, buna karşın çatışma alanları çok sayıda devlet dışı silahlı aktöre ev sahipliği yapmakta, gerek devletler gerekse devlet dışı aktörler alışlagelmişin dışında çatışma yöntemlerine ve şiddet türlerine yönelmektedir. Dolayısıyla yeni, hibrit, sınırsız, birleşik savaş gibi kavramlar geleneksel savaş türlerine eklenerek silahlı çatışma terminolojisini genişletmektedir. Bu çalışma ile askeri ve akademik çevrelerce kullanılan savaş/silahlı çatışma/çatışma kavramları için ortak bir terminoloji oluşturabilmek ve tanımları üzerinden daha kapsamlı bir sınıflandırmaya ulaşabilmek amaçlanmaktadır. Soyut düşünmek için somut kavramlara olan ihtiyacı karşılayabilmek maksadıyla, savaş kavramları; olguyu oluşturan “kim kiminle, ne maksatla, hangi mekânda, hangi yöntemlerle, hangi şiddet yoğunluğuyla, hangi güç unsurlarını kullanarak” sorularına cevap verecek şekilde sınıflandırılmış ve silahlı çatışma/çatışma içeren kavramların tanımlarına yer verilmiştir. Tanımları esas alarak ulaşılan nihai sınıflandırma sonucunda, savaş oluşturan unsurların kombinasyonlarını kullanarak savaşla ilgili kavramların sayısının artırılmasının mümkün olabileceği, geleceğin savaş kavramlarının üretiminde teknolojinin ve doğal kaynakların paylaşılmasında ortaya çıkması muhtemel anlaşmazlıkların terminoloji için yeni fırsatlar sunabileceği sonucuna varılmıştır.

Makalenin Türü: Araştırma Makalesi

Anahtar Kelimeler: Savaş, Silahlı Çatışma, Savaşın Unsurları, Savaş Türleri, Savaş Terminolojisi, Hibrit Savaş, Birleşik Savaş, Asimetrik Savaş, Savaşların Sınıflandırılması.

JEL Kodları: F50, F51, F52

Yazarın Notu: Bu çalışma bilimsel araştırma ve etik kurallarına uygun olarak hazırlanmıştır. Bu çalışmada etik kurul izni veya yasal/özel izin gerektirecek bir içerik bulunmamaktadır. Çalışma ile ilgili herhangi bir çıkar çatışmasının bulunmadığı SAVSAD Savunma ve Savaş Araştırmaları Dergisine yazar imzası ile beyan edilmiştir.

Re-classification of the Concepts of War in the Context of Changing Character of War

Abstract

Wars with its historical past have been an important instrument in power politics among states. Although the world's changing politics causes wars-among-states to be witnessed less frequently, the conflict areas host many non-state armed actors and both states and non-state actors have tendency to use unconventional methods and forms of violence. Therefore, war concepts such as new, hybrid, unlimited, combined war expand the terminology of armed conflict along with

* Millî Savunma Üniversitesi, Alparslan Savunma Bilimleri Enstitüsü Doktora Öğrencisi,
bahadir@bilkent.edu.tr, ORCID: 0000-0001-5338-5002

traditional war concepts. With this study, it is aimed to discuss the concepts by classifying wars, armed conflicts and conflicts by dividing them into elements, gather the definitions of war concepts used by military and academic literature under a single framework. In order to meet the need for concrete concepts that will help us think abstractly, the concepts of war are classified in a way to answer these questions: "Who are the actors of war?", "What are the purposes of war?", "Where is the war fought?", "What are the methods used in war?", "What is the intensity of violence?", "Which force elements are used in war?" and within this context, the definitions of concepts of war are given. As a result of classification and definition, it has been concluded that it is possible to increase the number of concepts related to war by using combinations of elements that make up war. Technology and possible conflicts over sharing natural resources may cause the war terminology have new terms.

Article Type: Research article

Key Words: War, Armed Conflict, Elements of War, Types of War, Terminology of War, Hybrid War, Compound War, Asymmetric War, Classification of Wars.

JEL Codes: F50, F51, F52

Author's Note: This study has been prepared in accordance with scientific research and ethical rules. In this study, there is no content that requires ethics committee permission or legal/special permission. I, as the author of the article, signed my declaration certifying that there was no conflict of interest within the article preparation process.

GİRİŞ

Savaş olgusunun insanlığın bilinen tarihi ile başladığı konusunda yaygın bir inanç bulunmaktadır. Savaşın temelinde yatan şiddet duygusunun kökenini, ilk insan Âdem'in oğullarının hikâyesinde, kıskançlık yüzünden kardeşi Habil'i öldüren Kabil'de bulmak mümkündür. Planlı ve organize şiddet eylemi olan savaşın ilk örnekleri Mezopotamya'da M.Ö. 5000'li yıllarda görülmektedir. Fırat ve Dicle nehirlerinin yol açtığı taşkınlardan tarlalarını kanal sistemleri inşa ederek korumayı başaran yerleşik topluluklar, kent merkezlerinin dışında yaşayan göçebelerin tehditlerine karşı varlıklarını korumak için teşkilatlanmak ve mücadele etmek zorunda kalmıştır (Sander, 2017, s. 33).

İlk medeniyetlerin mücadelelerinden sonra savaş olgusu uzunca bir süre onurlu bir hak arayışı olarak kabul görmektedir. Nitekim Roma İmparatorluğu döneminde yaşayan St. Augustine'den (M.S. 354-430) esinlenen Aquinolu Thomas (M.S. 1225-1274) haklı savaş doktrinini ortaya koymaktadır. Doktrine göre haklı bir nedeninin olması, iyi niyet barındırması ve meşru bir otorite tarafından yapılması gibi gerekçeler savaşı etik kılmaktadır (Kurubaş, 2017, s. 18).

Savaşın meşruluğunun en çok sorgulandığı dönemlerden birisinin Birinci Dünya Savaşı yılları olduğu söylenebilir. Savaşın ağır sonuçlarına şahit olanlar, böyle yıkıcı bir olguyu insanoğlunun hayatından çıkarmak için siyasi ve akademik çabaların içine girmişlerdir. Milletler Cemiyeti'ni de kuran 1920 yılındaki Misakı Millî ile barışçıl çözümlere öncelik verilmesi kabul edilmiş, 1928 yılındaki Briand-Kellogg Paktı ile savaşın bir politika aracı olarak kullanılmasının hukuka aykırı olduğu ilan edilmiştir (Keskin,

1998, s. 32). Tüm çabalara rağmen önüne geçilemeyen İkinci Dünya Savaşı sonrasında Birleşmiş Milletler Antlaşması'nın 2. maddesinin 4. fıkrasıyla kuvvet kullanma tehdidi ve kuvvet kullanılması yasaklanmıştır (BM Antlaşması, 1945). BM Antlaşması'nda savaş kavramına Başlangıç Kısmı'nda "Bir insan yaşamı içinde iki defa insanlığa tarif olunmaz acılar getiren savaş felaketinden gelecek kuşakları korumaya...karar verdik" ifadesiyle sadece bir kez yer verilmiştir. Buna rağmen aradan geçen yetmişten fazla yıl süresince ne kavramı belleklerden silmek ne de aktörlerini siyasetlerinin bir aracı olarak savaşı kullanmalarından vazgeçirmek mümkün olmuştur. Sadece 2016 yılında ikisi devletler arasında, 31'i devlet sınırları içinde, 18'i ise uluslararasılaşmış olmak üzere toplam 51 savaş/silahlı çatışma tespit edilmiştir (Roser[web], 2016).

Savaş kelimesini ifade etmekten bile kaçınılırken silahlı ve silahsız çatışmalar neden sonlandırılmamaktadır? Terminolojisi üzerine yapılan bir çalışmada, savaşın nedenlerine aktörlerin amaçları kapsamında yüzeysel olarak değinilmiştir. Çünkü akademisyenler sadece savaş kavramının belirgin nedenleri üzerinde değil savaş konusunun nasıl çalışılması gerektiği hususunda da uzlaşma sağlayamamıştır. Üzerinde mutabakata varılan konu savaşın hem kendisinin hem de nedenlerinin çok karmaşık olduğudur. Bu sebeple farklı disiplinler arasındaki tartışmalar ve teorik yaklaşımlar, yöntemleri üzerinden süregelmektedir (Levy ve Thompson, 2010, s. 2).

Realist kuramcılar birey, toplum, devlet ve sistem seviyesinde savaşın insan hayatından çıkarılabileceğine yönelik inanç besleyen idealist düşünürleri ütopyacı olarak tanımlamaktadır. Çünkü uluslararası örgütlere, antlaşmalara, karşılıklı iş birliğine, yaygınlaşan demokratik yönetimlere, küreselleşmenin sonucu olarak gelişen ulaşım ve iletişim imkânlarına rağmen insanlığın savaş olgusu ile birlikte yaşayacağına dair kuvvetli beklenti devam etmektedir. Bu bağlamda umut verici olan devletler arası çatışmalarda yaşanan gözle görülür azalmadır (Roser[web], 2016). Endişe verici olan ise Soğuk Savaş sonrası ortaya çıkan etnik ve dinî temelli çatışmalar ile 11 Eylül 2001 sonrası artan terör eylemlerinin özellikle zayıf, başarısız ve çökmüş devletlerde benzer acılara neden olmaya, uluslararası barış ve güvenlik için tehdit oluşturmaya devam ediyor olmasıdır.

Devam eden çatışmalar ve sorunlar güvenlik kavramını hem derinleştirmiş hem de genişletmiştir. Güvenlik kavramının sistem seviyesinden birey seviyesine derinleşmesi, politik ve askerî gücün yanı sıra ekonomik, sosyo-kültürel, teknolojik alanların da dâhil olmasıyla sektörel olarak genişlemesi (Roe, 2017, s. 177) savaş olgusu üzerinde de etkili olmuştur. Küreselleşmenin de dâhil olduğu bu değişimin sonucu olarak Prusyalı teorisyen Clausewitz'in (2018, s. 689) "Her çağın kendisine ait bir savaş konsepti vardır." cümlesine uygun düşecek şekilde yeni savaş kavramlarının savaş terminolojisine eklenmesi görülmektedir.

Bir kısım akademisyen savaş terminolojisinin genişlemesine ve derinleşmesine şüpheyle yaklaşmaktadır. Öncelikli gerekçeleri ise devletin bir aktör olmadığı, çatışmaların analitik açıdan incelenmesinin zor olduğu ve büyük karmaşa içermesi olarak ifade bulmaktadır. Gerekçelerinin ikincisi, gelenekselin dışında kalan düzensiz savaş, iç savaş, ayaklanma gibi kavramların ideoloji yüklü oluşu ve bir tarafın bakış açısını yansıtmasıdır. Sonucu gerekçeleri ise yeni savaş kavramlarının, Batılı ülkeler tarafından konvansiyonel savaşın içinin boşaltılması amacıyla terminolojiye kasıtlı olarak sokulmasıdır (Smith ve Jones, 2015, s. 14).

Yeni oluşan savaş kavramlarına şüpheyle yaklaşılsa da günümüzde çatışmaların devlet tekelinden çıkması, teknoloji başta olmak üzere güç araçlarının kısa zamanlı gelişme göstermesi, değişimlerin savaş ve savaş kavramı üzerindeki etkisi yadsınamayacak boyuttadır. Bu cümleden hareketle karmaşıklaşan savaş terminolojisini bir araya getirmek, sınıflandırmada yaşanan zorlukları giderebilmek ve üzerinde uzlaşmaya varılan bir savaş sözlüğü için zemin oluşturabilmek bu çalışmanın temel amacını oluşturmaktadır.

Çalışma savaşla ilgili çok sayıda üretilmiş kavram tanımını barındırdığından, amacı doğrultusunda savaşın herhangi bir karakteristiğini derinlemesine analiz etmekten ziyade unsurlarına ayırarak sınıflandırma gayretindedir. Unsurlara ayırma sürecinde askerî yazında komutanın kararının ifadesinde kullanılan 5N1K (kim, ne maksatla, ne zaman, nerede, nasıl, ne yapacaktır?) sorularından yararlanılmıştır. “Kim, kiminle?” sorusunun cevabı çatışan aktör/aktörleri; “Ne maksatla?” sorusunun cevabı aktörlerin amacını; “Nerede?” sorusunun cevabı çatışmanın mekânını tarif etmektedir. “Nasıl?” sorusunun cevabı kullanılan millî güç unsurlarının dağılımını, şiddet türünü, yöntemini ve yoğunluğunu içermektedir. Savaşın ne zaman başlayacağı sorusunun cevabı, aktörün tercihine bağlı olarak “herhangi bir zamanda” ve ne kadar süreceği ise “aktörün savaştan vazgeçeceği ana kadar” şeklinde verilebileceğinden çalışma kapsamının dışında bırakılmıştır.

Savaşın unsurlarına ayrılarak sınıflandırılmasında karşılaşılan ilk zorluk, bir kavramın tanımında geçen özelliğin, sınıflandırmada yer alan başka bir unsurun altındaki kavramın içinde de yer alıyor olmasıdır. Örneğin, güç unsuru olan teknoloji, aynı zamanda şiddet yöntemine ve siber-uzay vasıtasıyla alan unsuruna eklenebilmektedir. Çalışmada bu karışıklığı önlemek amacıyla sınıflandırma için kavramda baskın olan unsur için esas alınmıştır. Dolayısıyla teknoloji temelli savaş “güç”, siber savaş “alan”, elektronik harp “yöntem” kategorisi altında ele alınarak tanımlanmış ve sınıflandırılmıştır.

Sınıflandırmada karşılaşılan bir diğer zorluk, Türkçede savaş kavramının, herhangi bir olgu ile birlikte isim tamlaması yapılarak

kullanılmasına olan yönelimdir. Örneğin; İngilizcede-her ne kadar akademik yazında karıştırılsa da- savaş için “war” kelimesi, savaşın yöntemleri ve karakteristik özellikleri için “warfare” kelimesi mevcuttur, oysa Türkçede bu ayrımı sağlayacak bir kelime bulunmamaktadır (Varlık, 2013, s. 126). Harekât, muharebe, çatışma, operasyon kelimelerinin farklı anlamlar içermesine rağmen savaş kavramının yerine kullanılmaları tanımlama konusundaki zorluğu artırmaktadır. Bu çalışmada da kavramlar ortak kabul gördüğünden -hatalı da olsa- eğilime uygun şekilde hareket edilmiştir. Ayrıca, çatışma, silahlı çatışma ve savaş metin içinde anlam bütünlüğünü bozmamak kaydıyla birbirinin yerine kullanılmıştır. Bu kapsamda literatür taraması yapılmış ve nitel yöntem metotları kullanılmıştır.

Sınıflandırma yapabilmek maksadıyla savaşla ilgili kavramlar çeşitli unsurlar altında ele alınmıştır. Öncelikle çatışan aktörler, devlet, devlet dışı aktörler ve uluslararası örgütler olarak belirlenmiş, bu aktörler arasındaki simetri/asimetri ilişkisinin önemi de ortaya konulmaya çalışılmıştır. Ardından sırasıyla savaşan tarafların amaçları, savaşın cereyan ettiği mekân, aktörlerin kullandığı güç unsurları, tercih ettikleri şiddetin türü/yöntemi ve yoğunluğu üzerinden savaşla ilgili kavramlar tanımlanmakta ve tanımlarla sınıflandırma arasında bağ kurulmaya gidilmiştir.

Kim Kiminle Sorusunun Cevabı: Çatışan Aktörler Üzerinden Savaş Türleri

Savaş tek taraflı yapılan bir eylem olmadığından öncelikle çatışan taraflardan bahsetmenin uygun olduğu görülmüştür. Bu bağlamda birey seviyesine kadar çeşitlenen savaşın aktörleri sıralamasında devlet ve devletler grubunun öncelikli yerini koruduğu anlaşılmıştır. Çalışmada halk, örgütler ve bireyler ile uluslararası örgütler çatışmanın diğer aktörleri kapsamında ele alınmıştır.

Devlet-Düzenli Güçler-Simetri

Weber’e göre devlet, düzenli bir örgüt yapılanması olarak toplumsal sistemin korunmasında ve gelişiminde öncelik sahibidir (Ergünger, 2017, s. 464). Bu okumayla haklı savaş doktrininin, devletin kuvvet kullanmasına kapı araladığı anlaşılmaktadır. Bu doktrin, savaşa başvurmanın haklılığını ifade eden “jus ad bellum” ve savaş içinde uyulması gereken ahlak kurallarını içeren “jus in bello” olarak iki kısımdan oluşmaktadır. Jus ad bellum ilkelerinden birisi olan meşruluk, kendi vatandaşlarını savaşa girmeye zorlama hakkının meşru otorite olarak egemen devlete ve onun hukuki olarak oluşturulmuş hükümetine tanınmasıyla sağlanmaktadır (Griffiths, O’Callaghan ve Roach, 2013, s. 4). Bu noktada uluslararası hukukun devleti, savaşın temel aktörü yönündeki kabulüne Sürekli

Hakemlik Mahkemesinin 11 Aralık 1912 tarihli Osmanlı Savaş Zarar-Giderimi Davası kararı örnek olarak gösterilebilir. Karar, savaşı uluslararası olay olarak tanımlamakta ve devletler arasında gerçekleştiğine işaret etmektedir (Pazarcı, 2017, s. 502). Benzer şekilde iç hukukumuz da savaşı tanımlarken devleti ön plana çıkarmaktadır. Bu doğrultuda savaş, “devletin bekasını temin etmek, millî menfaatleri sağlamak ve millî hedefleri elde etmek amacıyla, başta askerî güç olmak üzere devletin maddi ve manevi tüm güç ve kaynaklarının hiçbir sınırlamaya tabi tutulmadan kullanılmasını gerektiren silahlı mücadele” olarak tanımlanmaktadır (Seferberlik ve Savaş Hâli Kanunu, 1983).

Hukuksal boyutuyla savaşı tanımlarken devletler arasında gerçekleşen mücadele ifadesine odaklanmak mümkündür. Bu kapsamda savaş “barış yoluyla halledilemeyen sorun veya sorunların çözümü için bir devlet veya devletler grubunun, diğer devlet veya devletler grubuna karşı isteklerini zorla kabul ettirmek amacıyla millî güç unsurlarının tamamını veya bir kısmını kullanarak yaptıkları mücadeledir” şeklinde ifade bulunmaktadır (Akargün, 1993, s. 01-02). Bir diğer tanımla da savaşa, “devletler arasında gerçekleşen ve taraflarca savaş niteliği kabul edilen ya da bu niteliğin kabul edildiği tarafların çatışmayı yürütme biçimlerinden, çatışmanın süresinden veya yoğunluğundan anlaşılan silahlı çatışmalardır” denilmektedir (Keskin, 1998, s. 73).

Tüm söylenenlerin yanında bazı savaş tanımlarında devlete vurgu yapılmadığı da görülmektedir. Özellikle 1789 Fransız Devrimi ile ortaya çıktığı kabul edilen ulus-devlet öncesinde ve 1990’lı yılların ortasını müteakip küreselleşmenin ulus-devlet anlayışını zorladığı dönemlerde savaş, politik bir eylem olması, şiddet içermesi, sorunların çözüm yolu olması gibi özellikleri öncelenecek tanımlanmaktadır. Bu cümle düzleminde Sun Tzu (1996, s. 57) savaşı, var olma ya da yok olma yolu ve ölümle kalım meydanı olarak ulus için önem taşıyan askerî eylem olarak tanımlarken Clausewitz ise (2018, s. 29) savaş için “politikanın devamıdır ve düşmana irademizi kabul ettirmek amacının aracıdır, fiziksel kuvvet içermektedir.” demektedir. Yine Cicero’nun “tarafların kuvvet kullanarak çatışması” olarak yaptığı savaş tanımı, kavrama yönelik diğer ifadelerden birisidir (Keskin, 1998, s. 68). Bu tanımda çatışma, hasım tarafların birbirlerini yaralamak ve etkisiz hâle getirmek maksatlarıyla yaptıkları mücadele olarak belirtilmektedir. Bu doğrultuda silahlı çatışma ise Eski Yugoslavya Savaş Suçları Mahkemesine göre “devletler arasında silahlı güce başvurulduğunda veya hükümet güçleri ile organize olmuş silahlı gruplar arasında çatışma meydana geldiğinde oluşan durum” olarak tanımlanmaktadır (Yalçınkaya, 2008, s. 31). Tüm bu tanımlar ve ifadeler düzleminde uluslararası hukukta silahlı çatışma türleri, uluslararası silahlı çatışmalar ve uluslararası olmayan silahlı çatışmalar olarak ikiye ayrılmaktadır. Uluslararası silahlı çatışmalar

ise savaş ve savaşa varmayan sınırlı nitelikteki silahlı çatışmaları içeren devletler arası silahlı çatışmalar ile uluslararasılaşmış silahlı çatışmalar olarak tasnif edilmektedir (Pazarıcı, 2017, s. 502). Uluslararasılaşmış silahlı çatışmalar, devletin hükümetine karşı mücadele eden güçlere “savaşan” statüsü verilmesi ve bir iç savaşta diğer devletlerin silahlı çatışmalara dâhil olması durumlarını içermektedir (Pazarıcı, 2017, s. 504-505).

Uluslararası silahlı çatışmalarda devletlerin silahlı kuvvetleri çatışma alanında karşı karşıya gelmektedir. Bu durumda simetrik veya düzenli savaştan bahsedilmektedir. Simetrik savaş, kuvvet yapıları, nitelik ve nicelikleri, imkân ve kabiliyetleri açısından aralarında önemli farklılıklar olmayan taraflar arasında yaşanan çoğunlukla konvansiyonel yöntemleri içeren silahlı çatışmalar olarak ifade bulmaktadır. Simetrik savaşı çağrıştıran düzenli savaş ise “savaşanların temsil ettikleri gruplardan çok, kullandıkları araç ve yöntemlerin simetrisi ve şiddetin belirli bir seviyenin üstünde olma özelliklerinin ön plana çıktığı savaşlardır” (Demir, 2020, s. 6) şeklinde belirtilmektedir.

Bu anlamlandırmalar sonucunda düzenli savaşın aktörü olan güçler, devletlerin ulusal güvenliğini dış tehditlere karşı korumak üzere bir emir komuta hiyerarşisi içinde teşkilatlandırıldığı, teçhiz ettiği, eğittiği silahlı kuvvetler olarak ortaya çıkmaktadır. Yine silahlı kuvvetlere bağlı olmakla birlikte yapısı ve görevleri itibarıyla düzensiz savaş icra etmeye uygun olarak teşkilatlanan ve verilecek özel görevlerin ifası için eğitilen özel kuvvetler bu kapsamın içinde ele alınmaktadır. Komandolar da özel kuvvetler gibi düşman arazisi içinde bulunan hedeflere karşı kullanılmak üzere özel olarak yetiştirilmiş kuvvetlerdir. Güç, işlev ve örgütlenme olarak askerî görünüşte olan, merkezi hükümet tarafından düzenli ordunun yerine bazı görevleri yapmak üzere eğitilen ve örgütlendirilen paramiliter güçler ise yarı düzenli bir teşkilat olarak savaşın içinde yer alabilmektedir (Erkmen, 2019, s. 3).

Devlet Dışı Aktörler-Düzensiz Güçler-Asimetri

Savaşlarda devletin yanında yer alan, bağımsız olarak devletlerle çatışan ya da kendi aralarında ihtilaf olan çok fazla aktörün de çatışma alanlarında kendilerine yer bulduğu tarihin her döneminde şahit olunan bir gerçektir. Aralarında önemli güç farklılıkları olan bu aktörler, dezavantajlı durumlarını giderebilmek için güçleriyle orantılı olmayan asimetrik etkiler yaratma arayışında olabilmektedirler (Arreguin-Toft, 2005, s. ix). Bu noktada asimetrik etkiler, çatışma ortamında düşmanın birbirinden farklı faaliyet ve sistem kombinasyonlarına maruz kalmaya zorlanması şeklinde tanımlanabilir. Meşruluğun yanı sıra düşmanı sahip olmadığı sistem veya imkân ve kabiliyetlerle muharebe etmeye zorlamayı içeren farklılığı ile benzerini uygulayamayacağı güçle karşı karşıya bırakmayı içeren üstünlük

asimetrik etkinin diğer iki özelliğini oluşturmaktadır (Berglund Souleimanov, 2019, s. 4). Son dönemlerde üretilen savaş kavramlarında ön plana çıkan asimetrik etkiler sadece devlet dışı aktörler tarafından değil devletler tarafından da tercih edilebilmektedir. Çatışan tarafların birbirlerine karşı asimetrik savaş tercihleri, asimetrinin simetrisi veya Kalyvas'ın deyişi ile konvansiyonel olmayan simetri olarak gündeme gelmektedir (2005, s. 91).

Genel kabulü ile asimetrik savaş, daha fazla hareket serbestisi kazanmak, hasmın zayıf taraflarını istismar etmek veya göreceli olarak zayıf olan güç faktörünü maksimize etmek üzere nitelik ve nicelik yönünden aralarındaki farklılıkları kullanma arzusunda olan taraflar arasında yaşanan silahlı çatışmalar şeklinde kullanılmaktadır (Lonsdale, 2016, s. 165). Tanımdan anlaşıldığı üzere, aktörlerin güç karakteristiği ve tercih ettiği şiddet yöntemi çatışmaların simetrisini belirlemede etkili olmaktadır. Bazen de asimetrik savaş yerine düzensiz savaş veya Türkçede daha yaygın hâliyle kullanılan gayrinizami harp kavramı tercih edilebilmektedir. Bu bağlamda da düzensiz savaş kavramı, devlet veya devlet dışı aktörlerin halk üzerinde meşruluk sağlamak ve etki yaratmak üzere terörizm, gerilla hareketleri ya da ayaklanma gibi asimetrik veya dolaylı yaklaşımlar kullanmasını içeren şiddetli mücadele olarak tanım bulmaktadır (Department of Defence, 2007, s. 6). Asimetrik savaş ve düzensiz savaş kavramları birbirine çok benzemekle birlikte, birincisinin doğrudan asimetrinin yaratılmasını, diğerinin ise yaratılan asimetrinin yöntem olarak kullanılmasını öne çıkardığı söylenerek temel ayrımları ifade edilebilir.

Düzensiz Güç Olarak Halk

Düzensiz güçler, bir devlet yapısı altında olmamasına rağmen silahlı çatışmalarda yer alma kapasitesine sahip olan aktörlerdir. Bu güçlerden birisi olan halklar daha çok ayaklanmalarda görülmektedir. Milis, partizan, ayaklanmacı, savaşan, isyancı gibi sıfatlarla organize olan siviller, ayaklanma stratejilerini kullanarak işgalci güçlere veya siyasi otoriteye karşı silahlı çatışmaya başvurabilmektedir. Bu düzlemde ayaklanma, kurulmuş bir hükümeti silahlı çatışma yoluyla devirmeyi amaçlayan örgütlü bir hareket olarak tanımlanabilir. Diğer bir deyişle, ayaklanma, ayaklanmacıların kontrolünü artırırken yerleşik bir hükümetin, işgal gücünün veya diğer siyasi otoritenin kontrolünü ve meşruiyetini zayıflatmak için tasarlanmış organize, yasaklanmış bir siyasi-askerî mücadele olarak ifade edilebilir (The US Army ve Marine Corps, 2007, s. 2). Bu türde genellikle nihai amaç siyasal yapının yeniden düzenlenmesi olarak belirlenir (O'Neill, 2005, s. 15).

Halkı temel alarak Çin Halk Cumhuriyetinin kurucusu Mao Zedong tarafından geliştirilen uzun süreli halk savaşı ve teorisi, gerilla savaşı,

meskûn mahalde savaş, terörizm gibi ayaklanma stratejilerinden birisini oluşturmaktadır. Uzun süreli halk savaşı, halkın ayaklanmacılara desteğini sürdürmesini sağlamak ve düşmanın lojistik hatlarını uzatmak zorunda bırakmak maksadıyla düşmanı kırsal bölge derinliklerine çekmek, hareketli savaş ile gerilla yöntemlerini kullanarak bu bölgede imha etmek esasına dayalı bir strateji içermektedir. Bu algıyla diğer yaklaşımların hiçbiri asimetrisinin getirdiği avantajları uzun süreli halk savaşı kadar iyi kullanamadığından şartlar ayaklanmacıların lehine bir durum sergilemektedir. Mao'nun uzun süreli halk savaşı teorisi, askerî-siyasi yaklaşımla stratejik savunma, stratejik denge ve stratejik saldırıyı içeren üç aşama ile özetlenebilir. Stratejik savunma safhasında terörist saldırılar ve yıkıcı faaliyetler, devletin otoritesini sarsmak ve halkın desteğini kazanmak için tercih edilmektedir. İkinci safha olan dengeye ulaşıldığında, ayaklanmacılar kontrol edebildikleri kırsal alanda güvenli bölgelerde, şehirlerde ise hücre evlerinde faaliyet göstermektedir. Bu süreçte devletin meşruiyeti sarsılırken, mücadeleye tahammül gücü zayıflatılmaktadır. Son safhada büyük ve etkili kuvvetler nispeten geniş alanlarda faaliyet göstermektedir. Böylece sivil yapılanma güçlendirilirken sosyal ve ekonomik alanlarda kontrol ele geçirilebilmektedir (The US Army ve Marine Corps, 2007, s. 2). Uzun süreli halk savaşı teorisinde uygulanan hareketli savaş, düşman askerî gücünün yok edilmesi amacıyla derinlemesine ilerlemeyi, savunmasız noktalarına saldırmayı ve hızla geri çekilmeyi içeren bir savaş türü olarak belirtilmektedir (Demir, 2020, s. 58).

Düzensiz güçlerin dâhil olduğu savaşlardan bir diğeri olan sivil savaş veya iç savaş ise bir ülke sınırları içinde meydana gelen ve tarafların örgütlü silahlı kuvvetlerini içeren, süreklilik gösteren, organize ve geniş çaplı bir savaş türüdür (Gleditsch[web], 2017). Bu bağlamda geniş çaplı olma ölçütü Correlates of War projesine göre bu çatışmaların yılda en az 1000 ölümle sonuçlanıyor olmasıdır (Sarkees, 2010, s. 15). Ancak bu söylem üzerine genel bir uzlaşma bulunmamaktadır.

Düzensiz Güç Olarak Örgütler

Örgütler, silahlı çatışmaların diğer düzensiz aktörleri arasındadır. Özel askerî şirketler, terör örgütleri, organize suç örgütleri nadiren dışarıdan bir destek olmadan silahlı çatışma yürütmekte çoğunlukla vekâlet savaşlarının yürütücüsü olmaktadır. Bu alana dönük çalışma yapanların çoğunluğu, vekâlet savaşlarının geleceğin çatışmalarında belirgin bir araç olarak kullanılacağı kanaatini taşımaktadır. Buna rağmen vekâlet savaşları için genel kabul görmüş ve üzerinde görüş birliği sağlanmış bir tanımlama bulunmamaktadır. Ancak dolaylı çatışma aracı olması, üçüncü grupları içermesi, stratejik çıkarların gerçekleştirilmesi maksadıyla kullanılması gibi ortak özellikleri üzerinden kavramlaştırma çalışmalarının sürdürüğü

bilinmektedir (Mumford, 2013, s. 40-46). Yine de vekâlet savaşlarını devletlerin hasım devletlere veya devlet dışı aktörlere karşı, terörizm ve gerilla taktiklerinden kısmen konvansiyonel yöntemlere kadar uzanan çatışma türlerinden bir veya birkaçını yürüten üçüncü taraflar eliyle askerî güç kullanmasını içeren savaş türü olarak tanımlayabilmek mümkündür.

Düzensiz Güç Olarak Bireyler

Silahlı çatışmaların aktörlerinden bir diğeri ise bireylerdir. Bu doğrultuda bireyler; bilgisayar korsanı, intihar bombacısı, yabancı terörist savaşçı, çocuk savaşçılar, savaş ağaları, yalnız kurt, yalnız asker, yalnız takipçi, yalnız öncü gibi isimler almaktadır. Son dönemde yarattığı etki nedeniyle yalnız kurt terörizmi tanımı öne çıkmaktadır. Bu kapsamda Georgetown Üniversitesinin 2015 yılında yayımladığı rapora göre yalnız kurt terörizmi; “dış kaynaklardan talimat ya da maddi destek almayan, kendisi veya daha büyük bir örgüt adına siyasal değişim isteyen tek bir aktör tarafından işlenen, şiddet ya da şiddet tehdidi yoluyla korkunun kasten oluşturulması veya kullanılmasıdır” şeklinde ifade edilmektedir (Beydoun, 2018, s. 7).

Bu kapsamda bireylerin hedef olarak seçildikleri de görülmektedir. Hedef olarak öldürme, “uluslararası hukuk süjesi tarafından kasıtlı ve ayrıntılı olarak planlanarak, hedef alanın fiziki gözetiminde olmayan ve bireysel olarak seçilen kişilerin yok edilmesini amaçlayan öldürücü güç kullanılması” olarak tanımlanmaktadır (Melzer, 2008, s. 5).

Düzensiz Güçleri İçeren Savaş Kavramları

Düzensiz savaşla ilgili ilk tanımlamalar, 18. yüzyılın ikinci yarısında ilk defa kavramlaştırılan küçük savaşlar olarak belirmektedir. Callwell (1906, s. 21) küçük savaşı, basit şekliyle, iki tarafın düzenli birliklerinin yaptıklarının dışında kalan tüm çatışmalar olarak tanımlanabileceğini ifade etmektedir. Bu düzlemde küçük ifadesiyle savaşın yoğunluğuna işaret edilmemekte, düzenli birliklerin uygar dünyaya ait olmayan düşmana karşı yaptığı seferleri öne çıkarılmaktadır. Teşkilatlanmış birlikler, açık alanda mücadeleden kaçınan, gerilla taktikleri ve ayaklanma stratejileri uygulayan düzensiz güçlerin şekillendirdiği şartlarda mücadele etmek durumunda kalmaktadırlar.

Son dönemlere gelindiğinde, düzenli birliklerle düzensiz birliklerin yer aldığı çatışmalar için farklı savaş tanımlamalarının yapıldığı görülmektedir. Bu tanımların öne çıkanlarından birisi olan hibrit savaş, “düzenli bir ana kuvvet ve harekât doktrinin, düzensiz birlikler ve doktriniyle aynı anda bir düşmana karşı birlikte kullanılmasını içeren savaş türüdür” şeklinde ifade edilmektedir (Yıldız, 2017, s. 23). Hibrit savaşın

kavramsallaşma sürecinin öncülerinden Hoffman ise hibrit savaşı, “içerisinde konvansiyonel gücü, düzensiz taktikleri ve oluşumları, şiddet, zorlama ve kriminal kargaşa içeren terörist faaliyetleri barındıran savaşın bir dizi farklı tarzının işbirliği” olarak tanımlamaktadır (2007, s. 14).

Kavrama yönelik son yıllarda artan akademik çalışmalara rağmen hibrit savaş yeni bir savaş türü olarak ortaya çıkmış değildir. Hibrit savaşın tarihini M.Ö. 5. yüzyıldaki Peloponez Savaşı'na kadar götürmek mümkündür (Mansoor, 2012, s. 2). Spartalılarla savaşan Atina, rakibine üstünlük sağlamak amacıyla Spartalılardan ayrı kimliğe sahip ama egemenine sadık Helotları rakibine karşı isyana teşvik etmiş ve Spartalıları kendileriyle barışa zorlamıştır. Son dönemlere gelindiğinde ise 2006 yılında İsrail-Hizbullah arasındaki savaş, 2008 yılında Rusya'nın Gürcistan'a ve Gerasimov Doktrini'nin bir uygulaması olarak 2014 yılında Kırım'a müdahalesi ile Suriye İç Savaşı hibrit savaş örnekleri olarak gösterilmektedir (Bingöl, 2017).

Hibrit kelimesinin yerine zaman zaman İngilizce çevirisi olarak karma veya melez terimlerinin tercih edildiği görülmektedir. Hibrit yerine karma kelimesini tercih eden Varlık, “konvansiyonel kuvvet ve harekât yöntemleri ile bilgi harekâtı, siber faaliyetler, gayri nizami harekât, kitle imha silahları ve suç örgütlerinin kullanımı geleneksel dışı kuvvet ve yöntemlerin kullanıldığı bir muharebe stratejisi” olarak daha geniş bir tanımlama yapmaktadır (2017, s. 125). Bu ifadelerden hareketle hibrit savaşın tarihin çok eski dönemlerinden itibaren kullanıldığı ancak günümüzde söylemi de dâhil olmak üzere kavram birliğinin sağlanamadığı söylenebilir.

Bu doğrultuda birleşik savaş, hibrit savaşa yakın kavramlardan birisi olarak ifade edilebilir. Thomas Huber (2002, s. vii-viii) ise birleşik savaşı, düşmana karşı konvansiyonel ve konvansiyonel olmayan yöntemlerin, düzenli ve düzensiz kuvvetlerin aynı istikamette kullanılmasını içeren bir savaş türü olarak tanımlamaktadır. Savaş alanında hem düzenli hem de düzensiz birliklerin kendilerine özgü yeteneklerinin aynı istikamette kullanılmasıyla bütüncül bir etki yaratılmaktadır. Bu sayede düşman çok sayıda farklı tehditlere maruz bırakılmaktadır. Tüm yakınlaştırmalara rağmen zamandan çok istikamete odaklanması ile de birleşik savaşın hibrit savaştan farklılaştığı söylenebilir.

Düzenli ve düzensiz güçlerin savaş alanındaki varlığına vurgu yapan bir diğer tür de sınırsız savaş kavramıdır. Bu doğrultuda Çinli subaylar Quiao Liang ve Wang Xiangsui'nin tanımladığı sınırsız savaş; harekât alanının sınırlarının belirsiz olduğu, çatışanlar arasında mesafenin olmadığı, şiddet içermesine bakılmaksızın askerî, yarı askerî veya askerî olmayan yöntemlerin kullanıldığı, silahlı kuvvetlerin ve sivillerin içinde yer aldığı, geleneksel savaşların dışında kalan bir savaş türüdür (Liang ve Xiangsui,

1999, s. 206-207). Bu tanımdan hareketle sınırsız savaş, güç unsurlarının kullanımındaki sınırları değil, harekât alanındaki belirsizliği ile öne çıkmaktadır.

Karmaşık savaş kavramı ise hibrit veya karma savaştan çok farklı bir boyutu içermektedir. Karmaşık savaş veya operasyonlar, sahada sivil-asker iş birliğini öne çıkarmaktadır. İstikrar harekâtı, yeniden inşa faaliyetleri, insani yardım, afet ve acil durum yönetimi, düzensiz savaş veya ayaklanmaya karşı koyma harekâtının eşgüdümlü planlanması ve icrası belirtilen iş birliğini zorunlu kılmaktadır (Binnendijk ve Cronin, 2011, s. 1).

Küreselleşmenin devlet dışı aktörlerin yeni kaynaklar yaratarak şiddet kullanma kapasitelerini artırmalarına olanak sağlaması savaş kavramlarına da yansımaktadır. Münkler, özellikle bu aktörlerin dışarıdan sağlanan devlet yardımlarına ihtiyaç duymadan hareket edebildiklerini ve bu süreçte askerî yapılanmanın da özerkleştiğini iddia etmektedir (Brzoska, 2004, s. 110). ‘Yeni savaş’ bu düşünce üzerinde kavramlaştırılmaktadır. Yeni savaşın temsilcilerinden Mary Kaldor’un yeniye eskilerinden ayırmak için sunduğu bir dizi önermeden bazıları şunlardır (2012, s. 1-14):

- Savaşın aktörleri, devletin kurumsal ağlarının birleşimi ile özel güvenlik şirketleri, paralı askerler, cihatçılar, savaş ağaları ve paramiliter güçler gibi devlet dışı aktörlerdir.
- Günümüzde hemen her şeyi etkileyen küreselleşme savaşın karakterini de değiştirmiştir. Şiddet artık sivillerin üzerinde de uygulama alanı bulmaktadır.
- Yeni savaşlar devletlerin otoritesinin aşındığı durumlarda ortaya çıkmaktadır. Organize şiddet kullanma tekeli özelleştirme yoluyla kırılmaktadır.
- İdeolojiden daha çok, savaş yoluyla inşa edilen kimlikler arasındaki çatışmalar öne çıkmaktadır.
- Toprak veya nüfus kontrolünden çok, terör ve korku aracılığıyla politik hedefler elde edilmeye çalışılmaktadır.
- Savaşın finanse edilmesi için devletlere duyulan ihtiyaç azalmakta, küresel çıkar grupları devreye girmektedir.

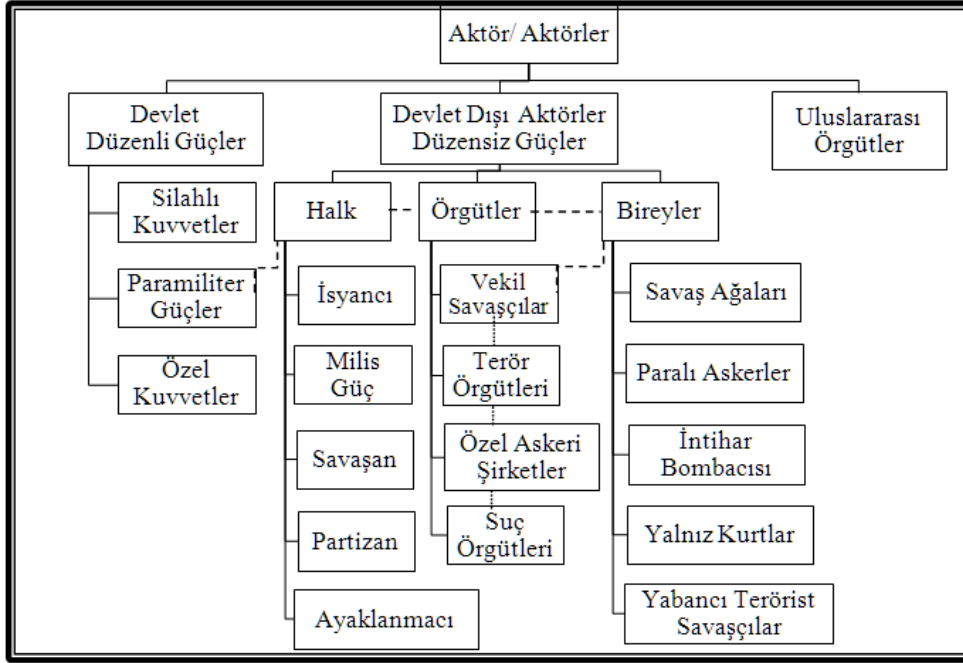
Politik hedeflerin seçilmesi özelliğiyle yeni savaşı çağrıştıran bir diğer kavram seyirci kalma savaşı (spectator sport war) adıyla belirmektedir. McInnes tarafından geliştirilen kavram, devletlerden çok rejimlerin ve liderlerin hedef alınması, çatışmaların yoğunluğunun sınırlandırılması, düşman ordularıyla çatışmaktan kaçınılacağı için büyük çaplı askerî birlikler kullanmak yerine profesyonel küçük unsurların tercih edilmesi, uluslararası kamuoyunun tepkisini çekmemek için sivillere zarar verilmemesi gibi hareket tarzlarını içermektedir (Yılmaz, 2017, s. 386). Sivillerin şiddete bulaştırılmaması ile yeni savaş kavramından

farklılaşmakta, rejim ve liderlerin hedef seçilmesi ise yıkıcı ve bozucu savaşları çağrıştırmaktadır. Olgunlaşmamış bir kavram olarak seyirci kalma savaşı, düzenli güçleri içerebileceği gibi vekil savaşçıları da akıllara getirmektedir.

Uluslararası Örgütler

Uluslararası örgütler de zaman zaman çatışmaların bir aktörü olarak ortaya çıkmaktadır. BM'nin icra ettiği harekâtlar bu açıdan çalışma kapsamında kendisine yer bulmakta ve tanımlarına yer verilmektedir. Öncelikle, barışı destekleme harekâtı; uluslararası barış ve güvenliğin korunması, çatışmaların önlenmesi, barışın yeniden tesis edilmesi, bir ülkenin iç istikrarının sağlanması ve insani yardım ulaştırılması maksatlarıyla, uluslararası örgütün verdiği yetki çerçevesinde, üye ülkelerin büyük çapta güç kullanmasına kadar uzanan faaliyetleri kapsamaktadır (Dorn[web], 2018). Bu durumda ifade edilen barış yapma, barışı koruma ve barışa zorlama operasyonları öne çıkmaktadır. Barış yapma, ortaya çıkan bir krizin barışçıl bir çözüme ulaştırılması maksadıyla, krizin başlamasıyla birlikte icra edilen diplomatik faaliyetler ile gerektiğinde doğrudan veya dolaylı askerî güç kullanılması halidir. Barışı koruma; devletlerin kendi içlerinde veya aralarında ortaya çıkan düşmanlıkların veya saldırganlıkların kontrol altına alınması, yumuşatılması ve sona erdirilmesi, böylece barışın tesisi ve sürdürülmesi amacıyla barışçı üçüncü ülkelerin katılımıyla organize edilen ve yönlendirilen çok uluslu asker, polis ve sivillerin gerçekleştirdikleri operasyonlardır (Diehl, 1988, s. 487). Benzer kapsamda barışa zorlama, uluslararası örgütün verdiği yetkiyle kurulan ve örgütün kontrol ve gözetimindeki müdahale gücünün, çatışan tarafların rızası aranmaksızın, taraflar arasındaki çatışmanın sonlandırılması için zorlayıcı güç kullanmasıdır. Bu operasyonların ilk örneği 1950 yılında BM'nin Kore Savaşı'na yaptığı müdahaledir. NATO'nun 1999 yılında Yugoslavya ordusunun Kosova'dan çekilmesini sağlamak üzere Belgrad'a yaptığı hava saldırıları da bu doğrultuda değerlendirilmektedir (Halistoprak, 2019, s. 3-4).

Şekil-1: Savaşın/Çatışmanın Aktörleri

Barışı destekleme operasyonları dışında kalan ve çok tartışılan kavramlardan birisi insani müdahale kavramıdır. İnsani müdahale, bir devletin vatandaşlarını o devletin uyguladığı ağır insan hakları ihlallerinden korumak amacıyla bir devlet, devletler grubu ya da uluslararası örgütler tarafından kuvvet kullanılması veya kuvvet kullanma tehdidi ile hareket edilmesidir (Duran, 2001, s. 88). İnsani müdahale kavramı oldukça tartışmalı bir durum oluşturmaktadır. Çünkü BM Antlaşması'nın 2/7. maddesinde ifade edilen karışmama ilkesine göre bir devletin vatandaşlarına nasıl davranacağı sadece kendisini ilgilendirmektedir. Ancak insani müdahalenin hukuksal açıdan uygun olduğunu savunanlar, devletin kendi vatandaşlarının temel haklarını çiğnemesi ve insanlığın vicdanını yaralaması gibi durumların bu ilke için sınırlılık oluşturduğunu ifade etmektedir. İnsani müdahalenin hukuk dışı olduğu görüşünü savunanların farklı tezleri olsa da genel olarak çıkış noktaları BM Antlaşması'nın 2/4. maddesi gereğince kuvvet kullanmanın yasaklanmış olmasıdır (Keskin, 1998, s. 125-126).

Bu başlık altında savaşın taraflarının hangi aktörler olabileceği tartışılmıştır. Sonuçta aktörlerin sınıflandırılmasında kategoriler arasında geçirgenlik söz konusudur. Paramiliter güçler bu açıdan bir örnek oluşturabilir. Bu doğrultuda devlet kontrolünde olmakla birlikte paramiliter güçlerin gönüllülerden oluşması sebebiyle halk kategorisinde de yer alabileceği değerlendirilebilir. Aynı paramiliter güçler bir başka devlet tarafından terör örgütü olarak kabul edilebilir veya bu güçlerin başındaki

lider bir savaş ağası olarak belirebilir. Bu bakış açısıyla aktörler temelinde oluşturulan tablo, aktör ve simetriyi ele alan savaşla ilgili kavramlara ulaşılmasında bir referans olması amacıyla hazırlanmıştır.

Ne Maksatla Sorusunun Cevabı: Amaçları Üzerinden Savaş Türleri

Savaşın ikinci unsuru olarak nedenleri üzerinde durulmuştur. Psikiyatriyle uğraşanlar birey seviyesinde şiddetin kaynağını çoğunlukla kişilik yapısında arama eğilimindedir (Moses, 1996, s. 24). Bir bireyin kişiliğinin zihinsel, duygusal, sosyal ve fiziksel etkenlerin bileşimi olduğu düşünüldüğünde, şiddetin ve onun tezahürü olarak çatışmaların da kaynağını tespit etmek zorlaşmaktadır. Öte yandan çatışmalar, kişileri canlı, zinde ve uyanık tutmakta, sıradan hayatın ötesinde disiplin, cesaret, özveri ve kendini feda etmeyi gerektiren yüksek insani değerlere aracı olmaktadır (Taylor[web], 2014). Çatışmaları kutsayan bu gerekçeye karşın realizm kuramının öncülerinden Machiavelli (1976, s. 27) insanları nankör, kararsız, içten pazarlıklı, ikiyüzlü, korkak ve açgözlü yaratıklar; Hobbes (2009, s. 213) ise insan hayatını yalnız, sefil, iğrenç, vahşi ve kısa olarak tanımlamaktadır. Tüm bu söylemler çerçevesinde rekabetin, güvensizlik ortamının, şan ve şeref arzusunun insanın doğasındaki bu kusurların şiddete dönüşmesine uygun zemin oluşturduğunu ifade edebilmek mümkündür.

Savaşın sebepleri bireyden toplum seviyesine geçtiğinde aidiyet duygusunun belirleyici olduğu görülmektedir. Toplumun tamamına yönelik tehdide karşı, toplumu oluşturan bireyler bir araya gelmekte ve kolektif savunma mekanizması geliştirmektedir. Aidiyet duygusu bireylere kimlik kazandırmakta, bu ayrıcalık güç, zenginlik ve saygınlık kazanma dürtülerini ortaya çıkarmaktadır. Bu dürtülerin davranışa dönüşmesi ise diğer kimlik sahibi toplumlara tehdit olarak yönelmekte, içerdekiler ve dışarıdakiler (biz ve ötekiler) kendilerini süregelen bir mücadelenin içinde bulmaktadır (Levy ve Thompson, 2010, s. 100-101). Bu durumda savaş, bir grup insanın diğer bir grup insanı öldürmesinden daha fazla bir anlam ifade ederek hem meşruiyet kazanmakta hem de onurlu bir davranışa dönüşmektedir. Efesli Heraklitos (MÖ 535?-475) savaşı her şeyin babası ve kralı olarak betimlerken, çekişmelerin varoluşun zorunlu ve tek koşulu olduğunu, en güzel uyumun uzlaşmaz olanlardan doğduğunu ifade ederek savaş olgusunu yüceltmektedir (Harris[web], 1994).

Devlet seviyesinde savaşın sebebini egemen ve bağımsız olan devlet tanımının içinde bulmak mümkün gözükmemektedir. Max Weber'e göre devlet, sınırları belirlenmiş bir alan dâhilinde güç kullanma meşruiyetini tekelinde bulduran, düzenli bir yönetim örgütlenmesine sahip bir insan topluluğudur (Ergüngör, 2017, s. 464). Bu doğrultuda diğer varlıklar gibi devletin de birçok amacının yanı sıra hayatta kalmak önceliği ortaya çıkmakta bu amaç doğrultusunda elinde bulundurduğu gücü, herhangi bir

meşruluk arayışı içine girmeden kullanma hakkına sahip olmaktadır. Devletler arası ilişkileri düzenleyen bir otoritenin olmadığı, anlaşmazlıklara müdahale edebilecek bir uluslararası güvenlik gücünün ortada gözükmediği (Balcı, 2017, s. 134) anarşi olarak tanımlanan doğa durumunda, devletin başının çaresine bakmaktan öte pek seçeneğinin olmaması kuvvet kullanmanın meşruiyetini genişletmektedir.

Uluslararası sistem seviyesinde değerlendirildiğinde Kenneth Waltz'a göre savaşın ana sebebi devletler arasında bozulan güç dengesidir (Waltz, 2001, s. 205). Devletler güvenliklerini sağlamak için diğer devletlerle arasındaki güç dengesini gözetmek durumundadır. Güç dengesindeki değişimler güvenlik ikilemine sebep olmakta, güç dağılımdaki eşitsizliği dengeleme çabası savaş sarmalı modelinde olduğu gibi çatışmalarla sonuçlanmaktadır.

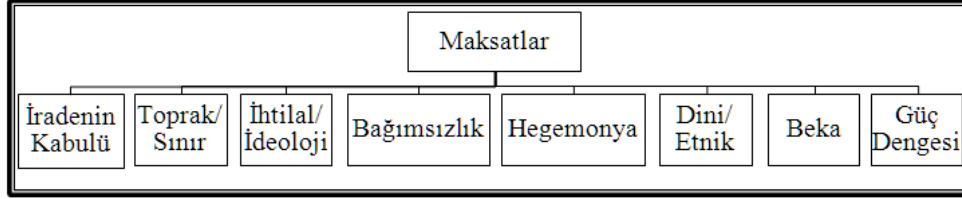
Birey, toplum, devlet ve uluslararası toplum seviyelerinde yüzeysel olarak değinilen savaşın nedenleri üzerinde sınırlama yapabilmek zor görülmektedir. Bu nedenle savaş konusunda iki önemli isim olan Holsti ve Jomini'nin görüşlerinden yola çıkılarak savaşın nedenleri sınırlandırılmaya çalışılmaktadır. Holsti (1998), 1648-1989 yılları arasında yaşanan savaşları incelediği eserinde savaşın 24 nedenini sıralamaktadır:

“Bir bölgenin ele geçirilmesi, stratejik bir bölgeye sahip olma, sınır sorunlarının çözülmesi, ulusal bağımsızlık yoluyla devlet yaratma, ayrılma yoluyla devlet yaratma, ulusal birliği sağlama ve güçlendirme, imparatorluk hâline gelme, deniz ticaretinin güvence altına alınması, kaynaklara sahip olma, sömürge yarışı, ulusal ve ticari çıkarların korunması, dindaşlarını koruma, soydaşlarını koruma, etnik ve dinî birleşme, müttefiklerini savunma, ideolojik bağımsızlık, hükümet yapılandırma, devlet veya imparatorluğun bütünlüğünü koruma, anlaşma maddelerine uyulmasını sağlama, bölgesel hegemonyayı sürdürme, vesayeti sürdürme, devlet veya rejimin bekasını koruma, otonomi kazanma ve güç dengesi” (s. 308).

Bir diğer savaş düşünürü Jomini ise (2012), devletlerin savaşa girme sebeplerini aşağıdaki gibi sıralamaktadır:

“Haklarını kazanmak ve savunmak, ticaret, sanayi ve tarım gibi önemli çıkarlarını korumak ve sürdürmek, devletin güvenliğini sağlamak veya güç dengesini kurabilmek için varlıklarına ihtiyaç duyulan komşu ülkeleri desteklemek, saldırı ya da savunma amaçlı ittifakların yükümlülüklerini yerine getirmek, siyasi ve dinî kuramları yaymak, savunmak veya yok etmek, toprak kazanarak devletin gücünü ve etkisini artırmak, bağımsızlığına yönelen tehditlere karşı devleti savunmak, aşağılanan gururunun intikamını almak ve fethetme tutkusu” (s. 683).

Bunların yanında Vasquez ise (2009, s. 7) savaş birkaç basit nedenin çok daha ötesinde bir sonuç demektir. Bu bilgiler doğrultusunda çalışmada savaşın maksatları; iradenin kabulü, toprak/sınır, ihtilal/ideoloji, hegemonya, bağımsızlık, dini/etnik, beka, güç dengesi olarak sınırlayıcı bir kapsamda ele alınmıştır.

Şekil-2: Savaşın Maksatları

Aktörler haklarını savunmak, anlaşmaların gereklerinin yerine getirilmesini sağlamak, doğal kaynaklara dayanan taleplerini karşılamak gibi birçok nedenle diğer tarafa isteklerini kabul ettirmek istemektedirler. Bu nedenle bahsedilen talepler hem savaşın genel tanımında maksat olarak ifade edilmekte hem de savaşın doğasının özünü oluşturmaktadır. Özellikle devlet dışı aktörlerin çok sayıdaki motivasyonunu sınıflandırmanın zorluğu, iradenin kabulüne ayrı başlık açmayı gerekli kılmıştır.

Bu düzlemde sınır/toprak savaşları, devletler arasında sınırların belirlenmesi veya toprakların aidiyeti konusunda yaşanan anlaşmazlıkların çözümü maksadıyla kuvvet kullanılmasına başvurulmasıdır (Varlık, 2013, s. 122). Jomini'nin savaşın nedenleri arasında saydığı fetih tutkusu da bu kapsamda ele alınabilir. Bu noktada irredantizm (Sönmezoğlu, 2017, s. 306) tanımından yola çıkılarak irredantist savaşlar, bir devletin diğer devletin sınırları içinde yaşayan ülke halkının topraklarıyla birlikte kendi ülkesine katılmasını sağlamak maksadıyla yapılan savaşlar olarak tanımlanabilir.

Başka bir tür olarak ihtilal/ideoloji savaşları ise bir devletin siyasi, toplumsal ve ekonomik yapısını değiştirmek için icra edilen silahlı halk hareketi olabileceği gibi, hareketin başarıya ulaşmasını müteakip ihtilalin ardında yatan ideolojinin diğer ülkelere yayılması maksadıyla yapılan savaşlar şeklinde tanımlanabilir. Bu kategoride bağımsızlık savaşları, “sömürgeci ülkelerin boyunduruğundan kurtulmak veya bir imparatorluğun yönetiminden ayrılmak maksadıyla icra edilen savaşlardır” biçiminde ifade bulur (Varlık, 2013, s. 122).

Hegemonya savaşları; büyük devletlerin dünya veya kıta üzerinde hâkimiyet kurmak amacıyla diğer büyük devletlerle yaptığı savaşlardır. Yine coğrafi sınırlar olmaksızın az sayıda büyük gücün diğer devletlere karşı yürüttüğü savaşlar da hegemonya savaşının bir türüdür (Canan-Sokullu, 2019, s. 5). Dünya ve kıta dışında daha dar bir mekân ifade eden bölgeler de bölgesel güç olma politikasının sonucu olarak çatışmaların

nedeni olabilmeleri de bu tür savaş örnekleri arasındadır.

Dinî/etnik amaçlı savaşlar, devlet veya devlet dışı aktörlerin mensup oldukları din/mezheplerini yaygınlaştırmak veya aidiyetini hissettikleri etnik grubun çıkarlarını elde etmek ve korumak maksadıyla şiddete başvurmaları sonucu diğer aktörlerle aralarında yaşanan savaşlardır. Dinî amaçlı savaşlar aktörlerin mücadelelerinde meşruiyet açısından bir gerekçe de sunmaktadır. Söz gelimi, Yahudiler kutsal savaş (Yenal, 2020, s. 9), Hıristiyanlar haklı savaş, Müslümanlar ise cihad kavramını benimsemişlerdir (Dedeoğlu, 2018, s. 113). Günümüzde de cihad kelimesi kimi radikal örgütler için anlatılarının anahtar kelimelerindedir. Beka savaşları ise, tüm aktörler açısından hayatta kalma amacını gerçekleştirmek için yapılan silahlı mücadeledir. Fiziki varlığın sürdürülmesinin yanı sıra egemenlik ve bağımsızlığın korunmasını da bu kapsama dâhil etmek mümkün gözükmemektedir.

İlk önemli örneklerinden birisi Peloponez Savaşları (M.Ö. 431-404) olsa da güç dengesi savaşları özellikle 18. yüzyıl sonlarından itibaren dünya politişinde görünür olmuştur. Uluslararası sistemde düzeni değiştirmek isteyen devletlerle (revizyonistler) düzenin devamından yana olan devletler (statükocular), ittifaklar oluşturarak savaş sonrası kurulacak yeni düzende pay sahibi olmak üzere ittifak savaşlarını gerçekleştirmektedir.

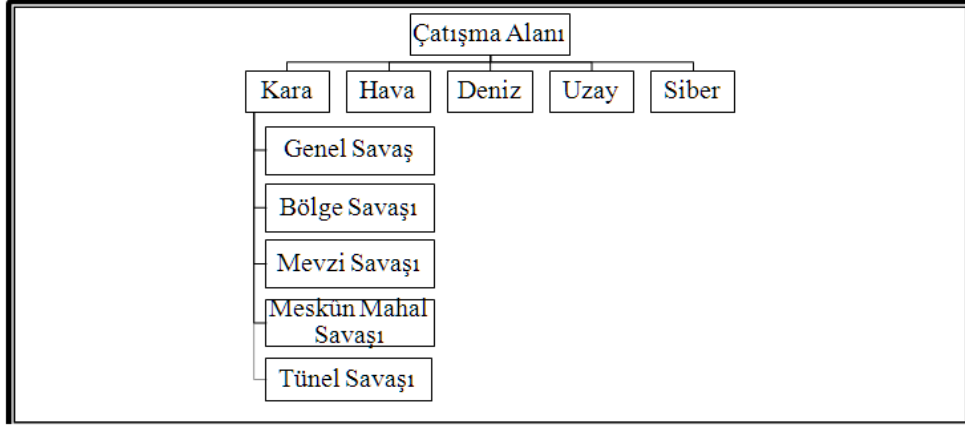
Nerede Sorusunun Cevabı: Mekânsal Farklılıklar Üzerinden Savaş Türleri

Savaşın veya çatışmaların mekânsal unsuru; genel olarak kara, hava, deniz, uzay ve siber olarak beş farklı alanda incelenmektedir. Kara savaşlarının altında yer alan genel, bölgesel, mevzi ve meskûn mahal savaşlarına diğer alanların dâhil olmasıyla mekânsal çok boyutluluk gerçekleşmiştir. Bu çalışmada tanımlarda geçen harekât alanına odaklanılarak bir sınıflandırma yapılması tercih edilmiştir.

Genel savaş, tarafları birbirine düşman devlet grupları veya ittifaklar olan dolayısıyla geniş bölgelere veya yerküre üzerine yayılan savaşlardır. Böyle bir tanımlama hegemonya, güç dengesi ve ittifaklar savaşlarını da çağrıştırmakla birlikte, tanımda geçen geniş bölgeler ve küresel ifadeleri mekânsal unsuru öne çıkarmaktadır. Savaşın coğrafi büyüklüğü güç unsurlarının yoğun olarak kullanılmasına neden olduğundan güç unsurları başlığı altında tasniflenen topyekûn savaş tanımını da çağrıştırmaktadır.

Bölgesel savaş ise “bölgesel güçler ve ittifaklarının katılımıyla yaşanan ve mevzi savaşından alan olarak daha geniş alanda icra edilen savaştır” şeklinde tanımlanmaktadır. Bu noktada mevzii savaşı, savaşın belirli bir coğrafi bölgeyle sınırlı kalmasını ifade etmektedir. Bunların yanında literatürde “mevzii savaşı, nispeten daha sınırlı bir sahada yalnızca

klasik silahların kullanıldığı küçük seviyedeki kuvvetler arasındaki silahlı bir çatışmayı ifade edebileceği gibi büyük bir sahada büyük seviyedeki kuvvetler arasındaki cephelere bağlı kalınan silahlı mücadeleler için de kullanılabilir” ifadesi de yer almaktadır (Akargün, 1993, s. 01-05).

Şekil-3: Savaşın Mekânları

Meskûn mahallerde yaşanan çatışmalar da kara savaşları başlığı altında yer almaktadır. Kent savaşları, şehir savaşları olarak da adlandırılan meskûn mahallerde savaş; bir veya birden fazla yerleşim yerini içine alan bir bölgede planlanan ve icra edilen türdür. Yüksek yoğunluklu meskûn mahal savaşı, yerleşim yerlerinde mevzilerini tahkim ederek savunma yapan düşmana taarruz etmeyi veya taarruz eden düşmana karşı bu tür savunma mevzilerinde mücadeleyi esas alan yoğun muharebeleri içermektedir. Düşük yoğunluklu meskûn mahal savaşları ise gerilla, milis, terörist gibi düzensiz güçler tarafından meskûn mahallerin çatışma alanı olarak seçilerek mücadelenin bu alanda yürütülmesini veya meskûn mahalleri kullanan bu aktörlere karşı silahlı çatışmaların planlanmasını ve sürdürülmesini ifade etmektedir. Düşmana karşı örtü ve gizleme sağlaması nedeniyle geçmişte de tercih edilen tünel savaşlarının günümüz çatışmalarında da çekiciliğini koruduğu görülmektedir (South[web], 2019).

Hava savaşı, insanlı ve insansız hava araçlarının hava harekât alanında kullanılmasıyla düşman askerî güçlerinin etkisiz hâle getirilmesini amaçlayan savaş biçimidir. Hava savaşları, hava araçları arasında yaşanabileceği gibi hava araçlarının kara, deniz üstü ve altı hedeflere yapacağı saldırıları da kapsamaktadır (MacIsaac[web], 2016). Bir diğer tür olarak deniz savaşı, deniz harekât alanında iki devletin donanmaları arasında icra edilen savaştır. Uzay savaşı ise silah teknolojisi, istihbarat, lojistik ve ekonomi alanlarında kullanımı yaygınlaşan uyduların diğer uydularla veya yerden kullanılacak vasıtalarla etkisiz hale getirilmesidir (Bowen, 2020, s. 1).

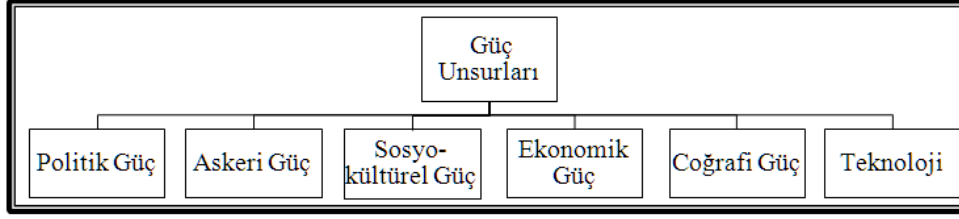
Teknolojinin gelişmesi ile fiziksel mekânların dışında bir boyut daha savaşın icra edildiği alanlara eklenmektedir. Bu alan her türlü yazılım, donanım ve iletişim altyapısından oluşan, birbirine bağlı veya bağımsız bilgi sistemlerinin oluşturduğu sayısal ortam olarak tanımlanabilecek siber-uzaydır. Siber savaş, siber uzayda gerçekleşen ve bir devletin başka devletin bilgisayar sistemlerine veya ağlarına hasar vermek ya da kesinti yaratmak üzere gerçekleştirdiği sızma faaliyetleridir (Yılmaz, 2017, s. 721). Siber saldırılar müstakil veya organize olarak gerçekleştirilebildiğinden savaşın tüm aktörlerinin faaliyet gösterilebileceği bir ortam yaratmaktadır. Siber terörizm bu açıdan bir örnek olarak ele alınabilir. Siber terörizm genel bir ifadeyle “bir grup, bir örgüt ya da devletin politik, sosyal veya ekonomik işlevselliğine karışmak ve fiziksel şiddet ya da korku yaratmak maksadıyla, bilgisayar, network, internet ve bilgi teknolojisi aracılığıyla ve geleneksel terörizm ideolojisinin motivasyonu ile uygulanan yasa dışı saldırı ve saldırı tehditleridir” şeklinde tarif edilmektedir (Hua ve Bapna, 2012, s. 104).

Nasıl Sorusunun Cevabı: Güç Unsurları, Kullanılan Şiddetin Türü/Yöntemi ve Yoğunluğu Üzerinden Savaş Türleri

Çatışan aktörlerin hangi güç unsur veya unsurlarını kullanacağı, şiddet türü ve yöntemi olarak neyi seçeceği ve bu şiddeti hangi yoğunlukta uygulayacağı savaşın veya çatışmanın nasıl yürütüldüğüne dair bir cevap oluşturmaktadır. Çalışmada kullanılan güç unsurlarından kastedilen millî güç unsurlarıdır. Güç unsurlarının rasyonel bir anlayışla etkin kullanma çabası, devletler gibi diğer aktörlerin de çatışma yöntem ve yoğunluğunun seçiminde dolayısıyla strateji ve taktiklerinde önemli rol oynamaktadır.

Güç Unsurları Üzerinden Üretilen Savaş Kavramları

Bir devletin hedeflerine ulaşabilmek, çıkarlarını korumak ve gerektiğinde diğer aktörlerle girdiği mücadeleleri kazanmak için elinde bulundurduğu ve kullandığı fiziksel ve beşeri kaynaklar millî güç unsurları olarak tanımlanmaktadır. Realist kuramın önde gelen isimlerinden Hans J. Morgenthau (1948, s. 80-108), güç unsurlarını coğrafya, doğal kaynaklar, endüstriyel kapasite, askerî hazırlılık, nüfus, ulusal karakter ve moral ile diplomasinin kalitesi başlıklarında incelemektedir. Bununla birlikte millî güç unsurlarının hangi başlıklarda inceleneceği konusunda akademik yazında çok farklı görüşler bulunmaktadır. Bu çalışmada ise Aktulga’dan alıntılanan şekliyle güç unsurları; askerî, politik, ekonomik, sosyokültürel, coğrafi, bilimsel ve teknolojik güç olarak sınıflandırılmaktadır (Mütercimler, 2006, s. 194). Bu bağlamda kimi güç unsurlarının kullanılmasının savaş kavramlarına yansıdığı da anlaşılmaktadır.

Şekil-4: Güç Unsurları

Devlet seviyesinde politik güç; diplomatik yöntemler, lobicilik ve propaganda ile iç işlerine karışma vasıtalarında görünür olmak şeklinde belirtilmektedir. İfade edilen biçimde iç işlerine müdahale, devletlerin kamusal kurumlarına yöneldiği gibi hasım ülkenin devlet dışı aktörlerini desteklemek veya engellemek biçiminde de ortaya çıkmaktadır (Dedeoğlu, 2018, s. 260). Devlet dışı aktörler için politik güç, bir yandan hâkim olan siyasi otoriteyi değiştirmek veya etkilemek gibi ulaşılmaması gereken bir amacı, öte yandan da bu amaca ulaşmada kuvvet çarpanı olarak içeriden ve dışarıdan sağlanacak desteği işaret etmektedir. Bu düzlemde dış destek, devlet dışı aktöre siyasi tanınma veya uluslararası ortamda faaliyette bulunma imkânı sağlamakta, bu özelliği ile çatışmanın kazanılmasında bir güç unsuru olarak değer taşımaktadır.

Millî güç unsurlarından askerî gücün kullanılıp kullanılmaması, sıcak savaş ve soğuk savaş tanımlarının belirleyicisi olmaktadır. Bu kapsamda soğuk savaş, “bir devlet veya devletler grubunun diğer devlet veya devletler grubuna karşı iradesini kabul ettirmek maksadıyla, silahlı çatışmaya girmeksizin millî güç unsurlarının tamamını veya bir kısmını kullanarak yaptıkları mücadele” olarak tanımlanmaktadır. Silahlı kuvvetler bu tür savaşlarda gösteriş, caydırma ve tehdit hareketlerinde kullanılmaktadır. Sıcak veya silahlı savaş ise “soğuk harbin dışında kalan ve millî hedefleri zorla elde etmek üzere fiilen silahlı kuvvetleri kullanmak suretiyle yapılan savaşlardır” cümlesiyle anlamını bulmaktadır (Akargün, 1993, s. 01-05).

Ekonomik savaş ise bir devletin diğer devlet/devletlerin ekonomik gücünü hedef almak suretiyle siyasi ve askerî gücünü azaltmak için çeşitli ekonomik kısıtlama yöntemleri kullanarak ürettiği stratejileri uyguladığı savaş türüdür. Ticaret ambargoları, boykotlar, yaptırımlar, gümrük ayrımcılığı, sermaye varlıklarının dondurulması, yardımın askıya alınması, yatırımın ve diğer sermaye akışlarının yasaklanması ve kamulaştırma gibi yöntemler bu amaçla kullanılmaktadır. Ekonomik savaş, düşmanı politikalarını veya davranışlarını değiştirmeye zorlamak veya diğer ülkelerle normal ilişkiler yürütme yeteneğini zayıflatmak için ekonomik araçların kullanımını da içermektedir (Shambaugh[web], 2002).

Teknoloji temelli savaşlar, bir güç unsuru olarak teknolojik gelişmelerin devletlerin ve devlet dışı aktörlerin askerî kapasitelerinde yarattığı artışların, çatışmanın mekânı, savaşın yöntemi, vasıtaları, kuvvetlerin organizasyonu gibi alanlarda neden olduğu değişimler yoluyla savaş terminolojisine yansımalarıyla ele alınan savaşlardır. Savaşın birçok karakteristiği ele alınarak sınıflandırılan nesillere göre savaşlar bu çalışmada teknolojik gelişim sürecinde, 4'üncü nesil savaş kavramının öncülerinden Lind'in yaklaşımı (Lind, Nightengale, Schmitt, Sutton ve Wilson, 1989, s. 22-26) üzerinden incelenmiştir.

Birinci Nesil Savaşlar: Devletlerin ortaya çıktığı kabul edilen 1648 yılında imzalanan Vestfalya Antlaşması'ndan I. Dünya Savaşı'na kadar olan dönemde hâkim savaş türü olarak kabul edilebilir. Tek namlulu, ağızdan dolan yivsiz tüfekler ve yine ağızdan dolan sahra topları ile gerçekleştirilen savaşlardır. Bu süreçte silahlardaki gelişimin hiyerarşik yapılanma ile düzenli ordular oluşturulmasında, eğitim, lojistik ve istihkâm gibi ihtiyaçlar için kurumsallaşmaya gidilmesinde bir etken olduğu değerlendirilmiştir.

İkinci Nesil Savaşlar: Ateş gücünün, menziline ve isabet oranının artması, muhabere, keşif ve ulaşım imkânlarının savaşa dâhil olması ile karakterize edilebilir. Birinci Dünya Savaşı'ndaki topyekûn savaş ve cephe savaşı bu neslin örnekleridir. Sanayi devrimi sonrası silah teknolojilerinin gelişmesi, üretim bantlarının kullanılması ile çok sayıda silahın kaliteli ve ucuz olarak temin edilebilmesi mümkün olduğundan endüstriyel savaşlar da bu nesilde değerlendirilmektedir. Bu nesilde baskın olan savaş türü yıpratma savaşıdır. Yıpratma savaşı, savaşamayacak duruma gelinceye kadar düşmana sürekli personel ve malzeme kayıpları verdirmek suretiyle düşmanın millî güç unsurlarını eritmek için uygulanan stratejileri içeren askerî bir doktrindir. Yıpratma savaşını genellikle daha fazla kaynağa sahip olan taraf kazanmaktadır.

Üçüncü Nesil Savaşlar: Özellikle tankların ve uçakların savaş alanında yer almasının etkisiyle manevra kabiliyetinin ve süratin ön plana çıktığı savaşlardır. Stratejik hedeflere ulaşmak için düşman hatlarını yarmak veya hatlarının gerisine sarkmak için tanklar, mekanize piyadeler ve yakın hava desteği kullanılmaktadır. En önemli örneği İkinci Dünya Savaşı'nda Alman Ordusu tarafından yürütülmüş olan yıldırım savaşıdır. Yıldırım savaşına benzer taktikleri kullanmayı öneren manevra savaşı, düşmanı hareket edemeyecek hale getirerek ve şaşkına çevirerek moral ve fiziksel gücünü parçalamak amacıyla, hassas taraflarına bir dizi hızlı, beklenmeyen ve saldırgan bir şekilde darbe indirmeyi ve en fazla zayıflık verdirerek savaşta üstünlüğü ele geçirmeyi ifade eden bir savaş doktrindir (US Marine Corps, 1997).

Dördüncü Nesil Savaşlar: Teknolojik zayıflığa rağmen mücadelenin kazanılma ihtimalinin olması nedeniyle, dördüncü nesil savaşların belirgin

ayırt ediciliği teknolojik gücün yanı sıra devlet dışı aktörlerin varlığı, asimetrik güç kullanımı, asker-sivil ayrımının ortadan kalkmış hale gelmesidir. Dördüncü nesil savaşlar, devletlerin savaş üzerindeki tekellerinin kırılması ve devlet dışı aktörlerin de şiddet kullanma yetisine sahip olmasıyla geleneksel savaşın kuvvetler, yöntemler, stratejiler, çatışma alanları ve silahlar gibi karakteristik özelliklerinin dönüştüğü, bir tarafın ateş gücü ve teknolojik üstünlüğüne rağmen zayıf tarafın asimetrik güç uygulamalarıyla zafer kazanabildiği savaş türüdür (Lind, 2004, s. 13-14).

Dördüncü nesil savaşların ardından çalışmalar beşinci nesil, yeni nesil ve postmodern savaş gibi kavramlar üzerine yoğunlaşmaktadır. Bu kavramlardan öne çıkan post-modern savaş; bilgi harekâtının, ağ destekli yeteneklerin, düzensiz ve örtülü operasyonların iş birliğinin ve yeni teknolojilerin kalitesinin ön plana çıktığı günümüz savaşlarıdır (Ehrhart, 2017, s. 263-275). Elektronik ve bilişim teknolojinin vektörel bileşkesi olarak post-modern savaş, silahların teknolojik gelişimini en üst seviyede ele alırken büyük güçler arasındaki fiili çatışmayı en alt seviyede tutan bir uluslararası krize ve kriz ile ortaya çıkan silahlanma yarışına dayanmaktadır (Mütercimler, 2018, s. 155). Tarihsel süreçte postmodern savaşların, 1789 Fransız Devrimi öncesinde yapılan savaşlar için kullanılan klasik savaşları ve Fransız Devrimi sonrası dönemde yer alan endüstriyel ile modern savaşları takip ettiği ifade edilebilir.

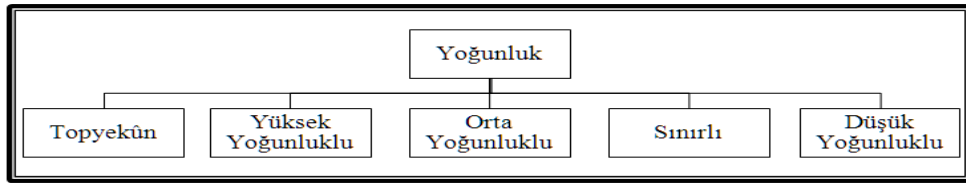
Savaşlarda kullanılan teknoloji ürünü silahlar ve araçlar da savaş terminolojisini genişletmektedir. Bu kapsamda nükleer savaş, siber savaş, elektronik harp, İHA/drone savaşları, zırhlı birlik savaşları, denizaltı savaş, uzay savaşları gibi çoğaltılabilecek çok sayıda örnek bulunmaktadır.

Güç Unsurlarının Kullanılma Yoğunluğu Üzerinden Üretilen Savaş Kavramları

Seçilen güç unsuru/unsurlarının hangi yoğunlukta kullanılacağı nasıl sorusuna verilecek cevabın ikinci bileşenidir. Topyekûn savaşta millî güç unsurlarının tamamı kullanılma eğilimindeyken diğer yoğunluk terimleri daha çok askerî güç kullanımının sınırlarını ifade etmektedir.

Topyekûn savaş, düşman devletlerin veya ittifakların, millî güçlerini sınırsız olarak kullanmak suretiyle ülke topraklarının tamamında icra ettikleri silahlı mücadeledir. Ludendorff'a göre, topyekûn savaşın politik hedefi bir ulusun bekasıdır. Bu görüşün taarruz doktrinini ise bir ulus için en iyi güvenliğin ancak diğer bütün ulusların toptan imhasıyla mümkün olacağı yönünde fikir oluşturmaktadır (Honig, 2012, s. 36). Yüksek yoğunlukta veya şiddette savaş, iki veya daha fazla devletin, müttefiklerin de katıldığı çok geniş bir coğrafi bölgede, nükleer silâhlar da dâhil bütün imkânlarıyla giriştikleri silahlı mücadeledir. Orta yoğunluklu savaş, iki veya daha fazla

ulusun silahlı kuvvetleri arasında politik veya askerî mahiyette (bazı küçük olaylar hariç) genel harbe kadar varmayan silahlı çatışmalardır. Sınırlı savaş; tarafların, hedefler, kullanılan silahlar veya katılan kuvvetler gibi savaşın özellikleri üzerinde bilinçli olarak sınırlı bir davranış göstermeleriyle karakterize edilmektedir. Düşük yoğunluklu/az şiddette çatışma ise “yurt içinde ve/veya yurt dışında belli bir bölgede, yer altı faaliyetleri, ayaklanma, terörizm veya gerilla kuvvetlerine karşı yapılan mahdut hedefli bir çatışma hâlini ifade etmektedir” tanımıyla kullanılmaktadır (Akargün, 1993, s. 01-05).

Şekil-5: Savaşın/Çatışmanın Yoğunluğu

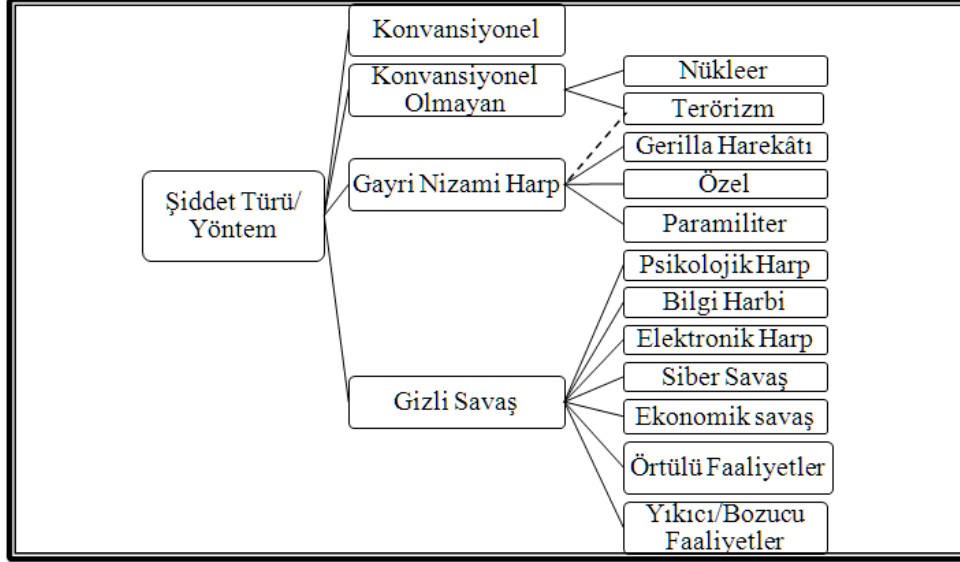
Güç Unsurlarının Kullanım Yöntemi Üzerinden Üretilen Savaş Kavramları

Nasıl sorusunun son bileşeni ise kullanılan şiddetin türü veya savaşın ve çatışmanın hangi yöntemle planlanarak sürdürüldüğüdür. Bu okumayla konvansiyonelin dışında kalan tüm çatışmalar için konvansiyonel olmayan teriminin kullanılması genel bir hata olarak görülmektedir. Gayri nizami harp ve gizli savaş çalışma kapsamında yöntem olarak seçilmektedir.

Düzenli aktörlerin tercih ettiği yöntem olarak konvansiyonel savaş, geleneksel savaş hukuku anlaşmalarının (konvansiyon) öznesi olarak savaşan statüsüne sahip nükleer olmayan silahlar kullanan düzenli kuvvetler arasındaki savaşlardır. Konvansiyonel olmayan savaş, gerek anlaşmalarla yasaklanmış kimyasal, biyolojik, radyolojik ve nükleer silahların kullanıldığı savaş türünü gerekse savaş hukuku anlaşmalarının meşru saymadığı devlete bağlı olmayan aktörler tarafından icra edilen çatışma yöntemini ifade etmektedir (Varlık, 2013, s.124).

Konvansiyonel olmayan yöntemlerden nükleer savaşta, devletler hasımlarına karşı nükleer silah kullanmaktadır. Nükleer silahlar gibi kitle imha silahları arasında yer alan kimyasal, biyolojik ve radyolojik silahlar üzerinden biyolojik savaş, kimyasal savaş kavramları üretilebilmektedir. Nükleer savaşlar silahın kullanılma yoğunluğuna göre ikiye ayrılmaktadır. Sınırlı nükleer savaş, savaşan tarafların düşmanın taarruz yeteneğini kısıtlamak ve askerî gücünü sınırlamak maksadıyla sadece askerî hedeflerin seçildiği küçük ölçekli nükleer silah kullanımını (Drell ve Hippel, 1976, s. 27), büyük ölçekli nükleer savaş ise asker ve sivil ayrımı gözetmeksizin düşman ülkenin askerî, sosyal ve ekonomik yapısının hedef alınarak silah

kullanımını ifade etmektedir.

Şekil-6: Şiddet Türleri ve Yöntemleri

Çalışmada terörizm hem konvansiyonel olmayan hem de düzensiz savaşların bir yöntemi olarak ele alınmıştır. Öncelikle gayri nizami harp teknik ve yöntemleri, devlet veya uluslararası hukuk kapsamında meşruiyet kazanabilen devlet dışı aktörler tarafından da kullanılabilirdiği belirtilmelidir. Oysa terörizmin her türüsü, konvansiyonel olmayan savaş tanımında yer aldığı üzere savaş hukukunun hatta etiğin dışında kalmaktadır.

Terörizmin ortak kabul gören bir tanımı yoktur. Yapılan tanımlama çabalarından faydalanılarak (Hoffman, 2006, s. 1-42) terörizmi, “siyasi bir amacı gerçekleştirmek amacıyla, herhangi bir yer veya zamanda bilinçli ve sistemli bir şekilde hukuk dışı şiddet tehdidine veya şiddete başvurulması” şeklinde ifade etmek mümkün görülmektedir. Taşdemir (2020, s. 37-45), terörizm türlerini; devlet (yukarıdan aşağıya/bastırıcı) terörizmi, ayaklanmacı (aşağıdan yukarıya) terörizm, ulus-ötesi terörizm ve uluslararası terörizm şeklinde sıralamaktadır. Türlerinden anlaşıldığı üzere terörizm, aktör, amaç, mekân, şiddet türü ve yoğunluğu gibi her unsurun altında kendisine yer bulabilecek bir kavram olarak belirmektedir.

Konvansiyonel ve konvansiyonel olmayan savaşların dışında, aktörler unsuru altında da yer alan gayrinizami veya düzensiz savaş bir diğer çatışma yöntemi olarak ele alınmaktadır. Karışıklığa meydan vermemek adına düzensiz savaş yerine yöntem başlığı altında gayrinizami savaş tabiri tercih edilmiştir. Gayrinizami savaşın yönetsel olarak yaptığı katkı, dolaylı yaklaşımlar benimsemesi, uzun süreli olması, küresel ölçekte kullanılabilmesi ve faaliyetlerin eşgüdüm içinde yürütülmesidir (Department of Defence, 2007, s. 2). Gayrinizami savaşın yöntemleri

terörizm dışında gerilla harbi, paramiliter ve özel savaştır.

Gerilla harbi, düşman hatları gerisinde faaliyet gösteren özel birlikler ve komandolar haricinde düzenli orduları içermeyen çoğunlukla devlet dışı aktörler tarafından tercih edilen, faaliyet gösterdiği ülkenin hükümetini ve silahlı güçlerini hedef alan, vur kaç taktiğinin uygulandığı savaş türüdür (Demir, 2020). Özel savaş ise “düşman ülkede anarşi, terör ve ayaklanma hareketlerini düzenlemek, sürdürmek veya düşman kontrolü altındaki bölgelerde silahlı direniş hareketlerini devam ettirmek şekillerinde uygulanan savaştır” şeklinde ifade edilmektedir (Akargün, 1993, s. 01-05).

Devletler ve devlet dışı aktörler, savaşın unsurları arasında üreteceği kombinasyonlarla çok farklı mücadele türlerini üretme, planlama ve uygulama tercihlerine sahip olabilmektedir. Doğrudan kuvvet ve şiddet kullanmanın maliyetinden kaçınmak üzere oluşturulacak bu kombinasyonlar yeni çatışma türlerinin ve yeni savaş kavramlarının doğuşuna işaret etmektedir. Yeni çatışma türleri, savaş ve barış arasında kalan bölgeyi tanımlamak üzere kullanılan gri bölgenin (Macarthy, Venable ve Moyer, 2019, s. 5) yeni adayları olacak gibi görünmektedir.

Çalışmada, silahlı çatışma ve kuvvet kullanmayı içermeyen, alanlarında özel olarak teşkilatlanarak faaliyet gösteren unsurların yürüttükleri mücadele yolları gizli savaş yöntemleri altında toplanmıştır. Gizli Savaş, aralarında husumet taşıyan aktörlerin, düşmanca niyet ile millî güç unsurlarından birini veya birden fazlasını diğeri üzerinde kullanmasına rağmen taraflarca savaş olarak nitelendirilmeyen çatışma ortamlarını tanımlamaktadır (Varlık, 2013, s. 127). Diğeri unsurların altında tanımlarına yer verilen siber ve ekonomik savaşın yanında psikolojik harp, bilgi harbi, elektronik harp, bozguncu ve yıkıcı faaliyetler bu yöntem altında ele alınmıştır. Bu savaş çeşitleri diğeri savaş ve çatışma yöntemlerini desteklemek için de kullanılmaktadır.

Psikolojik harp, psikolojik hedef ve konu belirlendikten sonra savaşta veya olağanüstü durumlarda düşman ve dost toplulukların duygularını, düşüncelerini, tutum ve davranışlarını, inançlarını, hayat görüşlerini, savaşın başarısını desteklemek üzere etkili propaganda ve önlemlerin planlanarak uygulamasını içeren savaş türüdür Psikolojik savaşın mermisi olarak tabir edilen propaganda, bir topluluğun düşüncelerini, duygularını, tavır ve hareketlerini etki altında tutmak ve onları değiştirmek maksadıyla yapılan bilgi, belge, doktrin ve görüşlerdir (Tarhan, 2002, s. 17).

Bilgi harbi ise “bir devletin kendi bilgi işlem sürecini, bilgi sistemlerini ve bilgisayar ağlarını korurken, düşmanın elektrik şebekesine, iletişim, finans ve ulaşım altyapısını destekleyen bilgi işlem süreçlerine, bilgi sistemlerine ve bilgisayar ağlarına karşı yıkıcı ölçekte kuvvet

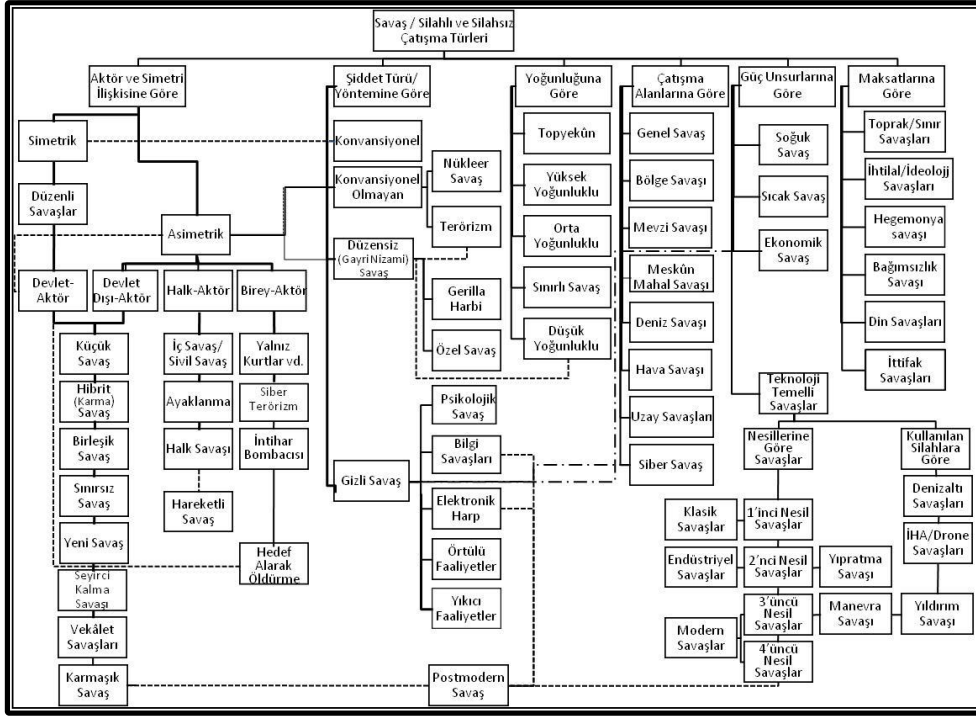
uygulanarak üstünlük sağlamak üzere icra edilen savaştır” biçimiyle anılmaktadır (Lewis[web], t.y.). Elektronik harp, “düşmanın elektromanyetik spektrumu kullanmasına mani olarak veya kullanma yeteneğini azaltarak ve dost kuvvetlerin etkin olarak elektromanyetik spektrumdan daha fazla yararlanmasını sağlamak amacıyla icra edilen askerî faaliyetleri içeren savaş türüdür” denilmektedir (Mütercimler, 2018, s. 571).

Gizli savaş kapsamında ele alınabilecek olan bozguncu faaliyetler/örtülü operasyonlar; bir devleti yükselten, yaşatan, güçlendiren, harekete geçiren ve geliştiren canlı cansız tüm unsurlara zarar verme amacı güden faaliyetleri içermektedir. Yıkıcı faaliyetler ise, bir yabancı devletin hedef ülkedeki hoşnutsuz unsurları sistematik bir biçimde organize ederek, destekleyerek veya yöneterek bu ülkeyi kendi dış politika amaçlarına daha uygun bir ortama sürüklemek için uyguladığı müdahalelerdir (Yılmaz, 2006, s. 648).

SONUÇ

Kavramların tasnifindeki sınırlılıkların ve zorlukların eşliğinde, çalışma içinde geçen savaş kavramlarına bağlı kalınarak bir sınıflandırma örneği oluşturulmuştur. Ancak aktörler ve simetri, maksat, alan, yöntem, yoğunluk, güç unsuru ve vasıtalar üzerinden üretilen yetmiş kadar savaş/silahlı ve silahsız çatışma kavramının birbirinden kesin çizgilerle ayrılabilmesi sınıflandırmayı oldukça güçleştirmiştir.

Aktör ve simetri arasındaki ilişki sınıflandırmanın çıkış noktasını teşkil etmiştir. Aktörlerin güç kullanma meşruiyeti, farklılıkları ve üstünlükleri savaşın simetrik veya asimetrik olmasında önemli rol oynamıştır. Asimetrik etkilerin devletler tarafından da tercih edilir olmasının devlet dışı aktörlerle işbirliğini cazip kıldığı görülmüştür. Hibrit, yeni, vekâlet, birleşik gibi savaşlar ise bu yönelimin bir sonucu olarak aynı kategoride değerlendirilmiştir.

Şekil-7: Savaş ve Silahlı Çatışma Türlerinin Sınıflandırılması

Devlet dışı aktörlerin çatışma alanında yer alması taraflar arasında asimetri yaratırken, bu durum şiddet kullanma yöntemini de etkilemiştir. Aktörlerin, kendisinden daha güçlü olsun olmasın daha az maliyetle rakipleri karşısında üstün gelebilmek için konvansiyonelin dışında kalan yöntemlere başvurdukları izlenmiştir. Bu bağlamda sınıflandırma yapılırken terörizm başta olmak üzere, örgütlerin, halkların ve bireylerin dâhil olduğu diğer gayrinizami yöntemlerin aktör ve simetri ilişkisinin kurulmasına ihtiyaç duyulmuştur.

Gizli savaş yönteminde sınıflandırılan; istihbarat savaşı olarak da tanımlarına rastlanılan yıkıcı/bölücü/örtülü faaliyetler, bilgi harekâtı, siber harekât, ekonomik baskı, sabotaj ve suikast gibi yöntemler ise daha çok gri bölgede kalmıştır. Gri bölge anlayışının, klasik ve modern savaşlar döneminde orduların karşı karşıya geldiği mertçe yenişmenin aracı olarak yapılan savaşlar yerine, dolaylı çatışmanın ve inkâr edilebilirliğin ön plana çıkarıldığı bir alan yaratmış olduğu tespit edilmiştir. Bu bağlamda geleceğin tarih yazımlarında, yeni savaş kahramanlarının isimlerine pek az yer verileceği düşüncesi de ortaya çıkmıştır.

Sınıflandırmada konvansiyonel olmayan bir çatışma yöntemi olarak ele alınan terörizmin, aktör, maksat, mekân ve kullanılan güç unsurları altında da kendisine yer bulabilecek bir kavram olarak düşünülebileceği sonucuna varılmıştır. Nesillerine göre savaş türlerinin kapsamlarının

genişliğinin ve belirsizliğinin alanda çalışanlar için yeni araştırmalara imkân sunacağı değerlendirilmiştir. Yeni nesil, beşinci nesil ve post modern savaşlar gibi kavramların ortaya çıkışının belirtilen çalışma alanlarının zemini olacağı fikrine ulaşılmıştır.

Birçok disiplinin konusu olan savaş çalışmalarının, olgunun çekiciliğini sürdürmesine bağlı olarak, günümüzde de kelimenin başına eklenen sıfat ve isimlerle oluşturulan tamlamalarla terminolojisini zenginleştirdiği tespit edilmiştir. Gelişen teknolojiyle uzay ve siber alan ulaşılabilir kılmakla savaşın alanı genişlerken, uluslararası örgütler, silahlı devlet dışı aktörler ve bireyler savaşa dâhil olarak savaşın oyuncu portföyünü derinleştirmiştir. Dikey ve yatay büyümenin yarattığı karmaşık ortam ise savaşın sınıflandırılmasını ve savaş kavramlarının tanımlanmasını güçleştirmiştir. Bununla birlikte, BM Antlaşmasında ismini zikretmekten çekinilerek sadece bir defa kullanılan savaş kavramının akademik çevrelerce yeni çatışma türlerinde tercih ediliyor olması da bir ironi olarak karşımıza çıkmıştır.

Urusların kombinasyonları savaş kavramının genişlemesi için yeni fırsatlar sunmakla birlikte teknolojinin hızlı değişiminin özellikle silahlar, araçlar, mekân ve yöntemler üzerinden yeni kavramlar için belirleyici olacağı beklenmektedir. Bu kapsamda yapay zekâ, robotlar, insansız muharebe araçları, ağ merkezli sistemler ve uzay önemli adaylar olarak ortaya çıkmaktadır. Tarihte de kıt kaynakların paylaşımının çatışmalar için bir neden olduğuna dair örneklerden yola çıkılarak, değerli doğal kaynakların ve iklim değişikliğinin yarattığı olumsuz etkiyle su ve gıda savaşlarının da gündeme gelebileceği, çalışmanın sonuçları doğrultusunda öngörülmektedir.

Savaş kavramının üretilmesine doğrudan etkisi olmadığından çalışmaya dâhil edilmeyen savaşın politik, stratejik, operatif ve taktik seviyeleri, savaşın aktörleri, maksatları, yöntemleri, şiddet türü gibi unsurlarını içine alan bir ortam olarak tahayyül edilmiştir. Bu düzlemde taktik seviyede bir bölgede icra edilen gerilla savaşının devletlerin yapısını değiştirecek politik, devletlerin millî güç unsurlarına olumsuz etki edecek stratejik sonuçlar yaratabileceği izlenmiştir. Bu tespitle savaş kavramları ile savaşın seviyeleri arasındaki ilişkilerin akademik çalışmalar için konu olabileceği sonucuna varılmıştır.

KAYNAKÇA

- Akargün, S.E. (1993). *Harp tarihi ders kitabı-1*. Ankara: Kara Harp Okulu Matbaası.
- Arreguin-Toft, I. (2005). *How the weak win wars: A theory of asymmetric conflict*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Balcı, A. (2017). Realizm. İçinde (Ed.) Şaban Kardaş ve Ali Balcı, *Uluslararası ilişkilere giriş* (7.bs.), (s. 119-146) içinde. İstanbul: Küre Yayınları.
- Berglund, Christofer ve Souleimanov, Emil A. (2019). What is (not) asymmetric conflict? from conceptual stretching to conceptual structuring. *Dynamics of Asymmetric Conflict*, 13(2), 1-12. doi: 10.1080/17467586.2019.1680855
- Beydoun, K. (2018). "Lone wolf terrorism: Types, stripes and double standards". *Northwestern Law Review*, 112(5). 05.02.2021 tarihinde <https://ssrn.com/abstract=3145300> adresinden alınmıştır.
- Bingöl, O. (2017). Hybrid war and its strategic implications to Turkey. *Gazi Akademik Bakış*, 11(21), 107-132. doi: 10.19060/gav.379591
- Binnendijk, Hans ve Patrick M.C. (2011). *Civilian surge: Key to complex operations*. Washington: NDU Press.
- BM Antlaşması. (1945). 17.05.2020 tarihinde <http://www.un.org/en/documents/charter/> adresinden alınmıştır.
- Bowen, B.E. (2020). *War in space: Strategy, spacepower, geopolitics*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Brzoska, M. (2004). 'New wars' discourse in Germany. *Journal of Peace Research*, 41, (1), 107-117. doi:10.1177/0022343304040053
- Callwell, C.E. (1906). *Small wars: Their principles and practice* (3.bs.). London: H.M.S.O. by Harrison.
- Canan-Sokullu, E. (2019). Savaş türleri. *Güvenlik Yazıları Serisi*, 22. doi: 10.13140/RG.2.2.31310.41283
- Clausewitz, C.V. (2018). *Savaş üzerine*. (Çev. H. Fahri Çeliker), İstanbul: Alfa Yayıncılık.
- Dedeoğlu, B. (2018). *Uluslararası güvenlik ve strateji* (4.bs.). İstanbul: YeniYüzyıl Yayınları.
- Demir, K.C. (2020). *Ayaklanmalar ve ayaklanmalara karşı koyma* (2.bs.). Ankara: Nobel Yayınları.
- Department of Defence. (2007). Irregular warfare. *Joint Operating Concept (v.1)*. 13.03.2021 tarihinde https://www.jcs.mil/Portals/36/Documents/Doctrine/concepts/joc_iw_v1.pdf adresinden alınmıştır.
- Diehl, P.F. (1988). Peacekeeping operations and the quest for peace. *Political Science Quarterly*, 103(3), 485-507. doi: 10.2307/2150760

- Dorn, W. (2018). Peace operations: terms & definitions. 13.03.2021 tarihinde <https://walterdorn.net/home/266-peace-operations-terms-definitions> adresinden alınmıştır.
- Drell, D.S ve von Hippel, F. (1976). Limited nuclear war. *Scientific American*, 235, 5, 27-37. 18.02.2021 tarihinde <https://sgs.princeton.edu/sites/default/files/2019-10/drell-vonhippel-1976.pdf> adresinden alınmıştır.
- Duran, H. (2001). Yeni bir müdahale şekli: “İnsani müdahale”. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 6(1), 87-94.
- Ehrhart, H.G. (2017). Postmodern warfare and the blurred boundaries between war and peace. *Defense & Security Analysis*, 33(3), 263–275. doi:10.1080/14751798.2017.1351156
- Ergüngör, B. (2017). İçinde Max Weber. Ahu Tunçel ve Kurtul Gülenç (Ed.), *Siyaset felsefesi tarihi* (3.bs.) (s. 458-472). Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Erkmen, S. (2019). Silahlı güçler; ordular, para-militer yapılar, özel askeri şirketler. *Güvenlik Yazıları Serisi*, 39. doi: 10.13140/RG.2.2.26888.37121
- Gleditsch, K.S. (2017). Civil war. 25.10.2021 tarihinde <https://www.britannica.com/topic/air-warfare> adresinden alınmıştır.
- Gray, C.H. (1997). *Postmodern war: The new politics of conflict*. New York: The Guilford Press.
- Griffiths, M., O’Callaghan, T. ve Roach, S.C. (2013). *Uluslararası ilişkilerde temel kavramlar* (2.bs.). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Halistoprak, B.T. (2019). Barışı destekleme operasyonları. *Güvenlik Yazıları Serisi*, 5. doi: 10.13140/RG.2.2.21197.38889
- Harris, W. (1994). Heraclitus: The complete fragments. 02.01.2021 tarihinde <https://web.archive.org/web/20070927033213/http://community.middlebury.edu/~harris/Philosophy/heraclitus.pdf> adresinden alınmıştır.
- Hobbes, T. (2009). *Leviathan*. Edward White ve David Widger (Der.) 01.02.2021 tarihinde <http://www.gutenberg.org/ebooks/3207> adresinden alınmıştır.
- Hoffman, B. (2006). *Inside terrorism*. New York: Colombian University Press.
- Hoffman F.G. (2007). Conflict in the 21st century: The rise of hybrid wars. *Potomac Institute for Policy Studies*, 21.12.2019 tarihinde http://www.projectwhitehorse.com/pdfs/HybridWar_0108.pdf adresinden alınmıştır.
- Holsti, K.J. (1998). *Peace and and war: Armed conflicts and international order 1648-1989* (5.bs.). New York: Cambridge University Press.
- Honig, J.W. (2012). The idea of total war: From Clausewitz to Ludendorff. 27.10.2021 tarihinde https://www.researchgate.net/publication/301220150_The_Idea_of_Total

[War From Clausewitz to Ludendorff](#)' adresinden alınmıştır.

- Hua, J. ve Sanjay B. (2012). How can we deter cyber terrorism? *Information Security Journal: A Global Perspective*, 21(2). doi: 10.1080/19393555.2011.647250
- Huber, T.M. (2002). *Compound warfare: The fatal knot*. Kansas: U.S. Army Command and General Staff College Press.
- Jomini, A.H. (2012). The art of war. *The Complete Art of War* (çev. G.H. Mendell ve W.P.Craighill) (s. 680-1138) içinde. U.S.A: Sage Publications.
- Kaldor, M. (2012). *New and old wars: Organised violence in a global area* (3.bs.). Cambridge: Polity Press.
- Kalyvas, S.N. (2005). Warfare in civil wars. İçinde Isabelle Duyvesteyn ve Jan Angstrom (Ed.), *Rethinking the Nature of War* (s. 88-109). New York: Frank Cass.
- Keskin, F. (1998). *Uluslararası hukukta kuvvet kullanma: Savaş, karışma ve Birleşmiş Milletler*. Ankara: Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları.
- Kurubaş, E. (2017). Dünya politikasının dönüşümü ve uluslararası ilişkiler çağı. Şaban Kardaş ve Ali Balcı (Ed.), *Uluslararası İlişkilere Giriş* (7.bs.) (s. 13-32) içinde. İstanbul: Küre Yayınları.
- Levy, J.S. ve Thompson, W.R. (2010). *Causes of war*. West Sussex: Wiley-Blackwell.
- Lewis, B.C. (t.y.) Information warfare. 07.02.2021 tarihinde <https://fas.org/irp/eprint/snyder/infowarfare.htm> adresinden alınmıştır.
- Liang, Q. ve Xiangsui, W. (1999). *Unrestricted warfare*. Beijing: PLA Literature and Arts Publishing House.
- Lind, W.S., Nightengale, K., Schmitt, J.F., Sutton, J.W. ve Wilson, G.I. (1989). The changing face of war: into the fourth generation. *Marine Corps Gazette*. 1702.2021 tarihinde <https://globalguerrillas.typepad.com/lind/the-changing-face-of-war-into-the-fourth-generation.html> adresinden alınmıştır.
- Lind, W.S. (2004). Understanding forth generation war. *U.S.Army Combined Arms Center*. 29.01.2021 tarihinde <https://www.hsdl.org/?view&did=482203> adresinden alınmıştır.
- Lonsdale, D.J. (2016). Strategy. Jordan, D., Kiras, J. D., Lonsdale, D. J., Speller, I., Tuck, C. ve Walton, C.D. *Understanding Modern Warfare* (2.bs.) (s. 54-192) içinde. Cambridge: Cambridge University Press.
- Machiavelli, N. (1976). *The prince*. (Çev. James B. Atkinson). Indianapolis: Hackett Publishing Company.
- MacIsaac, D. (2016). Air warfare. 25.10.2021 tarihinde <https://www.britannica.com/topic/air-warfare> adresinden alınmıştır.
- Mansoor, P.R. (2012). Introduction: Hybrid warfare in history. İçinde Peter R. Mansoor ve Williamson Murray (Ed.), *Hybrid Warfare: Fighting Complex*

- Opponents from the Ancient World to the Present* (s. 1-10). Cambridge: Cambridge University Press.
- McCarthy, Michael, C., Venable, B.H. ve Moyer, M.A. (2019). Deterring Russia in the gray zone. *Strategic Studies Institute, US Army War College*.
- Melzer, N. (2008). *Targeted killing in international law*. Oxford: Oxford University Press.
- Morgenthau, H.J. (1948). *Politics among nations: The struggle for power and peace*. New York: Alfred A. Knopf.
- Moses, R. (1996). Şiddet nerede başlıyor? İçinde *Cogito: Şiddet*, 6-7, (s.23-27). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Mumford, A. (2013). Proxy warfare and the future of conflict. *The RUSI Journal*, 158 (2), 40–46, doi: 10.1080/03071847.2013.787733
- Mütercimler, E. (2018). *Stratejik düşünme* (8.bs.). İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım.
- O'Neill, B.E. (2005). *Insurgency&terrorism*. Washington: Potomac Books.
- Özer, Y. (2018). Savaşın değişen karakteri: Teori ve uygulamada hibrit savaş. *Güvenlik Bilimleri Dergisi*, 7(1), 29-56.
- Pazarcı, H. (2017). *Uluslararası hukuk* (16.bs.). Ankara: Turhan Kitapevi Yayınları.
- Roe, P. (2017). Toplumsal güvenlik. İçinde Alan Collins (Ed.), *Çağdaş Güvenlik Çalışmaları* (3.bs.) (Çev. Nasuh Uslu) (s. 176-189). İstanbul: Röle Akademik Yayıncılık.
- Roser, M. (2016). War and peace. 14.02.2021 tarihinde <https://ourworldindata.org/war-and-peace> adresinden alınmıştır.
- Sander, O. (2017). *Siyasi tarih: İlk çağlardan 1918'e* (33. bs.). Ankara: İmge Kitapevi.
- Sarkees, M.R. (2010). The Cow typology of war: Defining and categorizing wars. *The Correlates of War Project*. 04.02.2020 tarihinde <https://correlatesofwar.org/data-sets/COW-war/the-cow-typology-of-war-defining-and-categorizing-wars/view> adresinden alınmıştır.
- Seferberlik ve Savaş Hali Kanunu. (1983, 08 Kasım). 2941 Sayılı Kanun. Resmi Gazete (Sayı: 18215). 03.02.2021 tarihinde <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2941.pdf> adresinden alınmıştır.
- Shambaugh, G. (2002). Economic warfare. 06.02.2021 tarihinde <https://www.britannica.com/topic/economic-warfare> adresinden alınmıştır.
- Smith, M.L.R. ve Jones, D.M. (2015). *The political impossibility of modern counterinsurgency: Strategic problems, puzzles, and paradoxes*. New York: Columbia University Press.

- South, T. (2019). The subterranean battlefield: Warfare is going underground, into dark, tight spaces. 25.10.2021 tarihinde <https://www.militarytimes.com/news/your-army/2019/02/26/the-subterranean-battlefield-warfare-is-going-underground-into-dark-tight-spaces/> adresinden alınmıştır.
- Sönmezoğlu, F. (Der.). (2017). *Uluslararası ilişkiler sözlüğü* (5. bs.). İstanbul: Der Yayınları.
- Tarhan, N. (2002). *Psikolojik savaş*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Taşdemir, F. (2020). *Terörizm ve ülke dışı kuvvet kullanma hukuku*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Taylor, S. (2014). The psychology of war. *Psychology Today*. 02.01.2021 tarihinde <https://www.psychologytoday.com/us/blog/out-the-darkness/201403/the-psychology-war> adresinden alınmıştır.
- The US Army and Marine Corps. (2007). *FM 3-24 Counterinsurgency field manual*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Tzu, S. (1996). *Savaş sanatı* (2.bs.). (Çev. Sibel Özbudun ve Zeynep Ataman). İstanbul: Anahtar Kitaplar Yayınevi.
- US. Marine Corps. (1997). *Warfighting*. 07.02.2021 tarihinde <https://www.marines.mil/Portals/1/Publications/MCDP%201%20Warfighting.pdf> adresinden alınmıştır.
- Varlık, A.B. (2013). Savaşı tanımlamak: Terminolojik bir yaklaşım. *Avrasya Terim Dergisi*, 1(2), 114-129.
- Vasquez, J.A. (2009). *The war puzzle revisited*. New York: Cambridge University Press.
- Waltz, K.N. (2001). *Man, the state and war: A theoretical analysis* (3.bs.). New York: Columbia University Press
- Yalçınkaya, H. (2008). *Savaş: Uluslararası ilişkilerde güç kullanımı*. Ankara: İmge Yayınevi.
- Yenal, S. (2020). *Asimetrik savaş ve istihbarat* (2.bs.). Ankara: Nobel Yayınları.
- Yıldız, G. (2018). Hibrit savaş ne kadar post-modernidir? Avrasya askerî tarihine yeniden bakış. İçinde (Ed.) Yücel Özel ve Ertan İnaltekin, *Savaşın Değişen Modeli: Hibrit Savaş* (s. 21-27). İstanbul: Millî Savunma Üniversitesi Basımevi.
- Yılmaz, S. (2006). *21. Yüzyılda Güvenlik ve İstihbarat*. Ankara: Alfa Yayıncılık.

EXTENDED SUMMARY

Re-classification of its Concepts in the Context of Changing Character of War

Introduction

There is a strong expectation that the phenomenon of war may not be ended as long as humanity exists. The international organizations and international agreements, the developments in mutual cooperation, the spread of democratic governments and the positive effects of globalization have a little chance to prevent wars.

It is witnessed that new concepts of war are added up to the war terminology. Because the concept of security has been deepened into individual level and it has been widened by political, military, social, economic and environmental sectors. The results of globalization are also other factors for both changing character of war and its concepts.

In order to classify complex war terminology, the concept of war is divided into its elements with wh-questions (who, for what purpose, when, where, how and what?) which are used in the expression of the commander's decision.

- The answer to the question of ‘who with whom’ is the actor or actors in conflict,
- The answer to the question of ‘what reason’ is the purpose of the conflict,
- The answer to the question of ‘where’ is the place of war fought,
- The answer to the question of ‘how’ is the combination of the usage of power elements, the type and method of war and intensity of violence.
- Because of the answer of question ‘when’ depending on the actors’ preferences, it has been excluded from the scope of the study. The war would begin ‘at any time’ and it would last ‘until one actor gives up’.

The first difficulty encountered in this approach, a concept can also be placed under the other elements of war. Secondly; there is a tendency to use the concept of war in Turkish with any phenomenon by making a noun phrase. Finally, in English ‘war’ and ‘warfare’ have different meanings but in Turkish they can be used interchangeably. Although the words of warfare, battle, conflict, and operation have different meanings, all are used instead of the concept of war in this article.

The Answer to Who with Whom: Types of War over Conflicting Actors

States are generally recognized as the legitimate sides of war. A definition of war that emphasizes the state actor is as follows: War is an instrument for a state or a group of states to solve the disputes that cannot be settled through peace by using one or mix of their national powers to fulfill own wills (Akargün, 1993: 01-02).

In international armed conflicts, the armed forces of the states come face to face in battlefield. In this case, it is possible to talk about symmetrical or regular warfare. Beside states, there are many non-governmental actors who support the state or fight against it. These actors who have significant power differences among them, seek to create asymmetric effects that are not proportional to their power in order to overcome these disadvantageous situations. (Arreguin-Toft, 2005: ix). Asymmetric warfare is an armed conflict between parties that have potential to exploit obvious differences in quality and quantity in organization, equipment, doctrine and capabilities. One of the pioneers of concepts related to asymmetric warfare is small wars. In recent times, different war concepts are fabricated for regular troops and irregular actors who fight together in battlefield. One of the most-known concepts is hybrid warfare. The others can be counted as mixed warfare, complex conflict, compound warfare, unlimited warfare, spectator sport war and new wars.

When the people become actors in conflicts, Protracted People's War, civil war and insurgency concepts emerge. Organizations are other irregular actors in armed conflicts. Private military companies, terrorist groups and crime organizations rarely carry out armed conflicts without support. These organizations mostly become the subject of proxy wars. Individuals can play a role as actors of armed conflicts. Individuals can be named in conflict areas as hackers, suicide bombers, foreign terrorist fighters, child warriors, warlords, lone wolf, lone soldier, lone followers, and lone pioneer.

International organizations are also actors of conflicts. Operations carried out by the UN are known as peacemaking, peacekeeping, peace-enforcement. Humanitarian intervention can be conducted by states or international organizations but it is a very controversial concept in international law.

The Answer to What Purpose: Types of War over Actors' Purposes

The reasons of war in the study are classified as; enforcement of will, land/border disputes, revolution/ideology, hegemony, independence, religion/ethnic, survival and balance of power. Some of these purposes can

be a way to fabricate war concepts; such as border wars, war of independence, war of liberation, colonial wars and religious wars.

The Answer to Where: Types of War over Spatial Differences

It is possible to examine the spatial element of war or conflicts in five different areas as land, air, sea, space and cyber. World war, regional war, trench war and urban warfare can be accepted as different types of ground wars. Wars are also conceptualized as aerial warfare, naval warfare, space warfare and cyber warfare.

The Answer to How: Types of War over Power Elements, Type/Method/Intensity of Violence Used

Which power element or elements are used by the conflicting actors, the type and method of violence, and the intensity of violence they use constitute the answer to how the war or conflict is conducted. Power elements can be counted as policy, economy, social, geography, military and technology. The usage or not usage of military power determines the definition of hot war and cold war. Other concepts fabricated with the elements of power are economic wars and technology-based wars. Timetable of technological wars can be seen in categorization of generations of war. 1st generation of war (GoW) is characterized with mass armies, rifled muskets, breechloaders and machine guns. 2nd GoW can be characterized by increased firepower, range, hit rate and reconnaissance and transportation facilities in combat. 3rd GoW are battles where maneuverability and speed are at the forefront, especially with the effects of tanks and aircrafts on the battlefield. The most important example of this generation is the Blitzkrieg or maneuver warfare used by the German Army in World War II. 4th GoW is prominent because the existence of non-state actors, the use of asymmetrical force and the disappearance of the military-civilian distinction are important besides having technological power. Non-state actors seek to balance their technological deficiency with non-conventional tactics.

Post-modern warfare is a new war concept in which the quality of information operations, network capabilities, the usage of new technologies, irregular and covert operations are combined (Ehrhart, 2017). Tech-made weapons and vehicles used in warfare also broaden war terminology. In this context, there are many examples such as nuclear war, cyber warfare, electronic warfare, UAV/drone wars, armored wars, submarine warfare, and space wars.

The second component of the answer to the question of how is the intensity of usage of selected power element. While all the elements of

national power tend to be used in total war, others refer to the limits of the use of military force. These terms can be counted as low-intensity war, high-intensity war and limited war (Akargün, 1993).

The last components of the answer to question how war is conducted are the types of violence or the approaches of actors. These are conventional war, unconventional war (nuclear war, chemical war, biological war and terrorism), irregular warfare (terrorism, guerilla warfare, special operations, paramilitary warfare) and secret warfare (psychological warfare, information warfare, electronic warfare and covert operations, cyber warfare and economic warfare).

Conclusion

As a subject of many disciplines, the concepts of war and warfare appear in many different phrases with the effect of the changes in our age. The fabrication of new war concepts results in challenges to follow conceptualization in war terminology. It can be accepted that it is difficult to separate the concepts of wars/armed and unarmed conflicts from each other with clear lines. To make it possible, the elements of war are chosen as actors and symmetry, purpose, area, method, intensity, power factor and means. Although there are a lot of limitations and difficulties, an example of classification of war concepts are made up adhering to the war concepts' definitions placed in the study.

Gray zone (McCarthy, Venable and Moyer, 2019: 5), which includes methods such as espionage, terrorism, proxy wars, information operations, cyber operations, economic repression, sabotage and assassination, which are used to define the area between war and peace, is actually located in the conflict side.

While combinations of elements provide new opportunities for the expansion of the concept of war, the rapid change of technology is expected to be decisive for new concepts, especially through weapons, space and methods. Artificial intelligence, robots, unmanned combat vehicles, network-centric systems and space lead the way in this scope.

Although the political, strategic, operational and tactical level of the war is not addressed in this article, their effects can be considered as an environment surrounding all elements of war. That's why levels of war deserve to be a subject of academic studies for new concepts of war.

ASKERÎ HAREKÂTIN EVRİMİ VE İSTİHBARAT, GÖZETLEME, KEŞİF FAALİYETLERİNİN DEĞİŞEN ARAÇLARI

Güngör ŞAHİN*, Süfyan Kadir KIVAM**

Öz

Bu çalışmada, askerî harekâtın değişen yapısı ve koşulları çerçevesinde istihbaratın en temel fonksiyonlarından olan istihbarat, gözetleme ve keşif (İGK) faaliyetinin vasıtalarında ne gibi bir dönüşümünün yaşandığı incelenmiştir. Çalışma, teknolojinin askerî harekâtlarda yaratmış olduğu dönüşüm ile istihbarat görev ve sorumluluklarındaki değişime nasıl bir etki sağladığının İGK özelinde anlaşılması açısından önem arz etmektedir. Harekâtın yapısı ve karakteristiği değiştikçe istihbarata olan ihtiyaç paralel olarak artmıştır. Bu ihtiyacın giderilmesinde yine teknoloji önemli bir rol üstlenmiş ve istihbaratın vasıta ve fonksiyonlarında genişlemelere neden olurken, onun doğrulanabilirliğini, zamansallığını ve değerini artırmıştır. İGK faaliyetlerinin istihbarattaki yeri ise gelişen teknoloji ile bütünleşik ve kapsamlı bir anlayış kazanmıştır. Çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden faydalanılarak mevcut teknolojilerin gelişim süreci tarihsel bir perspektifte incelenmiş, uzay ve hava boyutunda İGK unsurlarının ne gibi bir gelişme yaşandığı ve bu unsurların nasıl avantajlar/dezavantajlar sunduğu sorularına cevap aranmıştır. Bu sorulara bağlı olarak İGK faaliyetlerinin de araçsal olarak harekât yapısıyla paralel bir değişim yaşandığı bulgusuna ulaşılırken, yeni istihbarat vasıtalarının ortaya çıkması ile günümüz açısından en çok İHA'ların İGK konseptinde kullanılabilir olduğu değerlendirilmiştir.

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Anahtar Kelimeler: Savaş, Askerî Harekât, İstihbarat, Keşif, Gözetleme.

JEL Kodları: H56, N40

Yazarın Notu: Bu çalışma bilimsel araştırma ve etik kurallarına uygun olarak hazırlanmıştır. Bu çalışmada etik kurul izni veya yasal/özel izin gerektirecek bir içerik bulunmamaktadır. Çalışma ile ilgili herhangi bir çıkar çatışmasının bulunmadığı SAVSAD Savunma ve Savaş Araştırmaları Dergisi'ne yazar imzaları ile beyan edilmiştir.

* Doç.Dr., Millî Savunma Üniversitesi, Atatürk Stratejik Araştırmalar Enstitüsü (ATASAREN), Strateji ve Güvenlik Araştırmaları Ana Bilim Dalı Öğretim Üyesi, e-posta: gsahin@msu.edu.tr, gungor_sahin@yahoo.com, ORCID: 0000-0001-6296-8568.

** Millî Savunma Üniversitesi, Atatürk Stratejik Araştırmalar Enstitüsü (ATASAREN), Strateji ve Güvenlik Araştırmaları A.B.D, Güvenlik Araştırmaları Programı Doktora Öğrencisi, e-posta: kdrkvm@gmail.com, ORCID: 0000-0002-6388-3782.

Geliş Tarihi/ Arrived : 05.05.2021
Kabul Tarihi/ Accepted : 26.11.2021

Revolution in Military Affairs and Changing Instruments of Intelligence, Surveillance, and Reconnaissance

Abstract

This study focuses on the nature of changes in the intelligence, surveillance, and reconnaissance (ISR) instruments, which are the basic functions of intelligence, within the framework of the changing structure and conditions of military operations. The study is important in terms of understanding the effect of technology on the transformation of military operations and on the change in intelligence duties and responsibilities in terms of ISR. As the structure and characteristic of the military operations have changed, the need for intelligence has increased. Technology has played an important role in meeting this need, and while causing expansion in the means and functions of intelligence, it has also increased its verifiability, temporality and value. As the technology has evolved, ISR activities have gained a more critical and a more central place within intelligence. This study examines the development process of existing technologies from a historical perspective by using qualitative research methods and seeks answers to the questions of what kind of transformation has occurred in space and air dimensions and of what advantages/disadvantages these elements offer. Depending on these questions, the study finds out that there has been a parallel change in the operational structure of the ISR activities in terms of instrumentation and also reaches the conclusion that UAVs can be used mostly in ISR concept with the emergence of new intelligence tools.

Article Type: Research Article

Keywords: War, Military Operation, Intelligence, Surveillance, Reconnaissance.

JEL Codes: H56, N40

Author's Note: This study was prepared in compliance with the scientific search and publication ethics. It includes no content necessitating any permission from Ethical Board or from any legal/special permission. We, as the authors of the article, signed our declaration certifying that there has been no conflict of interest within the article preparation process.

GİRİŞ

Günümüzde kullanılmakta olan birçok teknolojinin geçmişinin askerî kullanıma dayandığı varsayılmaktadır. Bu varsayımdan hareketle önemli birçok teknolojik gelişmenin ilk olarak askerî alanda kullanılmak üzere, güvenlik kaygıları ile ortaya çıktığı yorumunu yapmak yanlış olmayacaktır. Nitekim telgrafın icadı, içten yanmalı motorların üretimi, jet motorlarının geliştirilmesi, internetin icadı gibi bir dizi örnek ile bu varsayımı desteklemek mümkündür.

Teknolojik gelişmeler askerî yapıları etkilediği gibi çatışmanın yapısında, ortamında ve araçlarında farklı değişimlere sebep olmuştur. Günümüzde savaşlar klasik anlamdaki ilk savaşlar gibi sadece karada gerçekleşen bir olay olmaktan çıkmış ve teknolojik gelişmelere paralel olarak deniz, hava, uzay ve siber gibi farklı platformlarda da gerçekleşir hâle gelmiştir. Savaşın araçlarına baktığımızda ise ilk savaşlardaki taş ve sopaların yerini, günümüzde zararlı yazılımların, çok gelişmiş kapasiteleri ve özellikleri olan hava, kara ve deniz araçlarının aldığı görülmektedir.

Öte yandan teknoloji, sadece savaşın yapısını, ortamını ve araçlarını değil, tehdidin karakteristiğini de değiştirmiştir. Artık tehditler ulus devletlerden ziyade, asimetrik unsurların bulunduğu, sivil ve askerî hedeflerin iç içe geçtiği ve farklı tehditler oluşturan aktörlerin sivililer arasında rahatlıkla kamufle olduğu bir şekle dönüşmüştür. Buna tehdidin öngörülemezliği ve bilinmezliği ile eylem kapasiteleri eklendiğinde, istihbarat geçmişte olduğundan daha yetersiz fakat daha ihtiyaç duyulan bir hâl almıştır.

Tüm bunların sonucu olarak geleneksel istihbarat vasıta ve fonksiyonları savaşlarda yetersiz kalmaya başlamıştır. Bu minvalde teknoloji tekrar büyük bir katalizör görevi görerek istihbaratın da değişmesine sebep olmuştur. Yaşanan gelişmeler sonucunda artık istihbarat daha zamana duyarlı, daha doğrulanabilir ve çok daha fazla verinin toplanabildiği bir yapıya dönüşmüştür. Böylece istihbaratın savaşlardaki rolü ve etkisi de artmıştır.

Bu çalışma teknolojinin savaşta yarattığı etki çerçevesinde istihbaratın ne şekilde değiştiğini konu almaktadır. Çalışmanın hipotezi teknoloji ile değişen savaşın istihbarat vasıta ve fonksiyonlarını da değişime zorladığı ve bu bağlamda istihbaratın en temel fonksiyonu olan istihbarat, gözetleme ve keşif (İGK) faaliyetlerinde kullanılan araçların değişmesine neden olduğudur. Bu hipotez kapsamında teknolojinin savaş ve harekâta yarattığı araçsal değişimin, istihbarattaki araçsal değişimlere ne gibi bir etkisi olduğu, bu araçların müşterek kullanıma uygunluğu ve değişimin İGK vasıta ve fonksiyonlarına ne gibi bir değişim getirerek avantajlar/dezavantajlar sunduğu sorularına cevap aranacaktır. Çalışmada günümüz İGK faaliyetlerinde en sık kullanılan araçlar olan hava ve uzay unsurları ile sınırlandırılmış olup, karadan, denizden ve siber alandan İGK faaliyetleri ve bu faaliyetlerde kullanılan unsur ve yöntemler incelemeye tabi tutulmamıştır.

İstihbaratın akademik yazımı açısından bakıldığında batı literatüründe İGK faaliyetlerine geniş bir alan tanınmaya başlandığı görülmektedir. OADT'de (Open Access Theses and Dissertations) İGK konulu çalışmalar araştırıldığında toplamda 197 çalışmanın yapıldığı görülmektedir. Bu çalışmaların yıllara göre dağılımı incelendiğinde ise 2002-2006 yılları arasında yayımlanan çalışma sayısının 23 iken 2017-2021 yılları arasında bu çalışma sayısının 51'e yükseldiği görülmektedir. Öte yandan 197 çalışmadan 95'inin Naval Postgraduate School'da gerçekleştirilmiş olması, konuya daha çok askerî okulların ilgi gösterdiğini kanıtlar niteliktedir. Bunun en büyük sebebi faaliyetin, bir askerî harekâtın planlanmasından, icrasına ve en sonunda da sonuçlarının

değerlendirilmesine kadar stratejik, operasyonel ve taktik seviyelerde hizmet ediyor olmasıdır. Buna karşılık Türkçe istihbarat konulu çalışmalarda İGK'ye yeterince önem verilmediği görülmektedir. YÖK'ün veri tabanına bakıldığında İGK üzerine yapılan tek bir çalışma görülmektedir. Fakat bu çalışma siber alanda İGK faaliyetlerini konu almaktadır. Bunun en büyük sebebi konunun henüz askerî kapsam dâhilinde dahi yeterince doktriner bir yapı kazanmamış olması olduğu düşünülmektedir ki benzer bir durum batı askerî literatüründe de gözlemlenmekte ve akademik yazımın aksine talimnamelerde yeni yeni özel bir alan tanındığı bilinmektedir. Bu yönüyle çalışmanın öncelikle Türkçe akademik istihbarat yazımına katkı sağlaması amaçlanmaktadır.

Çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden literatür taraması kullanılmış ve teknolojinin hem askerî harekâtın yapısına hem de istihbaratın yapısına olan etkisi tarihsel açıdan kronolojik bir yapıyla izlenmiştir. Ayrıca istihbaratın evrimi ve askerî alanda devrim süreçleri birbirine paralel olarak karşılaştırmalı bir biçimde mukayese edilerek, evrimdeki teknolojinin etkisi ve birbirinden farklı iki konunun kesişimi incelenmeye çalışılmıştır.

Çalışmanın ilk bölümünde askerî harekâtın evrimi diğer bir deyişle de askerî alanda devrim (askerî dönüşüm/transformasyon ya da Revolution in Military Affairs/RMA) kavramları teknolojinin gelişimine paralel olarak incelenmiştir. Savaşın nasıl değiştiğinin ortaya konulmaya çalışıldığı bu bölümde teknoloji odaklı sınıflandırma temel alınmıştır. Böylece okuyucunun önemli teknolojik gelişmelerin, sosyal-siyasi yapılarda da meydana getirdiği değişimler ile birlikte savaşı nasıl dönüştürdüğünü anlaması hedeflenmiştir.

Çalışmanın ikinci kısmında ise teknolojiye bağlı olarak istihbaratın nasıl bir dönüşüm geçirdiği konu alınmış ve buna bağlı olarak istihbarat vasıta ve fonksiyonlarındaki genişleme incelenmiştir. Bu bölüm içerisinde teknolojinin gelişimi ile paralel bir şekilde yeni istihbarat toplama vasıtalarının ortaya çıkışına yer verilmiştir. Böylece okuyucunun günümüzde kullanılan görüntü istihbaratı (Image Intelligence-IMINT-GÖRİS), sinyal istihbaratı (Signal Intelligence- SIGINT), konumsal istihbarat (Geospatial Intelligence-GEOINT) gibi kavramların doğuşunu anlaması ve bu vasıtaların günümüz teknolojisinde İGK maksatlı olarak nasıl yer edindiğini anlaması amaçlanmıştır.

Çalışmanın son kısmında ise bu makale kapsamında sınır olarak belirlenen havadan İGK vasıtalarının kullanımına yer verilmiştir. Bu araçların avantaj ve dezavantajlarının karşılaştırmalı olarak değerlendirildiği bu bölümde, günümüz İGK vasıtalarından en kullanışlı olanın hangisi

olduğu sorusuna cevap aranmış, bununla birlikte havadan İGK araçlarının güncel durumuna yer verilmiştir.

Askerî Harekâtın Evrimi

Bir kavram olarak askerî harekât ülkelerin doktrinlerine, algılarına, kültürüne ve hukukuna göre değişkenlik göstermektedir. Örneğin; ABD Savunma Bakanlığının hazırladığı “Askerî ve Askerî Konularla İlgili Terimler Sözlüğü”nde harekât; 1) ortak amaç veya birleştirici bir tema maksatlı gerçekleştirilen eylem, 2) stratejik, operasyonel, taktik, hizmet, eğitim veya idari amaçlar taşıyan askerî eylem şeklinde tanımlanmıştır (DoD Dictionary of Military and Associated Terms, 2021,s.159). Bir başka tanımlamaya göre ise askerî harekât; gelişmiş ya da gelişmesi muhtemel bir olaya karşı silahlı kuvvetlerin gerçekleştirdiği stratejik ve/veya operasyonel eylem biçimidir. Çok daha genel bir tanımlamayla ise silahlı kuvvetlerin gerçekleştirdiği her türlü faaliyet biçimi denebilir.

Klasik anlamda askerî harekâtlar; taarruz, savunma, istikrar ve destek şeklinde dörde ayrılmaktadır (Talent, 2014). Fakat günümüzde çok daha farklı uzmanlık, boyut ve anlamları olan türlere evrilmiştir. Kısaca askerî harekâtın taktik, teknik ve prosedürleri değişmiştir. Bu değişimler askerî literatürde “Askerî İşlerde Devrim (Revolution in Military Affairs/RMA)” olarak adlandırılmaktadır. RMA; genel olarak savaş tarzında köklü değişikliklerin meydana gelmesi, özelde ise içinde bulunduğumuz dönemde sürmekte olan ciddi değişimlerle ilgili durum ve tartışmaları ifade etmek için kullanılmaktadır (Akad, 2011, s. 30). Devrim hususundaki tartışmalar 1960’larda başlamış ve 1980 sonrası daha yoğun tartışılan ve önem verilen bir kavram olmuştur. Buna rağmen evrim hakkında günümüzde hâlâ net bir kavramsal tanımlama ve sınıflandırma mümkün olmamıştır. Bunun sebebi tüm dünyada savaş teknolojilerinin hızla gelişirken, doktrinlerin, eğitimlerin, organizasyonel yapıların ve stratejilerin, kısacası taktik, teknik ve prosedürlerin aynı hızla gelişmediği gibi tüm ülkelerde de aynı şekilde seyretmemesidir (Akad, 2011, s. 30).

Askerî alanda devrim batılılar tarafından tarihsel açıdan incelenerek Tablo 1’de olduğu gibi beşe ayrılmıştır (Knox ve Murray, 2001, s. 6). Bu sınıflandırma işlemi yapılırken göz önünde bulundurulana ana unsur teknolojide gerçekleşen büyük bir buluşun organizasyonel yapıları, savaşın süresini ve prensiplerini değiştirmesidir.

Tablo 1: Askerî Alanda Yaşanan Devrimler

Orta Çağ ve Erken Modern Dönem'in öncesinde gerçekleşmiş askerî evrimler
-Uzun yay, saldırgan savunma stratejileri, barut, yeni kale mimarileri.
I. Askerî Evrim: 17. yüzyılda modern devletin ve modern askerî yapıların oluşması
Askerî Evrimin ilişki ve sonuçları: -Hollanda ve İsveç taktik reformları, Fransız taktik ve örgütsel reformları, deniz kuvvetlerinde değişim, Britanya finansal değişimi, -Yedi Yıl Savaşları sonrasında Fransız askerî reformları.
II ve III. Askerî Evrimler: Fransız İhtilali ve Sanayi Devrimi
Askerî Evrimin ilişki ve sonuçları: -Politik ve ekonomik olarak ulusal seferberlik, Napolyon Savaşları (Düşmanın silahlı kuvvetlerinin imhası), -Britanya'da sanayileşmeye bağlı finansal ve ekonomik güç, -Kara savaşı ve ulaşımda gerçekleşen teknolojik gelişmeler (telgraf, demiryolu, buharlı gemiler, çabuk ateşlenen dumansız barutlu küçük silahlar ve toplar, otomatik silahlar), -Deniz savaşında Fisher Devrimi: büyük silahlı savaş gemileri ve savaş filoları (1905-1914).
IV. Askerî Evrim: I. Dünya Savaşı
Askerî Evrimin ilişki ve sonuçları: -Kuvvetlerin birlikte kullanımına dair taktikler ve operasyonlar, Blitzkrieg (Yıldırım) Doktrini, stratejik bombalama, denizaltı savaşları, amfibi savaşları, radar, sinyal istihbaratı.
V. Askerî Evrim: Nükleer silahlar ve balistik füze güdüm sistemleri
Askerî Evrimin ilişki ve sonuçları: -Hassas keşif ve saldırı; komuta kontrol sistemlerinin bilgisayar ağına bağlanması ve bilgisayarlı, konvansiyonel mühimmatın artan kitlesel öldürücülüğü.

Batı literatürü açısından askerî alanlarda yaşanan devrimlere kısaca bakıldığında; 10. yy.da ağır sabanın bulunması ve hayvan gücünün sağladığı tarım ürünlerindeki artış göreceli olarak zenginleşen köylü sınıfından alınan vergi ve kiralardan artmasını sağlamış ve buradan elde edilen gelir ile

profesyonel orduların temeli atılmıştır. Güvenliğin sağlanması ile güçlenen tüccar sınıfı, feodal yapı, dinî otorite ve kent devletleri oluşumlarının içindeki liderler bilindiği üzere 13. yy.dan itibaren konumlarını korumak amacıyla alternatif çözümler aramış ve bunun sonucu olarak daha güçlü orduları etkili silah sistemleriyle donatarak bunu sağlama yolunu seçmişlerdir (Roberts, 2002, s. 507). Bu kapsamda topun ve tüfeğin icadı son derece önemli atılımlardır. Bu iki silahın geliştirilmesi ve güç kavgaları özellikle Fransa'nın başat güç rolünü oynadığı 14. Louis (Lui) döneminde askerî yapıların günümüz modern askerî yapılarına evirildiği ilk atılımdır. Bu maksatla 14. Louis askerî hiyerarşi ve emir komuta zinciri kurmuş ve askerler ilk defa tek tip üniforma giydikleri gibi askerlik sürekli bir meslek haline gelmiştir (Sander, 2013, s. 103). Özellikle ulus devlet kavramının oluşumu ve buna bağlı olarak da orduların organizasyonel yapılarındaki değişimin sonucu olarak *Askerî İşlerde I. Devrim* yaşanmıştır.

Globalleşme ve Fransız İhtilali sosyolojik, ekonomik ve politik alanlarda yeni olguları devletlere kazandırırken, Sanayi Devrimi askerî teknolojiye büyük katkılar sağlamış ve bu gelişmeler nezdinde *Askerî İşlerde II. ve III. Devrim*'ler gerçekleşmiştir. Teknolojide, sosyal yapıda ve ekonomide gerçekleşen bu önemli gelişmeler sayesinde silah ve savunma teknolojileri Orta Çağ askerî yapısından modern yapılara geçmeye başlamıştır. Öyle ki günümüz modern askerî yapısından, taktiklerinden hiyerarşik kurum yapısına kadar Avrupa'daki askerî yapıdaki değişimlerin bir kısmı bu dönemde yaşanmıştır (Lynn, 2001, s. 35). Bu dönemde gerçekleşen evrimin sebeplerinin arasında özellikle teknolojik alanda buharlı gemilerin, tren raylarının ve telgrafın icadı görülmektedir. Buharlı gemilerin icadı ile batılı devletler denizlerde üstünlük kurma mücadelesine başlamıştır. Bu mücadelenin temel sebebi globalleşme ve ekonomik güçlenme ile ortaya çıkan hammadde ihtiyacını giderme çabasıdır. Öte yandan tren raylarının icadı ile lojistik ve ikmal alanında önemli faydalar elde etmişlerdir. Telgrafın icadı ise devletler ile kolonileri arasında iletişimin sağlanması ve böylece oluşabilecek ayaklanmalar ile fiyat farkına dayalı olası zararların engellenmesi hususunda faydalı olmuştur.

I. Dünya Savaşı'na gelindiğinde ise günümüz modern savaş kavramının temelleri oluşmuş ve bu minvalde *Askerî Alanda IV. Devrim* olarak adlandırılan gelişme yaşanmıştır. Hareketli silah sistemlerinin icadı, hava unsurlarının geliştirilmesi, savaş gemilerinin sağlamlaşması ve modernleşmesi ile gerçekleşen bu evrimde, harekât ortamı ise topyekûn savaş olgusunu yeniden ortaya çıkarmıştır. Bu dönemde gerçekleşen askerî teknolojiler günümüz modern askerî sistemlerinin geliştirilmesinde yapı taşı görevi görmüştür. İlk defa tank savaşları bu dönemde yaşanmıştır (<https://www.technology.org/2018/01/30/a-brief-history-of-modern-warfare>

-technology-from-gunpowder-to-drones/). Yine bu dönemde kuvvetlerin birlikte kullanımlarına dair taktik ve stratejiler ortaya çıkmıştır. Öte yandan radar teknolojisinin icadı ve uçakların gözetleme, keşif ve bombardıman maksatlı kullanımına dair geliştirilen fikirler bu dönemde gerçekleşen askerî evrimin en önemli özelliklerindedir.

Askerî İşlerde V. Devrim'in başlangıcı olarak, bazı kaynaklara göre nükleer bombanın ve balistik füzelerin kullanımı olarak kabul edilse de, özellikle stratejistler tarafından Körfez Savaşı gösterilmektedir. Bunun yegâne sebebi koalisyon ordularının Irak ordularını çok hızlı bir şekilde mağlup etmesiyle birlikte batı askerî teknolojisinin (radar altı sistemler, gelişmiş sensörler, gerçek zamanlı uzaydan ve havadan alınan görüntüler ve C4I¹) üstünlüğünü de kanıtlamasıdır. Bu sebeple askerî harekâtın devrimine dair Körfez Savaşı ilk gerçek kanıttır (Thompson, 2011, s. 83). Hâlihazırda içinde bulunduğumuz bu devrim döneminde harekâtın yapısı çok daha kompleks bir yapıya bürünmüştür. Hasım unsurlar artık sivillerin arasında gizlenmekte ve başka devletlerle doğrudan bağlantısı olmayan asimetrik bir yapıda bulunmaktadır. Buna ek olarak hasım unsurlar yerel halk, suç örgütleri, güvenlik firmaları, sivil toplum kuruluşları gibi çok aktörlü bir yapıda hareket eder hâle gelmiştir. Öte yandan destek, lojistik, temas vb. hatlar görece olarak azalmış hatta zaman zaman her yerin tek bir hat olabileceği alanlar ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla bu devrim dâhilinde harekât ortamı sivil halkın ve yan hasarın minimum olacağı geniş düzlük ve vadilerden çıkarak şehir merkezleri, siber dünya gibi yan hasarların fazla olacağı alanlara kaymıştır. Buna bağlı olarak harekât ortamında yaşanan değişiklikler istihbaratın fonksiyonlarında yeniliklere sebep olmuş ve vasıtaların da geliştirilmesini zorunlu hâle getirmiştir.

İstihbaratın Evrimi ve İstihbarat Vasıtalarının/Fonksiyonlarının Gelişimi

Eskiden de batılı orduların istihbarat personeli, hasım devletlerin basını ve devlet raporlarını takip ediyor, tren yolu haritalarını analiz ediyor ve istihbarat raporları hazırlıyorlardı ama yine de generaller düşmanın ne yaptığından çok kuvvetlere liderlik etmenin önemli olduğuna inanıyorlardı (Khan, 2006). Bu bağlamda Clausewitz'in "*Savaş Üzerine*" isimli kitabında istihbarat üzerine söylediği "*savaşta alınan bilgilerin büyük*

¹ Komuta, kontrol, iletişim, bilgisayar ve istihbaratın kısaltması olan C4I (Command, Control, Communications, Computers, Intelligence); komutanların kuvvetlerin kontrolü ve karar vermeleri için harekât ortamından sürekli bilgilerin akmasını temel alan teknolojik bir konsepttir. Bu konseptte komutanlar harekâta dair farklı kaynaklardan gelen bilgileri bir arada görmekte ve karar vermeleri kolaylaşmaktadır. Daha fazla bilgi için bakınız: <https://www.dsta.gov.sg/docs/default-source/dsta-about/architecting-c4i-systems-nbsp-.pdf?sfvrsn=2>.

bir kısmı çelişkili, daha büyük bir kısmı yanlış, çoğu ise oldukça şüphelidir” sözleri istihbarata olan genel bakışı anlamak açısından yeterlidir (Clausewitz, 1989, s. 153). Dolayısıyla da generallerin büyük bir çoğunluğunun savaşta sadece gördüklerine inanmayı tercih ettiklerini ve istihbarata atfedilen önemin 19. yüzyıla kadar az olduğunu söylemek mümkündür. Öte yandan Clausewitz’in görüşlerini paylaşmayan başka Prusyalı generaller de vardır ki Helmut von Moltke bunlardan sadece biridir. Moltke 1866’da Avusturya ile Prusya arasında yaklaşan savaş üzerine hasım devletler hakkında istihbarat toplanması için özel bir büronun kurulmasını sağlamıştır (Khan, 2006). Lakin, yine de batı savaş tarihi açısından baktığımızda 19. yüzyıla kadar komutanların savaşta ve strateji üretmede genellikle istihbarata güvenmediklerini söylemek mümkündür. Bunun sebebinin ise 19. yüzyıla kadar iletişim teknolojilerinin zayıf olması ve istihbaratın çoğunlukla insanlar tarafından İnsan İstihbaratı (Human Intelligence-HUMINT) faaliyetleri ile toplanabiliyor olmasından kaynaklanmasıdır (Baudet, Braat, Woensel ve Wever, 2017, s. 8).

İstihbarat vasıta ve fonksiyonlarında yaşanan gelişmeler tıpkı askerî evrimde olduğu gibi teknolojiye bağlı olarak gerçekleşmiştir. Bu sebeple sanayi devriminin istihbarat evrimini başlattığını söylemek yanlış olmayacaktır (https://www.cia.gov/library/center-for-the-study-of-intelligence/kent-csi/vol37no4/html/v37i4a04p_0001.htm). Dolayısıyla istihbaratın evrimini anlamak açısından tarihsel gelişimine kısaca bakmak, istihbaratın vasıta ve fonksiyonlarındaki gelişmeyi anlamak açısından önemlidir.

Birinci askerî evrimin yaşandığı dönemde istihbarat faaliyetleri genellikle hasım olunan devletin taarruz ve savunma planlarının ele geçirilmesi maksatlıdır (Lerner ve Wilmoth, 2004, s. 417). Ticari ilişkilerin de artması ve ulus devlet anlayışının ortaya çıkmasıyla diplomatik ilişkiler kurulduğu ve böylece diplomat casusların buldukları ülkeler hakkında istihbarat toplanmaya başlandığı görülmektedir (Seren, 2017, s. 122). Özellikle diplomatik misyonlardaki elçilerin, çevirmenlerin ve diplomatik kuryelerin bu dönemde seyahat ettikleri bölgelerden stratejik istihbarat topladığı ve monarklar arasında gizli yazışmalara hizmet ettiği de bilinmektedir (Lerner ve Wilmoth, 2004, s. 417). Öte yandan 14. yüzyılın erken dönemlerinde Roma ve İspanyol monarşileri kendi otoritelerini koruma altında tutmak amacıyla gizli polis teşkilatlarını bu dönemde kurmuştur (Lerner ve Wilmoth, 2004, s. 418). İngiltere Kraliçesi I. Elizabeth ise istihbarat servisine akademisyenler, mühendisler ve dil bilimciler gibi birçok farklı alandan profesyonelleri işe alarak onları istihbarat servislerinin yöntemleri ve üretilen analizlerin geliştirilmesi maksadıyla kullanmıştır. Özellikle Rönesans döneminde gelişen teknolojinin istihbarat toplama

vasıtalara da katkısı olmuştur. Bu minvalde geliştirilmiş olan görünmez mürekkep ve matematik alanındaki gelişmeler kriptoloji ve gizli yazışmanın gelişmesini sağlamıştır. Yine bu dönemde teleskopun ve büyüteçlerin icadı ile gözetleme faaliyetleri kolaylaşmış, ajanlar ise bunları kullanarak sahip oldukları öğeleri veya bilgileri birbirlerine aktarmak için gizli bir konum/yer (dead drop) kullanmaya başlamıştır (Lerner ve Wilmoth, 2004, s. 419).

II ve III. evrimlerin yaşandığı dönemde istihbaratta gerçekleşen en büyük değişim, telgrafın icadı ve mors alfabesinin bulunması ile devletlerin kolonilerindeki casuslarıyla haberleşme aracı olarak bu araçları kullanmaya başlamalarıdır (Baudet, Braat, Woensel, & Wever, 2017, s. 7). Bu dönemde gerçekleşen ticari gelişmeler ve kolonileşme yarışı gibi etkenler, istihbaratın öncelikli görev kapsamının yalnızca devlet ve otorite güvenliğinin sağlanması değil, ayrıca ekonomik çıkarlara dair bilgilerin de elde edilmesi yönünde evrilmesine sebep olmuştur.

İstihbarat açısından gerçekleşen bir diğer önemli gelişme ve yenilik ise GÖRİS² faaliyetlerinin başlamasıdır. GÖRİS'in askerî harekât kapsamında gözetleme keşif vasıta ve faaliyetleri nezdinde kullanılmasına yönelik dönüm noktası her ne kadar I. Dünya Savaşı'nda yaşansa da bu maksatla ilk askerî istihbarat faaliyeti Fransız Devrim Savaşları sırasında gerçekleştirilmiştir. Haziran 1794'te Fransız ordusu, Avusturya ordusunun manevralarını gözetleme maksadıyla hidrojenle şişirilmiş bir balonu kullanmışlardır (Deptula, 2015). Fakat bu faaliyet tam anlamıyla bir GÖRİS'ten ziyade gözetleme keşif maksatlı yapılmış ve sadece balonda bulunan subayın görsel teşhisine dayanan bir faaliyettir. Günümüzdeki anlamıyla GÖRİS vasıtalarının gözetleme keşif maksatlı kullanılabilceği ise ilk olarak 1861'de Amerikalı bir fotoğrafçının yine balondan Boston'ın fotoğrafını çekmesiyle başlamıştır. Bu gelişmenin ardından Amerikan İç Savaşı sırasında ilk defa askerî maksatlı ve fotoğraf makinesi ile keşif fotoğrafı çekilmiştir (Harwood, 2014, s. 11-12).

I. Dünya Savaşı sırasında telgraflarla ve radyo sinyalleriyle yapılan iletişimin kesme atılarak dinlenebilmesi istihbarata verilen değeri ve önemi bir nebze arttırsa da (Khan, 2006), istihbaratta yaşanan asıl önem kazanma uydur ve uçaklar sayesinde konumsal ve sinyal istihbaratlarının toplanmaya başlamasıyla olmuştur (Herman, 1999, s. 379). 1903 yılında Wright Kardeşler'in geliştirdiği uçağın kameralarla donatılması sonucunda I. Dünya Savaşı'nın kilit istihbarat kanyağı hâline gelen havadan gözetleme keşif

² GÖRİS, görsel fotoğrafçılık, kızılötesi, lazerler, çoklu spektral sensörler ve radar tarafından toplanan görüntülerin kullanılmasından elde edilen istihbarattır. Bu istihbarat toplama vasıtasına yönelik ayrıntılı bilgi için bakınız: Headquarters Department of the Army (2010), *FM 2-0 Intelligence*. Washington: Headquarters Department of the Army.

vasıtalari olmuştur. Böylece düşman tahkimatları, askerî dağılımları ve savaş alanları fotoğraflanarak komutanlara harekât planı oluşturmada en önemli istihbarat kaynağı olmuştur (Richelson, 2007, s. 106). II. Dünya Savaşı yıllarında ise havadan gözetleme daha da önemli bir hâle gelmiştir. ABD ve İngiltere savaş boyunca tüm Alman ordusunun durumunu değerlendirmek, endüstriyel yapılarının hedeflenmesini desteklemek ve hasar değerlendirmesi yapmak amacıyla havadan gözetlemeyi rutin olarak kullanmıştır (Richelson, 2007, s. 106).

21. yüzyılın İGK vasıtalarından bir diğeri de uydulardır. 1946'da RAND Corporation tarafından dünyanın herhangi bir yerini uydularla gözetleme fikrinin ortaya atılması ve bu fikrin ABD Corona programı ile gerçekleşmesi sonucunda GEOINT diye yeni bir istihbarat toplama vasıtası ortaya çıkmıştır. GEOINT kısaca yeryüzündeki fiziksel özellikleri ve coğrafi olarak referans verilen etkinlikleri tanımlamak, değerlendirmek ve görsel olarak tasvir etmek için görüntülerin ve jeo-mekânsal bilgilerin kullanılması ve analiz edilmesidir (National Geospital Intelligence Agency, 2006, s. 5).

Günümüzün en önemli istihbarat toplama vasıtalarının başında uydular ve insansız hava araçları gelmektedir. Şüphesiz bunun en önemli sebebi personel güvenliğinin sağlanabiliyor olması ve anlık olarak toplanan istihbaratın dağıtılabilmesi olmasıdır. Özellikle askerî harekâtlar göz önünde bulundurulduğunda komutanın anlık olarak bilgilendirilmesi büyük önem taşımaktadır. Bu sebeple son yıllarda devletler özellikle insansız hava araçlarına ve uydulara yatırım yapmakta, son teknoloji görüntüleme sistemlerinin geliştirilmesini desteklemektedir.

21. yüzyılın harekât ortamında operasyonel seviye istihbaratın öncelikle iki görevi vardır. Bu görevlerden ilki harekât alanı ve tehditler hakkında, zamanında ve doğru bilgi sunarak belirsizliği azaltmaktır. İkincisi ise, karşı istihbarat faaliyetleri yürüterek kendi ve dost birliklerine güvenlik sağlamaktır (Department of the Navy, 1998, s. 8).

Askerî harekâtın genel yapısı gereği zaten hâkim olan belirsizlik durumları, günümüzde çok daha yoğun görülmektedir. Hasım unsurlar, sivil yapıların içinde gizlenmekte ve çok sık taraf değiştirebilmektedir. Buna ek olarak harekât alanı sadece kırsallarda ya da yakın çağın hâkim savaş ortamı olan geniş ve sivillerden arındırılmış arazilerde değil, şehirlerin içinde yaşanmaktadır. Ayrıca internet teknolojilerinin yaygın kullanımı dolayısıyla her türlü faaliyet açığa çıkabilmekte ve operasyon güvenliğini sağlamak oldukça zor bir hal almaktadır. Son olarak günümüz harekât alanı sadece fiziksel ortam değil aynı zamanda siber dünyadır. Durum böyle olunca da istihbaratın öncelikli fonksiyonu olası tehditlere dair her türlü izleri

toplamak, doğru analiz etmek ve tam zamanında komuta kontrol kademelerine iletmektir. Buradan hareketle 21. yüzyılda gerçekleştirilen askerî harekâtlar için istihbarat belli fonksiyonları yerine getirmekle mükelleftir. Komutanın ihtiyaçlarını yerine getirmek ve desteklemek hususunda ABD Deniz Kuvvetleri Deniz Piyade Kolordusu Tablo 2’de görüldüğü şekliyle altı özel istihbarat fonksiyonunun olduğunu belirtmektedir (Department of the Navy, 2003, s. 15).

Tablo 2. İstihbaratın Fonksiyonları ile Askerî Harekât Arasındaki İlişki

İSTİHBARATIN FONKSİYONU	KOMUTANIN ODAK NOKTASI	OPERASYONEL AKTİVİTE
Komutanın değerlendirmelerini destekleme	Görevi planlama	Harekât tarzını geliştirme ve analiz etme
Durum gelişimini izleme	Görevi yürütme	Yürütmeyi gözlemleme ve gerekli durumlarda planı yeniden düzenleme
Emare ve ikaz oluşturma	Acil durum planını yönlendirme	Hazırlıkları arttırma ve acil durum planı hazırlama
Kuvvetin güvenliğini destekleme	Kuvvetin güvenliği	Operasyon güvenliği; Nükleer, biyolojik ve kimyasal Savunma
Hedef belirleme	Taarruz destek planı	Yüksek öncelikli hedeflerin imhası
Harekâtı değerlendirme	Kuvveti yeniden koordine etme ve gelecek harekâtı planlama	Harekât sonrası değerlendirme, gerekli durumlarda tekrar harekât düzenleme

Hava ve Uzaydan İstihbarat, Gözetleme, Keşif Vasıtalarının Kullanımı

Bahsi geçen fonksiyonları yerine getirebilmek için icra edilen faaliyetlerin başında da istihbarat, gözetleme ve keşif gelmektedir. İGK faaliyetleri ilk savaşlarda dahi kullanılmıştır ve istihbaratın en temel operasyonel eylemlerinden birini oluşturmaktadır. Düşmanla ilgili ne, nerede, kaç kişi ve mühimmatı ne gibi soruların cevabına sahip olmak savaşı kazanmayı garanti etmese de savaşta üstünlük sağladığı aşîkârdır. Musa önderliğindeki Museviler, Mısır’dan kaçıp, Kızıl Deniz’i geçtikten

sonra Kenan topraklarına gelmişlerdir. Bu topraklara saldırmadan önce Musa 12 adamını seçerek, bir dağın tepesinden Kenan topraklarını gözetlemelerini, güçlü olup olmadıkları, kalabalık olup olmadıkları ve şehirlerinin nasıl korunduğu hakkında bilgi toplamalarını istemiştir. Bu hikâye tarihteki ilk operasyonel maksatlı İGK faaliyetidir (Andrew, 2019, s. 13).

Tanımlama olarak istihbarat gözetleme keşif kavramları incelendiğinde;

İstihbarat; hasım ülkeler veya bölgelerle ilgili mevcut bilgilerin toplanması, işlenmesi, entegrasyonu, analizi, değerlendirilmesi ve yorumlanmasından kaynaklanan ürün (DoD Dictionary of Military and Associated Terms, 2021, s. 107)

Gözetleme; görsel, işitsel, elektronik, fotografik veya başka yollarla hava, yüzey ile yeraltı alanlarının, mekânların, kişilerin veya nesnelerin sistematik olarak gözlemlenmesi (DoD Dictionary of Military and Associated Terms, 2021, s. 206)

Keşif; hasım ve hasım olması muhtemel unsurların faaliyetleri ve kaynakları ya da belirli bir bölgenin meteorolojik, hidrografik ya da coğrafi özelliklerine ilişkin verileri hakkında bilgi toplamak maksatlı görsel gözleme dayalı faaliyet (DoD Dictionary of Military and Associated Terms, 2021, s. 280)

açıklamalarını görmekteyiz. Kavrama bütüncül olarak bakıldığında ise ABD Hava Kuvvetlerinin bu faaliyeti; mevcut ve gelecekteki operasyonlara yönelik doğrudan destek maksatlı olarak icra edilen ve farklı vasitalardan elde edilmiş bilgilerin işlenmesi olarak açıkladığı görülmektedir (Secretary of The Air Force, 2012, s. 1). Bu açıklamalardan hareketle istihbarat gözetleme ve keşif faaliyetlerinin askerî harekât ile ilgili olan istihbarat fonksiyonlarını yerine getirmede kilit rol oynadığını söylemek yanlış olmayacaktır. Neticede askerî harekât için gerekli olan istihbarat bütüncül çerçevede İGK vasıtaları ile temin edilebilmektedir.

İGK, sadece uzay ve hava vasıtalarından toplanan görüntü, sinyal, iletişim istihbaratı değil, aynı zamanda kara, deniz ve insan istihbaratı aracılığıyla da toplama yapılan bir faaliyet türüdür. Ayrıca günümüz teknolojisinin istihbarat vasıtalarına kattığı yenilikler aracılığıyla, İGK vasıtaları gerekli durumlarda saldırı ve savunma unsuru olarak da görev yapabilmektedir. İstihbarat fonksiyonları ile harekât arasındaki ilişkide de görüldüğü üzere İGK vasıtaları yerde ve denizde bulunan kuvvetleri havadan desteklemek suretiyle de faaliyet gösterebilmektedir.

Bu minvalde 21. yüzyılın harekât ortamı için hem istihbarat hem de operasyonel alandaki önemli gelişmelerden biri insansız sistemlerin kullanılmaya başlanması olmuştur. Bu sistemler özellikle gözetleme keşif amaçlı kullanılmaktadır. Diğer taraftan personel güvenliğinin riskli olduğu harekât alanlarında SİHA gibi vasıtalarla saldırı da düzenlenebilmektedir. Ayrıca bu sistemler taktik ve stratejik maksatlı da kullanılabilir. Dolayısıyla özellikle İHA vasıtaları farklı sınıflara ayrılmakta ve faaliyet alanlarına göre değişkenlik göstermektedir. Bu ayrım ağırlığına, görev irtifasına, harekât yarıçapına ve görev maksadına göre farklı kategorilerde olup, her birinin kendi içerisinde özel kullanım alanları ve avantajları bulunmaktadır (Karaağaç, 2016, s. 12).

Silahlı ve silahsız insansız hava araçlarının (İHA ve SİHA) öncelikle, terörle mücadele, eyaletler/bölgeler arası çatışmalar, kriz başlangıcı ve caydırıcılık, zorlayıcı diplomasi, bölgesel ve iç savaşlar, devlet dışı aktörlere karşı yürütülen operasyonlar gibi geniş bir yelpazede kullanım alanı bulunmaktadır (Horowitz, Kreps, & Fuhrmann, 2016, s. 23). Bununla birlikte istihbarat açısından İHA ve SİHA'ların en önemli kullanım alanları, gözetleme keşif ve yüksek öncelikli hedeflerin imhasıdır. Şüphesiz ki İGK ve taktik maksatlarla İHA'ların kullanılmasının birinci sebebi personel güvenliğinin sağlanabiliyor olmasıdır. Fakat buna ek olarak operasyonel maliyetlerinin diğer vasıtalara göre daha düşük olması, düşmesi durumunda gerçekleşecek maddi zararın çok daha az olması, uçaklara oranla daha ağır manevra yapıyor olmalarından mütevellit çok daha ayrıntılı keşif, teşhis ve gözetleme yapılabilir olması gibi farklı sebepleri de vardır. Ayrıca gözetleme keşif faaliyeti sırasında teşhis edilen bir hedefin o anda imha edilebiliyor olması SİHA'ların tercih edilmesindeki bir diğer sebeptir.

İHA'ların en büyük dezavantajı ise tüm hava koşullarında kullanılamıyor olmasıdır. Kuvvetli rüzgârın, yağışın vb. yaşandığı hava koşullarında İHA'ları kullanmak neredeyse mümkün değildir. Buna ek olarak kendi güvenlik sistemleri mevcut değildir. Burada bahsi geçen güvenlik sistemlerinin başında çarpışmadan kaçınma ve trafik uyarı sistemlerine sahip olmamasıdır. Her ne kadar pilot ekranında çevreyi birçok açıdan görebiliyor ve trafik kontrol birimleriyle irtibat kurabiliyor olsa da bir uçak pilotuna oranla durumsal farkındalığı daha düşüktür. Ayrıca İHA pilotlarının çok uzun süreler operasyon icra ettikleri göz önünde bulundurulursa fiziksel ve psikolojik olarak yaşadıkları yorgunluk normal bir pilota oranla çok daha fazladır.

Havadan istihbarat gözetleme keşif maksatlı kullanılan bir diğer vasıta ise uçaklardır. İHA'lara ve uydulara oranla çok daha eski olması ve geniş ürün yelpazesi sebebiyle günümüzde de hâlen birçok operasyonda

kullanılmaktadırlar. Tarihsel açıdan bakıldığında, İHA'lar ilk defa 1960'larda kullanılmıştır. Bu dönem öncesinde ise İHA'ların özellikle kullanım alanı hava savunma eğitimi iken, gözetleme keşif faaliyetleri uçaklar aracılığıyla icra edilmiştir (<https://www.technology.org/2018/01/30/a-brief-history-of-modern-warfare-technology-from-gunpowder-to-drones/>). Uyduların bu vasıtalar arasına katılması ise 1960'ların sonunu bulmuştur.

Uçaklar ile ilk İGK faaliyeti daha önce de bahsettiğimiz gibi 1903 yılında Wright Kardeşler'in geliştirdiği Wright Flyer ile başlamıştır. I. Dünya Savaşı yıllarının en önemli keşif unsuru olan uçaklar o dönemde sadece görüntü istihbaratı topluyorken, teknolojinin gelişmesine paralel olarak II. Dünya Savaşı sırasında iletişim, elektronik ve sinyal istihbaratı gibi farklı istihbaratları da toplamaya başlamıştır (Morton, 2012, s. 39). Bunun yanı sıra, I. Dünya Savaşı'ndan sonra gelişen hava kuvvetleri diğer kuvvetlerden ayrılmış ve II. Dünya Savaşı'na kadar olan süreye kadar daha çok hava güvenliğini sağlama ve stratejik bombalama faaliyetleri üzerinde durması gerektiği yönünde tartışmalara konu olmuştur. Bu tartışmaların gerçekleşmesindeki en büyük sebep havadan toplanan keşif bilgilerinin analiz edilip harekât alanındaki komutana ulaşmasının çok uzun sürmesidir. Dolayısıyla bu dönemde keşif görevleri özellikle kara ve deniz kuvvetlerinin faaliyet alanına verilmiştir (Dyndal, 2018, s. 108). II. Dünya Savaşı ve devamında da Soğuk Savaş döneminde havadan gözetleme sadece stratejik düzeyde hava kuvvetlerinin görevi iken, taktik-operasyonel seviye İGK faaliyetleri yine kara ve deniz kuvvetlerinin görev alanında kalmayı sürdürmüştür (Dyndal, 2018, s. 108).

İGK maksatlı uçakların kullanılmasının en önemli sebebi görünmezlik özellikleri sayesinde hedef bölge hakkında çok yüksek irtifalardan GÖRİS ve Sinyal İstihbaratı (SIGINT) toplayabiliyor olmalarıdır. Bunun yanı sıra İGK faaliyetlerinde F-16 TARP C gibi gelişmiş savaş uçaklarının kullanılması ile İGK faaliyeti yürütürken gerekli durumlarda da stratejik bombalamanın yapılabilmesi gibi kapasiteler elde edilmiştir. Ayrıca manevra kabiliyetlerinin çok yüksek olması sayesinde düşman bölgelerinde faaliyet yürütürken olası her türlü müdahalede bölgeden kaçma olasılığı yüksektir. Dezavantajlarına bakıldığında ise keşif uçakları kullanmanın İGK faaliyetlerinde kullanılmasının oldukça maliyetli olduğu görülmektedir. Buna ek olarak bu uçakların yakıt tüketimi İHA ve SİHA'lara oranla oldukça yüksektir ve yakıt ikmali olmadan kısıtlı uçuş süresine sahiptir. Pilotun faaliyet sırasında hayati tehlikede olması ve yakalanması gibi bir durumda, Soğuk Savaş yıllarında yaşanan U-2 Krizi'nde olduğu gibi diplomatik bir krizin tekrar yaşanabilecek olması keşif uçaklarının kullanımını azaltmaktadır.

Günümüzde İGK maksatlı kullanılan bir diğer vasıta ise keşif uydularıdır. Bu unsurlar İHA ve keşif uçaklarının aksine hava koşullarından bağımsız olarak istihbarat toplayabilme kapasitesine sahiptir ve yüksek görüntü çözünürlüğüne sahip fotoğraf çekebilme imkânı ile günümüzde sıklıkla tercih edilmektedir. Fakat bu unsurlar sadece belirli koordinatlar içinde veri yollayabilmektedir. Buna bağlı olarak zamana duyarlı operasyonlarda kullanımını neredeyse imkânsızdır. Ek olarak manevra kabiliyetlerinin yakıt miktarından kaynaklı olarak çok az olması ve bu manevraların, uydu kullanım süresini kısaltacak olması tercih edilmemelerine neden olmaktadır. Tablo 3'te havadan istihbarat, gözetleme, keşif unsurlarının avantaj ve dezavantajları karşılaştırmalı olarak ifade edilmiştir.

Tablo 3. Havadan İstihbarat Gözetleme Keşif Unsurlarının Avantaj ve Dezavantajları

	Avantajlar	Dezavantajlar
Keşif Uçakları	<ul style="list-style-type: none"> • Çok yüksek manevra kabiliyetine sahip olması, • Yüksek hızlara ve irtifalara çıkabilmesi. 	<ul style="list-style-type: none"> • Yüksek operasyon maliyetleri, • Yakıt ikmali olmadan kısıtlı uçuş süresi, • Uçuş ekibinin operasyon sırasında hayati tehlike içinde olmaları.
Keşif Uyduları	<ul style="list-style-type: none"> • Tüm hava koşullarında istihbarat toplayabilmesi, • Yüksek görüntü çözünürlüğü. 	<ul style="list-style-type: none"> • Sadece belirli koordinatlar içerisinde veri yollayabilmesi, • Hedef bölgenin görüntüsünü istenilen bir zamanda çekememesi, • Manevra kabiliyetinin neredeyse hiç olmaması, • Operasyon ve temin maliyetlerinin çok yüksek olması.
İnsansız Hava Unsurları	<ul style="list-style-type: none"> • Düşük operasyon maliyetleri, • Pilot kaynaklı uçuş süresi limitinin olmaması, • Uzun uçuş süresi, • Havadayken yeniden görevlendirilebilme imkânı, • Pilottan kaynaklı hata riskinin minimum olması, • Uçuş ekibinin güvende hareket düzenlemesi, • Uyduların aksine daha yüksek manevra kabiliyeti, • Hedef bölgenin aralıksız olarak uzun süre gözetlenebilmesi, • Toplanan görüntü çözünürlüklerinin fazla olması, • Otonom taksi, kalkış, iniş ve uçuş yapabilmesi. 	<ul style="list-style-type: none"> • Kısıtlı manevra kabiliyeti, • Çarpışmadan kaçınma sisteminin olmaması, • Faydalı yük kapasitesinin uçaklara oranla az olması, • Kontrol için bir anten ya da uyduya bağımlı olması, • Hava koşullarına bağlı olarak operasyon icra edebilmesi.

SONUÇ

Teknolojide yaşanan gelişmeler askerî harekâtın yapısını hem harekât ortamı açısından hem de TTP'si (teknik, taktik ve prosedür) açısından değiştirmiştir. Teknolojinin gelişimi sayesinde savaşta silahların öldürücülüğü ve etki alanı genişlemeye başlamıştır. Hava, deniz ve siber gibi platformların ortaya çıkması ile savaşın yapısı müşterek bir hâl almıştır. Öte yandan savaşlar geniş boş alanlardan siviller ile hasım unsurların iç içe geçtiği bir ortama dönüşmüştür. Bu değişim operasyonun her aşamasını yakından ilgilendiren istihbaratın da değişmesine ve gelişmesine sebep olmuştur. Bu değişim sadece vasıta ve fonksiyonlarda genişlemeye sebep olmamış aynı zamanda istihbaratın önemini de değiştirmiştir.

Bu bağlamda fotoğraf makinesinin bulunması ve onun askerî amaçlarla kullanılmaya başlamasıyla GÖRİS, uydular aracılığıyla dünyanın herhangi bir yerinin gözetlenebilmesiyle GEOINT gibi birçok yeni istihbarat toplama vasıtaları yine teknolojinin gelişmesi sonucunda ortaya çıkmış, dolayısıyla istihbaratın birden fazla vasıta ile elde edilebiliyor ve doğrulanabiliyor olması ile güvenilirliği artmıştır. Buna ek olarak GÖRİS'in başlamasıyla paralel olarak ortaya çıktığını söyleyebileceğimiz havadan İGK faaliyetleri, İHA teknolojilerinin ve uyduların geliştirilmesi ile çok daha geniş imkânlara sahip ve sürekli kullanılabilir bir vasıta hâlini almıştır. Nitekim günümüz harekât ortamına bakıldığında tehdidin süreklilik kazandığı ve öngörülemez olduğu değerlendirilmektedir. Buna bağlı olarak İGK faaliyetlerinin süreklilik arz etmesi bir zorunluluk hâlini almaktadır.

Bu vasıtalar günümüzde bir askerî operasyonun planlanmasından uygulanmasına ve en sonunda da faaliyetin değerlendirilmesine kadar geniş bir yelpazede kullanılmaktadır. Ayrıca bu vasıtalarla elde edilen kapasite neticesinde İGK faaliyetleri hasmane ortamdan uzakta, çok daha güvenilir ve hızla aksiyona dönüştürülebilir istihbaratın üretilmesini sağlayan birincil araçlar hâlini almıştır.

Öte yandan havadan ve uzaydan İGK unsurlarının kapasiteleri teknik donanımları ile doğru orantılıdır. Bu araçların mercekle kaliteleri ve çözünürlükleri elde edilen istihbaratın doğruluğu açısından kritik bir değere sahiptir. Çözünürlüğün önemi şu şekilde örneklendirilebilir. Çözünürlüğü 1 metre olan mercekle kullanan bir İHA'dan çekilen görüntüde, aralarındaki mesafe 1 metreden az olan her nesne tek olarak görünmekte ve analistin bu nesnelere tanımlamasını zorlaştırmaktadır. Uydulardan İGK faaliyetinin en

büyük dezavantajı ise sadece belli aralıklar ile görüntü alınabiliyor olmasıdır. Bu araçların anlık bir istihbarat ihtiyacı için konumlandırılması oldukça maliyetli ve üstlerinde taşıdıkları yakıt oldukça azdır. Hâliyle bu araçların yeniden konumlandırılması oldukça kısıtlıdır.

Günümüzde istihbarat araçları ve askerî araçlar neredeyse bütünleşik bir hâldedir. Örneğin SİHA'lar gözetleme keşif operasyonları sırasında yüksek öneme haiz bir hedefi tanımladığında, onu etkisiz hale getirebilecek donanımı üzerinde taşımaktadır. Hâliyle bu araçlar sadece istihbarat unsuru değil, aynı zamanda savaş aracı niteliği taşımaktadır.

Havadan ve uzaydan İGK araçlarının imkân ve kabiliyetleri avantaj ve dezavantajları açısından mukayese edildiğinde İHA ve SİHA'ların birçok askerî harekât türünde birincil İGK unsuru olmasını mantıklı göstermektedir. Nitekim bu araçların kullanım maliyeti diğer tüm araçlarından daha düşük, daha fazla zamana duyarlı bilgi aktaran, personel güvenliğinin daha fazla sağlanabilir olduğu ve araç kaybının telafi edilebilir olduğu kabul görmektedir.

Öte yandan günümüz İGK konseptinin bir diğer önemli kolunu siber İGK faaliyetleri yürütmektedir ve birçok açıdan harekâtlardaki İGK faaliyetlerinin yerini almaya adaydır. Günümüz harekât konseptinin giderek dijitalleşmesi ve araçların elektronikleşmesi siber İGK'yi her geçen gün daha önemli kılmaktadır. Fakat Türkçe literatüre ivedilikle kazandırılması gereken bu konu başka bir çalışmanın içeriğini oluşturmaktadır.

KAYNAKÇA

- Akad, M. T. (2011). *Modern savaşın temel kavramları*. İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Andrew, C. (2019). *The secret world: A history of intelligence*. New Heaven: Penguin Books
- Baudet, F., Braat, E., Woensel, J. v., & Wever, A. (2017). Military intelligence: from telling truth to power to bewilderment. İçinde F. Baudet, E. Braat, J. v. Woensel, & A. Wever, *Perspectives on Military Intelligence from the First World War to Mali: Between Learning and Law* (s. 1-22). Netherlands: Asser Press.
- Clausewitz, C. V. (1989). *On war*. (M. Howard, & P. Paret, Çev.) Princeton: Princeton University Press.
- Department of Defense (2021). *DOD dictionary of military and associated terms*. Washington: Department of Defense
- Department of the Navy. (1998). *Intelligence operations field manual MCWP 2-1*. Washington: Department of the Navy.
- Department of the Navy. (2003). *Intelligence operations*. Washington: Department of the Navy.
- Deptula, D. A. (2015, Haziran 9). *Intelligence, surveillance and reconnaissance in the information age*. Eylül 6, 2018 tarihinde <https://leadingedgeairpower.com/2015/06/09/intelligence-surveillance-and-reconnaissance-in-the-information-age/> adresinden alınmıştır.
- Dyndal, G. L. (2018). Airborne intelligence, surveillance, and reconnaissance. İçinde J. A. Olsen, *Handbook of Air Power* (s. 107-117). Oxon: Routledge.
- Harwood, J. (2014). *World War II from above an aerial view of the global conflict*. Auckland: Exisle Publishing.
- Herman, M. (1999). *Intelligence power in peace and war*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Horowitz, M. C., Kreps, S. E., & Fuhrmann, M. (2016). Separating fact from fiction in the debate over drone proliferation. *International Security*, 41(2), 7-42. 11 6, 2017 tarihinde http://mitpressjournals.org/doi/full/10.1162/isec_a_00257 adresinden alınmıştır
- Karaağaç, C. (2016). *İHA sistemleri yol haritası*. Ankara: STM.

- Khan, D. (2006, Eylül/Ekim). *Rise of intelligence*. Eylül 1, 2018 tarihinde Foreign Affairs: <https://www.foreignaffairs.com/articles/2006-09-01/rise-intelligence> adresinden alınmıştır.
- Lerner, K. L., & Wilmoth, B. (2004). *Encyclopedia of espionage, intelligence and security* (Cilt I). New York: Thomson & Gale.
- Lowenthal, M. M. (2018). *The future of intelligence*. Cambridge: Polity Press.
- Lynn, J. A. (2001). Forging the western army in seventeenth century France. İçinde M. Knox, & W. Murray, *The Dynamics of Military Revolution 1300-250* (s. 35-56). Cambridge: Cambridge University Press.
- Morton, T. (2012). Manned airborne intelligence, surveillance, and reconnaissance: strategic, tactical...both? *Air & Space Power Journal*, 26(6), 34-52.
- Murray, W., & Knox, M. (2001). Thinking about revolutions in warfare. In M. Knox & W. Murray (Ed.), *The Dynamics of Military Revolution, 1300-2050* (pp. 1-14). Cambridge: Cambridge University Press.
- National Geospital Intelligence Agency. (2006). *National system for geospital intelligence: Geospital intelligence (GEOINT) basic doctrine*. National Geospital Intelligence Agency.
- Richelson, J. T. (2007). The technical collection of intelligence. İçinde L. K. Johnson, *Handbook of Intelligence Studies* (s. 105-117). Oxon: Routledge.
- Roberts, J. (2002). *Dünya tarihi* (Cilt I). (Çev. İ. Erman) İstanbul: İnkılap.
- Sander, O. (2013). *Siyasi tarih 1918-1994*. Ankara: İmge Kitapevi.
- Secretary of The Air Force. (2012). *Air force doctrine document 2-0: Global integrated intelligence surveillance & reconnaissance operations*. Washington: Secretary of The Air Force.
- Talent, E. (2014, Ekim 4). *What are the four different types of military operations*. Temmuz 26, 2018 tarihinde <https://classroom.synonym.com/what-are-the-four-different-types-of-military-operations-13583699.html> adresinden alınmıştır.
- Technology.org. (2018, Ocak 30). *A brief history of modern warfare technology: From gunpowder to drones*. Eylül 20, 2018 tarihinde <https://www.technology.org/2018/01/30/a-brief-history-of-modern-warfare-technology-from-gunpowder-to-drones/> adresinden alınmıştır.
- Thompson, M. J. (2011). Military revolutions and revolutions in military affairs: Accurate descriptions of change or intellectual constructs? *Strata*, 83-108.

Wark, W. K. *The intelligence revolution and the future*. Eylül 3, 2018 tarihinde CIA: https://www.cia.gov/library/center-for-the-study-of-intelligence/kent-csi/vol37no4/html/v37i4a04p_0001.htm adresinden alınmıştır.

EXTENDED SUMMARY

Revolution in Military Affairs and Changing Instruments of Intelligence, Surveillance, and Reconnaissance

This study focuses on the nature of changes in the intelligence, surveillance, and reconnaissance (ISR) instruments, which are the basic functions of intelligence, within the framework of the changing structure and conditions of military operations. As it is widely known, in terms of Western literature, the revolution in military affairs is used to express the radical change experienced in the structure of the army and the characteristics of the war following the changes in technology. Technological developments have affected the military structures and caused changes in the structure, environment, and means of the conflict in varying degrees. Today, wars have ceased to be an event that took place only on land as the first wars in the classical sense. Nowadays, they have also taken place on different platforms such as sea, air, space, and cyber in parallel with the technological developments. When we look at the weapons of war, one can see that stones and sticks in the first wars have evolved into today's malware, computer virus, chemical, biological and nuclear weapons, air, land, and sea vehicles with very advanced capacities and features.

This study focuses on how intelligence changes within the framework of the effect of technology in war. It makes a hypothesis that war, which changes due to technology, forces intelligence tools to change. Within the scope of this hypothesis, the study seeks an answer for the questions of what kind of effect the instrumental change created by technology in war and operations has on changes in intelligence, the suitability of these tools for common use, and what advantages/disadvantages it brings to the tools and functions of the ISR. The study is limited to the air and space instruments, which are the most frequently used tools in today's ISR activities, and thus the ISR activities from land, sea, and cyberspace and the instruments and methods used in these activities have not been examined.

In the study, literature review, one of the qualitative research methods, was used and the effect of technology on both the structure of military operations and the structure of intelligence was monitored

chronologically. In addition, by comparing the evolution of intelligence and the processes of revolution in military affairs in parallel with each other, the effect of technology in evolution and the intersection of these two different issues have been studied.

The evolution of military operations, in other words, the concepts of revolution in military affairs (military transformation or RMA) have been examined in parallel with the development of technology. According to the definitions of military operations in the classical sense, it is divided into four categories (attack, defense, determination, and support) (Talent, 2014). However, today it has evolved into categories with many different specialties, dimensions, and meanings. In short, there have been changes in the tactical, technical, and procedural (TTP) structure, environment, and principles of the military operation. These changes are called "Revolution in Military Affairs (RMA)" in military literature. The term "RMA" is used to express the situation and discussions about the radical changes in the style of war in general and the serious changes in the current period in particular (Akad, 2011: 30). As a result of this examination, the study has observed that war technologies have changed the structure, environment, weapons, and threat structure of military operations. On the other hand, technology has not only changed the nature, environment, and means of war, but also the characteristics of the threat. Those threats have now turned into a state where asymmetric elements exist, civilian and military targets are intertwined and threatening actors are easily camouflaged among civilians rather than nation-states.

As a result of all these, traditional intelligence tools and functions have started to fall short in wars. In this manner, technology again served as a great catalyst, causing a change in intelligence. In the 21st century, intelligence has turned into a structure that is more time-sensitive, more verifiable, and much easier to collect but difficult to analyze. Thus, its role and influence in wars have also increased. In parallel with this change, intelligence has become much more important, especially the constant monitoring of threats and the value of situational awareness before, during, and after operations have gained importance.

Based on this change, the transformation of intelligence depending on technology was taken into consideration and the expansion in intelligence tools and functions accordingly was examined. As a result of the examination, the study has observed that some technologies, which have

been effective in the development of military technologies, have also affected the development of intelligence and this development has led to the formation of new intelligence methodologies such as IMINT, SIGINT, and GEOINT. The tools used in these methodologies constitute the basic tools of ISR activities today.

ISR activities constitute one of the most fundamental operational actions of intelligence, which was used even in the first wars. It is obvious that having the answers to the questions such as “What is it?”, “Where is it?”, “How many people are there?” and “What kind of ammunition does the enemy have?” do not guarantee to win the war, but it obviously provides an advantage. Today, this kind of information is much more critical. Conceptually, according to the US Air Force, ISR is seen as the processing of information obtained from different means and performed for the purpose of direct support for current and future operations (Secretary of The Air Force, 2012: 1). Based on these explanations, it would not be wrong to say that intelligence, surveillance, and reconnaissance activities play a key role in fulfilling the intelligence functions related to military operations. As a result, the intelligence required for military operations can be obtained within a holistic framework by employing the ISR instruments.

In the framework of this study, ISR instruments from air and space are examined. As we all know, there are three key instruments for ISR activities from air and space; those are UAVs, reconnaissance planes, and satellites. This study has also compared UAVs, reconnaissance planes, and satellites used in ISR activities. When the advantages and disadvantages of these vehicles are evaluated from many different angles, it is considered that the use of UAVs is the primary choice due to reasons such as cost-effectivity, low risk, and capacity to destroy the target of surveillance and discovery, when necessary, as stated in the conclusion. Afterwards, reconnaissance aircraft has been considered the second most effective ISR element. Despite its life-threatening risk-bearing on the pilot, high flight costs and limited availability of products, this disadvantage is to be overcome within the duration of the engagement. Even they provide high-resolution photographs, satellites are the most costly vehicle that can be used in ISR activities due to their very high-cost production, limited data transfer time, and being unable to be directed to the desired location.

BİRLEŞİK KRALLIK'IN TERÖRİZMLE MÜCADELESİNDE YASAL DÜZENLEMELERİN SONUÇLARI*

Kazim Murat ÖZKAN** Ömer Furkan DEMİRÇİ***

Öz

Terörizm; ideolojisi, stratejisi, yöntemi, güdüleyici etkenleri, eylem ve saldırıları; zamana, mekâna ve kuvvetine göre değişiklik gösterse de daima güvenlik için bir tehdit olmuştur. Güvenliğin sağlanması ve istikrarın devamlılığı için askerî, ekonomik, toplumsal ve siyasi alan başta olmak üzere her alanda tedbirler alınmalı, terörizmin nedenleri ortadan kaldırılmalı ve terör örgütlerinin faaliyetleri etkisiz hâle getirilmelidir.

Terörizmle mücadele edebilmek için devletler, değişik stratejiler uygulamakta ve düzenlemeler yapmaktadır. Bu kapsamda; geniş bir ayaklanmayla ve terörizmle mücadele deneyimine sahip Birleşik Krallık 11 Eylül 2001 terör saldırısı sonrasında terörizmle mücadele stratejisinde köklü düzenlemeler yapmıştır. Birleşik Krallık'ın söz konusu düzenlemeler ile proaktif yaklaşım sergilediği, tedbirler geliştirdiği ve diğer devletlerin terörizmle mücadele stratejilerini etkilediği görülmektedir. Bu çalışmada Birleşik Krallık'ın terörizmle mücadele için yaptığı düzenlemeler analiz edilerek, terörizme karşı aldığı tedbirlerin, etkisinin ortaya konulması amaçlanmaktadır. Birleşik Krallık'ın 11 Eylül 2001 saldırıları öncesi ve sonrası süreçte, terörizmle mücadele için yaptığı düzenlemeler belirtilerek karşılaştırmalı analiz yöntemi uygulanmıştır. Veriler, belge incelemesi ile elde edilmiştir. Sonuçta demokrasilerde; tehditlere karşı koymak için gerekli yasal yetkilere sahip olunması ve bunların uygun ve orantılı kullanılması temelinde, güvenlik ve temel özgürlükler arasında denge kurulması gerektiği vurgulanmaktadır.

Makalenin Türü: Araştırma Makalesi

Anahtar Kelimeler: Birleşik Krallık, Terörizm, Terörizmle Mücadele, Yasal Düzenleme.

JEL Kodları: F50, F51, F52

Yazarın Notu: Bu çalışma bilimsel araştırma ve etik kurallarına uygun olarak hazırlanmıştır. Bu çalışmada etik kurul izni veya yasal/özel izin gerektirecek bir içerik bulunmamaktadır. Çalışma ile ilgili herhangi bir çıkar çatışmasının bulunmadığı SAVSAD Savunma ve Savaş Araştırmaları Dergisine yazar imzaları ile beyan edilmiştir.

* Bu çalışma; "Birleşik Krallık'ın Terörizmle Mücadele Stratejisinin 11 Eylül 2001 Saldırıları Öncesi ve Sonrasının Karşılaştırmalı Analizi" Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası Güvenlik ve Terörizm programı doktora tezi, Ankara, 2020'den üretilmiştir.

** Dr., kazim.murat.ozkan@gmail.com , ORCID 0000-0001-6206-3224

*** Arş. Gör., Millî Savunma Üniversitesi, Kara Harp Okulu Dekanlığı, Askerî Bilimler Bölümü, ofdemirci@kho.msu.edu.tr, ORCID 0000-0003-4629-3075

Geliş Tarihi/ Arrived : 21.05.2021

Kabul Tarihi/ Accepted : 27.11.2021

The Consequences of Legal Regulations in the United Kingdom's Counter-Terrorism

Abstract

Terrorism has always been a threat to the security with its strategies, methods, motivational factors, and attacks. In order to ensure security and maintain stability, measures should be taken in all fields. The causes of terrorism, especially in military, economic, social, and political areas, should be eliminated, and the activities of terrorist organizations should be neutralized.

To combat terrorism, states adopt different strategies and regulations. In this context; The United Kingdom, made fundamental rearrangements in their counterterrorism strategies after the 9/11 attacks. It is seen that, with the new regulations, the United Kingdom has showed a proactive approach, developed measures, and affected the counterterrorism strategies of the other countries. In this study, it is aimed to reveal the effects of the measures taken by analyzing the regulations made by the United Kingdom. The comparative analysis method is applied by pointing out the regulations made by the United Kingdom before and after the 9/11 attacks. The data were obtained by document analysis. In consequence, it is emphasized that in democracies; a fine line between security and fundamental freedoms must be threaded on the basis of having the necessary legal powers to counter threats and to ensure their appropriate and proportionate use.

Article Type: Research article

Key Words: United Kingdom, Terrorism, Counter Terrorism, Legal regulation.

JEL Codes: F50, F51, F52

Authors' Note: This study has been prepared in accordance with scientific research and ethical rules. In this study, there is no content that requires ethics committee permission or legal/special permission. We, as the authors of the article, signed our declaration certifying that there was no conflict of interest within the article preparation process.

GİRİŞ

Günümüzde terörizm ve terörizmle mücadele önemini korumaktadır. Demokratik esaslar temelinde bir yönetime sahip devletler için en büyük terör tehditlerinden birisi de devlet dışı aktörler ve örgütler tarafından demokratik yönetimi yıkmaya, etkisiz kılmaya veya kendi gündemlerini dayatmaya çalışılmasıdır. Hedef olan ülkeler bu tehditle mücadele ederken, hedefte olmayan veyahut terör eylemlerinden herhangi bir zarar görmeyen ülkeler ve toplumlar ise yakın gelecekte kendilerine de yönelecek bu tehditle ilgili yeterli öngöründe bulunmakta yetersiz kalmaktadır. Terörizmi güdüleyen husus, devletlerin ve kurumların yönetme yeteneğini etkileyebilme olanağıdır. Bunun yanında; silah, patlayıcı madde, teknolojik, mali ve lojistik destek sağlama ile siyasi, ekonomik ve sosyal değişim için şiddetin kullanılması, şiddetin teşvik edilmesi ve korku yaratma gerçeği dikkate alındığında, terörizm güvenlik için sorun olmaya devam edecektir.

Terörizme karşı alınan tedbirler; demokrasiden otoriter yönetimlere kadar, hatta demokrasilerde bile izlenen ideolojiye göre değişiklik göstermektedir. Otokrasiler ve totaliter rejimler; yönetimlerine karşı

muhalefet yapılmasına izin vermemenin yanında, terörizmle mücadelede tedbir alınırken kendilerini hukuki ve insani herhangi bir kural ile kısıtlamaz iken, çoğulcu demokrasilerde hukuksal kuralların esas olması, terörizmle mücadelede sorun yaratabilmektedir (Wilkinson, 1974, s. 136).

Terörizmle mücadele; kolluk kuvvetleri ile alınacak tedbirlerin yanında, sosyal, eğitim, kültürel, dinî, ekonomik ve hukuksal tedbirlerin alınmasını da gerekli kılmaktadır (Aydın, 2000, s. 35). Terörizmi ve terör saldırı ve eylemlerini önleyici bazı tedbirlerin alınması birey ve toplum katında temel hak özgürlüklerin kısıtlanmasına neden olduğu acı bir gerçektir (Aydın, 2000, s. 37). Güvenliğin sağlanması ve istikrarın korunması ile terörizmle mücadele etmek için gerekli olduğuna inanılan tedbirlerin alınmasında hukukun üstünlüğüne, insan haklarına saygı gibi değerler arasında bir denge kurulmalıdır. Güvenlik ve özgürlükleri değiş tokuş yapılacak değerler olarak görmenin neden olabileceği yanlışlık ve çarpıtma riski yerine, demokraside kurulması gereken ince bir denge ile her ikisine de yer verilebilir (Donohue, 2008, s. 3-4). Güvenlik önlemleri uygun bir şekilde yasalaştırıldığı takdirde, temel hakların korunması da mümkün olabilir.

Devletler, güvenliklerine yönelik tehditlerden biri olan terörizmle mücadele edebilmek için toplumsal, ekonomik, hukuksal, siyasi, kültürel değerler, coğrafi konum, eğitim gibi sahip olduğu etkenlerle birlikte güvenlik ve kolluk kuvvetlerinin imkân ve kabiliyetlerini de dikkate alarak belirlediği değişik yöntem ve stratejiyi izleyebilirler.

Birleşik Krallık'ın temel özelliği; yüzyıllar boyunca gelişen ve toplumu tarafından benimsenen; hukukun üstünlüğü, demokrasi, bireysel özgürlük, farklı din ve inançlara karşılıklı saygı ve hoşgörü anlayışını içeren temel değerlere dayanan bir toplumsal yaşama sahip olmasıdır (Counter-Extremism Strategy, 2015, s. 9). Bunun yanında, güvenliğini sağlama ve istikrarının devamlılığı için terörizme karşı aldığı tedbirler kapsamında temel değerlerini koruma veya bazılarında vazgeçme durumunda ise toplumsal desteği sağlayabilmiştir (Landman, 2007, s. 89).

Bu çalışmada; Birleşik Krallık'ın 11 Eylül 2001 saldırıları öncesinde ve sonrasındaki süreçte terörizmle mücadele için yaptığı düzenlemeler, Avrupa Birliği (AB)'nden ayrılmanın etkileri analiz edilmekte ve sonuç olarak demokratik temel değerlerle desteklenen, güvenli ve istikrarlı bir toplum yaşamı hedefi ortaya konmaktadır.

Birleşik Krallık'ın 11 Eylül 2001 Saldırıları Öncesi Terörizmle Mücadele Süreci

Milliyetçi İrlandalılar tarafından, Clerkenwell Hapishanesinde bulunan arkadaşlarının serbest bırakılması için Londra'da 14 Eylül 1867 tarihinde gerçekleştirilen patlama, 1883 ile 1885 yılları arasında bombalı saldırılar (Hewitt, 2011, s. 9), Birleşik Krallık'ın siyasi şiddet içeren terörizm geçmişine sahip olduğunu göstermektedir. Kuzey İrlanda'da siyasi şiddet nedeniyle; 1813 ve 1907 yılları arasında 68 kişi, 1920-1922 yılları arasında 428 kişi ölmüş ve 1.766 kişi yaralanmıştır. Şiddetin artmasını önlemek, şiddeti engellemek ve şiddet yaratan unsurları ortadan kaldırmak amacıyla 1922 tarihli Özel Yetkiler Yasası (Special Powers Act-SPA) kabul edilerek, sokağa çıkma yasağı, tutuklama ve gözaltına alma, toplantı ve gösterilerin yasaklanması, sansür uygulama, üniforma giyilmemesi, araç ve silah kullanma konularında yetkilendirme yapılarak, mahkeme sistemi değiştirilmiştir (Donohue, 2001, s. xix). Kuzey İrlanda'da meydana gelen olayların önlenmesine yönelik olarak 1928'e kadar değişik tarihlerde yenilenen Özel Yetkiler Yasası (SPA), 1933'te kalıcı hâle getirildi. Yasa'nın içerdiği bazı hükümler özellikle insan hakları açısından sorun olarak görülmüş ve 1973 yılında yürürlüğe konulan Kuzey İrlanda Acil Durum Hükümleri Yasası [Northern Ireland (Emergency Provisions) Act-EPA 1973] ile kaldırılmıştır.

Bireylerin ve devletlerin konumlarına, düşüncelerine, kişisel veya millî çıkarlarına göre "Doğru-yanlış, haklı-haksız, suçlu-suçsuz" kavramları her an anlam değiştirebilir (Türkiye Barolar Birliği, 2006, s. XII). Bu anlayışla, terörizm, terör kavramlarının hukuksal tanımının bilinmesi ile ekonomik, sosyal, toplumsal, etnik, siyasi ve uluslararası gibi değişik boyutlara sahip karmaşık ve taraflı niteliklerin yanında, siyasi görüşlere ve politik önceliklere sahip olunması neyin, ne zaman terör olduğu sorununu ortadan kaldıracaktır.

Kuzey İrlanda'daki çatışma ve özellikle İRA'nın oluşturduğu tehdit nedeniyle; 1973 yılında yürürlüğe konulan 1973 tarihli Acil Durum Hükümleri (EPA) [Northern Ireland (Emergency Provisions) Act 1973, 1973] Md. 28'de ve Britanya'ya yönelik terör tehdidine karşı yürürlüğe konulan 1974 tarihli Terörizmin Önlenmesi (Geçici Hükümler) Yasası [Prevention of Terrorism (Temporary Provisions) Act-PTA 1974, 1974] Md.9'da terör "Halkta veya halkın bir kısmında korku yaratmak veya siyasi amaçlar için şiddet kullanımı" olarak tanımlanmaktadır.

Birleşik Krallık'ta, terörizmin tek bir tanımlamasını yapmaya yönelik girişimler; emekli yargıç ve Birleşik Krallık'ın terörizme karşı

yasalarını incelemekle görevlendirilen Berwick Lordu Lloyd'un Terörizmle Mücadele Hakkında Araştırma Raporu'nda, terörizmle mücadelede kalıcı bir mevzuatın gerekli olduğunu belirtmesine dayanmaktadır (Inquiry into Legislation Against Terrorism 1996, 2020). Lord Carlile'nin 2007 yılında hazırladığı Terörizmin Tanımı (The Definition of Terrorism) Raporu'nda, Lord Lloyd'un terörizm için "Siyasi, sosyal veya ideolojik hedeflere ulaşmak amacıyla; hükûmeti, halkı veya halkın bir bölümünü zorlamak, korkutmak için kişilere veya mülklere karşı şiddet kullanmak veya şiddet kullanma ile tehdit etmek" tanımının kullanılmasını önerdiği belirtilmektedir (Lord Carlile, 2007, s. 3).

Terörizm Yasası (TACT 2000) (Terrorism Act 2000, 2020) ile Birleşik Krallık Parlamentosu tarafından yıllık olarak yenilenen Acil Durum Hükümleri (EPA) ile Terörizmin Önlenmesi Yasası (PTA)'nın bazı hükümlerinde değişiklikler yapılarak kalıcı hâle getirilmekte ve Acil Durum Hükümleri (EPA)'nin Kuzey İrlanda sorununa bağlı hükümlerin, her türlü terörizm için geçerli olması sağlanmaktadır. Bu şekilde; olağanüstü durumları ölçüt alan "acil durum" kavramı normalleştirilmekte, bireylerin özgürlükleri ve hakları üzerinde etkiler yaratarak, esasen daimî bir olağanüstü hâl durumu yaratılmaktadır.

TACT 2000 ile daha geniş terörizm tanımının kabul edildiği görülmektedir. Yasanın birinci bölümünde yer alan terörizm tanımına göre üç unsurun bir arada bulunması hâlinde bir eylemin "terör eylemi" olacağı şeklinde düzenlemeye yer verilmektedir. Bir fiilin (veya tehdidin) terörizm olabilmesi için fiilin veya tehdidin ağır şiddet ihtiva etmesi, mülkiyete ağır zarar vermesi ve hayati tehlike oluşturacak, sağlık ve güvenlik bakımından ciddi risk ortaya çıkaracak veya bir elektronik sisteme zarar verici nitelikli olması gerekmektedir. Bu saldırılarda seçilen hedef, bir hükûmeti veya uluslararası bir örgütü etkilemek için halkı veya halkın bir kısmını korkutmak için tasarlanmış; fiil veya fiiller siyasi, dinî, ırki veya ideolojik bir etkenle işlenmiş olmalıdır (Bozbayındır, 2017). TACT 2000; terörizmin geniş bir tanımı yapılarak, Birleşik Krallık'ın ulusal ve uluslararası terörizmle mücadele tedbirleri almasına imkân vermiştir (McGiverin, 2008, s. 270).

TACT 2000; kapsayıcı terör tanımının yanı sıra uygulama sınırları oldukça geniş suç örnekleri de ihtiva etmektedir. Örneğin; 38B maddesi terör eylemini gerçekleştiren şahısların yakalanması, kovuşturulması ve mahkûm edilmesine, terör eyleminin hazırlanması veya kışkırtılmasını önlemeye yardımcı olabilecek bilgilere sahip olan kişilerin bu bilgileri ilgili kurumlara iletmesi için zorlayıcı cezai önlem getirmektedir. 41. maddesi polisin terörist olduğundan şüphelenilen şahsı tutuklaması, 43. ve 43A

maddeleri ise polisin şüpheli gördüğü şahsı ve aracı durdurarak arayabilmesiyle ilgili hükümleri belirtmektedir. 54. madde ile Birleşik Krallık içinde veya dışında; ateşli silahlar, patlayıcılar ve radyoaktif maddeler veya silahlarla ilgili olarak cezai durum belirtilmektedir. 58. madde ise terör eyleminin hazırlanmasında veya icrasında kullanılacak her türlü bilginin toplaması, bulundurulması, kaydedilmesi veya bu tür bilgileri içeren bir belge ya da kayda sahip olunmasını yasaklamakta ve 15 yıla kadar hapis cezası verilmesi hükümlerini içermektedir. İkinci bölümünde, terör örgütlerinin desteklenmesi, üye olunması, bu örgütlerin desteklendiğine dair makul şüpheyi uyandırabilecek kıyafet giymenin veya nişanlar takmanın da suç olduğunu belirten hükümler bulunmaktadır.

Yasa'nın "Liman ve Sınır Kontrolü (Port and Border Controls)" hükümleri ile sınırdan veya sınır bölgesinden geçen herhangi bir kişinin durdurulmasına ve sorgulanmasına, gerektiğinde gözaltına alınmasına ve aranmasına izin verilmektedir (Terrorism Act 2000, Port and Border Controls, 2020).

Birleşik Krallık; sadece yurt içinde değil aynı zamanda yurt dışında daha etkili terörizmle mücadele önlemleri almak ve bu önlemlerin devamlılığını sağlayabilmek için başta yabancı kökenli terör örgütleri olmak üzere, terör örgütlerinin ve teröristlerin yeteneklerini, destek yapılarını ve güdülenmeyi sağlayan etkenlerini, yakından ve sürekli olarak takip etmeyi hedeflemektedir. Bu anlayışla, istihbarat çalışmalarına gün geçtikçe daha fazla önem verilmektedir. TACT 2000'in "Yasaklı Organizasyonlar (Proscribed Organisations) bölümünde ise terörizmle ilişkili olduğu belirlenerek yasaklanan örgütlerin listesi bulunmaktadır. Yasanın kabul edildiği 20 Temmuz 2000 tarihi itibarıyla 14 terör örgütü yasaklı iken, bu liste sürekli olarak güncellenmektedir ve 16 Temmuz 2021 tarihi itibarıyla listesi EK'te belirtilen uluslararası 77 terör örgütüne ve Kuzey İrlanda'nın özel yasaları uyarınca 14 örgüte yasak getirilmiştir (Proscribed Terrorist Organisations, 2021).

Birleşik Krallık'ı meşgul eden Kuzey İrlanda sorunu ile ilgili çatışmayı sonlandıran Belfast Anlaşması, 10 Nisan 1998 tarihinde imzalanmıştır (The Belfast Agreement, 1998). Belfast Anlaşması; Kuzey İrlanda sorununda güç paylaşımına odaklanan bir çerçevede siyasi çözüm sağlamakta, Kuzey İrlanda'nın Birleşik Krallık'ın bir parçası olduğunu teyit ederken hem Kuzey İrlanda hem de İrlanda Cumhuriyeti'nde çoğunluk tarafından desteklenmesi hâlinde Kuzey İrlanda ile İrlanda'nın birleşebilmesini öngörmektedir (Landow ve Sergie, 2020). Ayrıca, Birleşik Krallık ile İrlanda Cumhuriyeti sınırının askerden arındırılması ile sınırdan geçiş esasları bu anlaşma kapsamında düzenlenmektedir.

Birleşik Krallık'ın 11 Eylül 2001 Saldırıları Sonrasında Terörizme Karşı Yaptığı Düzenlemeler

20. yüzyılın ikinci yarısında terörizme karşı uluslararası ilgi; siyaset, ulusal güvenlik ve uluslararası kurumlarla bağlantılı olarak gösterilirken, terörizmle mücadele yurt içi tedbirlerin hâkimiyeti altındadır (Fisher, 2015, s. 27). 21. yüzyılda ise teröristler, kendilerini de öldürmekten korkmazken, kitlesel ölümleri ve zarar vermeyi hedeflemektedir. Bu yüzyılın başlarında uluslararası terörizm; 1970'lerde ve 1980'lerin ilk yarısında büyük ölçüde dini istismar eden terörizm ile eşanlamlı olarak kullanılırken, Batı toplumu ve değerlerine, Birleşik Krallık özelinde ise Birleşik Krallık değerlerine yönelik bir tehdit olarak algılanmıştır (Lord Carlile, 2007, s. 24).

Tehdit Algılamasına ve Terörizmle Mücadeleye 11 Eylül 2001 Saldırılarının Etkisi

Kuzey İrlanda kaynaklı soruna odaklanan Birleşik Krallık; 11 Eylül 2001 saldırıları öncesinde, uluslararası terör eylemlerinin Birleşik Krallık'ta görülmemesi nedeniyle, yabancı kökenli terör örgütlerinin oluşturduğu tehdidin değerlendirilmesine yeterli dikkati göstermemiştir. Yurt içinde El Kaide bağlantılı veya dini istismar eden yapılanmalara yönelik tedbir alınmasına rağmen, bu terör örgütlerinin diğer ülkelerde bağlantılı oldukları terör unsurlarını desteklemelerine, mali destek sağlamalarına müsamaha göstermiştir (Foley, 2013, s. 246-247). Bunun yanında Birleşik Krallık, dâhil olmadığı sorunlarla ilgili olarak soruna dâhil olan aktörlerin birbirlerine saldırı planlamasında kullanılmıştır (Fisher, 2015, s. 83). Birleşik Krallık'ın söz konusu yaklaşımını; Fransa, Cezayir, Suudi Arabistan, Mısır, Hindistan ve Türkiye'nin de aralarında bulunduğu birçok ülkenin, terör örgütleri olarak gördükleri yapılanmaların, teröristlerin ve sempatanlarının güvenli yer olarak Birleşik Krallık'ta bulunmalarını, resmî veya gayiresmî protesto etmelerinin (Foley, 2013, s. 246-247) önemli olduğu değerlendirilmektedir.

11 Eylül 2001 saldırıları sonrasında, Birleşik Krallık Dışişleri Komitesinde "El Kaide gibi örgütlerden kaynaklanan uluslararası terör tehdidinin Birleşik Krallık'ın çıkarlarını ve güvenliğini etkilediği ve gelecekte Birleşik Krallık'a da yönelik olabileceği...Teröre karşı savaşın, ilk kaçırılan uçak Dünya Ticaret Merkezi'ne çarptığında gerekli hâle geldiği ve savaşa bir kez girildiğinde, şiddetle ve tüm uygun yollarla sürdürülmesi gerektiği" görüşü kabul görmüş (Chin, 2013, s. 36) ve Birleşik Krallık'ın uluslararası terörizmin hedefi olduğu ifade edilmeye başlanmıştır (Makarenko, 2007, s. 37).

Birleşik Krallık'ın güvenlik endişesindeki haklılığı; El Kaide'nin 11 Eylül saldırıları öncesinde Birleşik Krallık'a savaş ilan etmemesine rağmen, Usame bin Ladin'in Birleşik Krallık'ı kast ederek "Bazen ABD'nin önündeydi" ifadesinden anlaşılmaktadır (Scheuer, 2006, s. 263). El Kaide, 2003 yılında Birleşik Krallık'ta eylem yapma kararı almıştır (Neumann ve Evans, 2014, s. 68). Birleşik Krallık, 11 Eylül 2001 saldırıları ve özellikle Londra'da 7 Temmuz 2005'te gerçekleştirilen terör saldırıları sonrasında terörizmle mücadele ile ilgili görevleri bulunan çeşitli bakanlık ve kurumların daha yakın iş birliği ve eşgüdüm içerisinde çalışmaları ve tedbirlerin etkili olarak uygulanabilmesi için yeni düzenlemelere gitmiştir (Cornish, 2007, s. 21).

Kuzey İrlanda sorunununda ise 10 Nisan 1998 tarihinde imzalanan Belfast Anlaşması sonrasında silahlı örgütlerin, silahsızlandırılması sürecinde sorunlar yaşansa da 26 Eylül 2005 itibarıyla, sürecin tamamlandığı açıklanmıştır (Reports and Statements by the Independent International Commission on Decommissioning, 2005). Kuzey İrlanda için bir başka dönüm noktası, İrlanda Cumhuriyet Ordusu (Irish Republican Army-İRA)'nın siyasi uzantısı olarak kabul gören Sinn Fein ve Demokratik Birlikçi Parti (Democratic Unionist Party-DUP) arasında, 5 Şubat 2010 tarihinde imzalanan Hillsborough Anlaşması sonucunda 12 Nisan 2010 tarihi itibarıyla, polis ve adalet yetkileri Kuzey İrlanda Meclisi'ne devredilirken, toplanma ve gösteri hakkı düzenlenmiştir (Hillsborough Castle Agreement, 2010).

Kuzey İrlanda'da alınan tedbirler sonucunda, terör saldırılarında azalma olmuş; 2015'te on altı, 2016'da dört ve 2017'de beş terör eylemine kıyasla 2018'de yalnızca bir terör saldırısı gerçekleşmiştir (Security Situation in Northern Ireland, 2019). Yine de Kuzey İrlanda ile ilgili terörizm tehdit seviyesi, saldırı olasılığı 'oldukça yüksek' olduğu anlamına gelen 'Şiddetli (Severe)' olarak devam etmektedir (Threat Levels, 2020).

Kuzey İrlanda'nın nüfus dağılımında yakın zamana kadar, sayıca Katoliklerden fazla olan Protestanların çoğunun Kuzey İrlanda'nın Birleşik Krallık ile birlikteliğini tercih ettiği bilinmektedir. Ancak, 2011 nüfus sayımında kendisini Protestan olarak tanımlayan nüfusun payı ilk kez %50'nin altına düşmesi nedeniyle, tahminlere göre uzun vadede Katoliklerin çoğunluğu sağlaması beklenmektedir. Bununla birlikte, tüm Katoliklerin Milliyetçi İrlandalı olmadığı göz önüne alındığında, bu eğilimin İrlanda ile birleşme için çoğunluk desteğine ulaşamayacağı düşünülmektedir. (Russell, 2020, s. 3, 7). Bunun yanında, Kuzey İrlanda'ya yönelik güvenlik ve huzuru bozucu tehdit olarak Belfast Anlaşması'na karşı olan unsurların faaliyetlerine devam edeceği görülmektedir. Silahlı örgütlerin varlıklarının

devam etmesi, güvenlik için potansiyel tehdit oluşturmaları anlamına gelmektedir.

Sonuçta Birleşik Krallık'a yönelik olarak; dini istismar eden terörizmin, aşırı sağcı terörizmin ve özellikle Kuzey İrlanda'ya yönelik olarak Kuzey İrlanda sorununun tehdit oluşturduğu (CONTEST, 2018, s. 8) ve terörizm ile aşırılığın yarattığı istikrarsızlığın büyüdüğü (National Security Strategy and Strategic Defence and Security Review 2015, 2015, s. 15) değerlendirilmektedir.

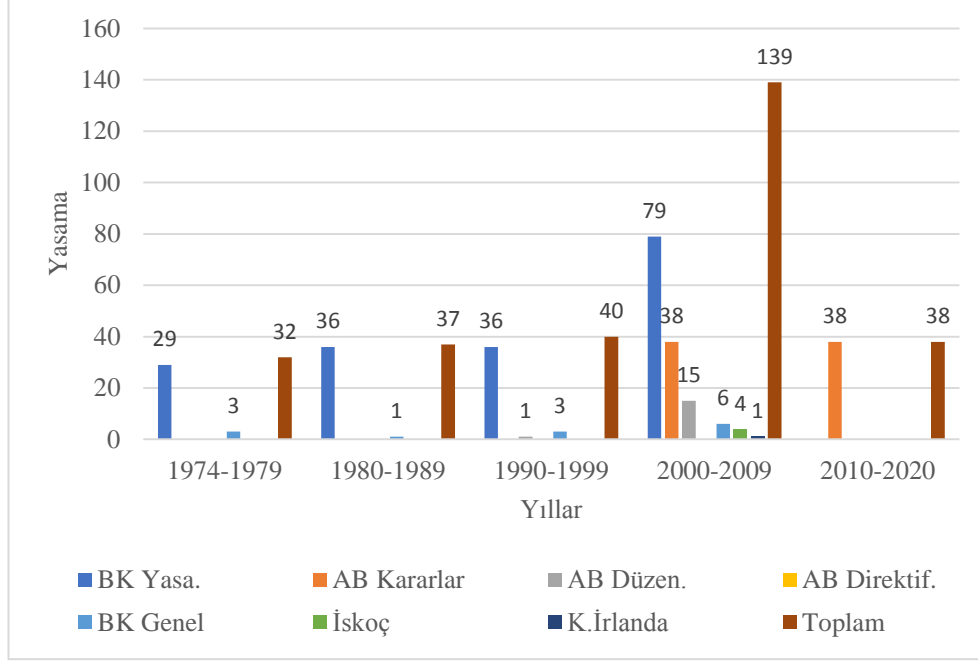
Birleşik Krallık'ın Terörizmle Mücadelesinin Yasalarına Yansıması

Devletlerin birinci kaygısı, fiziksel ve maddi güvenliğin sağlanması ve istikrarın sürekli kılınmasıdır. Bu nedenle, Batı toplumlarında terörizmin neden olduğu korku ve güvensizlik ortamında, özgürlükler üzerinde terörizmle mücadele mevzuatı kolaylıkla oluşturulabilmektedir. Demokrasi ile yönetilen ve toplumun sahip olduğu temel değerlerle güvenliğin sağlanması ve istikrarın devamlılığı için gerekli olan güvenlik önlemleri uygun bir şekilde yasalaştırıldığı takdirde, temel hakların korunmasının da mümkün olacağı değerlendirilmektedir.

Irak'taki savaşa karşı 15 Şubat 2003 tarihinde dünyada birçok şehirde yapılan protesto gösterileri (Cities Jammed in Worldwide Protest of War in Iraq, 2003) esnasında, Londra'da Birleşik Krallık tarihinin en büyük protesto gösterisi yapılmıştır (Jeffery, 2003). Bunun yanında, BBC tarafından, 2004 yılının Nisan ayında terörizmle mücadele konusunda yapılan ankette; katılanların %62'sinin yabancı terör zanlılarının süresiz olarak gözaltına alınmasını, %63'ünün şüpheli Birleşik Krallık vatandaşlarının gözaltına alınmalarını, %58'inin de terör şüphelileri ile bağlantılı kişilerin de gözaltına alınmasını desteklediği ortaya çıkmıştır. Diğer yandan Londra'da 7 Temmuz 2005'te gerçekleştirilen terör saldırıları sonrasında Ağustos 2005'te yapılan başka bir ankette ise halkın %73'ünün terör saldırılarına karşı güvenliğin artırılması için bazı özgürlüklerden vazgeçilmesini desteklediği, yasaklama, sınır dışı etme ve tutuklama gibi belirli önlemlerin alınmasına verilen desteğin %24 ile %48 arasında değiştiği, %52'sinin terörizmle mücadele kapsamında Birleşik Krallık Parlamentosu kararlarını olumsuz yönde etkileyebilecek yargı denetimine karşı çıktığı tespiti yapılmıştır (Landman, 2007, s. 89). Bu bulgular; Birleşik Krallık halkının güvenliği için tedbir alınmasını desteklerken, ülkelerinin Irak'ta savaşmasını onaylamadığını göstermektedir.

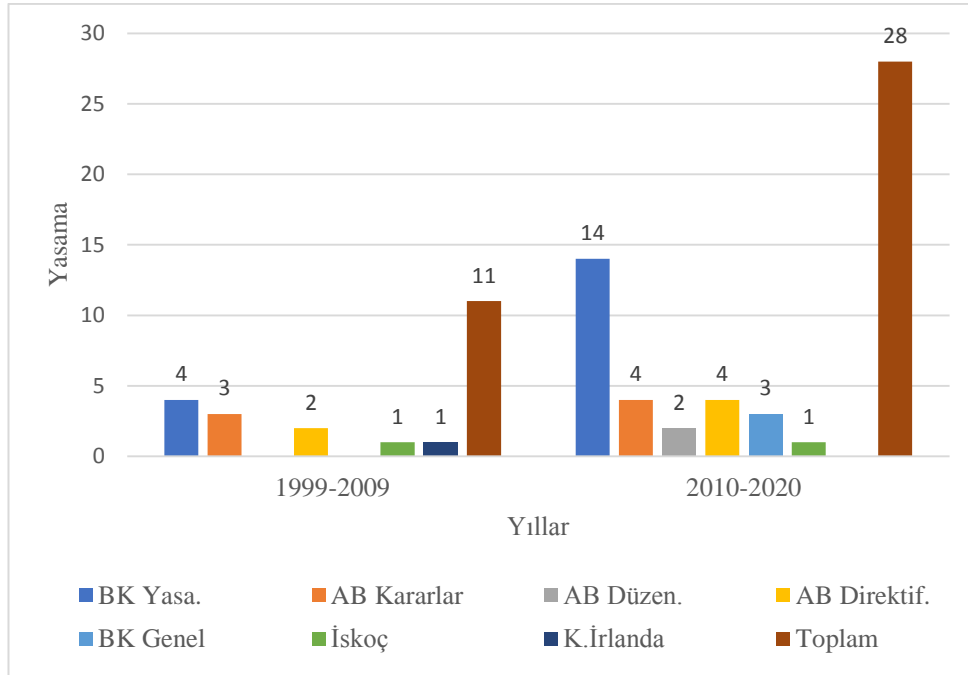
Birleşik Krallık; 1974 tarihli PTA'nın yürürlüğe girmesinden Mayıs 2020 ayı sonuna kadar, terörizmle ilgili 377 [Birleşik Krallık Yasal Belgeleri (229), AB kaynaklı kararlar (76), AB kaynaklı düzenlemeler (47),

Birleşik Krallık Kamu Yasaları (16), İskoçya Yasal Belgeleri (6), Kuzey İrlanda Yasal Kuralları (2), AB kaynaklı direktifler (1)] yasal düzenleme yapmıştır. Bu düzenlemelerin yıllara göre dağılımında, 11 Eylül 2001 ve Londra’da 7 Temmuz 2005’te gerçekleştirilen terör saldırıları sonrasında artış olduğu dikkat çekmektedir. (Şekil 1) (Search Results, 2020a).

Şekil 1: 1974-2020 Yıllarında Başlığında “Terörizm” Geçen Yasal Düzenleme Durumu (*legislation.gov.uk* adresinden alınan verilerle oluşturulmuştur.)

Bunun yanında 1974-2020 yılları arasında teröristlere yönelik 39 yasal düzenleme [Birleşik Krallık Yasaları (18), AB kaynaklı kararlar (8), AB kaynaklı düzenlemeler (1), İngiltere Kamu Genel Yasaları (3), İskoçya Yasal Belgeleri (2), Kuzey İrlanda Yasal Kuralları (1), AB kaynaklı direktifler (6)] yapıldığı belirlenmiştir (Şekil 2) (Search Results, 2020b). Birleşik Krallık mevzuatına bakıldığında; 1974-1999 yılları arasında başlığında “terörist” geçen mevzuatın bulunmadığı, terörizm ve teröristlerle ilgili düzenlemelerin, Belfast Anlaşması ve 11 Eylül 2001 saldırıları sonrasında yoğunlaştığı ve kalıcı hâle geldiği görülmektedir.

Şekil 2: 1974-2020 Yıllarında Başlığında “Terörist” Geçen Yasal Düzenleme Durumu (*legislation.gov.uk adresinden alınan verilerle oluşturulmuştur.*)

11 Eylül 2001 saldırıları öncesi en önemli düzenleme TACT 2000’dir. Birleşik Krallık’ın, 11 Eylül 2001 saldırıları sonrasında, özellikle Kuzey İrlanda ile ilgili terörizme odaklanmak yerine, genel olarak terörizme yönelik bir dizi yasa kabul ettiği ve yasaların zamanlamasında; 11 Eylül 2001 terör saldırıları ve Londra’da 7 Temmuz 2005’te gerçekleştirilen terör saldırıları ile terörizme karşı küresel seviyede verilen mücadelede izlenen politikanın da etkisi olduğu görülmektedir.

11 Eylül 2001 saldırıları sonrasında 2020 yılı sonuna kadar kabul edilen ilgili yasalar aşağıda belirtilmiştir:

- Terörizmle Mücadele, Suç ve Güvenlik Yasası 2001 (Anti-Terrorism, Crime and Security Act 2001)
- Terörizm Yasası 2006 (Terrorism Act 2006)
- Terörizmle Mücadele Kanunu 2008 (Counter-Terrorism Act 2008)
- Terörizmin Önlenmesi ve Soruşturma Önlemleri Yasası 2011 (Terrorism Prevention and Investigation Measures Act 2011)
- Terörizmle Mücadele ve Güvenlik Yasası 2015 (Counter-Terrorism and Security Act 2015)

- Terörizmle Mücadele ve Sınır Güvenliği Yasası 2019 (Counter-Terrorism and Border Security Act 2019)

Bu özel yasalara ek olarak, terör suçlarına karşı ceza hukuku da yaygın olarak kullanılmaktadır.

Toplumsal güvenin sağlanması ve istikrarın muhafazası için alınan tedbirlerin güçlendirdiği ve/veya yeniden yapılandığı kriz anlarında, yeni yasal önlemlerin alınması gerekebilir. Yeni yasaların yarattığı yeni düzen ve toplum üzerindeki etkisi, yasanın konusu ile ilgili yeni yasa yapma ihtiyacını belirler. Hukuksal olarak geliştirilen esaslar ile terörizmle mücadelenin meşruiyeti üzerine olumsuz söylemlerin önüne geçilmesi, bir tür devlet gücü oluşturulması ile mümkün olabilir.

Terörizmle Mücadele, Suç ve Güvenlik Yasası 2001 (Anti-Terrorism, Crime and Security Act 2001)

11 Eylül 2001 saldırılarından iki ay sonra 14 Aralık 2001'de onaylanarak yürürlüğe giren Terörizmle Mücadele, Suç ve Güvenlik Yasası 2001 (Anti-terrorism, Crime and Security Act 2001, 2001) ile terörizmle mücadele için alınan tedbirler kapsamında, terör ve destekleyicilerinin varlıklarının dondurulması, göç ve iltica konusunda yetkilerin genişletilmesi, verilerinin saklanması ve TACT 2000'de değişiklikleri içeren ilave hükümlere yer verilmiştir.

Yasa, terörizmin mali kaynaklarına el konması için hükümler içermekte ve polisi finans kurumlarının kayıtlarına ulaşması hususunda yetkilendirmektedir. Bu yetkilendirme ülkelerin ya da bireylerin Birleşik Krallık'taki varlıklarının dondurulmasına, Birleşik Krallık ekonomisine, vatandaşlarına yönelik tehditlere karşı hızlı önlem alınmasına olanak tanımakta ve kolluk kuvvetleri ve istihbarat servislerine, gümrük ve vergi bilgilerine ulaşma yetkisi vermektedir. Yasa; ulusal güvenliğe tehdit olarak değerlendirilen ve makul bir süre içinde sınır dışı edilemeyen kişilerin tutuklanması, şüpheli bireylerin sığınma taleplerinin değerlendirilmesi ve söz konusu şahısların kimlik bilgileri ve parmak izlerinin on yıl süreyle saklanması esasları ve etnik, dini nedenlerle yapılan ve kamu düzenini bozan saldırı, eylem ve taciz suçlarının cezalarının ağırlaştırılmasını içermektedir.

11 Eylül 2001 saldırılarına yanıt niteliği taşıyan ve çok hızlı bir şekilde kabul edilen Terörizmle Mücadele, Suç ve Güvenlik Yasası, içeriği

ile Birleşik Krallık'ta 500 yıldır uygulanan "habeas corpus"¹ ilkesini yok etmiştir (Fisher, 2015, s. 133).

Terörizm Yasası 2006 (Terrorism Act 2006)

Londra'da 7 Temmuz 2005'te gerçekleştirilen terör saldırıları; Birleşik Krallık'ta terör faaliyetlerinde bulunan terör örgütleri ve teröristlerin; uluslararası bağlantılarını, ideolojilerini, yurt içi ve yurt dışı destek kaynaklarını göstermesinin yanında, özellikle Birleşik Krallık doğumlu bireylerin dini istismar eden terör örgütleri tarafından taraftar/eleman olarak kazanılabildiklerini de ortaya koymuştur (Hoffman, 2014, s. 221). Saldırı sonrasında, zamanın Başbakanı Tony Blair tarafından "oyunun kurallarının değiştiği" belirtilmiş (Jeffery, 2005), MI5 Başkanı Dame Eliza Manningham-Buller'in ise "Hepimizin değer verdiği şeylerin bir miktar erozyona uğraması gerekip gerekmediğine dair bir tartışma yapılması gerekiyor." (Landman, 2007, s. 75) şeklinde düşüncelerini ifade etmiştir. 11 Eylül 2001 saldırıları sonrasında terör saldırılarının tespiti ve önlenmesine yönelik alınan tedbirlere rağmen, terör saldırılarının gerçekleştirilebilmesi, güvenliğin sağlanmasının karşılığı olarak toplumun temel değerlerinin ve özgürlüklerinin kısıtlamasının temel gerekçesi olmuştur.

Söz konusu terör saldırıları sonrasında; saldırılara yanıt olarak kabul edilen Terörizm Yasası 2006 (Terrorism Act 2006, 2006); birey ve toplulukları doğrudan veya dolaylı olarak terör eylemleri yapmaya teşvik eden, terörizmi özendiren ve öven ifadelerin yayınlanmasını suç hâline getirmektedir. Terörizmi teşvik eden veya teröristler için yararlı olabilecek yayınların satışını, başka bir şekilde dağıtımını, edinilmesini, okunmasını, seyredilmesini, dinlenilmesini veya bunlara bakılmasını sağlayan bir hizmetin sunulmasını yasa dışı ve suç kabul etmektedir. Terörizm taktik, teknikleri ve ekipmanları ile silah ve patlayıcılar hakkında, eğitim vermeyi veya almayı, bu tür bir eğitimin verildiği dünyanın herhangi bir yerindeki herhangi bir faaliyete katılmayı suç saymaktadır.

---

¹ Kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkında temel belge olarak kabul edilen 1679 tarihli Habeas Corpus Yasası (Habeas Corpus Act) ile suçlanan kişinin, hakkında karar verecek merci önünde bizzat hazır bulunmasına ilişkin ilk düzenleme yapılmıştır. Bu düzenlemede; özgürlüğü kısıtlayıcı işleme karşı yargıç denetimi getirilmekte, tutuklamanın yargıç kararı ile olacağı kabul edilmekte ve özgürlüğü kısıtlanan kişinin en kısa sürede yargıç önüne çıkarılması zorunlu hâle getirilmektedir. Söz konusu ilke iki taraflı bir hakkı temsil etmektedir. Bu ilke hem sanığın hakkında karar verecek yargı makamının önüne çıkmayı isteme hakkını hem de yargı makamının, suçlanan kişinin huzuruna çıkarılmasını kişiyi tutan idari makamdan isteme emrini içermektedir (Keskin, 2002, s. 49-50).

Terörizmle Mücadele Kanunu 2008 (Counter-Terrorism Act 2008)

Terörizmle Mücadele Kanunu (Counter-Terrorism Act 2008, 2008), mevcut TACT 2000'i destekleyen esaslar içermektedir. Yasa, polisin yetkilerini artırmakta ve terör suçundan şüpheli olanların, tutukluluk süresinin belirli koşullarda uzatılmasına izin vermektedir. Ayrıca, terör suçundan şüpheli olan bireylerin sorgulanması, terör suçlarının kovuşturulması ve terör suçlarından hüküm giymiş kişilere ikamet yerlerini ve durumlarındaki değişiklikleri bildirme, terörün finansmanı, kara para aklama konularında yeni hükümler getirmektedir.

Yasa ile Birleşik Krallık Ordusu personeli, istihbarat ve polis teşkilatı mensuplarının fotoğraflarının çekilmemesi, istihbarat servislerinin bilgi toplaması ve paylaşması konusunda yeni esaslar belirlenmiştir. Yasa; kontrole tabi kişilerden parmak izleri ve Deoksiribo nükleik asit (DNA) örnekleri almayı mümkün kılmakta ve terör soruşturmalarında bunların kullanılmasını sağlamakta, terör bağlantısı bulunan suçlardan hüküm giymiş suçlular için hapis cezasının artırılmasına imkân vermekte, polise hüküm giymiş teröristlerin izlenmesi ve yurt dışına çıkışlarının engellenmesi yetkisini vermekte; Silahlı Kuvvetler, istihbarat ve polis teşkilat mensupları hakkında bilgi toplanmasını ise suç kabul etmektedir (Counter-Terrorism Act 2008, 2008).

Terörizmin Önlenmesi ve Soruşturma Önlemleri Yasası 2011 (Terrorism Prevention and Investigation Measures Act 2011)

Terörizmin Önlenmesi ve Soruşturma Önlemleri Yasası (Terrorism Prevention and Investigation Measures Act 2011, 2011), 14 Aralık 2011 tarihinde onaylanmıştır. Yasa ile yabancı uyruklu olmalarından dolayı sınır dışı edilemeyen veya haklarında soruşturma yapılmayan, ancak terör tehdidi oluşturan kişilere odaklı; önleme ve soruşturma önlemleri sistemi tesisi amaçlanmaktadır.

Terörizmle Mücadele ve Güvenlik Yasası 2015 (Counter Terrorism and Security Act-CTSA 2015)

Terörizmle Mücadele ve Güvenlik Yasası 2015 (Counter-Terrorism and Security Act 2015, 2015), terörizmle mücadele için hükümler içeren temel yasalardan birisidir. Yasa içerdiği hükümler itibarıyla; Birleşik Krallık dışındaki terörizmle ilgili faaliyetlere katılmak amacıyla seyahat eden ve yurt dışında terör faaliyetlerine karıştığından şüphelenilen bireylerin, Birleşik Krallık'a dönüşlerini kontrol altına alabilmek maksadıyla;

pasaporta el konulması, girişe müsaade edilmemesi gibi tedbirleri kapsamaktadır.

Bunun yanında; internetten sözlü ve görüntülü belge gönderen veya bu verilere erişenin belirlenmesinin yanında, internet hizmeti sağlayıcılardan; herhangi bir zamanda belirli bir internet adresini kullanan kişinin veya cihazın tanımlamasını istemeye yetki veren esasları içermektedir.

CTSA 2015'in 36 ila 41. bölümleri, makamların ve yerel ortaklarının terörizme karşı savunmasız kişilere destek sağlama görevini ortaya koymakta, bireyin terörizmden korunabilmesi için terörizmi destekleyen ideolojiyle mücadele eden programların geliştirilmesini belirtmekte ve kurumlara görevler vermektedir. Bu görev "Kanal Programı" olarak adlandırılmaktadır. Böylece, insanların terörizme çekilmesinin önlenmesi amacıyla yapılan ve "Kanal Programı" olarak belirtilen çalışma yasal bir zemine oturtulmaktadır.

Yasa ile terör faaliyetleri için yararlı olabilecek bilgi edinme suçu; kalıcı bir kayıt oluşturmak için internet üzerinden terörizmle ilgili yazılı, sözlü ve görüntülü belgelerin indirilmesi, görüntülenmesi veya yayımlanması şeklinde güncellenmiştir. Bir bireyin erişmekte olduğu yazılı, sözlü ve görüntülü belgenin akademik çalışmalarda kullanım zorunluluğunun olması durumunda; belgenin içeriğinin terörizmle ilgili olması veya ne olduğunun bilinmemesinin bir suça neden olmaması amacıyla, Birleşik Krallık Üniversiteleri (Universities UK, 2020a) kuruluşu tarafından, Birleşik Krallık Üniversiteleri Hassas Araştırma Materyallerinin Güvenliğinin Gözetilmesi Rehberi (Oversight of Security-Sensitive Research Material in UK Universities: Guidance) (Universities UK, 2020b) yayımlanmıştır.

Söz konusu rehberde; güvenlik yönünden hassas olan yazılı, sözlü ve görüntülü belgelerin gizliliğinin sağlanması, depolanması ve dolaşımında güvenliğinin sağlanması ile ilgili sorumluluklar belirtilmektedir. Ayrıca, Birleşik Krallık üniversitelerinde güvenliğe duyarlı araştırmalarla ilgili yöntemlerin tespiti ve uygulanması, bunların kişisel bilgisayarlarda bulundurulmamaları ve üniversite tarafından özel olarak belirlenmiş üniversite sunucularında saklanmaları, terörizmle mücadele mevzuatı hükümlerine tabi olabilecek sitelere erişim ve indirmenin yasal risklerinin bilinmesi ve hassas belgelerin belirlenmesi, kullanılması için izlenecek yöntem ve alınması gereken tedbirler ifade edilmektedir.

Terörizmle Mücadele ve Sınır Güvenliği Yasası 2019 (Counter-Terrorism and Border Security Act 2019)

Terörizmle mücadelenin bir parçası olarak Terörizmle Mücadele ve Sınır Güvenliği Yasası 2019 (Counter-Terrorism and Border Security Act 2019, 2019a) 12 Şubat 2019'da kabul edilmiştir. Yasa ile esas olarak;

- Yasaklanmış bir örgütü destekleme suçu, başkalarını da söz konusu örgütü desteklemeye teşvik etmeyi de kapsayacak şekilde genişletilmektedir.
- Yasaklanmış bir örgütün üyesi veya destekçisi olduğuna dair makul şüphe bulunan bireyin görüntüsünün halka açık bir yerde kullanılması suç oluşturmaktadır. Söz konusu kişinin görüntüsünün internet üzerinden de kullanılması suç kapsamına alınmaktadır.
- Bilgi edinme suçu; internet üzerinden terörizmle ilgili yazılı, sözlü ve görüntülü belgelerin kayıt oluşturmak için indirilmesi de dâhil olmak üzere internet üzerinden aktarılmasını da kapsayacak şekilde güncellenmektedir. Bu şekilde erişilen belgenin terörizmle ilgili yazılı, sözlü ve görüntülü belge içerdiği ya da neden olduğu bilinmeden, gazetecilik ya da akademik araştırma amacıyla erişildiği gibi mazeretleri içerecek şekilde genişletilmektedir.
- Birleşik Krallık toprakları dışında ve terörizmle mücadele kapsamında belirlenen bir alana gitme veya burada kalma, yeni bir suç olarak tanımlanmaktadır.
- Yurt dışındaki bireylerin terör eylemlerini teşvik ettikleri veya yaptıkları için yargılanabilmelerini sağlamak amacıyla, yargı yetkisi genişletilmektedir. Böylece, yurt dışındaki bireylerin, bu suçları Birleşik Krallık'ta işlemiş gibi yargılanmaları sağlanmaktadır.
- Yönetim ve polisin; terörizme meyilli olan bireyleri, Kanal Programına yönlendirmesi sağlanmaktadır. Böylece Kanal Programı aracılığı ile terörizme meyilli olduğu tespit edilen bireylere radikalleşmeden uzaklaşmaları için uygun tavsiye ve destek verilmesi sağlanabilmektedir.
- Bireyi kara, hava ve deniz sınırında durdurma, sorgulama, arama ve gözetim alma yetkisi getirilmektedir (Counter-Terrorism and Border Security Act 2019, 2019b).

Irak ve Suriye'ye, 2014'ten bu yana seyahat eden çok sayıda insanın terör örgütlerine katılmakla kalmayıp, saldırı ve eylemlerde aktif rol aldıkları bilinmektedir. Yabancı terörist savaşçılar (YTS); Birleşik Krallık ve diğer ülkeler için önemli bir tehdit oluşturmaktadır. Birleşik Krallık için YTS'lerin ülkeye girişlerinin engellenmesi ve/veya kontrolünün sağlanması, terör suçları nedeniyle yargılanmaları için sınır kontrolü ve yargılama yetkileri hususunda düzenlemeler yapıldığı yukarıda belirtilmiştir. Bu kapsamda, Birleşik Krallık Terörizmle Mücadele ve Sınır Güvenliği Yasası ile sınırlarda ulusal güvenliği tehdit eden konulara dâhil olup olmadıklarını belirlemek için bireyleri durdurma, sorgulama, arama ve gözaltına almak için yeni hükümler getirmektedir. Ancak, yasanın sınır güvenliği bölümünde yer verilen ve belirsiz bir şekilde tanımlanmış “düşmanca faaliyet” ile durdurma, sorgulama, arama ve gözaltına alma adımlarının temelinde bulunan “makul gerekçe” için belirli bir standart getirilmemiştir. “Makul gerekçe” muğlak bir tanımlama ile şüphe edilen bireyler alıkonabilmekte, cihazlarındaki özel bilgilere erişilebilmekte, parmak izi verileri ve DNA'ları alınabilmektedir (Stern, 2019).

Birleşik Krallık'ın AB'den Ayrılmasının Terörizmle Mücadelesi Düzenlemelerine Etkisi

Birleşik Krallık, 01 Ocak 2021 tarihi itibarıyla AB'den resmen ayrılmış ve Birleşik Krallık-AB Ticaret ve İş Birliği Anlaşması düzenlenmiştir (UK-EU Trade and Cooperation Agreement, 2020). Müzakereler sırasında AB ve Birleşik Krallık, Kuzey İrlanda ile İrlanda Cumhuriyeti arasındaki sınırdan geçen mallar üzerinde yeni kontroller yapılmayacağı konusunda Kuzey İrlanda Protokolü üzerinde anlaşma sağlanmasına rağmen, Protokol'ün 16. maddesi “...ticaretin bozulmasına neden olabilecek ciddi ekonomik, toplumsal veya çevresel zorluklara yol açılırsa, tek taraflı olarak AB veya Birleşik Krallık'a uygun güvenlik önlemlerini alabilme” imkânını vermektedir (New Protocol on Ireland/Northern, 2019). Bu kapsamda, Kuzey İrlanda sınır hattında gelecekte; gümrük kontrolü, geçişlerin kayıt altına alınması gibi uygulamaların başlatılması, Birleşik Krallık'ın Kuzey İrlanda'ya yönelik ekonomik tedbirler geliştirmesi İrlanda adasında gerilimin yeniden artmasına neden olabilir.

SONUÇ

Birleşik Krallık'ın, terörizmle mücadele geçmişinin yanı sıra yakın zamanda yasaları ile desteklediği ve uygulamaya koyduğu bir dizi terörizmle mücadele tedbirlerinden elde edilen deneyimler ve sonuçlar, diğer ülkeler için analiz edilecek kaynak sağlamaktadır.

Birleşik Krallık; güvenliğini sağlamak için geçici olarak yapmış olduğu EPA ve PTA yasal düzenlemelerinin hükümlerinden gerekli olanları da kapsayacak şekilde, TACT 2000 ile terörizmle mücadelenin yasal mevzuatını kalıcı hâle getirmiş ve bu süreçte yeni düzenlemeler yapmaya da devam etmiştir. Hukuksal olarak geliştirilen esaslar ile terörizmin yasal tanımının genişletilmesi, terörizmle mücadelenin meşruiyeti üzerine olumsuz söylemlerin önüne geçilmiş, belirli bir anlayış ortaya konarak bir tür devlet gücü oluşturulması sağlanmıştır.

Terörizmle mücadele kapsamında oluşturulan yasal düzenlemelerin, terörün etkisiz hale getirilmesi üzerine etkisini ortaya koyabilecek kesin değerlendirme yapma olanağı bulunmamaktadır. Terörizmle mücadelede başarının; teröristin öldürülmesi veya tutuklanması gibi basit tedbirlerle değerlendirilmemesi gerekir. Genel olarak amaçlarını gerçekleştirmek için şiddet uygulayanlar; yalnızca olabildiğince çok kişiyi öldürmeyi değil, aynı zamanda korku yaratmayı da hedeflerler. Öte yandan, söz konusu şiddete karşı korkuya dayanmayan politikalar üretmek devletin görevidir. Devletin uyguladığı politikanın başarısının ölçütü, terör şiddetinin azalmasının yanında, toplumun ve bireylerin güvenliğinin sağlanarak normal yaşantılarına devam edebilmeleridir.

Birleşik Krallık'ın demokrasi, hukukun üstünlüğü, ifade özgürlüğü, insan haklarına saygı, farklı inanç ve dinlere, topluluklara hoşgörü gibi değerlere saygı duyan toplum yapısından yararlanarak faaliyet gösteren terör örgütlerinin engellenmesinde, Birleşik Krallık'ın 2000 yılı öncesi hukuk mevzuatının büyük ölçüde başarısız olduğu sonucuna varılabilir (Makarenko, 2007, s. 39).

Birleşik Krallık; 11 Eylül 2001 saldırıları ve özellikle Londra'da 07 Temmuz 2005'te gerçekleştirilen terör saldırıları sonrasında yaptığı düzenlemelerle ile terörizmi önleme görevine toplumunu ortak ederek anaokulundan okullara, hatta hastanelere ve otobüs duraklarındaki posterlere dek halkına uyanık olmasını söyleyen, hayatın hemen hemen her yönünü kapsadığı bir terörizmle mücadele devletine dönüşmüştür (Norris, 2016). Hayatın her anında terörizmle mücadele kapsamında alınan tedbirlerle yaşamak, etkilerini hissetmek; devlet ile vatandaş arasındaki ilişkiyi derinden etkilediği aşikârdır.

Toplumun temelini oluşturan değerlerle çelişen ve değerleri etkisizleştirmeye çabalayan davranışları haklı çıkarmak için propaganda araçlarını kullanan DEAŞ, El Kaide ve diğer terör örgütleri interneti kullanarak yandaşlarını; hayalî, yalan, bölücü mesajlar ile sorunları istismar ederek toplum düzenini baltalamaları için teşvik etmektedir (CONTEST, 2018, s. 7). Bu nedenle, toplumun değerlerinin; demokrasi, hukukun üstünlüğü, ifade özgürlüğü, farklı inanç ve dinlere, topluluklara hoşgörü ile yaklaşarak ve her türlü aşırılığa karşı mücadele ederek korunabileceği unutulmamalıdır.

Birleşik Krallık'ın temel değerlerinden olan hukukun üstünlüğü, masumiyet karinesine bağlıdır. Ancak, terörizmle mücadele mevzuatı, hukukun üstünlüğünü etkili bir şekilde ortadan kaldıran ve ceza hukuku sistemi devreye girmeden önce cezai tedbirler uygulayan bir dizi idari önlemlere dayanmaktadır. Terörizme karşı kabul edilen yasaların hükümleri kapsamında; hiçbir zaman suçlanmayan veya herhangi bir suçla yargılanmayan yabancı terör suçu şüphelileri uzun tutukluluk cezasına çarptırılabilen, idareye son derece geniş yargı takdir yetkisi getirilmekte, aynı zamanda polise ve göç idare görevlilerine, durdurma ve arama gibi kapsamlı olduğu görünen müdahaleci yetkiler verilmektedir.

Demokrasilerde; tehditlere karşı koymak için gerekli yasal yetkilere sahip olunması ve bunların uygun ve orantılı kullanılması esas alınmalı, güvenlik ve temel özgürlükler arasında denge kurulmalıdır. Bu anlayışla, güvenliği sağlayarak istikrarın devamlılığı için başta güvenlik ve kolluk kuvvetleri ile istihbarat kurumları olmak üzere ilgili kurumların ihtiyaç duydukları yetkilere sahip olduklarından ve bu yetkilerin orantılı kullanıldığından emin olunmalıdır. Bu nedenle, mevcut gücün imkân ve kabiliyetlerinin orantılı ve gerekli olduğu kadar kullanıldığını denetleyen bağımsız gözetim ve denetim sistemi bulunmalıdır. Hukukun üstünlüğü, devlet ile vatandaşları arasındaki ilişkinin temel ilkesidir. Hoşgörü ve hukukun üstünlüğüne saygı gibi temel değerlerle desteklenen güvenli ve istikrarlı bir toplum yaşamı hedef olmalıdır.

KAYNAKÇA

- Anti-Terrorism, crime and security act (2001). 25 Aralık 2020 tarihinde <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2001/24/contents> adresinden alınmıştır.
- Aydın, MK (2000). *Terör ve hukuk, 'Türkiye'de terörizm' bildiriler*, Ankara, 10-11 Mayıs 2000, 1. Baskı, s. 35-40, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Bozbayındır, AE (2017). “Yeni nesil terörle mücadele hukuku: İngiltere örneği”. 23 Aralık 2020 tarihinde <https://www.aa.com.tr/tr/analiz-haber/yeni-nesil-terorle-mucadele-hukuku-ingiltere-ornegi/725727> adresinden alınmıştır.
- Chin, W. (2013). *Britain and the war on terror: Policy, strategy and operations*. 1st Ed., England, Ashgate Publishing Limited.
- Cities Jammed in Worldwide Protest of War in Iraq (2003). 10 Aralık 2020 tarihinde <https://edition.cnn.com/2003/US/02/15/sprj.irq.protests.main/> adresinden alınmıştır.
- CONTEST (2018). *The United Kingdom's strategy for countering terrorism June 2018*, Cm 9608, UK, APS Group.
- Cornish, P. (2007). Domestic security, civil contingencies and resilience in the United Kingdom, Chatham House. 02 Eylül 2020 tarihinde <https://www.chathamhouse.org/sites/default/files/public/Research/International%20Security/0607ukresilience.pdf> adresinden alınmıştır.
- Counter-Extremism Strategy (2015). *Counter-extremism strategy*. Home Office, Cm 9148, UK, Williams Lea Group.
- Counter-Terrorism Act (2008). 06 Aralık 2020 tarihinde <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2008/28/contents> adresinden alınmıştır.
- Counter-Terrorism Act (2008). 06 Aralık 2020 tarihinde <https://www.theguardian.com/commentisfree/libertycentral/2009/jan/19/counter-terrorism-act> adresinden alınmıştır.
- Counter-Terrorism and Security Act (2015). 26 Aralık 2020 tarihinde <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2015/6/notes/division/2> adresinden alınmıştır.
- Counter-Terrorism and Border Security Act (2019a). 13 Ocak 2020 tarihinde <https://www.gov.uk/government/collections/counter-terrorism-and-border-security-bill-2018> adresinden alınmıştır.
- Counter-Terrorism and Border Security Act (2019b). 08 Aralık 2020 tarihinde <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2019/3/contents/enacted> adresinden alınmıştır.

- Donohue, L. (2001). *Counter-terrorist law and emergency powers in the United Kingdom 1922-2000*. 1st Ed., Irish Academic Press.
- Donohue, L. (2008). *The cost of counterterrorism: Power, politics, and liberty*. 1st Ed., New York Cambridge University Press.
- Fisher, K.M. (2015). *Security, identity, and British counterterrorism policy*. 1st Ed., Hampshire, Macmillan Publishers Limited.
- Foley, F. (2013). *Countering terrorism in Britain and France*. 3rd Ed. New York, Cambridge University Press.
- Hewitt, S. (2011). *The British war on terror*. 3rd Ed., London, Continuum International Publishing Group.
- Hillsborough Castle Agreement (2010). 30 Kasım 2020 tarihinde <https://www.gov.uk/government/publications/hillsborough-castle-agreement> adresinden alınmıştır.
- Hoffman, B. (2014). The 7 July 2005 London bombings. In B. Hoffman ve F. Rinares (Ed.) *The Evolution Of The Global Terrorist Threat, From 9/11 to Osama bin Laden's Death*. 1st Ed., (192-223). New York, Columbia University Press.
- Inquiry Into Legislation Against Terrorism (1996). 23 Aralık 2020 tarihinde <https://publications.parliament.uk/pa/ld199900/ldselect/lddereg/57/5707.htm> adresinden alınmıştır.
- Jeffery, S. (2003). UK's biggest peace rally. 25 Aralık 2020 tarihinde <https://www.theguardian.com/uk/2003/feb/15/politics.politicalnews> adresinden alınmıştır.
- Jeffery, S. (2005). The rules of the game are changing. 25 Aralık 2020 tarihinde <https://www.theguardian.com/uk/2005/aug/05/july7.uksecurity5> adresinden alınmıştır.
- Keskin, S. (2011). Kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkına ilişkin anayasal değişiklikler. *Journal of Istanbul University Law Faculty*, 60 (1-2) , 49-61. 10 Kasım 2021 tarihinde <https://dergipark.org.tr/tr/pub/iuhfm/issue/9081/113315> adresinden alınmıştır.
- Landman, T. (2007). The United Kingdom: The continuity of terror and counterterror. In A. Brysk ve G. Shafir (Ed.), *National Insecurity and Human Rights: Democracies Debate Counterterrorism*, 1st Ed., (75-91), Los Angeles, University of California Press.
- Landow, C. ve Sergie, MA (2020). *The Northern Ireland peace process*. Council on Foreign Relations. 30 Kasım 2020 tarihinde <https://www.cfr.org/backgrounder/northern-ireland-peace-process> adresinden alınmıştır.

- Lord Carlile of Berriew (2007). *Independent reviewer of terrorism legislation, the definition of terrorism: A report*. 23 Aralık 2020 tarihinde <https://www.gov.uk/government/publications/the-definition-of-terrorism-a-report-by-lord-carlile-of-berriew> adresinden alınmıştır.
- Makarenko, T. (2007). International terrorism and the UK. In Wilkinson Paul (Ed.) *Homeland Security In The UK: Future Preparedness for Terrorist Attack Since 9/11*, 1st Ed., (37-56). New York, Routledge.
- McGiverin, B. (2008). In the face of danger: A comparative analysis of the use of emergency powers in the United States and the United Kingdom in the 20th century. *Indiana International & Comparative Law Review*, Vol. 18, I:1, s. 233-275, 10 Ağustos 2020 tarihinde <https://mckinneylaw.iu.edu/iiclr/pdf/vol18p233.pdf> adresinden alınmıştır.
- National Security Strategy and Strategic Defence and Security Review 2015 (2015). *Chapter 3-The National Security Context*, Cm 9161, UK, Williams Lea Group.
- Neumann, PR ve Evans, R. (2014). Operation crevice in London. In B.Hoffman ve F. Rinares (Ed.), *The Evolution of the Global Terrorist Threat, From 9/11 to Osama Bin Laden's Death*, 1st Ed. (61-80). New York, Columbia University Press.
- New Protocol on Ireland/Northern (2019). 11 Kasım 2021 tarihinde <https://www.gov.uk/government/publications/new-protocol-on-irelandnorthern-ireland-and-political-declaration> adresinden alınmıştır.
- Norris, M. (2016) Fifteen years on from 9/11, how the UK bypassed justice to become a counter-terrorism state. 27 Aralık 2020 tarihinde <https://www.newstatesman.com/politics/uk/2016/09/fifteen-years-911-how-uk-bypassed-justice-become-counter-terrorism-state> adresinden alınmıştır.
- Northern Ireland Emergency Provisions Act (1973). 18 Nisan 2020 tarihinde <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1973/53> adresinden alınmıştır.
- Prevention of Terrorism (Temporary Provisions) Act (1974). Part III general and miscellaneous, 9 supplemental provisions. 18 Nisan 2020 tarihinde <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1974/56/enacted?wrap=true> adresinden alınmıştır.
- Proscribed Terrorist Organisations (2021). 11 Kasım 2021 tarihinde <https://www.gov.uk/government/publications/proscribed-terror-groups-or-organisations--2/proscribed-terrorist-groups-or-organisations-accessible-version> adresinden alınmıştır.
- Reports and Statements by the Independent International Commission on Decommissioning (2011), 28 Kasım 2020 tarihinde <https://cain.ulster.ac.uk/events/peace/decommission/iicdreports.htm> adresinden alınmıştır.

- Russell, M. (2020). Northern Ireland after Brexit, 20 Aralık 2020 tarihinde [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2020/649416/EPRS_BRI\(2020\)649416_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2020/649416/EPRS_BRI(2020)649416_EN.pdf) adresinden alınmıştır.
- Scheuer, M. (2006). *Through our enemies' eyes*, 1st Ed., Washington, Potomac Books Inc.
- Search Results (2020a). 14 Haziran 2020 tarihinde <http://www.legislation.gov.uk/title/terrorism> adresinden alınmıştır.
- Search Results (2020b). 14 Haziran 2020 tarihinde <http://www.legislation.gov.uk/1974-2020?title=terrorist> adresinden alınmıştır.
- Security Situation in Northern Ireland (2019). 04 Aralık 2020 tarihinde <https://www.gov.uk/government/speeches/security-situation-in-northern-ireland> adresinden alınmıştır.
- Stern, Robbie (2019). New U.K. border security law: A frightening response to the skripal poisoning. 15 Aralık 2020 tarihinde <https://www.justsecurity.org/63305/new-u-k-border-security-law-a-frightening-response-to-the-skripal-poisoning/> adresinden alınmıştır.
- Terrorism Act (2000). 23 Kasım 2020 tarihinde <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2000/11/contents> adresinden alınmıştır.
- Terrorism Act (2000). Port and border controls. 06 Haziran 2020 tarihinde <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2000/11/schedule/7> adresinden alınmıştır.
- Terrorism Act (2006). 24 Aralık 2020 tarihinde <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2006/11/section/1> adresinden alınmıştır.
- Terrorism Prevention and Investigation Measures Act (2011). 24 Aralık 2020 tarihinde <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2011/23/contents/enacted> adresinden alınmıştır.
- The Belfast Agreement (1998). 24 Aralık 2020 tarihinde <https://www.gov.uk/government/publications/the-belfast-agreement> adresinden alınmıştır.
- Threat Levels (2020). 28 Aralık 2020 tarihinde <https://www.mi5.gov.uk/threat-levels> adresinden alınmıştır.
- Türkiye Barolar Birliği (2006). *Türkiye ve terörizm raporu*. Ankara, Şen Matbaa.
- UK-EU Trade and Cooperation Agreement (2020). 18 Ocak 2021 tarihinde https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/957694/TCA_SUMMARY_PDF_V1.pdf adresinden alınmıştır.

Universities UK (2020a). 26 Aralık 2020 tarihinde <https://www.universitiesuk.ac.uk/about/Pages/about-us.aspx> adresinden alınmıştır.

Universities UK (2020b). *Oversight of security-sensitive research material in UK universities: guidance*. 26 Aralık 2020 tarihinde <https://www.universitiesuk.ac.uk/policy-and-analysis/reports/Pages/security-sensitive-research-material-UK-universities-guidance.aspx#:~:text=The%20guidance%20recommends%20that%3A&text=Security%2Dsensitive%20research%20material%20should,not%20be%20transmitted%20or%20exchanged> adresinden alınmıştır.

Wilkinson, Paul (1974). *Political terrorism*. 1st Ed., London, the Macmillan Press Ltd.

EKLER**Ek-A: Birleşik Krallık Tarafından Yasaklanan Terör Örgütlerinin Listesi**

Terör Örgütü	Merkezi	Hedefi	Tarih
Ansar Bayt al-Maqdis-ABM	Mısır	Şeriat hukukunu uygulamak. El Kaide bağlantılıdır.	Nisan 2014
Ansaroul Islam	Burkina Faso, Mali	Şeriat hukukunu uygulamak.	Mart 2019
Ansarul Muslimina Fi Biladis Sudan (Siyah Afrika'daki Müslümanların Korunması için Öncü)	Nijerya	Şeriat hukukunu uygulamak. El Kaide bağlantılıdır.	Kasım 2012
Silahlı İslam Grubu (Armed Islamic Group)	Cezayir	İslam hukuku ile yönetilen devlet kurmak.	Mart 2001
Asbat Al-Ansar	Lübnan	İslam hukukunun aşırılık yanlısı yorumunu yapmaktadır.	Kasım 2002
Atomwaffen Division (AWD), Ulusal Sosyalist Düzen (National Socialist Order-NSO) olarak da bilinmektedir.	ABD merkezli	Beyazların üstün olduğunu savunmaktadır. Faşist, beyaz bir etno-devlet yaratmak için şiddet kullanımını savunmaktadır.	Nisan 2021
Babbar Khalsa (Birleşik Krallık)	Hindistan	Pencap'ta Khalistan adıyla bağımsız bir devlet kurmayı amaçlayan bir Sih hareketidir.	Mart 2001
Bask Vatan ve Özgürlük [Basque Homeland and Liberty (Euskadi ta Askatasuna) (ETA)]	İspanya	İspanya ve Fransa'nın Bask bölgelerini içeren bağımsız bir devlet kurmak.	Mart 2001
Belucistan Kurtuluş Ordusu (Baluchistan Liberation Army-BLA)	Pakistan, Afganistan, İran	Pakistan, Afganistan ve İran'ın Balucistan bölgelerini kapsayan bağımsız bir devlet kurmak.	Temmuz 2006
Boko Haram (Jama'atu Ahli Sunna Lidda Awati Wal Cihad) (BH)	Nijerya	İslam hukuku ile yönetilen devlet kurmak.	Temmuz 2013
Mısır İslami Cihad (Egyptian Islamic Jihad-EIJ)	Mısır	İslam hukuku ile yönetilen devlet kurmak. El Kaide bağlantılıdır.	Mart 2001
Feuerkrieg Division-FKD	Kuzey Amerika, Avrupa	Beyazların üstünlüğünü savunmaktadır.	Temmuz 2020
Global Islamic Media Front (GIMF) Ansarullah Bangla Team (ABT) ve Ansar-al Islam olarak da bilinmektedir.		El Kaide ve diğer aşırılık yanlısı gruplarla ilişkili dini istismar eden örgüttür.	Temmuz 2016
Groupe Islamique Combattant Marocain (GICM)	Fas	Fas monarşisinin yerini alacak bir hilafet sistemini kurmak.	Ekim 2005

Hamis İzz al-Din al-Qassem Brigades		İsrail'in Filistin'deki işgalini sona erdirmek ve İslam hukuku ile yönetilen devlet kurmak.	Mart 2001
Harakat-UI-Cihad-UI-Islami (HUJI)	Keşmir/ Hindistan	Keşmir'in Pakistan'a katılmasını sağlamak.	Ekim 2005
Harakat-UI-Cihad-UI-Islami (Bangladeş) (HUJI-B) Harakat-UI-Mujahideen/Alami (HuM/A) and Jundallah	Bangladeş Keşmir/ Hindistan	Bangladeş'te Afganistan'daki Taliban benzeri rejim oluşturmak. Keşmir'in Pakistan'a katılmasını sağlamak. Halifelik kurmak.	Ekim 2005
Harakat Mujahideen (HM)	Keşmir/ Hindistan	Keşmir'in bağımsızlığını sağlamak. El Kaide ile irtibatlıdır.	Mart 2001
Haqqani Network (HQN)	Afganistan	Şeriat hukukunu uygulamak. Taliban ile uyumludur. İslami Cihat Birliği (ICU) ve El Kaide ile irtibatlıdır.	Mart 2015
Hasam. Harakat Sawa'd Mısır, Harakat Hasım ve Hasım gruplarını da kapsamaktadır.	Mısır	Şeriat hukukunu uygulamak.	Kasım 2017
Hizbullah (Allah'ın Partisi) Hizbullah (Party of God)	Lübnan	İsrail'den Filistin topraklarını ve Kudüs'ü kurtarmak.	Mart 2019
İmarat Kavkaz (İK) veya Kafkasya Emirliği (Caucasus Emirate)	Rusya	Kuzey Kafkasya'da Şeriat hukukuna dayalı devlet kurmak.	Aralık 2013
Hint Mücahidleri (Indian Mujahideen-İM)	Hindistan	İslam hukuku ile yönetilen devlet kurmak.	Temmuz 2012
Aden İslam Ordusu (Islamic Army of Aden-İAA)	Yemen	Yemen'de İslam hukuku ile yönetilen devlet kurmak.	Mart 2001
İslami Cihad Birliği (Islamic Jihad Union-IJU)	Özbekistan	Özbek rejimini ortadan kaldırmak ve İslam hukuku ile yönetilen devlet kurmak.	Temmuz 2005
Özbekistan İslam Hareketi (Islamic Movement of Uzbekistan-İMU)	Özbekistan	Özbekistan'da Taliban benzeri İslam hukuku ile yönetilen devlet kurmak.	Kasım 2002
İrak ve Şam'daki İslam Devleti (İŞİD), Dawlat al-'İraq al-Islamiyya, Irak İslam Devleti (İSİ), Irak ve Suriye İslam Devleti (İSİS), ve Dawlat al İslamiya fi Irak wa al Sham (DAİŞ / DAEŞ) olarak da bilinir.)	Suriye, Irak	Şeriat hukukuna dayalı devlet kurmak.	Haziran 2014
Jaish e Mohammed (JeM) ve Khuddam UI-Islam (Kul)	Keşmir/ Hindistan	Keşmir'in bağımsızlığını sağlamak.	JeM: Mart 2001 Kul: Ekim 2005

Jamaah Anshorut Daulah	Endonezya	DAEŞ ile irtibatı bulunmaktadır.	Temmuz 2016
Jamaat Nusrat al-Islam Wal-Muslimin (JNIM) Aşağıdaki adlarla da bilinir. Jamaat Nusrat al-Islam Wal-Muslimin (JNIM), Nusrat al-Islam, Nusrat al-Islam wal Muslimeen (NIM), including Ansar alDine (AAD), Macina Liberation Front (MLF), al-Murabitun, al-Qa'ida in the Maghreb and azZallaqa	Mali	Kuzey ve orta Mali'de Şeriat hukukuna uygun yönetim kurmak. El Kaide ile irtibatlıdır.	Mart 2019
Jamaat ul-Ahrar (JuA)	Pakistan	Pakistan'da İslam hukukuna dayalı devlet kurmak ve küresel cihatı Hindistan'a yaymak.	Mart 2015
Jamaat-ul Mücahid Bangladeş (JMB)	Bangladeş		Temmuz 2007
Jamaat Ul-Furquan (JuF)	Keşmir/ Hindistan	Keşmir ile Pakistan'ın birleşmesi, Pakistan'da İslam hukukuna dayalı devlet kurmak, Hindistan ve ABD'nin ortadan kaldırılmasıdır.	Temmuz 2005
İslam Halifeliği Ordusu (Jaysh al Khalifatu Islamiya-JKI)	Suriye	Ağırlıklı olarak Çeçen savaşçılarından oluşmaktadır.	Kasım 2014
Jeemah Islamiyah (JI)		Singapur, Malezya, Endonezya ve Güney Filipinler'de birleşik bir İslam devletinin kurulmasıdır.	Kasım 2002
Aksa Askerleri (Jund al Aksa-JAA)	Suriye	Yabancı savaşçılarından oluşmaktadır. Suriye Yönetiminin yıkılmasıdır. Grup öncelikle İdlib ve Hama'da faaliyet göstermektedir.	Ocak 2015
Halifenin Askerleri (Jund al Khalifa-Cezayir-JaK-A)	Suriye	Irak ve Suriye İslam Devleti'ne bağlıdır.	Ocak 2015
Ajnad al-sham ve Junud ar-Rahman al Muhajireen olarak da bilinen Kateeba al-Kawthar (KaK)	Suriye	Suriye'de İslam hukukuna dayalı devlet kurmak.	Haziran 2014
Lashkar e Tayyaba-LT	Pakistan	Keşmir'in bağımsızlığını kazanması ve İslam hukukuna dayalı devlet kurmak.	Mart 2001
Tamil Eelam'ın Kurtuluş Kaplanları (Liberation Tigers of Tamil Eelam-LTTE)	Sri Lanka	Sri Lanka'nın kuzeyinde ve doğusunda ayrı bir Tamil devleti kurmak.	Mart 2001
Liwa al-Thawra	Mısır	Mısır Yönetiminin devrilmesidir.	Aralık 2017

Ansar al-Sharia UK olarak da bilinen Minbar Ansar Deen.	Birleşik Krallık	Birleşik Krallık'ta terörizmi teşvik eden bir Selefilere grubudur. Libya'da katı Şeriat hukukunun uygulanmasını savunan Ansar al-Sharia grubu ile irtibatlıdır.	Temmuz 2013
Doğu Endonezya Mücahidleri (Mücahid Endonezya Timur-MIT)	Endonezya	DAEŞ ile irtibatlıdır.	Temmuz 2016
Ulusal Hareket (National Action)	Birleşik Krallık	İrkçı bir Neo-Nazi grubudur. Grup; irkçı, Yahudi aleyhtarı ve homofobiktir. İdeolojisi, Birleşik Krallık'ın bir "ırk savaşı" göreceği fikrini destekler. Demokrasiyi reddeder ve etnik azınlıklara yönelik şiddeti dolaylı olarak destekler.	Aralık 2016
Filistin İslami Cihad-Shaqaqi (Palestinian Islamic Jihad-Shaqaqi-PIJ)		Filistin'deki İsrail işgalini sonlandırmak ve İslam hukukuna dayalı devlet kurmak.	Mart 2001
Kürdistan İşçi Partisi (Partiya Karkeren Kürdistanı-PKK) veya (Kurdistan Worker's Party) PKK/KADEK/KONTRA-GEL 2006 yılında "Teyre Azadiye Kürdistan (TAK)"'ı yasaklanmış, daha sonra Şubat 2020'de "Teyre Azadiye Kürdistan" (TAK) ve "Hezen Parastina Jel (HPG)" nin PKK'nın organları olduğu belirtildi.	Türkiye	Türkiye'nin güneydoğusunda bağımsız bir Kürt devleti kurmak.	Mart 2001
Filistin Kurtuluş Halk Cephesi, Genel Komutanlık [Popular Front for the Liberation of Palestine-General Command (PFLP-GC)]	Suriye	Suriye olayında Suriye Yönetimini, Hizbullah ve İran'ı desteklemektedir.	Haziran 2014
Devrimci Halk Kurtuluş Partisi-Cephesi [Revolutionary Peoples' Liberation Party - Front (DHKP-C)] Değişik Adları: "Devrimci Halk Kurtuluş Partisi-Cephesi / Revolutionary People's Liberation Party-Front (DHKP-C)", "Devrimci Halk Kurtuluş Cephesi / Revolutionary People's Liberation Front (DHKC)", "Devrimci Halk Kurtuluş Partisi Revolutionary / People's Liberation Party (DHKP)", "Devrimci Halk Kurtuluş Cephesi/Silahlı Propagandası Birlikleri / Revolutionary People's Liberation Front/Armed Propaganda Units (DHKC/SPB)"	Türkiye	Türkiye'de Marksist-Leninist bir rejim kurmak.	Mart 2001

Çağrı ve Mücadele Selefi Grubu [Salafist Group for Call and Combat (Groupe Salafiste pour la Predication et le Combat) (GSPC)]	Cezayir	Cezayir'de İslami bir devlet kurmak.	Mart 2001
Saved Sect or Saviour Sect	Birleşik Krallık	İslami Halifelik kurmak.	Temmuz 2006
Sipah-e Sahaba Pakistan (SSP) (Aka Millat-e İslami Pakistan (MIP)) Lashkar-e Jhangvi (LeJ)	Pakistan	Pakistan'ı Şeriat hukukunun uygulandığı devlete dönüştürmektir.	Mart 2003 Mart 2001
Sonnenkrieg Division-SKD	Birleşik Krallık	Beyazların üstünlüğünü savunur. 'National Action' grubu ile irtibatlıdır.	Şubat 2020
Tehrik Nefaz-e Shari'at Muhammadi (TNSM)	Afganistan	El Kaide ve Taliban ile irtibatlıdır.	Temmuz 2007
Tehrik-e Taliban Pakistan (TTP)	Afganistan Pakistan	Şeriatın uygulanması, Pakistan Ordusuna karşı direniş ve NATO güçlerinin Afganistan'dan çıkarılması.	Ocak 2011
The Base	Ağırlıklı olarak ABD merkezli	Beyaz üstünlüğünü savunur. Nisan 2021'de Birleşik Krallık tarafından yasaklanan Atomwaffen Division gibi diğer uluslararası Nasyonal Sosyalist gruplarla ve bireylerle bağlantılara sahiptir.	Temmuz 2021
Türkistan İslam Partisi (Türkistan Islamic Party-TIP) Aşağıdaki adlarla da bilinir. Doğu Türkistan İslam Partisi (East Turkestan Islamic Party-ETIP), Doğu Türkistan İslami Hareket (East Turkestan Islamic Movement-ETIM) ve Hizb al-Islami al-Turkistani (HAAT)	Pakistan'ın Federal Yönetilen Kabile Bölgesi (FATA)'nde yerleşiktir.	Kuzeybatı Çin'in Sincan Uygur Özerk Bölgesi'nde, Doğu Türkistan adında bağımsız bir halifelik kurmak. Çin, Orta ve Güney Asya ve Suriye'de faaliyet göstermektedir.	Temmuz 2016
Türkiye Halk Kurtuluş Partisi-Cephesi (THKP-C) Aşağıdaki adlarla da bilinir. Halkların Kurtuluş Partisi / Türkiye Cephesi (Peoples' Liberation Party/Front of Turkey), THKP-C Acilciler ve Acilciler	Türkiye	Suriye'de Esad yanlısı olarak faaliyet göstermektedir.	Haziran 2014

Ek-B: Kuzey İrlanda ile İlişkili ve Terörizm ile Bağlantılı Yasaklı Gruplar

Continuity Army Council
Cumann na mBan
Fianna na hEireann
Irish National Liberation Army
Irish People's Liberation Organisation
Irish Republican Army
Loyalist Volunteer Force
Orange Volunteers
Red Hand Commando
Red Hand Defenders
Saor Eire
Ulster Defence Association
Ulster Freedom Fighters
Ulster Volunteer Force

EXTENDED SUMMARY

The Consequences of Legal Regulations in the United Kingdom's Counter-Terrorism

Introduction

As terrorism is one of the threats against the security of the states, they may adopt different strategies and methods for counter-terrorism by taking the capabilities of the law enforcement forces as well as the social, economic, cultural, geographical, educational factors into consideration. Experiences resulting from different practices of states provide a valuable source. In this context, apart from its counter-terrorism experience, The United Kingdom has become a valuable source that can be made use of with its range of measures that are supported by legal regulations.

The UK's Counter-Terrorism Process Before the September 11, 2001 Attacks

Focusing on the problems posed by Northern Ireland, the United Kingdom had neglected the threat that international terrorism posed before the September 11, 2001 attacks as there had been no such kind of terrorist attack in Britain. The broader definition of terrorism with the Terrorism Act 2000 (TACT 2000) has provided the United Kingdom to take necessary counter-terrorism measures regarding both domestic and international.

UK's Regulations against Terrorism after the Attacks of September 11, 2001

After the September 11, 2001, and July 7, 2005, terrorist attacks, the United Kingdom made new arrangements in its various ministries and institutions within their duties related to countering terrorism to have them work in closer cooperation and coordination and for the effective implementation of the measures. Moreover, different types of terrorism such as extreme right-wing terrorism, irredentist terrorism in Northern Ireland, and those exploiting religion are considered to be posing threat to the United Kingdom.

The primary concern of states is to ensure physical and material security and to maintain stability. Therefore, in the environment of fear and insecurity caused by terrorism, anti-terrorism legislation constituted a basis for the freedoms can be easily arranged in Western societies. The United Kingdom has arranged 377 legal regulations related to terrorism from PTA's going into effect in 1974 to May 2020. In addition, it was determined

that 39 legal regulations were made against terrorists between 1974 and 2020.

The Impact of the UK's leaving the EU on the Counter-Terrorism Regulations

The United Kingdom officially left the EU as of January 01, 2021, and regulated economic areas such as trade, transportation, fishing, security and border crossings, law enforcement, and judicial cooperation via the UK-EU Trade and Cooperation Agreement. In addition to the initiation of practice such as customs control and registration of crossings in the future on the border between Northern Ireland and the United Kingdom, economic measures were taken against Northern Ireland. These may cause tensions to rise again in Ireland. Moreover, it is seen that the Irish Nationalists, who sees the Belfast Agreement as a threat against the security and the peace of Ireland, will continue their activities. The continued existence of armed organizations means that they will continue to pose a potential threat to security.

Conclusions

The United Kingdom, with the recent counter-terrorism measures that have been implemented and supported by the law along with its counter-terrorism experience, provides an important source of material for thinking about how identity, security, and stability are interrelated.

The United Kingdom made the legal regulations of counter-terrorism permanent and has proceeded to make new regulations. The broadening of the definition of terrorism based on legal principles has prevented the negative rhetoric on the legitimacy of counter-terrorism and provided a kind of state power via creating a common understanding. With the regulations it has made, the United Kingdom has turned into a counter-terrorism state that covers almost every aspect of life and includes its society in the task of preventing terrorism, tells its people to be vigilant with posters in kindergartens, schools, hospitals, and bus stops. To live with the counter-terrorism measures in every moment of life and to feel its effects has deeply affected the relationship between the state and the citizen.

In democracies, a balance should be struck between security and fundamental freedoms, and it should be based on having the necessary legal powers to counter threats and their proper and proportionate use. The rule of law is the fundamental principle of the relationship between the state and its citizens. A democratic, safe, and stable social life supported by fundamental values such as tolerance and respect for the rule of law should be the goal.

SAVUNMA TEDARİK PROJELERİNDE RİSK YÖNETİMİ

Mustafa Kemal Topcu *, Göksel Korkmaz**

Öz

Savunma ekosisteminde içsel ve dışsal faktörlere bağılı olarak yaşanan değişimler savunma tedarik projelerinin yönetiminde güncel bir yönetim tekniği olan risk odaklı yaklaşımı zorunlu hâle getirmiştir. Ancak, uluslararası alanyazında yer alan çalışmalar, risk yönetiminin proje yöneticileri tarafından, iş kırılım yapısı, zaman çizelgeleme ya da kazanılmış değer yönetimi gibi teknikler kadar benimsenmediğini göstermektedir. Bununla birlikte, 2000'li yıllardan itibaren bu konuda yapılan çalışmaların arttığı gözlemlenmektedir. Diğer taraftan ulusal alanyazında savunma tedarik projelerinde risk yönetimini ele alan çalışmalar yok denecek kadar azdır. Birkaç çalışmanın teknik riskler üzerinde yoğunlaştığı görülmektedir. Buradan hareketle Amerika Birleşik Devletleri savunma tedarik projelerine ilişkin raporlar incelenerek riskler tanımlanmaya ve risk azaltma için uygulanan faaliyet önerileri derlenmeye çalışılmıştır. Sonuç olarak incelenen raporlardan elde edilen bilgiler ışığında ulusal savunma tedarik projelerinin yönetimi için önerilerde bulunulmuştur. Bu öneriler içerisinde ön plana çıkanlar: proje yönetiminde risk yönetim yaklaşımının kullanılması, karar vericilere projelerin karar noktalarında ihtiyaç duydukları yeterli bilginin sağlanması, bilgi tabanlı tedarik ve evrimsel tedarik yöntemlerinin kullanılması ve sistem mühendisliği yaklaşımından istifade edilmesidir.

Makalenin Türü: Derleme Makalesi

Anahtar Kelimeler: Savunma Yönetimi, Silahlanma Planlaması, Savunma Tedariki, Tedarik Yönetimi, Proje Yönetimi, Risk Yönetimi.

JEL Kodları: D81, H56, H57, O22

Yazarın Notu: Bu çalışma bilimsel araştırma ve etik kurallarına uygun olarak hazırlanmıştır. Bu çalışmada etik kurul izni veya yasal/özel izin gerektirecek bir içerik bulunmamaktadır. Çalışma ile ilgili herhangi bir çıkar çatışmasının bulunmadığı SAVSAD Savunma ve Savaş Araştırmaları Dergisine yazar imzaları ile beyan edilmiştir.

Risk Management in Defense Acquisition Projects

Abstract

Changes in the defense ecosystem due to internal and external factors have made risk-oriented approach, which is a state-of-the-art management technique, mandatory in the management of defense acquisition projects. However, studies in the international literature have shown that risk management is not adopted by project managers as much as techniques such as work breakdown structure, scheduling or earned value management. Yet, it's observed that studies increase after

* Dr., Misafir Öğretim Görevlisi, Millî Savunma Üniversitesi Kara Harp Okulu Dekanlığı, mktopcu@ststrateji.com, ORCID: 0000-0002-3298-1283

** Dr., Millî Savunma Bakanlığı, korkmazgoksel@gmail.com, ORCID: 0000-0002-2789-2657

2000s. On the other hand, studies on risk management in defense acquisition projects are scarce in the national literature. Few studies seem to concentrate on technical risks. From this point of view, by examining the reports on the defense acquisition projects of the United States, the risks were tried to be defined and the action recommendations applied for risk mitigation were compiled. As a result, recommendations were made for the management of national defense acquisition projects in the light of the information obtained from the reviewed reports. The recommendations include, but not limited to, employment of risk management in project management, provision of adequate information required by decision-makers at decision points, introduction of knowledge based and evolutionary acquisition strategies, and utilization of system engineering approach.

Article Type: Review Article

Keywords: Defense Management, Armaments Planning, Defense Acquisition, Acquisition Management, Project Management, Risk Management.

JEL Codes: D81, H56, H57, O22

Author's Note: This study was prepared in compliance with the scientific search and publication ethics. There is no content necessitating any permission from Ethical Board or any legal/special permission in this study. We, as the authors of the article, signed our declaration certifying that there was no conflict of interest within the article preparation process.

GİRİŞ

Değişen savunma ekosistemi içerisinde; yeni ürün geliştirme süresinin kısalması, birim maliyetlerin artması, lojistik ihtiyaçların farklılaşması, yönetim süreçlerinin gelişmesi, etik ve uyumun önem kazanması, silah sistemlerinin toplam sahiplik maliyetinin yüksek olması, dış kaynak kullanımının artmasının tedarikçi yönetimini ön plana çıkarması, karmaşık bürokratik yapının katı olması, ihale mevzuatına göre en ekonomik avantajlı fiyatı sunanın daha rekabetçi olması, özel sektörün sürekli gelişmesi ve muharebe sahasında daha fazla rol üstlenmeye başlaması öne çıkan konular arasındadır (Gansler ve Lucyshyn, 2005, s. 7-11).

Değişen ihtiyaçları karşılamak için risk odaklı yaklaşım giderek yaygınlaşan güncel bir yönetim tekniğidir. Özellikle proje yönetim metodolojileri, uyum çalışmaları ve yönetim sistemleri tarafından aranan bir faktör hâline gelen risk yönetimi başarılı sonuçlara ulaşmayı kolaylaştırması ve kaynakların etkili, etkin ve yeterli kullanılmasına imkân vermesi açısından tercih edilmektedir.

Bu doğrultuda bu çalışmada savunma tedarik projelerinin yönetimine ilişkin risk alanları belirlenmekte ve önleyici tedbir alınabilmesi için risk azaltma faaliyetleri önerilmektedir. Ulusal alanyazında kısıtlı da olsa savunma tedarik projelerinde risk yönetimi yapan çalışmalara rastlanmaktadır. Örneğin Karataş (2000) savunma tedarik projelerinde risk yönetimi için kalite fonksiyon yayılımı tekniğinin kullanılmasını incelemiştir. Karadadaş (2007) savunma sanayi firmaları açısından proje

yönetiminde kullanılabilecek bir risk yönetimi metodolojisi sunmuştur. Gürkan (2010) Hava Kuvvetlerinin ana savunma sistem tedarik projelerinin kritik başarı faktörlerini ve başarısızlığa neden olan faktörlerini belirlemiştir. Babaçoğlu (2015) çalışmasında anket yöntemi kullanarak çalışma grubu ile teknik/teknolojik riskleri çalışmış ve bir metodoloji geliştirmiştir. Dinç (2016) askerî turbofan motor geliştirme projelerindeki maliyet tahmin yöntemlerini ve teknoloji hazırlık seviyesi tabanlı risk faktörlerini incelemiştir. Eren ve Erenel (2018) savunma tedarik projelerindeki sapmaları azaltmak için program yönetiminin uygulanabilirliğine değinmiştir. Görüleceği üzere savunma tedarik projelerine özgü bir risk yönetimi çalışmasına rastlanmamıştır. Bu doğrultuda bu çalışmanın konusu risk yönetimi bağlamında risklerin tanımlanması, kök nedenlerinin analiz edilmesi ve risklerin azaltılması için faaliyetlerin tespit edilmesi olarak belirlenmiştir.

Bu çerçevede çalışmanın amacı savunma tedarik projelerinin kıt kaynakların etkili, etkin ve verimli kullanılarak, gereksinimleri karşılayacak performansı göstererek zamanında tamamlanmasını tehdit eden risk unsurlarını tespit edebilmek ve fırsata dönüştürebilecek alanları belirleyebilmektir. Bu kapsamda, çalışmada 1980 yılından sonra başlayan savunma tedarik projelerine ilişkin ABD Sayıştay (Government Accountability Office-GAO) tarafından 2002-2020 yılları arasında yapılan değerlendirmeleri içeren periyodik raporlar incelenmiştir. İncelenen ABD savunma tedarik projelerine ilişkin bilgiler çalışmanın ekinde sunulmuştur.

Bu kapsamda çalışmanın ilk kısmında savunma tedarik proje yönetimine değinilmekte, müteakip bölümde ABD savunma tedarik projeleri bağlamında risk tanımlaması yapılmakta ve risk azaltma faaliyet önerileri tartışılmaktadır. Çalışmanın sonuç kısmında ulusal savunma tedarik projelerine yönelik uygulama önerileri sıralanmaktadır.

Savunma Tedarik Proje Yönetimi

Proje yönetimi özgün bir hizmet veya ürün yaratmak amacıyla gerçekleştirilen, başlangıcı ve sonu belli olan süreçtir (PMI, 2017, s. 4). Tekrar eden rutin faaliyetlerden ziyade belirli bir sürede belirli kaynakları kullanarak belirli bir ürün veya hizmet ortaya çıkarmak için benzer faaliyetlerin bir araya getirilmesidir. Buradan da anlaşılacağı üzere proje bağlama, mekâna ve zamana göre farklılık gösterebilir. Bu anlamda sektöre özgü bir kısım farklılıkların olduğu da ifade edilebilir.

Tedarik projeleri nihai veya ara ürün ya da hizmetin ortaya çıkması için gerekli tüm kaynakları edinmek için yürütülen faaliyetler bütünüdür.

Bir imalat süreci açısından işletme içi veya dışı ürün/hizmet sağlayıcılardan kaynak teminine işaret etmektedir.

Savunma tedarik projeleri ise ülke savunması için ihtiyaç duyulan sistemlerin tanımlanmasından envanterden çıkarılmasına kadar olan sürecin yönetilmesidir. Daha dar bir kapsamda ele alındığında savunma tedariki, bir ülkenin savunma politikasında belirtilen savunma görevlerine ve amaçlarına uygun savunma yetenekleri oluşturmak için savunma ürünlerini üreterek veya satın alarak edinme sürecidir (Georgiev, 2010, s. 53).

Savunma Tedarik Projelerinde Risk Yönetimi

Savunma tedarik proje yönetimi diğer sektörlerde olduğu gibi üç değişken üzerine inşa edilmiştir: Maliyet, performans ve zaman. Sınırlı kaynaklar maliyet kriterinin daima göz önünde bulundurulmasını gerektirirken, ihtiyaç sahibinin performans istekleri karşılanmalı ve bu ihtiyaç gerek duyulan zaman içerisinde tamamlanmalıdır. Bu üç kriter ilave olarak; desteklenebilirlik, sürdürülebilirlik ve etkililik sistemlerin tasarım sürecinde dikkate alınması gereken diğer kriterlerdir. Birçok proje yöneticisinin de çok iyi bildiği gibi “sıfır riskli proje” diye bir tanımlama mümkün değildir. Tüm projeler birbirinden farklı ölçülerde de olsa mutlaka bir ölçüde belirsizlik içermektedir. Belirsizliği azaltmak, kaynakların etkili kullanılmasını sağlamak, israftan kaçınmak ve kıt kaynakların uygun yönetilmesini temin için risklerin yönetilmesi mevzuatın da bir zorunluluğudur. Ayrıca risk, projeler için değer yaratan ve bu değeri koruyan bir unsurdur (ISO 31000, 2018).

Projelerin başarısı, proje hedefleri ve sınırları olan maliyeti, projenin zaman ve performans limitleri içerisinde kalabilmesine ve başlangıçta belirlenen kaynakların kullanımına göre değerlendirilmektedir (PMI, 2013, s. 35). Bu değişkenler zaman zaman birbirini kompanse edecek şekilde de kullanılabilir. Örneğin performansı artırmak için maliyet artırılabilir veya projenin tamamlanması için daha uzun bir süre tanınabilir. Ya da projenin maliyetini düşürmek için bazı performans hedeflerinden vazgeçilebilir. Teknik riski indirgeyebilmek için proje süresi uzatılabilir. Entegre Görsel Büyütme Sistemi (*Integrated Visual Augmentation System-IVAS*) projesine yönelik Ocak 2019’da yapılan bağımsız risk değerlendirmesi projenin zamanı ile performansı arasında bir seçim yapmak zorunda kalınacağını, hedeflenen zamanda projeyi tamamlamak için performanstan ödün verilmesi gerekebileceğini ortaya koymaktadır (GAO, 2020a). Proje maliyeti, ömür devri maliyeti olarak hesaplanmakta ve geliştirme maliyeti, satın alma maliyeti, işletme bakım ve idame maliyeti ile envanterden çıkarma maliyetlerinden oluşmaktadır. Proje süresi ise projenin

tamamlanması için ihtiyaç duyulan yönetimin gözetimi, onay süreçleri veya karar noktaları, sözleşme faaliyetleri, malzeme siparişi ve işleme, geliştirme, imalat/üretim, test ve eğitim gibi tüm faaliyetleri kapsamaktadır. Performans ise sistemin arzu edilen özelliklerini ifade etmektedir. Sistemin geliştirilmesinin temel nedenini oluşturan yetenek ihtiyacını nasıl giderdiği, performansın değerlendirilmesinde temel kriterdir (Cooley ve Ruhm, 2014, s. 15-32).

Risk yönetimi proje maliyetini üç boyutta etkilemektedir: Riski yönetmenin maliyeti, risk sonucunda oluşan olayların maliyeti, kaçınılan hususların değeri. Riski yönetmek maliyeti artırabilir çünkü riski yönetmek için kaynak kullanılmalıdır ve bu da maliyeti artırabilir. Etkisiz risk yönetimi, öngörülemeyen ve çözülmediği takdirde maliyeti artıracak sorunlara yol açabilir. Etkili risk yönetimi, önlenen sorunların değeri kadar maliyeti düşürebilir. Risk yönetimi; maliyet artışını minimize etmekte ve çoğunlukla da maliyeti azaltmaktadır (Allen, Carpenter, Hutchins ve Jones, 2015, s. 7).

Proje yönetim sürecinde yapılabilecek en önemli hata her şeyin yolunda gideceğini varsayarak proje risklerini analiz etmemektir. Proje riskleri, projede gecikmelere, maliyetlerin artmasına, performansın düşmesine, teslimat süresinde gecikmelere, çevresel olumsuzluklara veya projenin tamamen başarısız olmasına neden olabilecek riskler olarak tanımlanabilir. Risk yönetimi tüm savunma projelerinde ihtiyaç duyulan bir yönetim aracı olsa da hangi ölçüde ve oranda ihtiyaç duyulduğunun temel belirleyicisi projedeki teknolojik belirsizlik seviyesi ve sistemin karmaşıklığıdır. Projenin özellikle başlangıç safhasında teknik riskin yeterli ölçüde yönetilememesi; projenin performans hedeflerine ulaşamamasına neden olan, proje maliyetlerini artıran ve proje süresini geciktiren en önemli faktördür (Kwak ve Smith, 2009, s. 814; Smith vd., 2004). Savunma tedarik projelerinde risk yönetimini yapabilmek için önce tanımlamak, kök nedenlerini tespit etmek, müteakiben risk azaltma faaliyetlerini uygulamak ve proje ömrünce riskleri izlemek ve kontrol etmek gerekmektedir. Çalışmanın takip eden kısımlarında örnek savunma tedarik projeleri üzerinden riskler tanımlanmaya çalışılmış ve risk azaltma faaliyetleri için öneriler incelenmiştir.

Savunma Tedarik Projelerindeki Risklerin Tanımlanması

Maliyet artışları, gecikmeler ve performans yetersizlikleri savunma tedarik projelerinde sık rastlanan durumlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Kundu (2019) Hindistan'ın 88 savunma proje sözleşmesini incelemesi sonucunda iki temel risk olarak teknolojik/teknik ve sözleşmesel riskleri

belirlemiştir. Teknik risk, projelerin performans hedeflerine ulaşamaması iken sözleşme riskleri tedarikçilerin özellikle yurt dışı tedarikçilerin yönetilememesidir (Smith vd., 2004; Kundu, 2019). Tedarik projeleri içerisinde, başlangıçta belirlenen maliyet, süre ve performans hedeflerinden sapmalar yaşanabilir ve bu sapmaların birçok farklı nedeni olabilir (Pennock, 2015, s. 349). Bu nedenlerden bir kısmı aşağıdaki gibi sıralanabilir (Smith vd., 2004, s. 4).

- Operasyonel gereksinimlerin net bir şekilde tanımlanması
- Envanterdeki sistemlerin konfigürasyonları ve entegrasyonları
- Karşılıklı çalışabilirlik (mevcut sistemler ile tasarlananlar arasında, müttefikler arasında)
- Test ve değerlendirmeler
- Operasyonların yönetimi ve desteklenebilirlik
- Ömür devri iyileştirmeler ve geliştirmelerin tasarımı

Proje yönetiminin üç sacayağından biri olan maliyet, savunma projelerinin hayata geçirilmesinde en belirleyici kararlardan birisi olması nedeniyle maliyet tahmini proje başlangıcından önce yapılmaktadır. Bu maliyet tahmini, aynı zamanda, karar vericilerin diğer alternatifler içerisinde projenin hangi noktada olduğunu görmeleri, mevcut kaynaklarını en etkin şekilde yönetmeleri için bir karar kriteridir. Bu nedenle, doğru bir maliyet tahmini proje yönetiminde başarının anahtarıdır. Ancak özellikle birçok değişkenin, paydaşın ve faktörün yer aldığı savunma projelerinde bu çoğu zaman mümkün olmamaktadır. Nitekim maliyet artışlarının nedenleri arasında proje gereksinimlerini, olgunlaşmamış teknoloji seviyesini ve gerçekçi olmayan maliyet tahminlerini saymak mümkündür (Dwyer, Cameron ve Szajnfarder, 2015, s. 568).

Optimal bir maliyet tahmini birçok yeteneğe sahip bir ekiple kaliteli verilerle gerçekleştirilebilir. Ayrıca iyi bir maliyet tahmini için zamana ihtiyaç vardır ve çoğu zaman maliyet tahmin konusuna yeterli önem verilmemektedir. Maliyet tahmini, kaynak akışını doğrudan etkilediği için projenin performans, kalite ve zaman gerekliliklerini de etkileyebilir. Yine de en iyi koşullarda bile maliyet tahmini zor olabilir. Maliyet tahminindeki bu zorluklar genellikle güvenilmez tahminlere yol açabilmektedir. Örneğin, yetersiz tanımlanmış varsayımlar içeren, destekleyici dokümantasyonu olmayan, benzer programlarla hiçbir karşılaştırmaya sahip olmayan tahminler, yetersiz veri toplama ve uygun olmayan tahmin metodolojileri ve güncel olmayan veriler yapılacak tahmin için hiçbir dayanak sağlamadığı gibi sağlıklı sonuçlar da doğurmamaktadır. İyimser maliyet tahmini de maliyet tahmini açısından diğer bir önemli risktir (GAO, 2020b, s. 11). F-35 Müşterek Taarruz Uçağı (Joint Strike Fighter-JSF) projesi, maliyet

tahmininde gerçek dışı varsayımlar açısından en güzel örneklerden biridir. 2001 yılında yapılan birim maliyet tahmini yaklaşık 86 milyon dolar iken 2019 yılına gelindiğinde birim maliyet % 86 oranında artarak 160 milyon dolara ulaşmıştır. Bu maliyet artışının birçok nedeni olmakla birlikte en temel nedenleri; ana modelde yapılan tasarım değişiklikleri sonrası yapılan testlerde 850 adet kusur tespit edilmesi ve bu kusurların düzeltilmesi için yapılan çalışmalardır. Ancak projenin başlangıcında öngörülemez bu riskler nedeniyle birim sistem maliyetinde % 86 artış yaşandığı gibi, süreçte de önemli gecikmeler yaşanmıştır (GAO, 2020a, s. 214).

Proje yönetiminin ikinci sacayağı olan projenin süresi de proje yönetiminin önemli risklerinden biridir. Çünkü her proje, daha önce belirlenmiş bir zamandaki ihtiyacı karşılamak için geliştirilmekte ve zamanında bitirilemeyen projeler ise önemini yitirebilmekte veya tamamlandığı zamanda demode olabilmektedir. Geliştirme veya üretim faaliyetlerinin planlanandan daha uzun süreler alması, satın alma maliyetlerinin önemli ölçüde artmasına, proje için ayrılan kaynağın yeniden programlanmasına ve doğal olarak bütçe turbülansına ve belirsizliğine, kullanıcı için kritik olan kabiliyetlerin planlanandan daha geç teslim alınmasına, eski sistemlerin planlanandan daha uzun süre kullanımına zorlayarak, genel kuvvet yeteneklerinin ve etkililiğinin azalmasına neden olabilmektedir (Riposo, McKernan ve Kaihoi, 2014). Özellikle teknolojinin hızla değiştiği günümüz dünyasında projelerin öngörülen veya ihtiyaç duyulan sürede tamamlanması çok daha fazla önem kazanmıştır. Ayrıca projede yaşanan gecikmelere bağlı olarak proje maliyeti de oldukça artmaktadır. Örneğin ABD'nin savunma projelerinde 2019 yılında yaşanan ortalama gecikme süresi 27 aydır. Bu ortalama yükselten 20 yıldan uzun süredir portföyde yer alan projelerdir (GAO, 2019, s. 23). GAO (2019) raporuna göre bu projelerin ortalama gecikme süresi 36 aydır. Bu gecikmelerin maddi, teknolojik, yönetsel, tedarikçi vb. birçok nedeni ve sonuçları olabilir. Yine de kök nedenlerden öne çıkan unsur planlama hataları olarak görülmektedir.

Planlama uygun yapılmadığında proje faaliyetlerinde karışıklıklar, çakışmalar yaşanabilir. Örneğin ABD'nin Küresel Muharebe Destek Sistemi (Global Combat Support System-GCSS) projesinin takviminde ihtiyaç sahibinin ve yüklenicinin faaliyetleri detaylı olarak yer almasına rağmen ihtiyaç sahibinin faaliyetlerinin yüklenicinininki ile ilişkili olmadığı görülmektedir. İhtiyaç sahibinin faaliyetlerinde yapılan güncellemeler yüklenicide yapılmamıştır. Bunun neticesi olarak da karar aşamaları, yazılım tamamlama ve bakım süreçleri eş zamanlı gerçekleştirilememiştir. Benzer şekilde Hava Kuvvetlerinin Keşif Muharebe Destek Sistemi (Expeditionary Combat Support System- ECSS) projesinde yüklenicinin

faaliyetlerinin %11'i proje takviminde yer almamıştır. Bu aradaki fark proje yöneticilerini sırası gelen faaliyeti bir an önce bitirmek yerine yükleniciyle koordinasyonu beklemek zorunda bırakmış ve projede kazanılan zamanları tüketmiştir (GAO, 2010a, s. 81). Yakın zamanda iptal edilen Yeniden Tasarlanmış Muharebe Aracı (Redesigned Kill Vehicle-RKV) projesinde üretim kararı uçuş testlerine göre planlanmıştır. Ancak, Kuzey Kore'de yaşanan gelişmelere cevaben, geliştirme ve üretim eş zamanlı olarak gerçekleştirilmiş, bunun sonucu olarak da uçuş testleri azaltılmak zorunda kalmıştır. Projede hedeflenen süreyi yakalayabilmek için bazı güvencelerden vazgeçilmiştir. Bunun da performans yetersizliklerine, süre gecikmelerine ve maliyet artışlarına neden olduğu görülmüştür (GAO, 2020c, s. 10).

Proje yönetiminin üçüncü sacayağı olan performans, en temel proje risklerindedir. Her projenin bir amacı ve bir de nihai çıktısı bulunmaktadır. Karar aşamalarında kontrol etmek için belirlenen performans hedefleri nihai çıktı için güvence sağlama yöntemlerinden birisidir. Başlangıçta belirlenen performans hedeflerinin gerçekleştirilememesi harcanan çabanın boşa gitmesi anlamına geleceğinden performans belki de proje yönetiminin en önemli riskidir.

Teknoloji hazırlık seviyesinin yeterli olmaması, üretim sürecinde karşılaşılan problemler, üretim hattı kalifikasyonunun yapılmaması yani üretimin istatistiksel olarak kontrol altında olmaması veya tasarımsal hatalar performans risklerinin kök nedenleri olabilmektedir. Performans hedef riskleri açısından F-35 projesi önemli bir örnek olarak karşımıza çıkmaktadır. 2001 yılında başlanan söz konusu projede sistemin etkinliğini ve uygunluğunu değerlendirecek olan operasyonel testler devam etmesine rağmen hâlihazırda 500 sistem teslim edilmiş durumdadır. Projede çok büyük maliyet artışları ve sürelerde gecikmeler yaşanmasına rağmen performans hedeflerine henüz ulaşamamıştır. 2018 yılında yapılan testlerde güvenilirlik ve sürdürülebilirlik performans hedefleri yakalanamamıştır. 2019 yılında yapılan testlerde sistemin güvenilirlik, etkililik ve güvenlik performans kriterlerine uygun olmayan 3200 adet sorun tespit edilmiştir. Bu problemlerin bazıları eş zamanlılıktan yani testler ile üretimin eş zamanlı yapılmasından kaynaklanmaktadır. Sistemin üretimine çok erken safhalarda, ilk testlerden 1 yıl sonra 2007 yılında başlanması nedeniyle testler esnasında tespit edilen problemler üretimi yapılmış sistemler üzerinde giderilmeye çalışılmış bu da maliyeti arttırırken önemli performans risklerini de beraberinde getirmiştir. Zira yapılacak testlerde tespit edilebilecek sorunlu alanların üretilmiş sistemlerde de düzeltilmesi gerekecektir. Özellikle siber güvenlik testlerinin önemli bir bölümünün henüz gerçekleştirilmemiş olması, bu kritik test sürecinin sona bırakılması performans riskini önemli

ölçüde artırmaktadır (GAO, 2020ç). CH-53 K Ağır Yük Helikopteri (Heavy Lift Replacement Helicopter) projesinde kritik teknolojiler yeterli olgunluğa ulaşmadan üretim safhasına geçilmesi nedeniyle kalifikasyon testleri esnasında tespit edilen problem sahaları birçok tasarım değişikliğine neden olmuş, bu da projenin başlangıç testlerinin planlanandan 11 ay gecikmesine neden olmuştur (GAO, 2015a, s. 70).

Proje risklerinden bir diğeri de teknoloji hazırlık seviyeleri ve bu seviyelerin değerlendirilmesidir. Savunma sanayi projelerinde kullanılan teknoloji; düşük, orta, yüksek ve çok yüksek olmak üzere tasnif edilebilir. Düşük teknoloji projeler yol yapımı, bina yapımı gibi zaten var olan ve oturmuş teknolojilerin kullanıldığı projelerdir. Bu tarz projelerin tüm dokümantasyonu, mimarisi, tasarımı ve kaynak planlaması proje başlamadan hazırlanabilir. Başlangıçta detaylı planlama ve tasarımın yapılabildiği bu tarz projeler en az risk barındıran projelerdir. Ancak bu projelerde dâhi mutlaka kapsamlı bir risk analizi yapılmalıdır. Orta teknoloji seviyesindeki projeler mevcut teknolojilerle birlikte geçmişte uygulanmayan yöntemlerin veya teknolojilerin mevcut teknolojilerle birlikte kullanıldığı projelerdir. Mevcut bir sistemin geliştirilmesine veya modernize edilmesine yönelik projeler, örneğin mevcut bir tank sisteminin zırhının reaktif hâle getirilmesi bu kapsamda düşünülebilir. Her ne kadar kullanılan teknoloji çoğunlukla yeni olmasa da bir takım testler ve denemeler yapılabilir ve başlangıçtaki tasarıma ilaveler yapılabilir. Proje değişiklikleri sınırlı ölçüdedir ve tasarım erken safhada dondurulur. Yüksek teknoloji projeler, kullanılan birçok teknoloji yeni olmakla birlikte var olan teknolojilerden oluşan projelerdir. Bu projelerde daha önce bir araya gelmemiş teknolojilerin entegrasyonu söz konusudur. Birçok savunma yetenek geliştirme projesi bu kapsamda gerçekleştirilmektedir. Mevcut teknolojilerin ilk defa geçmişte var olmayan bir sistemde birleştirilmesi, belirsizliğin düşük olduğu diğer proje türlerine göre çok daha farklı ele alınması gereken bir süreçtir. Uzun tasarım deneme ve yeniden tasarım süreleri ile karakterize edilen bu tarz projelerde tasarım oldukça ileri safhalarda dondurulur. Risk çok yüksektir ve daima kapsamlı risk analizlerine ihtiyaç duyulmaktadır. Çok yüksek teknoloji projeler ise, projenin başlangıç safhasında var olmayan teknolojilere dayalı projelerdir. Her ne kadar görev ve görevle ilgili ne yapılması gerektiği belirgin olsa da görevin nasıl yapılması gerektiği konusunda belirsizlik çok yüksektir. Projenin yönetim sürecinde daha önce var olmayan teknolojiler gerçeğe dönüştürülmelidir. Bu tarz projeler çok yüksek ARGE maliyetleri nedeniyle çoğunlukla devlet tarafından desteklenen savunma projeleridir. Riskin ve belirsizliğin çok yüksek olduğu bu tür projelerde projenin başarısı çoğunlukla hedeflenen teknolojinin gerçeğe dönüşmesine bağlıdır (Raz, Senbar ve Divir, 2002, s. 103).

Yüksek maliyetli ve karmaşık tedarik sistemlerinin çoğu önemli ölçüde teknoloji tabanlı sistemlerdir ve bu tür projelerin başarısı da teknoloji hazırlık seviyelerinin uygun şekilde belirlenmesi ve yönetilmesi ile mümkün olabilir. 2011'de iptal edilmeden önce, 14 silah sistemi ve gelişmiş bir bilgi ağından oluşan Geleceğin Muharebe Sistemi (Future Combat Systems-FCS) Projesi, Amerikan ordusunun daha hafif, daha çevik ve daha yetenekli bir savaş gücüne geçiş çabalarının simgelerinden birisidir. Ancak Mart 2008'de, programın 44 kritik teknolojisinden 42'sinin, geliştirme sürecinde henüz yarı olgunluğa ulaşmadığı ve beş yılda 12 milyar dolar harcandığı görülmüş ve bu değerlendirmelerden sonra da projenin iptaline karar verilmiştir (GAO, 2008, s. 16). DDG 1000 Zumwalt sınıfı Destroyer projesinin dokuz kritik teknolojisinden 3 tanesi (dikey fırlatma sistemi, kızılötesi imza ve gemi bilgi işlem ortamı) henüz yeterli olgunluğa ulaşmamıştır. Ayrıca sistemin yazılım sürecine yönelik tahminler oldukça iyimser nitelikte yapıldığı için şimdiden planlanan zamanın 24 ay gerisinde kalınmıştır. Otomasyona ilişkin yazılım geliştirme sürecinin tamamlanamaması yani arzu edilen olgunluğa ulaşamaması başlangıçtaki tahminlere ilave 31 denizcinin sisteme eklenmesine yol açmış ve bu da sistemin maliyetini önemli ölçüde arttırmıştır. Başlangıçta yapılan tahminlere göre birim maliyet 1,253 milyon dolar iken hâlihazırda % 595 artışla 8,716 milyona ulaşmıştır (GAO, 2020a, s. 131).

Teknoloji hazırlık seviyesi riskini artıran önemli bir faktör de projede yapılacak güncellemelerdir. Yukarıdaki F-35 örneğinde, maliyet tahminindeki öngörü yetersizlikleri olduğu gibi sisteme sürekli müdahale edilerek tasarımın geliştirilmeye çalışılması da teknoloji hazırlık seviyesi riskini artırmıştır. 1994 yılında başlatılan 155 milimetrelik kundağı motorlu obüs ve ikmal aracından oluşan ve gelişmiş bir topçu sistemi olan Crusader projesinin satın alma maliyetinin yaklaşık 11 milyar dolar olacağı tahmin edilmiştir. Ancak 2002 yılında yapılan proje değerlendirmesine göre ürün geliştirme aşamasının planlandığı 2003 yılına kadar ihtiyaç duyulan teknolojinin olgunlaşması mümkün görülmemiştir (GAO, 2002a, s. 8). F-15 Pasif Aktif Uyarı Beka Kabiliyeti Sistemi (F-15 Eagle Passive Active Warning Survivability System-EPAWSS) projesi 3 yıl önce 4 kritik teknolojisi henüz olgunlaşmadan mühendislik ve üretim geliştirme safhasına geçmiş ve hâlen 2 kritik teknoloji olgunlaşmamıştır. Teknoloji olgunluğu yeterli seviyeye ulaşmadan mühendislik ve üretim geliştirme safhasına geçilmesi iyi uygulamalarla bağdaşmadığı gibi bu durum şimdiye kadar hem maliyet artışlarına hem de süreçte gecikmelere neden olmuştur. Bu iki teknolojinin hazır olmaması 2019 yılında planlanan testlerin de gerçekleştirilememesine neden olmuştur (GAO, 2020a, s. 161).

Proje yönetiminin önemli risklerinden biri de yazılım geliştirme ve siber güvenlik süreçleridir. Yukarıda kısmen bahsedilen yazılım süreçleri teknoloji hazırlık seviyesi ile doğrudan ilişkili olabileceği gibi müstakil olarak ele alınması gereken riskler olarak da karşımıza çıkabilmektedir. Son yıllarda tüm savunma sistemlerinin artan teknoloji bağımlılığı düşünüldüğünde, yazılımların önemi her geçen gün giderek artmaktadır. Projelerin zamanında tamamlanması ve istenilen hedeflere ulaşması yazılım yeteneğiyle doğrudan ilişkilidir. Yazılım riskleri özetle; yeniden yazmalar, personel sirkülasyonunun yoğunluğu ve yazılım donanım uyumsuzlukları olarak ifade edilebilir. MQ-4C Triton İnsansız Hava Aracı projesinde, projenin yazılım süreçlerinin geliştirilmesi için yeterli kalifikasyona sahip personel bulmakta ciddi problemler yaşanmıştır (GAO, 2020a). Yazılım, projelerde bir risk bileşeni olarak görülse de birçok projede yazılım geliştirme maliyetleri takip edilmediği gibi yazılım geliştirmenin zorlukları da hafife alınmaktadır. Projeler yazılım ihtiyaçları açısından çeşitli gruplara ayrılarak değerlendirilmektedir, bunlar: Donanım ağırlıklı sistemler, savunmaya özgü yazılım ağırlıklı sistemler, aşamalı geliştirilmiş yazılım ağırlıklı sistemler, hızlandırılmış tedarik programları, hibrit sistemlerdir. Genellikle de yazılım ağırlıklı sistemler yazılımı bir risk olarak görmektedir. (GAO, 2019, s. 58). Oysa yazılım süreçleri yazılım içeren her proje için farklı düzeyde riskler içermektedir. Ayrıca yazılım açısından karşılaşılan bir diğer problem sahası da yazılım maliyetlerinin yeterli ölçüde takibinin yapılmamasıdır. Bu durum karar vericilerin projeyi yönetmesini ve proje risklerini öngörmesini olumsuz şekilde etkilemektedir (GAO, 2017, s. 57). Yazılıma ilişkin diğer riskler; yazılım sürecinin ihtiyaç duyduğu esnekliğe sahip olmayan sözleşmeler, yetersiz veya ihtiyaca cevap vermeyen veriler, yönetimin farkındalık eksikliği veya konuya gerekli hassasiyetin gösterilmemesi, destekleyici kanıtların eksikliği olarak sıralanabilir (Turner, 2002, s. 6).

Savunma sistemlerinin tasarımıyla ilgili en büyük risk tasarımın kararlılığını sağlamaktır. Projenin başarısı ile tasarımın kararlı hâle getirilmesi birbiriyle yakından ilgilidir. Birçok projede tasarım değişiklikleri projenin maliyet, süre ve performansını önemli ölçüde etkileyebilmektedir. On yıllık veri kullanılarak 2007 yılında yapılan bir araştırmaya göre ABD savunma projelerinin üçte biri tasarım kararlılığı sağlanmadan üretim safhasına geçmektedir (GAO, 2007). Bu durumun son on beş yıllık süreçte çok farklılık arz etmediği değerlendirilmektedir. Tasarım yeterli olgunluğa ulaşmadan ve kararlı hâle gelmeden test safhasına geçilmesi yüksek maliyetli tasarım değişikliklerine, parça yetersizliklerine, verimsiz işgücüne, kaynaklarda belirgin artışlara neden olabilmektedir. Amfibi Muharebe Aracı (Amphibious Combat Vehicle ACV) projesine ilişkin kritik teknolojiler

yeterli olgunluğa ulaşmasına, sistem tasarımı kararlı hâle getirilmesine rağmen hâlen güvenilirlik hedefleriyle ilgi sorunlar devam etmektedir. Yapılan kök neden analiz sonuçları sorunun silahın kendisinden kaynaklandığını ortaya koymuştur. %40-50 oranında yapılan tasarım değişikliğinin çoğu güvenilirlik sorunları gidermek için gerçekleştirilmiştir.

Uzun yıllar tamamlanamayan projeler incelendiğinde bunların çoğunlukla tasarımın kararlı hâle getirilmeden üretim safhasına geçilen projeler olduğu görülmektedir. Örneğin F-22 Fighter projesi üretim safhasına geçmeden önce tasarım çizimlerinin %26'sı tamamlanmışken proje süresinde 18 ay gecikmeye, proje maliyetinde %23 artışa neden olmuş, Patriot Füze Sistemi (PAC-3) ise tasarım çizimleri %21 tamamlandığında üretim safhasına geçmiş ve bu da proje süresinde 39 ay gecikmeye, % 159 maliyet artışına neden olmuştur. Oysa tasarım çizimleri %95 oranında tamamlanan Aim-9X Hava Savunma Füze Sistemi projesinde yalnızca 1 aylık bir gecikme ile % 4'lük bir maliyet artışı görülmüştür. Benzer şekilde F-18 E/F Fighter projesinde hiç maliyet artışı olmadığı gibi, sadece 3 aylık bir gecikme yaşanmıştır (GAO, 2002b, s. 21).

Proje risklerinin içerisinde test ve doğrulama faaliyetleri ayrı bir yer tutmaktadır. 2003 ve 2019 yılları arasındaki projelerin test süreçleri incelendiğinde başlangıçta yapılan test planına bağlı kalınmayarak testlerin sürekli değiştirilmesi ve bunu yaparken de maliyet konusunda şeffaf olunmaması en önemli riskler olarak karşımıza çıkmaktadır (GAO, 2020c). Birçok proje başlangıç operasyonel yetenek test ve değerlendirmesini yapmadan ilk operasyonel kapasiteye geçtiğini açıklamakta veya geçmeyi planlamaktadır. İlk operasyonel kapasite, bir ünite veya kuruluşun donanımlı ve eğitilmiş olması ve yeni alanlı bir sistemle operasyon yürütme kapasitesine sahip olması durumunda ortaya çıkar. İlk operasyonel test ve değerlendirme, bir program tam oranlı bir üretim kararı vermeden önce sistemin gerçekçi operasyonel koşullar altında etkinliğini ve uygunluğunu değerlendirmeyi amaçlayan ayrı bir olaydır. İlk operasyonel kapasiteyi tam, kısmi veya hiç başlangıç operasyonel test ve değerlendirme temelinde beyan eden programları gözlemlenmektedir. İlk operasyonel test ve değerlendirme riskini tamamlamadan önce başlangıç kabiliyetini beyan eden programlar, kullanıcıların operasyonel olarak etkili ya da gerçekleştirmeleri gereken görevler için uygun olmayan riskleri almalarına neden olabilmektedir (GAO, 2019).

Üretim riskleri çoğu zaman planlama ve tasarım safhasında dikkate alınmayan ancak üretime geçildiği zaman da problematik hâle geldiği için çözümü oldukça zor olan ve beraberinde tedarikçi yönetim sorunlarını da getirebilen risklerdir. 2009 yılında yapılan bir analize göre toplam araştırma

geliştirme maliyeti projelerin başlangıcında hesaplanandan %42 oranında daha yüksek gerçekleşmiştir. Bu yüksek maliyetler kısmen üretim süreçleri oluşturulurken, özellikle ilk prototipler üretilirken gerçekleşen öğrenmeden kaynaklanmaktadır (GAO, 2010b).

Temel üretim sürecine ilişkin riskler; teknoloji ve sanayi altyapısından, tasarımdan, maliyet artışı ve kaynak yetersizliklerinden, kullanılan maddelerin kalite problemlerinden, üretim sürecinin kontrol altına alınamamasından, kalite yönetim yetersizliğinden, üretim personeli, tesisleri veya üretim yönetim eksikliğinden kaynaklanabilmektedir (GAO, 2010b, s. 5). Üretime başlanmasına karar verilen projelerde dahi büyük maliyet artışları görülebilmektedir. Örneğin; yüksek öncelikli hedefleri imha etmek için geliştirilen Müşterek Havadan Karaya Füze (Integrated Air and Missile Defense-IAMD) projesinde tasarım safhasında farkedilemeyen güvenilirlik problemleri nedeniyle birim sistem maliyetini önemli oranda artırmıştır.

Üretim aşamasında dış kaynak kullanımı beraberinde bir kısım riskleri de getirmektedir. Örneğin; SSBN 826 Kolombiya Sınıfı Nükleer Denizaltı projesinde tedarikçi kaynaklı önemli bir risk tespit edilmiştir. Deniz Kuvvetleri ve ana yüklenici, alt yüklenicinin kalite güvence uygulamalarını gözden geçirdiğinde, gemi inşa programlarında artan talep ve bağımsız tedarikçi gözetimindeki yetersizlikler nedeniyle endüstriyel bazda kaynak kalitesine ilişkin sorunlar tespit etmiştir. Tedarikçilerin kalite süreçleri üretim süreci için önemli bir risk alanıdır (GAO, 2020a).

Savunma projelerini karmaşık hâle getiren önemli bir husus da proje yönetim süresince yatay veya dikey olarak birçok paydaş ile ilişki kurulması gerekliliğidir ve bu husus da proje açısından önemli bir risk olarak karşımıza çıkmaktadır. Birçok proje paydaşlar etkili bir şekilde yönetilemediği için başarısızlığa uğrayabilmektedir (Bourne & Walker, 2006). Çok Maksatlı Zırhlı Araç (Armored Multi-Purpose Vehicle-AMPV) projesinde tedarikçinin sağladığı parçaların kalite sorunu nedeniyle aracın üretim süreci 4-6 ay gecikmiştir. Paydaşların sürece katkısının yeterli seviyede olmaması, Balistik Füze Savunma Sistemi (Ballistic Missile Defense System-BMDS) sisteminin tehdit değerlendirme yeteneklerini ölçmek için tasarlanmış tehdit modellerinin doğrulanmasını engellemiştir. Doğrulama olmadan, tehdit modellerindeki herhangi bir kusur veya ön yargı tespit edilememiş, bu da silah sistemlerinin performansı üzerinde olumsuz etki yaratmıştır. Yeniden Tasarlanan Muharebe Aracı (Redesigned Kill Vehicle-RKV) projesinde ise proje paydaşlarının kaygılarının yeterli ölçüde dikkate alınmaması projenin ertelenmesi ile sonuçlanmış, projenin performans hedeflerine ulaşamamıştır (GAO, 2020c, s. 10). Çok Maksatlı

Zırhlı Araç (Armored Multi-Purpose Vehicle-AMPV) projesinde tedarikçinin sağladığı parçaların kalite sorunu nedeniyle aracın üretim süreci 4-6 ay gecikmiştir.

Savunma projelerinin rekabet ortamında gerçekleşmemesi de bir diğer önemli risktir. Örneğin; ABD gibi rekabetin her alanda teşvik edildiği bir ülkede bile ana tedarik projelerinin önemli geliştirme ve üretim faaliyetlerinin %67'si rekabet ortamında gerçekleşmemiştir. Düşük rekabet oranı maliyeti artırırken alıcının pazarlık gücünü de ortadan kaldırmaktadır. Düşük rekabetin en önemli nedenleri; devletin hep aynı alıcıyı seçmesi, tedarik planlamalarındaki yetersizlikler yasalarla ilgili kısıtlamalar nedeniyle piyasaya giriş engelleri, yüklenicinin telif haklarından kaynaklanan kısıtlamalar olarak sayılabilir. Sözleşmeye bağlanan projelerin %47'si 5 büyük savunma sanayi şirketi ve onların bağlılarına verilmiştir. Tutar olarak bu miktar portföydeki projelerin tamamına harcanan tutarın %72'sine tekabül etmektedir (GAO, 2019). 2018 yılında incelenen 57 programdan 55'i satın alma sürecinde rekabeti teşvik etmeyi planlarken, 2 tanesinin bu konuda bir planı bulunmamaktadır. Rekabetin teşvik edilmemesi veya önemsenmemesi alıcının pazarlık gücünü zayıflatarak sistem maliyetlerini artırmaktadır. Sözleşmeleri rekabetçi bir şekilde yaparak rekabeti teşvik eden tedarik stratejilerinin uygulandığını bildiren projelerde, proje genelinde rekabeti teşvik etmeyenlere göre daha az toplam tedarik maliyet artışı olduğu bildirilmiştir. Yapılan analizler neticesinde, tahmini toplam tedarik maliyeti artışındaki azalma ile bir programın rekabeti teşvik eden tedarik stratejilerinin kullanımı arasında olası bir ilişki olduğunu göstermektedir (GAO, 2018a, s. 29).

Sistemin ömür devri süresince desteklenebilirliği hem maliyet hem de performans açısından önemli riskler barındırmaktadır. Sistemin arızalar arası ortalama süresi, bakım periyotları, yedek parça maliyetleri veya değişmesi gereken parçaları desteklenemiyorsa veya bunları sağlayan tedarikçiler varlıklarını sürdürebilecek durumda değilse sistem desteklenebilirlik riski altındadır. GAO tarafından 2018 yılında 57 projeye yönelik yapılan incelemede bu projelerden 34'ü desteklenebilirlik kriterleri çerçevesinde hareket ettiği 23 projenin ise bu kriterlere göre hareket etmediği, desteklenemeyecek sistemlerin tedarik sürecine alınmasının gelecekte hem maliyet hem de süre açısından önemli riskler doğuracağı bu yüzden de desteklenebilirlik kriterleri dikkate alınmadan sürece başlanmaması gerektiği ifade edilmektedir (GAO, 2018a).

Düşük güvenilirlik seviyeleri de sistemin hazırlık derecesi açısından önemli bir risk unsurunu oluşturmaktadır. Örneğin; MV-22 Osprey Hava Aracı Irak'ta görevlendirildiğinde güvenilirlik değerlerinin tahmin edilenden

çok daha düşük olduğu ve bu düşük güvenilirlik değerleri nedeniyle yedek parça ihtiyacının arttığı görülmüş, bir sistemi faal tutabilmek için diğer sistemlerden parça söküp kullanarak operasyonel hazırlık sürdürülebilmiş bazı sistemler ise kullanılamamıştır (GAO, 2020d, s. 11). İşletme bakım ve idame bir sistemin ömür devri maliyetinin %70'ini oluşturmaktadır. İşletme bakım maliyetinin belirleyicisi sistemin operasyonel hazırlık seviyesidir. Operasyonel hazırlık seviyesini yüksek tutmak için ya olağanüstü hızlı bir lojistik akışa veya güvenilirlik seviyesi yüksek sistemlere ihtiyaç vardır (GAO, 2018b, s. 1). Güvenilirlik sistem açısından başlangıç veya geliştirme safhasının ilk aşamalarından itibaren dikkate alınması gereken bir unsurdur. ABD Deniz Piyadelerinin Keşif Muharebe Aracı (Expeditionary Fighting Vehicle-EFV) ve F-22 Fighter Uçağı projelerinin başlangıç safhalarında güvenilirlik mühendisleri istihdam edilmemiş ve güvenilirlik analizleri de yapılmamıştır. Bunun sonucu olarak da EFV projesinde; sistemin güvenilirlik hedeflerine ulaşamamış, sık sık hidrolik sistem arızaları, sızıntılar ve basınç problemleriyle karşı karşıya kalınmıştır. EFV projesi yeniden yapılandırılmak zorunda kalınmıştır. F-22 projesinde ise düşük çaplı üretim safhasında 68 parçanın üretiminde yüksek hata oranıyla karşı karşıya kalınmış ve 2018 yılına gelindiğinde hâlen hazır olma hedefleri yakalanamamıştır (GAO, 2020d, s. 22).

Savunma Tedarik Projelerinde Risk Azaltma Faaliyetleri

Başarılı bir proje yönetiminin anahtarı ihtiyaç duyulan bilgiye ihtiyaç duyulan zamanda sahip olmaktır. Savunma tedarik projelerine yönelik yapılan araştırmalar yürütülmekte olan projelerde iyi uygulamalardan yeterince ders alınmadığını, geçmişte elde edilen tecrübelerden yeterince istifade edilmediği için risk yönetiminin yeterli seviyede yapılamadığını ortaya koymaktadır (Turner, 2002, s. 1).

Herhangi bir sistem geliştirme projesinde başarılı bir sonuç elde etmek için belirli bilgilerin elde edilmesini gerektiren üç kritik bilgi noktası vardır. İlk bilgi noktası, müşterinin gereksinimleri açıkça tanımlandığında ve bunları karşılamak için kaynaklar (kanıtlanmış teknoloji, tasarım, zaman ve para) mevcut olduğunda ortaya çıkmaktadır. Bunun için ürünün performans gereklerini gerçekleştirmek için ihtiyaç duyulan teknolojiler sistemin ihtiyaç duyulduğu ortamda çalışmalıdır (GAO, 2017, s. 39). Ürün geliştirici, mevcut kaynaklarla müşteri beklentilerini dengelemek için istenilen başlangıç tasarımını tamamlamalıdır. Savunma tedarik sürecinde bu nokta teknoloji geliştirme aşamasına denk gelmektedir.

İkinci bilgi noktası, ürünün tasarımının ürünün gereksinimlerini karşılayabileceği belirlendiğinde elde edilmektedir. Bu noktada ürün

tasarımı kararlı olmalı, tasarım çizimleri %90 oranında tamamlanmalı ve prototipler ilk üretim için hazır olmalıdır. Savunma tedarik sürecinde bu nokta mühendislik ve üretim geliştirme aşamasına denk gelmektedir.

Üçüncü bilgi noktası, güvenilir bir ürünün belirlenen maliyet, zamanlama ve kalite hedefleri dahilinde tekrar tekrar üretilebildiğinde yani üretim hattının kalifikasyonu gerçekleştirildiğinde elde edilmektedir. Üretim hattı kalifikasyonu, diğer bir ifade ile sürecin istatistiksel kontrol altında olması, ürünün; tekrar edilebilir, sürdürülebilir, mevcut performans, kalite tolerans ve standartları içerisinde üretilebilir olmasıdır. Bu doğrultuda, sistem daha önce belirlenmiş kalite ve tolerans standartları çerçevesinde üretilmelidir. Sistem tasarımı ve üretimine ilişkin bilgilere, karar verme maliyetinin nispeten daha düşük olduğu ürün geliştirme sürecinin başlangıç safhasında ulaşılmalıdır. Savunma tedarik sürecinde bu nokta üretim ve işletmeye alma aşamasına denk gelmektedir.

Bilgi tabanlı yaklaşımla yönetilen projelerde diğer projelere göre maliyet, süre ve performans açısından çok daha etkili sonuçlara ulaşılmaktadır (GAO, 2002b, s. 3). Başlangıç tasarım gözden geçirmesi esnasında ve mühendislik ve üretim geliştirme safhasına geçmeden önce, sistemin sahip olması gereken tüm teknolojilerin gerçek koşullarda gösterilmesi önemlidir. Bir ürünün programın ilk aşamalarında tasarım istikrarı hakkında bilgi sahibi olmak, yatırımların önemli ölçüde artırılıp artırılmayacağına ilişkin bilinçli kararları kolaylaştırmakta ve ilk üretim başladıktan sonra bilinmeyenlerden kaynaklanabilecek maliyetli tasarım değişiklikleri riskini azaltmaktadır. Bilgi tabanlı proje yönetimi yaklaşımına göre proje için ilave kaynak tahsisi yapılmadan önce projenin mühendislik çizimlerinin %90 oranında tamamlanmış olması önemlidir (GAO, 2020c, s. 23). Mühendislik ve üretim geliştirme safhasına geçmeden önce projeye yeterli seviyede bilgi ile devam edebilmek ve proje risklerini yönetilebilir düzeye indirmek için; sistem mühendisliği ve başlangıç tasarım gözden geçirmeleri tamamlanmış olmalıdır (GAO, 2017, s. 45-47). Örneğin AIM-9X ve F/A-18E/F Super Hornet Muharip Uçak modernizasyon projeleri kritik tasarım değerlendirme safhasına geldiklerinde sistemlere ilişkin tasarımların %90-95'i tamamlanmıştır. Buna karşılık F-22, PAC-3, ve Gelişmiş Infrared Tehdit Karşı Tedbirleri Füze İkaz Sistemi (Advanced Infrared Threat Countermeasures Missile Warning System - ATIRCM/CMWS) projelerinde kritik tasarım değerlendirme sürecinde tasarıma ilişkin bilgiler yeterli olmadığı gibi proje maliyetinde %23 ile %182, proje sürelerinde ise 18 ay ile 3 yıllık sapma meydana gelmiştir (GAO, 2002b, s. 6).

Proje maliyeti başlangıçta bir tahmindir ve projenin yönetimi bu maliyet tahmini çerçevesinde gerçekleştirilmektedir. Maliyet tahmini riskini en aza indirmenin ilk yolu gerçekçi varsayımlar yapmaktır (GAO, 2006a, s. 7). GAO tarafından incelenen 6 uzay programından 5'i maliyet tahminleri yaparken sistemlerin ihtiyaç duyacağı kritik teknolojilerin ihtiyaç duyulacağı zamanda olgunlaşmış olacağı varsayımına dayandırılmıştır. Oysa proje ilerledikçe ihtiyaç duyulan teknolojilerin ne kadar karmaşık olduğu anlaşılmıştır. Örneğin; Ulusal Kutup Yörüngeli Operasyonel Uydu Sistemi (National Polar Orbiting Operational Satellite System-NPOESS) projesinin başlangıcında kritik 14 teknolojidenden sadece 1'i hazır seviyesindedir. Hazır olmayan teknolojiler projenin ilerleyen safhalarında önemli ölçüde maliyet artışlarına ve gecikmelere neden olmuştur.

Maliyet tahmini yaparken genellikle yönetimin kontrolü dışındaki riskleri dikkate almakta yetersiz kalınmaktadır. Bu, karar vericilere başarı olasılıkları hakkında hiçbir bilgi vermeyen veya güven seviyesi konusunda yanıltıcı bilgiler içeren sonuçlara neden olabilmektedir. Risk ve belirsizlik analizleri, her maliyet tahmininin bir parçası olmalıdır ve bu analizler süreci anlayan, uygun araçların nasıl kullanılacağını bilen deneyimli analistler tarafından yapılmalıdır. Özellikle büyük çaplı projelerin yönetim süreçlerinde beklenmeyen durumlarla karşılaşılacağı öngörülerek tüm geliştirme projelerinde acil durum fonları ayrılabilir ve proje yöneticilerinin de bu fonlara erişimi sağlanabilir (GAO, 2020b, s. 14-15). Maliyet tahmini açısından diğer bir risk olan iyimser tahminler yapma eğilimi riskini en azlamak için maliyet tahminlerinde bağımsız değerlendirmelere yer verilebilir.

RAND tarafından 2014 yılında yapılan ve proje süreçlerinde gecikmelere odaklanan çalışmaya göre; proje döngü süresini kontrol altında tutmanın yolu, teknik riski yönetmekten veya kontrol altında tutabilecek stratejilerden geçmektedir. Projenin stratejisini oluştururken proje yöneticisi için problematik riskleri en aza indirmenin iki temel yolu bulunmaktadır: Tanımlanmış görevleri gerçekleştirmek için daha fazla zaman veya kaynak talep etmek ya da planlanan zaman veya kaynak ile hedeflenen kapsamı daraltmak. Daha fazla kaynak talebinde bulunmak proje yönetimi açısından realist bir yaklaşım değildir. Problematik riskleri minimize etmek için kapsamı daraltmak veya performans gerekliliklerinde kısıtlamaya gitmek daha gerçekçi bir yaklaşımdır. Ancak kullanıcı başlangıçta tanımlanan isterlere sahip olmayı isteyeceğinden evrimsel yöntemi kullanmak, sistem geliştirilmeye devam ederken sistemin başlangıç yetenekleriyle kullanıcının hizmetine sunulmasını sağladığı için problematik riskleri minimize etmekte oldukça güçlü bir araçtır (Mortlock, 2020, s. 296). Olgunlaşmış veya kanıtlanmış teknolojilerin, aşamalı veya spiral modelin kullanıldığı evrimsel

tedarik stratejisi teknik riskin kontrol edebilmesine imkan sağlamaktadır. Evrimsel tedarik stratejisinde, çok uzun süreli ve tek seferli stratejilere kıyasla geliştirilmeye başlanan sistemin bazı temel yeteneklerin hızlı bir şekilde kullanımına imkan sağlanabilmektedir (Riposo, McKernan ve Duran, 2014, s. 44).

Tasarım sürecinde aşamalı bir yaklaşımla evrimsel tedarik stratejisinin kullanılması, tasarım risklerini önemli ölçüde azaltmaktadır. Geleneksel tedarik yaklaşımında ihtiyaç duyulan tüm isterlerin tek bir aşamada tamamlanması gerekmektedir. Bu yaklaşımla kullanıcı yeni bir kabiliyete kavuşmak için 15 yıla kadar beklemek zorunda kalabilmektedir. Oysa evrimsel tedarik yaklaşımında belli periyotlarla kullanıcının hizmetine sistemin farklı versiyonları sunulmakta ve zaman içerisinde bir üst versiyona geçilmektedir (GAO, 2002b, s. 31). RAND tarafından 2017 yılında yapılan çalışma sonuçları da evrimsel tedarik yöntemini desteklemektedir. Bu çalışmada çok ciddi maliyet artışı yaşanan dört savunma projesi incelenmiş ve sonucunda da bu projelerin daha başarılı yönetilebilmesi için evrimsel tedarik stratejisi ve aşamalı modelin kullanılması önerilmiştir (Lorell, Payne ve Mehta, 2017, s. 15).

Performans risklerinin yönetilebilmesi riskin sebeplerinin ve muhtemel sonuçlarının belirlenmesi ile mümkündür. Teknoloji hazırlık seviyesinin yeterli olmaması, üretim sürecinde karşılaşılan problemler, üretim hattı kalifikasyonunun yapılmaması yani üretimin istatistiksel olarak kontrol altında olmaması veya tasarımsal hatalar performans risklerinin kök nedenleri olabilmektedir.

Sistem geliştirme maliyetlerini azaltırken arzu edilen performans gerekliliklerini yerine getirmenin yolu projenin tasarımından üretimine kadar olan tüm sürecin mühendislik, satın alma, üretim ve finans gibi farklı alan uzmanlarından oluşan entegre proje ekipleri (EPE) tarafından yönetilmesinden geçmektedir. EPE'ler mühendislik, finans, test ve değerlendirme ve üretim gibi bir ürünü tasarlamak ve üretmek için gereken farklı işlevleri tek bir organizasyonda bir araya getirmek için istihdam edilmektedir. Savunma tedarik projelerinin erken aşamalarından itibaren tedarik zincirinde yer alan aktörlerin işbirliği yapması temelinde oluşturulan EPE'ler; yetenek geliştirmek, yatırım tekrarlarından kaçınmak ve kaynak israfını önlemek için de kullanılan bir araçtır (Topcu, 2021, s. 236-237).

Bir ekibi EPE yapan iki önemli husus: problemleri tanımlamak ve hızlı şekilde çözmek için ihtiyaç duyulan kararları verebilecek bilgiye ve kararları alabilecek yetkiye sahip olmasıdır. Gelişmiş Amfibi Hücum Aracı Projesinin yetkililerine göre, projede görev yapan EPE sistem tasarım kararı almak için gereken süreyi 6 aydan bir haftaya indirmiştir. Bu projede ana

yüklenici ve Savunma Bakanlığının proje yetkililerinin aynı binada olması karar süreçlerini hızlandırmıştır. Ayrıca ekip liderinin proje üyelerini seçmesi, ekip ruhunu güçlendirmiş ve amaç birliğinin sağlanmasını kolaylaştırmıştır.

GAO tarafından 2001 yılında incelenen 12 projenin yedisinde projede görev yapan personelin günlük faaliyetlere ilişkin karar yetkilerinin olmadığı ve bu kişilere ürün teslimine ilişkin de bir sorumluluk verilmediği gözlemlenmiştir. Bunun yerine, sistem performans gereksinimlerinin izlenmesi, sistemin test edilmesi veya lojistik desteğin sağlanması gibi ürün geliştirme sürecinin bir bölümü ile sınırlı sorumlulukların verildiği gözlenmiştir. Diğer beş proje ekibinde ise maliyet ve test gibi kilit uzmanlık alanlarından veya yüklenici gibi kilit kuruluşlardan temsilcilerin bulunmadığı görülmüştür. Her iki durumun da etkisinin aynı olduğu görülmüştür; yeterli sorumluluğun verilmemesi de ekipte yeterli niteliklerde uzmanların bulunmaması da proje ekiplerinde sorunları belirleme, iş birliği içerisinde karar verme ve hızlı bir şekilde problemleri çözme yeteneğinin bulunmaması sonucunu doğurmaktadır. Proje ekipleri ürünün ana hedeflerinin belirlenme sürecinde yer almadıkları gibi gerçekçi olmayan hedeflerin proje ekipleri oluşturulmadan ortaya konulduğu görülmektedir (GAO , 2001). Oysa proje ekipleri isterlerin belirlenmesinden sistemin envanterden çıkarılmasına kadar olan sürede aktif rol oynamalıdır.

Projenin karşı karşıya olduğu teknik riski doğru değerlendirebilmek için en önemli aşama proje için gereken kritik teknolojilerin neler olduğunun ve bunların olgunluk seviyelerinin ortaya konulmasıdır. Projenin başlangıç aşamasında bu teknolojilerin olgunluk seviyesi ne kadar yüksekse projenin başarı şansı da o ölçüde artmaktadır. Projenin ihtiyaç duyduğu teknolojilerin zaman zaman değerlendirilmesi projenin geleceği açısından önemli ipuçları sağlayacaktır. Bu değerlendirme sürecin her aşamasında yapılabilir. Ancak araştırmalara göre sistem geliştirme safhasından önce sistemin ihtiyaç duyacağı kritik teknolojilerin olgunluk seviyesinin yeterli düzeyde olması ürün geliştirme maliyet ve süresini önemli ölçüde etkilemektedir. Bu safhada yapılan bir teknoloji değerlendirmesi karar vericiler için önemli bir bilgi kaynağıdır.

Elde edilen tecrübeler kritik teknolojilerin değerlendirilme sıklığının artırılmasının projenin gelişimine önemli katkılar sağladığını ortaya koymaktadır (GAO, 2016a, s. 39-40). Projelerin “kritik teknoloji” tanımlamalarında farklılıklar bulunmaktadır. Kritik teknoloji, sistemin operasyonel gerekliliklerini yerine getirebilmek için ihtiyaç duyduğu ve tasarım ve geliştirme safhalarında büyük maliyet, performans ya da süreç riski oluşturan yeni teknolojileri ifade etmektedir. Birçok program

teknolojilerini olgunlaştırmadan sistem geliştirme safhasına geçmektedir. En iyi uygulamalara göre programlar sistem geliştirmeye başlamadan önce kritik teknolojileri gerçekçi bir ortamda tam olarak denemeli ve bir ön tasarım incelemesi yapmalıdır (GAO, 2019).

Projenin teknik risklerini azaltmanın bir yolu da rekabetçi prototip üretiminin gerçekleştirilmesidir. Bu yaklaşım önemli kaynak tahsis kararlarından önce teknik riski azaltan, isterleri rafine eden, tasarımı ve maliyet tahminlerini doğrulayan bir yaklaşımdır. Daha önce yapılan çalışmalar yüklenicinin yetenekleri göstermek için prototip üretilmesi gerektiğinde, ürün geliştiriciler mevcut kaynaklarla isterlerin karşılanabileceğini ortaya koyan değerli bilgiler sağlamaktadır (GAO, 2016b). Ayrıca sistem tasarımı aşamasında prototip geliştirilmemesi ve sistemin arzu edilen şartlarda çalışıp çalışmadığının test edilmemesi projenin ilerleyen safhalarında önemli tasarım değişiklikleri ve süre planında gecikmelere neden olabilmektedir (GAO, 2017, s. 52).

Yazılım geliştirmeye yönelik yapılan incelemeler beş temel yazılım geliştirme yöntemine işaret etmektedir. Bunlar: şelale (waterfall), arttırımlı (incremental), sarmal (spiral), çevik (agile) ve hibrit yöntemdir. Proje aşamalandırma süreci oldukça katı olan şelale yönteminde, aşamaların bir sonraki aşamaya geçmeden önce tamamlanması gerekmektedir. Aşamalar; gereksinimlerin tanımlanması, tasarlanması, yürütülmesi, test edilmesi ve yayımlanması şeklindedir. Her aşama, bir önceki aşamadaki bilgilere dayanmaktadır. Bu modelde, yazılım uygulama aşamaları boyunca sürekli aşağı doğru doğrusal bir akış (bir şelale gibi) söz konusudur. Arttırımlı modelde, üst düzey gereksinimler başlangıç safhasında belirlenmekte ve kullanılabilir seviyeye ulaştırılarak kullanıcıya sunulmaktadır. Onaylanan gereksinimleri tamamlamak için birden çok aşamaya ihtiyaç vardır. Sarmal model; tekrarlanan aşamalı yaklaşımını arttırımlı modelden, sistematik yapısal gelişimini ve risk analizi yaklaşımını şelale modelinden almaktadır. Proje dört aşamalı (tanımlama, tasarlama, inşa, değerlendirme ve risk analizi) bir "sarmal" içinden geçerek çok sayıda iyileştirme yapılmaktadır. Çevik modelde ise ürün komponentlere bölünmekte ve her teslimatta ürünün çalışan bir versiyonu teslim edilmektedir. Her seferinde önceki sürüme küçük değişiklikler ekleyerek gelişmiş sürümler üretilmektedir. Her bir yineleme sırasında, ürün oluşturulurken, yinelemenin sonunda ürünün kullanılabilir olduğundan emin olmak için test edilmektedir. Çevik modelin en önemli özelliği proje boyunca müşteriler, geliştiriciler ve test uzmanları birlikte çalışması ve sürekli geri bildirimlerde bulunulmasıdır (GAO, 2019, s. 59).

2020 yılında yapılan bir incelemeye göre savunma sistemlerinin yarıdan fazlası agile yöntem ile geliştirilmesi sonucunda diğer yöntemlere kıyasla çok daha hızlı çözümler ortaya konabilmiştir (GAO, 2020a). Müşterek Havadan Karaya Füze (Integrated Air and Missile Defense IAMD) projesinde komuta kontrol ve diğer yazılımların geliştirilmesinde “Çevik” yazılım geliştirme metodu kullanılmış ve çeyrek periyotlar hâlinde ve kullanıcıların her aşamada planlama, test ve doğrulama konusunda etkin rol almaları ve geri beslemeler sağlamaları neticesinde kullanışlı yazılımlar elde edilmiş, yazılım gereksinimleri önceliklendirilmiştir (GAO, 2020a). Yazılım konusunda görülen bir diğer husus da mevcut sistemlerle uyumlu kriterlere sahip hazır alıma dayalı yazılım projelerinin tedarik süreçlerinin kısılması olmuştur.

Üretim risklerinin etkili şekilde yönetilebilmesi esasında bu risklerin tasarım ve planlama safhasında öngörülebilmesiyle mümkündür. Ulusal endüstri altyapısının ve teknoloji seviyesinin üretim gerekleri açısından analiz edilmesi, bakım kabiliyetleri ile sistemlerin envanterden çıkarılmasındaki çevresel etkiler dahil her türlü altyapı ihtiyacının incelenmesi gerekmektedir. Üretim risklerinin belirlenmesi ve gereken önlemlerin alınması için gereken faaliyetler aşağıda listelenmiştir (GAO, 2010b, s. 5).

- Sistemin üretimi için olgunluğunun, tasarımın kararlılığının ve hazırlık seviyesinin değerlendirilmesi,
- İhtiyaç duyulan olgunluk seviyesine ulaşabilmek için gerekli kaynağa sahip olup olmadığının değerlendirilmesi,
- Kullanılacak malzemelere, parçalara ilişkin bir risk değerlendirmesinin yapılması,
- Üretim hattının kalifikasyonunun yapılarak üretim hattının her defasında aynı kalitede ve doğrulukta ürün üretmesinin ve bunların arzu edilen kalite limitleri içerisinde olmasının sağlanması,
- Kalite kontrolünün ve sürekli gelişimin sağlanmasına yönelik risk analizlerinin yapılması,
- Üretim çabalarını destekleyecek, sayı ve yetenekte personelin varlığının değerlendirilmesi,
- Ana yüklenici ve alt yükleniciler de dahil olmak üzere tüm üretim ve bakım tesislerinin yetenek ve kapasitelerinin analiz edilmesi,
- Tasarımı bütünlük ve kullanışlı bir sisteme dönüştürmek için gereken tüm unsurların düzenlenmesi

Üretim risklerini en aza indirmenin bir diğer yolu da önemli kaynak tahsisi veya kritik aşama kararlarından önce mümkün olduğunca çok bilgiye ulaşmaktır. Tedarik sürecinde üç ana karar noktası vardır: Teknoloji geliştirmenin başlangıcı, sistem seviyesi kritik tasarımın gözden geçirilmesi ve üretimin başlangıcı. Bu noktaların her birinde mümkün olduğunca çok bilgiye erişmek suretiyle kararlar alınmalıdır (GAO, 2010c).

İkinci bilgi noktasında ürünün tasarımı kararlı olmalıdır. Bu ancak sistemin belirlenen maliyet performans ve süre kriterleri içinde kullanıcı ihtiyaçlarını karşılayabileceği ortaya konulduğunda gerçekleşmektedir. Üçüncü bilgi noktasında üretim süreçleri olgunlaşmış olmalıdır. Üretimin başlangıcında tüm kritik üretim süreçleri istatistiksel kontrol altında olmalı yani üretim sürecinin tekrarlanabilir, sürdürülebilir ve ürünün kalite toleransları ve standartları dâhilinde tutarlı bir şekilde üretilmesi sağlanmalıdır (GAO, 2017, s. 39). Örneğin; CH53'ün üretim süreçleri henüz istatistiksel kontrol altında değildir. CH-53K Ağır Yük Helikopteri projesi üretim sürecine 2017 Mart ayında olgun kritik teknolojiler ve kararlı bir tasarımla başlamasına rağmen gelişim testleri esnasında yüzden fazla teknik sorun tespit edilmiş, üretim süreci gecikmiş ve maliyet artışları olmuştur. Nitekim, ABD tedarik makamlarının rehberleri seri üretim kararına kadar üretim süreçlerinin istatistiksel kontrolünü gerektirmeyen en iyi uygulamalar, üretim süreçlerinin tekrarlanabilir, sürdürülebilir ve sürekli olarak kalite standartları içerisinde parça üretebilmesini sağlamak için üretim hattının üretim başlamadan önce istatistiksel kontrol yapılması gerektiğini göstermektedir.

Tedarik sürecinde rekabeti teşvik etmek için modüler açık sistem yaklaşımının yani farklı satıcılardan tedarik edilebilen, birbirine monte edilebilen, gevşek bağlı ve ayrılabilir modüler ürünlerin kullanılması, sistemin üretilmesi ve desteklenmesi için ihtiyaç duyulan teknik veri paketlerinin üreticiden alınması, prototiplerin rekabet koşullarında üretilmesi, üretim için birden çok kaynağın kullanılması, gelecekteki geliştirmelerin rekabet koşulları altında yapılması önem arz etmektedir. Yatırımın en iyi şekilde geri dönüşünün sağlanması için rekabet kritik bir araçtır (GAO, 2018a, s. 29).

Desteklenebilirlik analizleri, önemli kaynaklar tahsis edilmeden önce, günümüzün yetenek gereksinim seçimlerinin sonuçlarını ve gelecekteki ihtiyaçların makul tahminlerine dayanan yatırım kararlarını inceleyerek sorumlu ve sürdürülebilir yatırım kararları alınmasını teşvik etmektedir. Karşılabilirlik kriterlerinin amacı, yetenek gereksinimlerine öncelik verme ve maliyet değişik tokuşlarının mümkün olan en erken zamanda ve bir programın yaşam döngüsü boyunca gerçekleşmesini

sağlamanın yanı sıra, karşılanamaz programların tedarik sürecine girmesini veya bu süreçte kalmasını önlemektir. Onaylanan desteklenebilirlik kriterleri karşılanamadığında, bir programın teknik gereksinimleri, süre planı ve ihtiyaç duyulan miktarları yeniden gözden geçirilmelidir. Proje, yapılan incelemeler neticesinde hâlâ gerekli kriterleri karşılayamıyorsa ve desteklenebilirlik kriterlerini karşılamamanın bir diğer yolu da bulunamıyorsa proje iptal edilmelidir (GAO, 2018a, s. 8). Geliştirme ekipleri tarafından daha güvenilir ve maliyet etkin tasarımlar ortaya konulması, karar süreçlerine önemli katkılar sağlayacaktır. Güvenilirlik mühendislerinin, genel proje programı ertelemek ya da gerektiğinde daha fazla kaynak ihtiyacı bildirmek gibi kararları etkileme konusunda yetkilendirilmesi gerekmektedir (Carlson, Groebel ve Mettas, 2010). Güvenilirlik hedefleri gerçekçi ve ulaşılabilir olmalıdır. Sistemin başlangıçta belirlenen güvenilirlik hedefleri teknik olarak uygulanabilir değilse sistem ömür devri içerisinde; kullanım amacı, maliyeti ve sistemin diğer yönleri açısından önemli sorunlarla karşı karşıya kalacaktır. Zaman zaman sistemin yetenekleri, güvenilirliği ve maliyeti arasında bir ödünleşme gerçekleştirmek gerekebilir. Sistemin bütünü oluşturulan parçaların güvenilirliği sistemin güvenilirliğini doğrudan etkilemektedir. Bu nedenle süreçteki tedarikçilerin güvenilirlik değerleri de yönetilmeli, güvenilirlik hedeflerine ulaşılması sağlanmalı veya tedarikçi değiştirilmelidir. Güvenilirliği arttırılmış sistemlere sahip olmak güvenilirlik için tasarım yaklaşımıyla mümkündür.

Güvenilirlik mühendislerinin sürecin ilk safhalarında görev almaya başlaması, ihtiyaç duyulan güvenilirlik ve hazır olma hedeflerinin sözleşmelerle garanti altına alınması, güvenilirlik gelişim stratejisinin oluşturulması ve sistem mühendisliği tasarım gözden geçirmelerinde güvenilirlik hedeflerinin takip edilmesi, geçmişte elde edilen tecrübelerle göre güvenilirlik hedeflerine ulaşılmasına önemli katkılar sağlayan hususlardır (GAO, 2020d, s. 28).

Güvenilirlik hedeflerinin sağlanmasında aşağıdaki yöntemlerden istifade edilebilir (GAO, 2020d, s. 18).

- Hızlandırılmış Ömür Testi: Tasarım ile ilgili kusurları ve arızaları daha hızlı tespit edebilmek için sistemin normalde maruz kalacağından daha fazla bir baskıya (normalden fazla sıcaklık, basınç, titreşim, nem vb.) maruz bırakılmasıdır.
- Deneyle Tasarım: Güvenilirlik testlerinin planlanmasında, uygulanmasında ve analizinde istatistiksel yöntemlerin kullanılarak farklı çevre koşullarında yapılacak her türlü testten

elde edilecek sonuçlarla güvenilirlik değerlerinin artırılması hedeflenir.

- Hata Modları ve Etki Analizi: Olası hataları ve bunların sistem güvenilirliği üzerindeki etkisi tanımlanır; arızalara öncelik vermek ve sonuçların ne kadar ciddi olduğuna, ne sıklıkta meydana geldiklerine ve ne kadar kolay tespit edilebileceklerine bağlı olarak önlem almak için kullanılır.
- Hata Raporlama, Analiz ve Düzeltici Eylem Sistemi: Güvenilirlik analizi için ihtiyaç duyulacak verilerin tek bir merkezde toplanmasını sağlamak ve gelecekte meydana gelebilecek tasarım hatalarını önlemek için hangi düzeltici ve önleyici eylemlere öncelik verileceğinin belirlenmesidir.
- Hata Ağacı Analizi: Bir sistem içinde öngörülebilir arızalara yol açabilecek nedenleri tespit edebilmek için hiyerarşik bir diyagram kullanılmasıdır.
- Hata Fiziği: Yorgunluk, kırılma, aşınma ve korozyon gibi arızanın temel nedenlerinin modellenmesini ve simülasyonunun yapılmasıdır.
- Güvenilirlik Blok Diyagramları: Bileşenler ve alt sistemler arasındaki ilişkilerin, bloklar kullanarak grafiksel olarak gösterilmesidir. Kritik bileşenlerin ve bir bileşenin veya alt sistemin arızasının genel sistemin güvenilirliğini nasıl etkileyebileceğini tanımlamak için kullanılmaktadır.
- Güvenilirlik Büyüme Eğrileri: Güvenilirliği artırmak için yönetim stratejisini göstermektedir. Belirli bir güvenilirlik hedefi için uygun test süresinin ve test birimi sayısının belirlenmesinde fayda sağlamaktadır. Güvenilirlik artışını göstermek ve raporlamak için kullanılabilir.

SONUÇ

Bu çalışmada ABD Sayıştay tarafından hazırlanan raporlar incelenerek savunma tedarik projelerindeki riskler ortaya konmuş, buna uygun risk azaltma faaliyetlerinin neler olabileceği tespit edilmiş ve genel olarak uygulamalara yönelik öneriler yapılmıştır. Savunma yönetimi üzerindeki baskılar ve değişen küresel uygulamalara uyum nedeniyle savunma tedarik yönetiminde çalışılabilecek alanlar; proje yönetimi, sistem mühendisliği, lojistik, beşeri sermaye, savunma sanayi tabanı, dış kaynak kullanımı, spiral geliştirme, hazır ticari ürünlerin kullanılması, ömür devir yönetimi ve maliyet ile zaman çizelgesi tahminleri olarak sıralanabilir (Gansler ve Lucyshyn, 2005, s. 7-11).

Yukarıda sayılan alanların tamamında giderek yaygınlaşarak kullanılan risk odaklı yaklaşım güncel bir yönetim tekniği hâline gelmiştir. Özellikle proje yönetim metodolojileri, uyum çalışmaları ve yönetim sistemleri tarafından aranan bir faktör olan risk yönetimi başarılı sonuçlara ulaşmayı kolaylaştırması ve kaynakların etkili, etkin ve yeterli kullanılmasına imkân vermesi açısından tercih edilmektedir. Ne var ki her ne kadar risk yönetiminin temel amacı proje risklerine hazırlık yaparak beklenmeyen/istenmeyen sonuçların önlenmesi olsa da risk yönetim teknikleri birçok organizasyon tarafından uygulanmamakta ve birçok proje yöneticisi de bu konuyu işinin bir parçası olarak görmemektedir. Bunun temel nedeni risk yönetim teknik ve araçlarının yeterli olmamasından ziyade proje yöneticilerinin bu teknikleri projelerine uygulamadaki isteksizlikleridir. Yapılan araştırmalar risk yönetiminin henüz iş kırılım ağacı, proje takvimi planlaması veya diğer proje yönetim araçları gibi proje yönetim sürecinin bir parçası hâline gelemediğini ortaya koymaktadır (Choi, Chiu ve Chan, 2016, s. 2). Bu yaklaşımın kök nedeni farkındalık eksikliği ve aşırı iyimser yaklaşımlardır. Organizasyonlar projelerin risk içerdiği ve bir projeye başlamış olmak onun başarıyla tamamlanacağı anlamına gelmediği konusunda daha bilinçli davranmak durumundadır. Beklenmeyen sonuçlar, bütçe aşırımları, teslimat gecikmeleri, performans düşüklükleri projelerin doğasında vardır ve proje yöneticisi her daim bunları önlemeye veya etkilerini azaltmaya odaklanmalıdır.

Bazı projelerde, kapsamlı bir risk yönetimi planının yapılmaması ve izlenmemesinin en büyük nedeni hesap verebilirliğin tam olarak sağlanamamasıdır. Ayrıca, kamu veya özel sektördeki büyük çaplı ve önemli projelerin zayıf performansına rağmen yüksek önem düzeyleri nedeniyle iptal edilmeyeceğine dair temel varsayım veya bu konudaki iyimserlik de buna katkı sağlayan nedenlerdir (Flyvbjerg, Bruzelius ve Rothengatter, 2003). Bu riskle mücadele edebilmenin en etkili yolu, karar noktalarında projenin gelişimine yön verecek yönetici kademesinin projenin başından itibaren güvenilir ve uygun önerileri anlayacak şekilde eğitilmeleri, maliyet tahminlerinin güvenilirliği ve planlamaların dayandığı varsayımların gerçekçiliği konusunda bilgi sahibi olmalarıdır (Kwak ve Smith, 2009, s. 819).

Bu nedenle savunma tedarik stratejileri bağlamında bilgi tabanlı tedarik ile evrimsel tedarik daha ön plana çıkmaya başlamıştır. ABD Savunma Bakanlığının projelerinden kritik tasarım gözden geçirmeleri ile mühendislik ve üretim geliştirme safhasına geçen 45 projeden çoğunun bilgi tabanlı tedarik sürecinin gereklerini yerine getirmeden bu safhaya geçtiği tespit edilmiştir. Bu bilgi eksikliği programın ömür devri boyunca istenmeyen maliyet ve zamanlama sonuçları riskini artırmaktadır. GAO

tarafından yapılan analizler savunma tedarik projelerinde üç uygulamanın önemini göstermektedir: (1) seri üretime başlamadan önce, tüm kritik teknolojilerin, ilgili ortamda, son biçim, uyum ve işleve çok yakın olduğunu gösteren demonstrasyonun yapılması (2) sistem geliştirmeye başlamadan önce bir ön tasarım incelemesinin tamamlanması ve (3) kritik tasarım incelemesiyle tasarım çözümlerinin en az yüzde 90'ının tamamlanması ve kararlı hâle getirilmesi.

Bu açıdan, savunma tedarik projeleri konusunda üç konuda bilgiye sahip olunması önemlidir. İlk olarak, ürün geliştirme süreci başlamadan önce kullanıcının ihtiyaçları ve eldeki kaynaklar (teknik ve mühendislik, bilgi, zaman ve finansman olanakları) arasında bir karşılaştırma yapılmalıdır. İkinci olarak, mühendislik ve üretim geliştirme safhasına girmeden önce ürün tasarımı performans gereklerini karşılayabilecek nitelikte ve daha statik olmalıdır. Üçüncü olarak da üretim başlamadan önce ürünün önceden belirlenen maliyet, performans ve süreç kriterleri içerisinde gerçekleştirilebileceği ortaya konmalıdır.

GAO (2018, 2019) tarafından iki yıldır üst üste yapılan istatistiksel analizler bilgi tabanlı yaklaşımı uygulayan projelerin maliyet ve süre bağlamında daha yüksek performans göstermiştir. Bilgi tabanlı yaklaşımı uygulayan projelerde maliyet %5,4 azalmışken, uygulamayan projelerde %24 maliyet artışı görülmüştür. Benzer şekilde süre olarak da ortalama %21,5'lik azalmaya karşılık %42,8 artış gözlenmiştir.

Bilgi tabanlı yaklaşım gibi risk odaklı bir bakış açısı sunan evrimsel tedarik stratejisi giderek daha sıklıkla kullanılmaya başlanmıştır. ABD, savunma sistemlerinin AR-GE'si için ayırdığı kaynağın %40'ını yazılım geliştirme için kullanırken, bunun da yaklaşık %40'ını yazılımların kalite kaynaklı olarak yeniden yapılmasına ayırmıştır (GAO, 2004a). Bu nedenle hataların daha erken tespit edilebildiği evrimsel tedarik stratejisi tedarik süresini kısaltırken, hem maliyetleri azaltmakta hem de gereksinimlerin daha hızlı karşılanmasını sağlamaktadır.

Savunma tedarik projeleri için sistem mühendisliği maliyet-zaman-performans risklerinin azaltılması ve program hedeflerine ulaşılması konularında sağladığı danışmanlıkla operasyonların daha başarılı yönetilmesini sağlayabilir. Çünkü sistem mühendisliği projelerin performans kriterlerinin belirlenmesinden, süreçlerin tasarlanmasına, bileşenler veya alt sistemler arası entegrasyondan projeler arası iş birliğine planlama yapabilmektedir (Eren ve Erenel, 2018, s. 165).

Savunma ekosisteminin güçlendirilmesi savunma tedarik projelerinin başarıya ulaşması için elzemdir. Ekosistem içerisindeki aktörlerin tamamına

hitap edecek şekilde beşeri sermayenin geliştirilmesi programları düzenlemesi gerekmektedir. Bu nedenle kamu, üniversite ve sanayi için ayrı ayrı belirlenecek yeterlilik çerçeveleri doğrultusunda savunma ekosistemini ileriye taşıyacak beşeri sermayenin geliştirilmesi için adım atılabilir.

KOBİ'lerin özellikle uluslararası alanda daha rekabet edebilir bir seviyeye getirilmesi, savunma tedarikinde riskleri azaltma kapsamında önemli bir adım olacaktır. KOBİ'ler esnek üretim yetenekleri ve hızlı uyum kabiliyetleri açısından radikal inovasyonları yapabilecek işletmelerdir. Türkiye açısından tersine mühendislik uygulamaları yerine özgün ürün tasarımlarına ağırlık verilebilmesi için KOBİ'lerin beşeri sermaye ve finansmana erişim kolaylığı açısından desteklenmesi kritiktir. Tedarik zinciri içerisinde yapılan tedarikçi performans değerlendirmeleri bu anlamda önemli bir yer tutmaktadır. Tedarik zinciri yönetimi bağlamında tedarikçilerin denetlenmesi problemlerin erken tespit edilmesini ve önleyici tedbirler alınmasını sağlayarak proje risklerini azaltabilir. Ayrıca sanayi-sanayi iş birliğinin geliştirilmesi büyük boy işletmelerin KOBİ'lere mentorlük yapmasına olanak tanımaktadır.

İncelenen projelerde risklerin kök nedenlerinden birisi de test ve doğrulamanın üretimle eş zamanlı yapılması ya da yapılmadan silah sistemlerinin envantere alınması olarak ortaya çıkmaktadır. Üretim kapasitesinin artırılması kadar test yeteneğine sahip olunması da kritik bir konudur. Bir silah sistemini edinmek için test ve doğrulamaya ihtiyaç duyulduğu kadar kullanım esnasında ortaya çıkabilecek geliştirme çalışmaları, idame ve işletme sorunlarının giderilmesi gibi konularda da test merkezlerine ihtiyaç bulunmaktadır. Bu anlamda da savunma ekosisteminin güçlendirilmesi önem taşımaktadır.

Yetenek geliştirmek, yatırım tekrarlarından kaçınmak ve kaynak israfını önlemek için kullanılan bir araç olan EPE riskleri minimize ederken projelerde değer yaratmak için de optimal bir yapı sunmaktadır (Topcu, 2021, s. 236-237). Savunma tedarik projelerinin başarıya ulaşması için vizyon ve teknoloji ile birlikte beşeri sermayenin geliştirilmesi önemlidir. Beşeri sermayenin geliştirilmesi EPE'ler oluşturulması için de altyapı oluşturacaktır.

Portföy yönetimi, projeler ve programlar arasındaki bağıntılar ile sonuçlar arasındaki etkileşimi yaratmak için daha geniş perspektif sunmaktadır. Böylelikle alınan dersler kapsamında elde edilen bilgi ve tecrübelerin paylaşılması daha kolaylaşmaktadır. Bu nedenle ihtiyaç sahibi ve/ya tedarik makamlarının portföy yönetimine geçmeleri kaynak israfının önüne geçtiği gibi bilgi ve tecrübe paylaşımının daha kapsamlı yapılmasına olanak tanımaktadır.

Herhangi bir savunma tedarik projesi başlamadan önce savunma sanayi tabanının yeterlilik durumu, geliştirilmesi istenen ürünün temel bileşenleri bazında teknoloji olgunluk seviyesi esas alınarak gözden geçirilebilir. Teknoloji olgunluk seviyesi ülkemizde henüz tam anlamıyla paydaşlar tarafından anlaşılır bir hâle gelmiş değildir. Bu anlamda, tedarik makamları teknoloji olgunluk seviyesini açıklamakla kalmayarak, bir sonraki seviyeye doğru sanayi tabanının nasıl geliştirileceğine ilişkin yol haritası da belirleyebilir. Savunma sanayi açısından teknoloji olgunluk seviyesine ulaşmanın yanı sıra tedarik makamları savunma tedarik projelerine bu teknolojilerin nasıl entegre edileceğine yönelik tasarım da yapabilir. Nitekim GAO (2006b) tedarik makamlarının karşılaştığı güçlüklerden birisinin geliştirilen teknolojinin tedarik projelerine uyarlanması olarak belirlemiştir. GAO'ya göre incelenen 52 tedarik projesinin %90'ı teknoloji geliştirme aşamasını tamamlamadan ürün geliştirmeye başlamıştır. Bu da maliyet olarak yaklaşık %35 ilave yük getirmiştir (GAO, 2006b, s. 8). Teknoloji geliştirme aşaması tamamlanmadan ürün geliştirme aşamasına geçişin maliyet, zaman ve performans bağlamında yarattığı riskler sadece stratejileri değil operasyonel faaliyetleri de riske etmektedir. Teknoloji geliştirmenin amacı ihtiyaç duyulan silah sistemlerinin veya bileşenlerinin deneysel geliştirilmesi iken ürün geliştirmenin amacı ihtiyaç sahibi makama silah sistemlerinin gereksinimleri karşılayacak şekilde teslim edilebilmesidir. Bu doğrultuda tedarik makamlarının yönlendirilmesinde özel sektördeki geliştirme faaliyetleri için paydaşların stratejik planlama yapmaya yönlendirilmeleri, yönetim becerilerinin geliştirilmeleri, süreç etkililiğinin sürekli gözden geçirilmesi için performans yönetim sistemi uygulamaları ön plana çıkmaktadır.

Bu çalışma kıyaslama maksadıyla yararlanılabilecek bir perspektif ortaya koymuştur. Özellikle ulusal projelere ilişkin verilerin kullanıma açılması Türkiye'ye özgü model ve stratejilerin oluşturulmasına zemin sağlayabilir. Ayrıca bu çalışmaların multi-disipliner ve kamu, üniversite, sanayi ve sivil toplum kesimlerini temsil eden ekip çalışmaları şeklinde yapılması katkıyı artırabilir. Bu doğrultuda yapılacak çalışmalar; ihtiyaç sahibi makamların planlama yaklaşım ve sistemlerine, uluslararası alanyazında yer alan teknoloji hazırlık seviyelerine, genel kabul görmüş bir risk yönetim çerçevesine ve proje yönetim metodolojisine uygun yürütülebilir.

KAYNAKÇA

- Allen, M., Carpenter, C., Hutchins, M. ve Jones, G. (2015). Impact of risk management on project cost: An industry comparison. *Journal of IT and Economic Development* 6(2), 1-19.
- Bourne, L. ve Walker, D. H. (2006). Visualizing stakeholder influence—two Australian examples. *Project Management Journal*, 37(1), 5–21.
- Carlson, C., Groebel, D. J. ve Mettas, A. (2010). Best practices for effective reliability program plans. *2010 Annual Reliability and Maintainability Symposium*. San Jose, CA, .
- Choi, T.M., Chiu, C.H. ve Chan, H.K. C. (2016). Risk management of logistics systems. *Transportation Research Part E* 90 , 1-6.
- Cooley, W. T. ve Ruhm, B. C. (2014). *A guide for DoD program managers*. Defense Acquisition University.
- Dinç, A. (2016). *Sürdürülebilir bir tedarik yönetim sistemi örneğinde, askeri turbofan motor geliştirme projelerindeki maliyet tahmin yöntemleri ve teknoloji hazırlık seviyesi tabanlı risk faktörleri*. Sürdürülebilir Havacılık Araştırmaları Dergisi, C1-S1, 12-18.
- Eren, Ö. ve Erenel, F. (2018). *The applicability of program management approach in the defense acquisition projects in order to avoid deviations*. İnsan&İnsan, Yıl 5, Sayı 17, 163-193.
- Flyvbjerg, B., Bruzelius, N. ve Rothengatter, W. (2003). *Megaprojects and risk—an anatomy of ambition*. Cambridge : Cambridge University Press.
- Gansler, J. S. ve Lucyshyn, W. (2005). *A strategy for defense acquisition research*. Research Paper, University of Maryland, Center for Public Policy and Private Enterprise.
- Gürkan, H. (2010). *Hava Kuvvetlerinin ana savunma sistem tedarikinde proje yönetimi*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- GAO (2001). *DOD Teaming practices not achieving potential results*. United States General Accounting Office.
- GAO (2002a). *Defense acquisition, steps to improve the crusader program's investment decisions*, GAO -02-201. Washington D.C.: Government Accountability Office.
- GAO (2002b). *Capturing design and manufacturing knowledge early improves acquisition outcomes*. Washington D.C.: Government Accountability Office.
- GAO. (2004a). *Stronger management practices are needed to improve DoD's software intensive weapon acquisitions*. Washington: Government Accountability Office.

- GAO (2006a). *Space acquisitions: DOD needs to take more action to address unrealistic initial cost estimates of space systems*, GAO-07-96. Washington: Government Accountability Office.
- GAO (2007). *Defense acquisitions: Assessments of selected weapons programs* GAO-07-406SP. Washington, DC:: Government Accountability Office.
- GAO (2008). *Defense acquisitions: 2009 is a critical juncture for the army's future combat system*, GAO-08-408. Washington, D.C.: Government Accountability Office.
- GAO (2010a). *DOD business transformation: Improved management oversight of business system modernization efforts needed*, GAO-11-53. Washington D.C.: Government Accountability Office.
- GAO (2010b). *DOD can achieve better outcomes by standardizing the way manufacturing risks are managed*. Washington D.C.: Government Accountability Office.
- GAO (2010c). *Best practices: DOD can achieve better outcomes by standardizing the way manufacturing risks are managed*, GAO-10-439. Washington D.C.: Government Accountability Office.
- GAO (2015a). *Assessments of selected weapon programs*. Washington D.C.: Government Accountability Office.
- GAO (2015b). *Best practices for project schedules* GAO-16-89G. Washington D.C.: Government Accountability Office.
- GAO (2016a). *Best practices for evaluating the readiness of technology for use in acquisition programs and projects* GAO-14-410G. Washington D.C.: Government Accountability Office.
- GAO (2016b). *Weapon system requirements: Detailed systems engineering prior to product development positions programs for success*, GAO-17-77. Washington D.C.: Government Accountability Office.
- GAO (2017). *Assessments of selected weapon programs*. Washington D.C.: Government Accountability Office.
- GAO (2018a). *Knowledge gaps pose risks to sustaining recent positive trends*. Washington D.C.: Government Accountability Office.
- GAO (2018b). *GAO, Weapon system sustainment: Selected air force and navy aircraft generally have not met availability goals, and DOD and navy guidance need to be clarified*, GAO-18-678. Washington D.C.: Government Accountability Office.
- GAO (2019). *Weapon systems annual assessment limited use of knowledge-based practices continues to undercut DOD's Investments*. Washington D.C.: Government Accountability Office.

- GAO (2020a). *Defense acquisition annual assesment*. US Government Accountability Office.
- GAO (2020b). *Best practices for developing and managing program costs*. Washington: government Accountability Office.
- GAO (2020c). *MISSILE DEFENSE lessons learned from acquisition efforts*. United States Government Accountability Office.
- GAO (2020ç). *F-35 JOINT STRIKE FIGHTER actions needed to address manufacturing and modernization risks*. Washington D.C.: Government Accountability Office.
- GAO (2020d). *Senior leaders should emphasize key practices to improve weapon system reliability*. Washington D.C.: Government Accountability Office.
- Georgiev, V. (2010). Modeling defense acquisition strategy. *Partnership for Peace Consortium of Defense Academies and Security Studies Institutes* , 53-68.
- Karadadaş, E. (2007). *A risk management method for a Turkish defence industry firm*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ortadoğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler enstitüsü, Ankara.
- Karataş, R. (2000). *Risk management in military acquisition projects: A quality function deployment approach*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yeditepe Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Kundu, O. (2019). Risks in defence procurement: India in the 21st century. *Defence and Peace Economics*, DOI: 10.1080/10242694.2019.1646443
- Kwak, Y. H. ve Smith, B. M. (2009). Managing risks in mega defense acquisition projects: Performance, policy, and opportunities. *International Journal of Project Management* 27 , 812-820.
- Lorell, M. A., Payne, L. A. ve Mehta, K. (2017). *Program characteristics that contribute to cost growth: A comparison of Air Force major defense acquisition programs*. RAND Corporation.
- Mortlock, R. F. (2020). Studying acquisition strategy formulation of incremental development approaches. *Defense ARJ, Vol. 27 No. 3* , 264-311.
- Pennock, M. J. (2015). Defense acquisition: A tragedy of the commons. *Systems Engineering Vol. 18, No. 4* , 349-364.
- Project Management Institute (PMI) (2013). *A guide to the project management body of knowledge*, 5th Press. . Pennsylvania: Project Management Institute.
- PMI (2017). *The PMI guide to business analysis*. Pennsylvania: Project Management Institute.
- Raz, T., Senbar, A. J. ve Divir, D. (2002). Tzvi Raz, risk management, project success and technological uncertainty. *R&D and Management* , 101-109.

- Riposo, J., McKernan, M. ve Duran, C. (2014). *Prolonged cycle times and schedule growth in defense acquisition: A literature review*. RAND Corporation.
- Riposo, J., McKernan, M. ve Kaihoi, C. (2014). *Prolonged cycle times and schedule growth in defense acquisition: A literature review*. Santa Monica, Calif.: RAND Corporation, RR-455-OSD.
- Smith, J., Egglestone, G., Farr, P., Moon, T., Saunders, D., Shoubridge, P., Thalassoudis, K. ve Wallace, T. (2004). *Technical risk assessment of Australian defence projects*. Avustralya Savunma Bakanlığı: Savunma Sistemleri Analiz Bölümü, DSTO-TR-1656.
- Topcu, M . (2021). Savunma tedarik proje yönetiminde entegre proje ekiplerinin kullanımına yönelik bir model önerisi. *Savunma Bilimleri Dergisi*, (39), 211-248. DOI: 10.17134/khosbd.913768
- Turner, R. (2002). A Study of best practice adoption by defense acquisition programs. *The Journal of Defense Software Engineering* , 1-8.

EK

İncelenen ABD Savunma Tedarik Projeleri

Sıra Nu	Projenin Adı	Projenin Amacı	Başlangıç ve Bitiş Tarihi	Tahmini Bütçesi (Milyon Dolar)
1	MV-22 Osprey Hava Aracı	Muharebe birliklerini, malzemelerini ve ekipmanlarını taşımak	1980-2007	55.000
2	F-35 Müşterek Taarruz Uçağı (Joint Strike Fighter-JSF)	Beşinci nesil bir savaş uçağı geliştirmek.	2001-?	428.000
3	Küresel Muharebe Destek Sistemi (Global Combat Support System-GCSS)	Taktik birimlerde malzeme sipariş takibi ve lojistiğin yönetimi	2003-2014	1.800
4	Keşif Muharebe Destek Sistemi (Expeditionary Combat Support System-ECSS)	Belirsiz sayıda eski, bağlantısız lojistik sisteminin yerini alacak yeni, tam entegre bir lojistik sistem	2004-2012	1.100
5	CH-53 Ağır Yük Helikopteri (Heavy Lift Replacement Helicopter-CH-53K)	Operasyon merkezinden iç kesimlerdeki operasyonları desteklemek için zırhlı araçları, teçhizatı ve personeli taşıma	2003-2022	55.600
6	Geleceğin Muharebe Sistemi (Future Combat Systems-FCS)	14 entegre silah sistemi ve gelişmiş bir bilgi ağından oluşan ordu dönüşüm projesi	2003-2009	20.000
7	DDG 1000 Zumwalt sınıfı Destroyer (Zumwalt–Multimission Destroyer)	Karadaki kuvvetleri desteklemek için gelişmiş yetenek sağlamak üzere tasarlanmış çok görevli yüzey gemisi	1998-2022	35.000
8	Crusader Obüs	Mevcut kundağı motorlu obüslerden daha fazla ateş gücü, menzil ve hareket kabiliyetine sahip topçu sistemi	1994-2002	11.000
9	Ulusal Kutup Yörüngeli Operasyonel Uydu Sistemi (National Polar Orbiting Operational Satellite System-NPOESS)	ABD'nin dünyanın hava durumunu, atmosferini, okyanuslarını, karasını ve yakın çevresini izleyecek yeni nesil uydu sistemi	1995-2016	13.950
10	F/A-18E/F Super Hornet Muharip Uçak	Mevcut uçakların modernizasyonu	1997-2010	48.090
11	Keşif Muharebe Aracı (Expeditionary Fighting Vehicle-EFV)	Amfibi zırhlı muharebe aracı ihtiyacını karşılamak	2000-2011	8.500
12	Gelişmiş Infrared Tehdit Karşı Tedbirleri Füze İkaz Sistemi (Advanced Infrared Threat Countermeasures Missile Warning System ATIRCM/CMWS)	ABD uçaklarını gelişmiş kızılötesi güdümlü füzelerden korumak için planlanan Entegre Kızılötesi Karşı Tedbirler Paketinin bir bileşenidir.	2001-2009	-

Sıra Nu	Projenin Adı	Projenin Amacı	Başlangıç ve Bitiş Tarihi	Tahmini Bütçesi (Milyon Dolar)
13	Balistik Füze Savunma Sistemi (Ballistic Missile Defense System-BMDS)	Kara, hava, deniz sistemlerini içeren entegre hava savunma sistemi oluşturmak	2002-2023	10.800
14	F-22 Fighter Uçağı modernizasyonu	F-22 uçaklarının modernizasyonu	2004-2019	1.550
15	Müşterek Havadan Karaya Füze projesi (Integrated Air and Missile Defense IAMD)	Hava ve füze tehditlerinin angajmanını desteklemek	2006-2022	7.250
16	MQ-4C Triton İnsansız Hava Aracı	Donanmaya kalıcı deniz istihbaratı, gözetleme ve keşif (ISR) veri toplama ve yayma yeteneğı sağlamak	2008-2021	15.000
17	AIM-9X Block 2 Hava Savunma Füze sistemi	Mevcut AIM füzelerinin modernizasyonu	2011-2021	6.824
18	SSBN 826 Kolombiya Sınıfı Nükleer Denizaltı (SSBN 826 Columbia Class Ballistic Missile Submarine)	Ohio sınıfı balistik denizaltı filosunu yenilemek	2011-2030	113.000
19	Patriot Füze Sistemi (PAC-3)	Mevcut Patriot füzelerinin geliştirilmesi	2013-2025	8.900
20	Gelişmiş Amfibi Muharebe Aracı (Amphibious Combat Vehicle ACV)	Denizcileri gemiden kıyıya taşımak ve onlara gelişmiş hareket kabiliyeti ve yüksek düzeyde koruma sağlamak	2014-2021	2.000
21	Çok Maksatlı Zırhlı Araç (Armored Multi-Purpose Vehicle-AMPV)	Tugay ve alt seviyede görev yapan M113 zırhlı araçlarını yenilemek	2014-2022	11.000
22	Yeniden Tasarlanan Muharebe Aracı (Redesigned Kill Vehicle-RKV)	Muharebe aracı ihtiyacını karşılamak	2015-2015	612
23	F-15 Pasif Aktif Uyarı Beka Kabiliyeti Sistemi (F-15 Eagle Passive Active Warning Survivability System-EPAWSS)	F-15'in tehdit radar sinyallerini tespit etmek ve tanımlamak için kullandığı elektronik harp (EW) sistemini modernize etmek	2015-2025	5.000
24	Entegre Görsel Büyütme Sistemi (Integrated Visual Augmentation System-IVAS)	Muharebe sahasında yapay zekâ ve makine öğrenimi ile gündüz gece görüntüleme kabiliyeti kazanmak	2018-2023	1.100

EXTENDED SUMMARY

Risk Management in Defense Acquisition Projects

Introduction

Changes in the defense ecosystem due to internal and external factors have made risk-oriented approach, which is a state-of-the-art management technique, mandatory in the management of defense acquisition projects. However, studies in the international literature have shown that risk management is not adopted by project managers as much as techniques such as work breakdown structure, time scheduling or earned value management. On the other hand, studies on risk management in defense acquisition projects are scarce in the national literature. Few studies seem to concentrate on technical risks. From this point of view, by examining the reports on the defense acquisition projects of the United States, the risks were tried to be defined and the action recommendations applied for risk mitigation were compiled. As a result, recommendations were made for the management of national defense acquisition projects in the light of the information obtained from the reviewed reports.

Risk Management Methodology for Defense Acquisition Projects

Acquisition is the set of activities carried out to obtain the final or intermediate product or service. Defense acquisition project, on the other hand, is the management of all the activities and the processes from defense needs analysis to phase out and disposal phase. The most important mistake that can be made in the project management process is not analyzing the project risks and assuming that everything will go well. Project risks can be defined as risks; that may cause delays in the Project and delivery, increase the costs, decrease the performance, environmental adversities or the risks that may cause complete failure of the project. In defense acquisition projects, it is necessary to identify the root causes in order to implement risk mitigation activities and in order to monitor and control the risks throughout the life of the project. In this study, the risks associated with the defense projects were tried to be defined through sample defense acquisition projects and recommendations for risk mitigation activities were examined.

Identifying Risks in Defense Acquisition Projects

Within the acquisition projects, deviations from the initially determined cost, time and performance targets may occur and these deviations may have many different reasons as follows:

- Clear definition of operational requirements
- Configurations and integrations of systems in the inventory
- Interoperability (between existing systems and those designed, between allies)
- Tests and evaluations
- Operations management and supportability
- Life cycle improvements and enhancements design

Cost, one of the three pillars of project management, is a decision criterion for decision makers to see where the project is among other alternatives and to manage their existing resources in the most efficient way. Development or production activities taking longer than planned may cause; significant increase in acquisition costs, reprogramming of the resource allocated for the project, budgetary turbulence and uncertainty, late delivery of user-critical capabilities, forcing legacy systems to use longer than planned, resulting in a decrease in overall force capabilities and effectiveness. Failure to achieve performance targets, which is the third pillar of project management, will mean wasting all the efforts.

Along with these; technology readiness levels; software development and cyber security processes; stability of the design; moving to the production phase without stabilizing the design; transition to initial operational capacity without operational capability testing and evaluation; inability to control the production process due to insufficient technology and industrial infrastructure, lack of design, cost increase, insufficient resources and quality problems of the materials used; production risks arising from inadequate quality management, production personnel, facilities or production management; communication management with stakeholders; defense projects not being realized in a competitive environment; the need for sustainability and low reliability levels during the life cycle of the system constitute other risks.

Risk Mitigation Activities in Defense Acquisition Projects

There are two basic ways to minimize the problematic risks for the project manager when strategizing the project: Demand more time or resources to perform defined tasks or narrow the targeted scope within

planned time or resources. Requesting more resources is not a realistic approach in terms of project management. To narrow the scope or limit performance requirements is a more realistic approach to minimize problematic risks.

Insufficient technology readiness levels; problems encountered in the production process; failure to qualify the production line; production not being under statistical control or design errors can be the root causes of performance risks. It is extremely important to carry out subsequent activities in order to reduce these risks. The way to fulfill the desired performance requirements while reducing system development costs is through the management of the entire process from the design of the project to its production by integrated project teams (IPT) consisting of different field experts such as engineering, acquisition, production and finance.

The most important step in evaluating the technical risk faced by the project correctly is to present the critical technologies required for the project and their maturity levels. One way to reduce the technical risks of the project is to produce competitive prototypes. To get as much information as possible before major resource allocation or critical stage decisions is an important way to minimize production risks. A modular open system approach can also be adopted to encourage competition in the acquisition process.

Conclusion

Project management methodology is preferred in terms of risk management, which is a factor sought by compliance studies and management systems, to facilitate successful results and to enable effective and adequate use of resources. However, although the main purpose of risk management is to prevent unexpected consequences by preparing for project risks, risk management techniques are not applied by many organizations and many project managers do not see this as a part of their job. Researches show that risk management has not yet become a part of the project management process, project schedule planning or other project management tools.

In this study, by examining the reports prepared by the US Government Accountability Office, the risks in the defense acquisition projects were revealed, the appropriate risk mitigation activities were determined and recommendations were made for the applications in general. Encouraging academicians, researchers and experts to work in this direction will contribute to the creation of national literature. Making the data on national projects available for use may provide the basis for the creation of

models and strategies specific to Turkey. Moreover, conducting these studies in multi-disciplinary form and as teamwork as a way of representing public, university, industry and non-governmental segments may increase the contribution. Studies to be carried out in this direction can be made; in accordance with the planning approaches and systems of the authorities in need; the technology readiness levels in the international literature; a generally accepted risk management framework and project management methodology.

As a result of this study, in order to mitigate risks, we encourage practitioners and policymakers to employ knowledge-based acquisition and evolutionary acquisition strategies, system engineering, competency-based human resources applications, ecosystem approach, test and verification concurrent with production, the use of IPTs, and supporting SMEs. It is possible to suggest that portfolio management be employed and the adequacy of the defense industrial base be reviewed on the basis of the technology maturity level.

YAYIN POLİTİKASI

1. Dergi Millî Savunma Üniversitesi Kara Harp Okulu Dekanlığına aittir. 2006 yılından beri yılda iki kez (Haziran-Aralık) yayımlanan Sosyal Bilimlerle ilişkili bilimsel makalelere yer veren çift-kör hakemli bir dergidir.
2. SAVSAD Savunma ve Savaş Araştırmaları Dergisi parayla alınıp satılamaz, yazarlardan makale işlem veya gönderim ücreti talep edilmez.
3. SAVSAD Savunma ve Savaş Araştırmaları Dergisinde görünen isimler ve elektronik posta adresleri sadece bu derginin belirtilen amaçları doğrultusunda kullanılacaktır.
4. SAVSAD Savunma ve Savaş Araştırmaları Dergisinde yayımlanan tüm çalışmaların, dil, bilim ve hukuki açıdan bütün sorumluluğu yazarlarına, yayın hakları SAVSAD Savunma ve Savaş Araştırmaları Dergisine aittir. Yayımlanması için SAVSAD Savunma ve Savaş Araştırmaları Dergisine gönderilen çalışmaların basım ve yayın hakları dergiye devredilmiş olur. Dergide yayımlanan çalışma, yayıncının yazılı izni olmaksızın kısmen veya tamamen herhangi bir şekilde basılamaz, çoğaltılamaz, bir başka yayın organında yayımlanamaz ve kaynak gösterilmeden kullanılamaz. Yayın Kurulu dergiye gönderilen yazıları yayımlayıp yayımlamamakta serbesttir.
5. Yayımlanan çalışmalardaki görüşler yazara aittir ve kesinlikle Millî Savunma Üniversitesi, Millî Savunma Bakanlığı ve Türk Silahlı Kuvvetlerinin resmî görüşünü yansıtmaz. Çalışmanın içinde olabilecek hatalı, eksik atıflardan veya çarpıtmalardan yazar sorumludur. Yayımlanan her araştırmaya ait verilerin 5 yıl süre ile yazar tarafından saklanması zorunludur. Dergiye gönderilen yazılara telif hakkı ödenmez.
6. Gönderilen çalışmalar, Yayın Kurulu tarafından öncelik sırasına konur ve yazılar derginin yayın ilkeleri ve yazım kurallarına uygunluğu bakımından değerlendirilmeye tabi tutulur. Bilimsellik ölçütlerine ve yayın ilkelerine uyulmadığı, olağanın üzerinde yazım yanlışlarının bulunduğu tespit edilen yazılar, hakeme gönderilmeden önce, yayın ilkeleri doğrultusunda düzeltilmesi için yazarına iade edilir. Yayın kurulu, gönderilen yazıları doğrudan reddetme hakkına sahiptir.
7. Yayın Kurulu'nun özel kararı dışında, 5000 kelimededen az, 15000 kelimededen fazla olan çalışmalar değerlendirmeye alınmaz.
8. Dergiye gönderilen makaleler, yazım kurallarında belirtilen şekil şartlarını taşıması ve konu/alan açısından Dergi Yayın Kurulunun incelemesinden sonra uygun bulması hâlinde konunun uzmanı hakemlere

(iki hakeme), çift-kör hakemlik gereği yazara ait bilgiler gizlenerek gönderilir. Hakem değerlendirmelerinin ikisi de olumlu sonuçlanırsa yayına kabul edilir. Birinin olumlu, diğerinin olumsuz olması hâlinde ise, makale üçüncü bir hakeme gönderilir. Dergi editörlerinin veya hakemlerinin aday makale metninde biçim, yöntem ya da içerik açısından değişiklik/düzeltilmesi talebi hâlinde, bu durum yazara bildirilir ve en geç **10** gün içerisinde yeniden düzelterek teslim etmesi istenir. Yazar sadece hakemin değerlendirmeleri ve tespitleri doğrultusunda değişiklik yapabilir. Düzeltilmiş metin, hakemin gerekli gördüğü durumlarda tekrar incelenebilir.

SAVSAD Savunma ve Savaş Araştırmaları Dergisine gönderilen makaleler, iki alan uzmanının “yayımlanabilir” onayından sonra Yayın Kurulunun son kararı ile yayımlanır. Yayımlanması uygun bulunmayan yazılar hakkında gerekçe, yayın kurulu adına editör tarafından yazara bildirilir. Ancak, Dergi, yayımlanmayan çalışmaların yazarlarına gerekçe sunmak zorunda değildir. Dergiye gönderilen makaleler, yayımlansın veya yayımlanmasın iade edilmez ve reddedilen yazılar ileriki tarihlerde yeniden değerlendirmeye alınmaz.

PUBLICATION PRINCIPLES

- 1.** The Journal belongs to Turkish Military Academy Deanery. The Journal of Defence and War Studies is a double-blind refereed, social sciences journal, published semiannually (June-December) by the Dean's Office of Turkish Military Academy since 2006.
- 2.** The Journal of Defence and War Studies cannot be sold or bought. The journal doesn't charge the authors for any process of the publication.
- 3.** The names and e-mails appearing in the Journal will only be used in compliance with the Journal's purpose.
- 4.** The linguistic, scientific and legal responsibility of the articles published in The Journal of Defence and War Studies belongs to the author. Publication rights belong to The Journal of Defence and War Studies. The printing and publishing rights are transferred to the Journal once the article is submitted. The published article cannot be reprinted, reproduced, or reused in another publishing without the editor's permission and it can only be used by giving reference. Editorial Board is free to publish the submitted articles.
- 5.** Ideas and opinions in these studies completely belong to the author and do not represent the official declarations or statements of National Defence University, National Defence Ministry or the Turkish Armed Forces. The author is completely responsible for erroneous information, deficient data or any other distortions. The data used on each study must be preserved by the author for following five years. There is no copyright payment for the article sent to the journal.
- 6.** Submitted articles are put in the order of priority by the Editorial Board and evaluated in terms of their suitability to the Journal's principles and guidelines. If the submitted article doesn't comply with the scientific measures and ethical/publication principles of the Journal and has more spelling mistakes than acceptable, it is sent to the author before being sent to the referee. The Editorial Board has the right to reject the submitted article directly.
- 7.** The articles less than 5000 words or more than 15000 words aren't accepted except for the Editorial Board's special consent.
- 8.** The Articles submitted to the Journal are forwarded to the referees (two referees) of the particular scientific by hiding the identity of the author if the articles meet the formatting requirement mentioned in the text formatting section and the publication board finds it appropriate for the subject. As the necessity of double-blind referee system, the article is sent to the referees

with no name and information of the author on it. Similarly, any information of the referee isn't given to the author of the article in this respect. If the evaluations of both referees turn out to be positive, the article is accepted for publication. In case one of the evaluations is positive and the other one is negative, the article is forwarded to a third referee. In the event that the editors or referees of the Journal request a change/correction in the text of candidate's article in terms of format, method or content, this situation is reported to the author and he/she is asked to amend the text again and deliver it in **10** days at the latest. The author can only make corrections in accordance with the referee's evaluations and findings. The amended text can be reviewed again in case the referee deems it necessary.

The articles submitted to the Journal are published with a final decision of the Editorial Board after two referees give approval as "publishable". The reasons why the articles are rejected are explained to the authors by the editors but the Journal doesn't have to give any reason why the article is rejected. The articles submitted to the Journal are not given back even they are published or not and the rejected articles aren't evaluated again.

ETİK KURALLAR

Yazarlar İçin

1. Dergiye gönderilen çalışmaların, özgün, bilimsel kuram ve metodolojiye uygun olması; mevcut uygulama ve kuramlara katkıda bulunması esastır. Çalışmalar Türkçe veya İngilizce hazırlanabilir. Dergiye gönderilen çalışmalar daha önce yurt içi ve yurt dışında herhangi bir yerde yayımlanmamış ve yayın için gönderilmemiş olmalıdır. Gönderilen çalışmaların daha önce başka bir yerde yayımlanıp yayımlanmadığını Dergi Yönetimi araştırmak mecburiyetinde değildir. Durumun etik sorumluluğu makale sahibine aittir. Çalışmanın dergimize yayımlanmak üzere gönderilmesi, yazarın bu konuda taahhüdü olarak değerlendirilir.
2. Bilimsel toplantılarda (kongre, sempozyum, seminer vb.) sunulmuş bir bildiriye dayanan aday makale, ilgili bildiri kitapçığında yayımlanmamış olması ve bu durumun belirtilmesi koşuluyla kabul edilebilir.
3. Dergiye gönderilen çalışma kapsamında gerçekleştirilmiş araştırma, veri toplama, analiz, araştırma sonuçları vb. bilgiler daha önce herhangi bir yerde yayımlanmış bir çalışmada kullanılmış ise makale içinde ve kaynakçada mutlaka belirtilmelidir.
4. Dergiye gönderilen çalışmaların birden fazla yazarı olması durumunda, makalenin yazarları, çalışmanın planlama, araştırma, hazırlama, yazıya dökme, düzenleme ve yayınlanacak son biçime getirme aşamalarında her birinin bizzat katkı sağladığını ve eşit sorumluluğa sahip olduklarını taahhüt ederler. Yazarların katkı oranları ve alanları farklı ise katkı oranı beyanı verilmelidir.
5. Dergiye gönderilen çalışmalar araştırma, veri toplama, analiz, araştırma sonuçları vb. konularda hiçbir şekilde uydurma (gerçekte olmayan) bilgi içeremez.
6. Yazarlar, sadece çalışmalarının ileri sürdüğü sonuçları ve çıkarımları destekleyen kaynaklardan değil, diğer bakış açılarını da destekleyen kaynaklardan da yararlandıklarını makalede ve kaynakçada göstermelidirler.
7. Bir araştırma kurumu/kuruluşu tarafından desteklenen çalışmalarda (TÜBİTAK, TÜİK, Türk Tarih Kurumu vb.), söz konusu kurumun/kuruluşun ve projenin adı, varsa, tarihi ve sayısı dipnotla belirtilmelidir.
8. Kongre ve sempozyum bildirilerinde toplantının adı, yeri ve tarihi belirtilmelidir.

9. Dergimize gönderilen çalışmalar düzenli bir şekilde intihal (plagiarism) taramasına tabi tutulmaktadır. Bu amaçla akademik çalışmalardaki intihalleri tespit etmek amacıyla *iThenticate* adlı intihal engelleme programından istifade edilmektedir.

10. Dergiye gönderilen çalışmalar Yükseköğretim Kurulu (YÖK) Genel Kurulunun 10 Kasım 2016 tarihli ve 2016.23.497 sayılı *Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma Yayın Etiği Yönergesi*, 03 Kasım 2020 tarihli *Millî Savunma Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Esasları* çerçevesinde ve *COPE (Committee on Publication Ethics)* (<http://publicationethics.org/international-standart-editors-and-authors>) standartlarında hazırlanmalıdır.

11. Dergiye gönderilen çalışmada insan ve/veya hayvanlar üzerinde yapılmış olan bir araştırma ya da araştırma sonunda paylaşılacak kişisel bilgiler var ise mutlaka yetkili etik kurulundan alınmış izin belgesi gönderilmelidir. İzin belgesi olmayan bu durumdaki çalışmalar kabul edilmez. Dergiye gönderilen çalışmalarda yetkili etik kurulundan izin alınmasını gerektiren durumlar şunlardır: Anket, mülâkat, odak grup çalışması, gözlem, deney, görüşme teknikleri kullanılarak katılımcılardan veri toplanmasını gerektiren nitel ya da nicel yaklaşımlarla yürütülen her türlü araştırmalar, insan ve hayvanların (materyal/veriler dâhil) deneysel ya da diğer bilimsel amaçlarla kullanılması, insanlar ve hayvanlar üzerinde yapılan klinik araştırmalar. Ayrıca olgu sunumlarında “Aydınlatılmış Onam Formunun” tesis edilip gönderilmesi, başkalarına ait ölçek, anket, fotoğrafların kullanımı için sahiplerinden izin alındığının belgelenmesi gerekmektedir. Kullanılan fikir ve sanat eserleri için telif hakları düzenlemelerine uyulması zorunludur.

12. Herhangi bir değerlendirme aşamasında akademik ve etik ilkelere uygunsuzluk tespit edilirse çalışmaların, hangi aşamada olursa olsun, değerlendirme süreci derhal durdurulur ve çalışma reddedilir

13. Genişletilmiş özet, Öz’de olduğu gibi araştırma ile ilgili amaç, problem, yöntem, bulgular ve sonuç bilgilerini içermelidir. Makalenizin yurt dışında atıf alabilmesi için bu önemlidir. Araştırma metninde yer almayan herhangi bir bulgu veya sonuç bulundurmamalıdır. Genişletilmiş özette metin içindeki bilgilere göndermede (Ör. Sayfa 2’de belirtildiği gibi; giriş kısmında da dile getirdiğimiz gibi vs.) bulunulmamalıdır.

14. Yazarlar makalelerinin öz bölümünde son paragrafta “Bu çalışma bilimsel araştırma ve etik kurallarına uygun olarak hazırlanmıştır. Bu çalışmada etik kurul izni veya yasal/özel izin gerektirecek bir içerik bulunmamaktadır. Çalışma ile ilgili herhangi bir çıkar çatışmasının

bulunmadığı SAVSAD Savunma ve Savaş Araştırmaları Dergisine yazar imzaları ile beyan edilmiştir.” ifadesini yazmak zorundadırlar. (Çalışmada izin alınması gereken bir içerik varsa, izinle ilgili bilgiler (kurul adı, tarih ve sayı no) ilk sayfada verilecek ve izin belgeleri çalışmanın sonuna eklenecektir.)”

Hakemler İçin

1. Hakemler, dergimiz için aday çalışmanın, bilimsellik, derginin yazım kuralları, yayın ilkeleri ve etik kurallara uygunluğunu ve akademik kalitesini tespit edecek en temel unsurlardır. Hakemler, bu anlayışla hareket etmeli ve akademik kaliteyi artırma sorumluluğuyla değerlendirme yapmalıdır.
2. Hakemler, yalnızca uygun bir değerlendirmeyi yapmak için gereken uzmanlığa sahip oldukları çalışmanın hakemliğini kabul etmelidirler.
3. Hakemler, çift-kör hakemlik kurallarına uymalı ve çalışmaya dair detayları her şekilde gizli tutmalıdırlar.
4. Hakemler, inceledikleri çalışmaya dair herhangi bir bilgiyi hiçbir şekilde başkalarıyla paylaşmamalıdır.
5. Hakemler, değerlendirmelerini tarafsızlık ilkesine uygun olarak yapmalıdır. Yalnızca çalışmaların bilimselliğini, alana katkısını, içeriğinin doğruluğunu, yazım şekil esaslarına ve akademik ölçütlere uygunluğunu değerlendirmelidir. Çalışmada ortaya konan fikirlerin hakemin fikirlerinden farklı olması değerlendirmeyi etkilememelidir.
6. Hakemler raporlarında hakaret içeren, küçümseyici ve itham edici ifadelerden kesinlikle kaçınmalıdır.
7. Hakemler, raporlarında net ve çalışmayla ilgili detaylı ifadeler kullanmalıdırlar. Yayımlanmasını uygun görmedikleri çalışmalarla ilgili değerlendirmelerinde, kararlarının dayandığı eksik ve kusurlu hususları somut bir şekilde göstermelidirler.
8. Hakemler, yazarların çalışmalarında tarafsızlık ilkesine bağlı kalıp kalmadıklarını değerlendirmeli; sadece çalışmanın ileri sürdüğü sonuçları ve çıkarımları destekleyen kaynaklardan değil, diğer bakış açılarını da destekleyen kaynaklardan da yararlandıklarını takip etmelidir.
9. Hakemler en geç **30 gün** içinde çalışmaları değerlendirmelidir. Şayet değerlendirme yapmayacaklarsa, hakemlik talebini almayı müteakip 1 hafta içerisinde hakemlik ret kararlarını dergiye bildirmelidirler.

10. Hakemler, değerlendirdikleri makalede herhangi bir çıkar atışması olduğundan şüphelendiklerinde değerlendirme süreci ile ilgili olarak dergi editörlüğüne bilgi vermeli ve gerekirse makale değerlendirmesini reddetmelidirler.

Editörler İçin

- 1.** Editörler, dergi etik kuralları ve yazım şekil esasları çerçevesinde gönderilen ve alana katkısı olacak çalışmaları değerlendirme sürecine kabul etmelidir.
- 2.** Editörler, kabul veya reddedilen çalışmalar ile herhangi bir çıkar atışması/ilişkisi içinde olmamalıdır.
- 3.** Editörler bir çalışmayı kabul etmek ya da reddetmek için tüm sorumluluğa ve yetkiye sahiptir.
- 4.** Dergi Yayın Kurulu, Sorumlu Yazı İşleri Mdrt ve Dergi Yayın Sekreteryası dergiye sunulan tüm çalışmaların mahremiyetini yayınlanana kadar temin etmekle yükümlüdür. alışmalarla ilgili yazar(lar)ı dışında hiç kimseye bilgi verilemez.
- 5.** Çift kör hakemlik prensibi gereği, hakemlerin ve yazarların isimlerinin karşılıklı olarak gizli tutulması editörlerin sorumluluğudur.
- 6.** Editörler, dergiye gönderilen çalışmaların intihal taramasını değerlendirme süreci başlamadan yapmalı ve intihal oluşumunun önüne geçmek için gerekli çabayı göstermelidir.
- 7.** Dergiye gönderilen çalışmaların intihal taraması, n inceleme, hakemlik, düzenleme ve yayımlama süreçlerinin vaktinde ve eksiksiz bir şekilde tamamlanması editörlerin görevidir.
- 8.** Editörler dergiye gönderilen çalışmaları kabul/ret ederken araştırma etik kurallara uygunluk ve akademik ölçütlere göre hareket etmelidir.

Okurlar İçin

Okurların SAVSAD Savunma ve Savaş Araştırmaları Dergisinde yayımlanan bir çalışmada önemli bir hata ya da yanlışlık fark ettiğinde ya da editoryal içerik ile ilgili herhangi bir tespiti (intihal, yinelenen makaleler vb.) hâlinde, durumu savsad@kho.msu.edu.tr adresine bildirmeleri memnuniyetle karşılanacak ve ivedi değerlendirmeye alınacaktır.

ETHICAL RULES

For Authors

1. To be accepted to the Journal, articles should be unique, convenient to scientific studies and methodologies, and should contribute to current applications and theories. Articles can be written either in English or in Turkish. The articles should not be published or sent to be published to any domestic or foreign party before. It is not under the Journal's responsibility to search this issue. Its ethical responsibility is the author's. The submission of the article is considered to be the commitment of the author in this respect.
2. The submitted articles that were presented in scientific meetings such as congress, symposium, seminar etc. can be accepted if they have not been published in the related proceedings document and this must be explicitly stated by the article author(s).
3. If any search, data collection, analysis, research result etc. within the context of the submitted article were used in any published study, it must be stated in both the article and its reference part.
4. In the event of having more than one author in the article, all authors undertake having equal responsibility and contributing equally to whole process of the article including planning, research, preparing, organizing, drafting, writing and submitting the last version of the article. If the participation rate differs, the authors must submit participation rate declaration.
5. The submitted articles cannot include fabricated (untrue) information in research, data collection, analysis, research results etc. issues.
6. The authors must show in their articles that they have not only referred to the sources supporting the idea/result of the article but also the ones supporting the opposing opinions in both the article and reference.
7. The articles that are supported by a research institute (TÜBİTAK, TÜİK, Türk Tarih Kurumu etc.) must state the name, date and number of the project in the footnote.
8. The name, place and date of the meeting must be stated in congress or symposium papers.
9. The articles sent to the journal are regularly examined against plagiarism. The application named *iThenticate* is used to prevent plagiarism.
10. The Articles submitted to the Journal have to be prepared in accordance with *The Directives of Scientific Search and Publication Ethics of the*

Board of Higher Education (Date: 10 November 2016, Number: 2016.23.497) and **The Directives of Scientific Search and Publication Ethics of National Defense University** (Date: 03 November 2020) and with the standards of COPE (Committee on Publication Ethics) (<http://publicationethics.org/international-standart-editors-and-authors>).

11. If the submitted article includes any research applied on humans/animals or any personal information to be shared, the author of the article must submit the proper permission documents taken from an authorized Research Ethics Committee. Such articles will not be accepted without a proper permission document. The situations that necessitate Research Ethics Committee approval are as follows: The researches that are carried out with qualitative and quantitative approaches necessitating data gathering by using questionnaire, focus group work, observation, experiment, interview technics; using of humans or animals for experimental or another scientific purposes; clinical researches on humans or animals. Consent form must be submitted in case reports. A permission document signed by the participants whose scale, questionnaire, photos are put in the study must be submitted to the Journal. It is obligatory to abide by the copyright issues.

12. In the event of finding that a study doesn't comply with academic and ethical principles, the process is stopped and the study is rejected.

13. The extended summary must include the aim, problem, method, findings, and the result information of the research. It is important for your article to be referred from abroad. The extended summary mustn't include any findings or results that aren't given in the article. The author mustn't refer to the article in the extended summary (E.g.: As mentioned in page 2 of the article, as mentioned in the introduction part etc.)

14. The authors must certainly state “This study was prepared in compliance with the scientific search and publication ethics. There is no content necessitating any permission from Ethical Board or any legal/special permission in this study. We/I, as the author(s) of the article, signed our/my declaration certifying that there was no conflict of interest in our/my article.” in the abstract.

For Referees

1. The referees are the fundamental elements to determine whether the submitted article is scientifically, grammatically, ethically and academically suitable to be published in the Journal of Defence and War Studies.

2. The referees must accept only the articles that they are qualified of evaluating according to their academic expertise.
3. The referees must abide by the rules of double-blind referee system and respect the confidentiality of the process and act accordingly.
4. The referees can't share any information in the article with the other parties.
5. The referees must abide by the principles of impartiality. They must evaluate the article in terms of scientific measures, its contribution to the field, the correctness of its content, its academic and grammatical suitability.
6. The referees must strongly abstain from using any kind of offensive, humiliating or accusatory statements in their reports.
7. The referees must use clear and detailed statements about the article. For the article they don't approve to be published, they must give concrete reasons explaining the missing or faulty points.
8. The referees must evaluate the authors' loyalty to the objectivity principles. The referees must feel content that the author does not only refer to the sources that support the argument in the article but also refer to the ones that support the other opinions as well.
9. The referees must evaluate the article within **30 days**. They must inform the Editorial Board as soon as possible if they can't evaluate.
10. When the referees realize/suspect that there is a conflict of interest in the study, they must inform the editorial board and if necessary reject the article.

For Editors

1. The editors must accept the articles that will contribute to the field in compliance with the search and ethical rules and text formatting of the Journal.
2. The editors mustn't be in any conflict of interest with the accepted/rejected articles.
3. The editors have the whole responsibility and authority to accept/reject the article.
4. The Publication Committee, Responsible Editor and Editorial Secretariat are obliged to keep all studies confidential until they are published. They can't give any details to anyone except the authors.

5. It is the editor's responsibility to keep any information of the referees and the authors mutually confidential in compliance with double-blind referee system.
6. The editors must check the article in terms of plagiarism before the evaluation process and take necessary measures to prevent plagiarism.
7. It is the editors responsibility to fulfill plagiarism scanning, pre-evaluation, referee process, editing and publishing process in time and flawlessly.
8. The editors must comply with the research and ethical rules and academic standards when accepting or rejecting the articles.

For Readers

If the readers find an important error or mistake in the article or find an editorial content problem (plagiarism, repeated article etc.), they will be highly welcomed when they inform the Editorial Board via savsad@kho.msu.edu.tr and it will be reacted immediately.

YAZARLAR İÇİN REHBER

1. Dergimize gönderilen çalışmalar müteakip maddelerde açıklanan yazım kurallarına ve biçimsel özelliklere göre hazırlanıp gönderilmelidir. Yayımlanmak üzere dergimize ulaşan bilimsel çalışmalar, ilk önce editörler tarafından yazım kuralları ve yayın ilkelerine uygunluk kriterleri esas alınarak incelenir. SAVSAD Savunma ve Savaş Araştırmaları Dergisi yazım kurallarına uygun olmayan çalışmalar hakem değerlendirmesine gönderilmeden önce yazım kurallarına göre tekrar gözden geçirilip düzenlenmesi için yazarlara geri gönderilir. Düzeltme sonrası dergimize tekrar gönderilen çalışmanın, dergimizin yazım ve biçim kurallarına uygunsuzluğunun tespiti halinde çalışma editör kurulunca doğrudan reddedilir.

2. Dergimize gönderilen çalışmalar yalın bir dil ve anlatımla yazılmalı, Türk Dil Kurumu Yayınları (2018) “Türkçe Yazım Kılavuzu” dikkate alınmalı ve dil bilgisi kurallarına uygun olarak hazırlanmalıdır.

3. Çalışmaların uzunluğu 5000-15000 kelime alt-üst sınırları arasında olacak şekilde hazırlanmalı, Times New Roman, 12 punto, iki yana yaslı, tek satır aralığında, A4 sayfa yapısına uygun yazılmalıdır. Kenar boşlukları sağ:4 cm, sol:4 cm, alt:4,6 cm, üst:4,6 cm ve cilt payı:0 olacak şekilde hazırlanmalıdır. Paragraflar bir sekme içeriden başlamalı ve paragraf aralığı 6 nk, ikinci seviye başlıklarda ise 12 nk boşluk, önce ve sonrasında olacak şekilde metin yapılandırılır. Çalışmanın başlığı Times New Roman, 14 punto, kalın ve ortalı olarak yazılmalıdır. Altına yan yana yazarların isimleri yazılmalı ve bir dipnot açılarak ⁽¹⁾ ilk sayfanın altında Times New Roman 9 punto olarak önce yazışma yapılacak irtibat yazarının unvanı, bağlı olduğu kurum/kuruluş adresi (okul, üniversite, fakülte ve bölümler açık olarak belirtilmelidir.) ile e-posta adresi ve ORCID, sonra diğer yazarların unvanı, bağlı olduğu kurum/kuruluş adresleri, e-posta adresleri ve ORCID yer almalıdır.

4. Türkçe çalışmalarda yazar isimlerinin altında 250 kelimeyi aşmayacak şekilde bir TÜRKÇE ÖZ yazılmalıdır (İngilizce Öz 300 kelimeyi aşmamalıdır). Türkçe özün altında MAKALENİN TÜRÜ belirtilmelidir. Alt satırda çalışmanın içeriğini yansıtabilecek şekilde ANAHTAR KELİMELELER (3 ile 10 arasında) yer almalı, alt satırda JEL kodlama sistemine göre ilgili olduğu bilimsel alan kodu büyük harfle yazılmalı ve en alt satırda da YAZARIN NOTU başlığında “Bu çalışma bilimsel araştırma ve etik kurallarına uygun olarak hazırlanmıştır. Bu çalışmada etik kurul izni veya yasal/özel izin gerektirecek bir içerik bulunmamaktadır.” ifadesi yazılmalıdır. (Çalışmada izin alınması gereken bir içerik varsa, izinle ilgili

bilgiler (kurul adı, tarih ve sayı no) bu bölümde verilecek ve izin belgeleri çalışmanın sonuna eklenecektir.) Ardından İngilizce olarak başlık (12 punto, kalın, küçük harfle, ilk harfleri büyük), öz, makalenin türü, anahtar kelimeler ve jel kodu yazılmalıdır. İngilizce çalışmalarda da aynı kurallar geçerli olmak üzere önce İngilizce öz sonra Türkçe öz yer almalıdır. Çalışmadaki her iki öz de Times New Roman, 9 punto, italik ve tek satır aralığı olarak yazılmalıdır.

5. Kaynakça kısmından sonra bilimsel yazım kurallarına uygun 500-1500 kelime aralığında “Genişletilmiş Özet”e (Extended Summary) yer verilecektir. Giriş, ana konu başlıkları ve sonuç olarak yapılandırılacak Genişletilmiş Özet (Times New Roman, 12 punto, tek satır aralığı) Türkçe makaleler için İngilizce, İngilizce makaleler için Türkçe olarak hazırlanacaktır.

6. Teknik terimler tırnak içinde yazılmalı veya açıklanmalıdır. Kavramlar için kısaltma kullanımından kaçınılmalıdır. Değişken isimleri metin içerisinde mümkün olduğunca kısaltmalarla değil, normal kelimelerle ifade edilmelidir. Kötüleyen, yanlış anlamalara sebep verecek ifade ve dil kullanımından kesinlikle kaçınılmalıdır.

7. Her tablo, şekil ve grafik için sıra numarası verilmeli (Tablo 1, Şekil 2, Grafik 1 gibi); tabloların başlığı üstte, şekiller ve grafiklerin başlığı ise altta yer almalı, başlıklar tablo veya şekle ortalanmış olarak ilk harfleri büyük yazılmalıdır. Tablo, şekil ve grafikler ile ilgili verilecek kaynak ve diğer bilgiler tablo, şekil ve grafiklerin altına sola yaslı, italik ve başlıksız olarak verilecektir. Tablo başlık, bilgi ve şekil içeriği Times New Roman 10 punto olarak yapılandırılacaktır. İstatistikler için virgülden sonra üç haneden fazlası yazılmamalıdır. Denklemlere sıra numarası verilmelidir. Sıra numarası ayraç içinde ve sayfanın sağ tarafında yer almalıdır.

8. SAVSAD Savunma ve Savaş Araştırmaları Dergisinde GİRİŞ, SONUÇ, KAYNAKÇA, EXTENDED SUMMARY bölümlerinin dışında makalelere ait en fazla beş seviye başlık kullanılmaktadır. Zorunlu olmadıkça beş seviyenin dışına çıkılmamalıdır. Başlıklara numara verilmemelidir.

GİRİŞ

Birinci Seviye	[1. seviye]
İkinci Seviye	[2. seviye]
(1,25 cm)Üçüncü seviye	[3. seviye]
(1,25 cm)Dördüncü seviye	[4. seviye]
(1,25 cm)Beşinci seviye	[5. seviye]

SONUÇ

KAYNAKÇA

EXTENDED SUMMARY

9. Dipnot vermekten olabildiğince kaçınılmalıdır. Dipnot verilmesi gerekiyorsa dipnotlar numaralandırılarak verilmeli, ayrıca dipnotlara ilişkin kaynakça makale sonunda, makale kaynakçasından önce verilmelidir. Sıralamalarda her madde bir sekme içeriden başlanarak numaralandırılmalıdır. Herhangi bir öncelik sırası gerek görülüyorsa örnekte gösterilen madde işareti de kullanılabilir.

1. Çalışanların bağlılığı,
  2. Çalışanların motivasyonu...
- Madde işareti kullanılabilir.

10. Test edilen her hipotez ayrı ayrı ifade edilmelidir. Her hipoteze ayrı numara verilmelidir (Hipotez 1 veya Hipotez 1a, 1b gibi). Hipotezler bir boşluk içeriden ve italik olarak yazılmalıdır. Örneğin:

Hipotez 1: Kamu örgütlerinde çalışan yöneticilerin özel kuruluşlarda çalışanlara göre güç mesafesi daha yüksektir.

11. Ekler başlıklandırılırken; “Ek A”, “Ek B” şeklinde sıralanmalı ve ek içinde derginin bahsedilen başlıklandırma kurallarına uyulmalıdır. Ek içindeki tablolar “Tablo A1, B1” şeklinde sıralanarak isimlendirilmelidir.

12. Atıflar yazar soyadları esas alınarak alfabetik sıraya göre düzenlenmelidir. Aynı yazar veya yazarların farklı çalışmalarında, çalışma tarihi daha eski olan önce yazılmalıdır. Aynı yazarın veya yazarların aynı tarihlerdeki çalışmalarında “a”, “b”, “c” şeklinde harfler çalışmanın yapıldığı yılın yanına yazılmalıdır. Temel olarak atıf yapılan her çalışmanın referansı aşağıdaki örneğe uygun olarak verilir.

İsim ve yıl: Örgütsel Nitelikteki Öncüller, Örgütsel Adalet Algısı (Brewer ve Kramer, 1986; Cremer, 2005a, 2005b; Lipponen, 2001, 2006) gibi faktörlerden...

Sadece yıl: Mael ve Ashforth (1992) tarafından geliştirilen...

13. Metin içinde kullanılacak atıf biçimleri aşağıda belirtilmiştir:

Tek yazarlı çalışmalar:

(Yeşilyurt, 2015, s. 58)

İki yazarlı çalışmalar:

(Yıldız ve Şahin, 2014)

Üç, dört ve beş yazarlı çalışmalar:

Üç, dört ve beş yazarlı çalışmalara atıf yapılırken sadece metin içindeki ilk göndermede tüm yazarların soyadları verilir. Diğer göndermeler için ilk yazarın soyadının yanına “ve diğerleri” ifadesi eklenmelidir. İngilizce yazılan makalelerde üç, dört ya da beş yazarlı yayımlara gönderme yapılırken ve diğerleri yerine “et al.” ifadesi kullanılmalıdır.

İlk atıf : (Kara, Şenoğlu, Yalçınmer ve Doğan, 2012)

Sonraki atıflar: (Kara ve diğerleri, 2012)

Altı ve daha fazla yazarı olan çalışmalar:

Altı ve daha fazla yazarı olan çalışmalara gönderme yapılırken sadece ilk yazarın soyadı belirtilir.

(Yılmaz ve diğerleri, 2006)

14. Bir yazarın düşüncelerinin yeniden ifade edilmesi zorsa veya anlamını yitirecekse 40 kelimedenden daha fazla olmayan atıflarda kaynaktan alınan ifade tırnak işareti içinde belirtilerek yazılmalı ve o ifadenin bulunduğu sayfanın numarası belirtilmelidir. Örneğin: (Öztürk, 2003, s. 147). Eğer 40 kelimedenden daha fazla atıf yapılması gerekiyorsa alıntı yapılan kısım, iki sekme içeriden, tırnak içinde yazılmalı, en sonuna alıntı yapıldığı yerdeki paragraf (para. 15) veya sayfa numarası (s. 25) belirtilmelidir.

15. Yazar ismi belirtilmemiş bir çalışmaya atıf yapılması gerekiyorsa ve bu çalışma süreli bir yayındaysa yayının ismi yazar olarak belirtilebilir. Örneğin; (Wall Street Journal, 2009), (Ticaret Bakanlığı, 1999). Aynı parantez içinde birden fazla çalışmaya atıf yapılacaksa çalışmalar alfabetik sıraya göre ve aralarına noktalı virgül konularak yazılmalıdır. Örneğin: (Abrams, 2000; Sullivan ve Hellman, 1999). İkincil kaynaklar, (Blau, 1964'ten akt. Tamer, 2003). Tamer'in (2003), Blau'dan (1964) aktardığına göre... şeklinde ifade edilerek ikincil kaynaklardan atıf yapıldığı belirtilmelidir.

16. Teşekkür notu: Eğer mali destek veya diğer yardımları için teşekkür etmek istediğiniz kişi veya kurumlar varsa, çalışmanın sonuna bir not ekleyerek teşekkürlerinizi iletebilirsiniz.

17. Elektronik kaynaklara atıf yaparken genel atıf kuralları geçerlidir (Yazar soyadı, yıl). Eğer bu bilgi mevcut değilse, kaynağa ulaşılan web adresi parantez içinde verilmelidir. Yani yazarı belli olmayan bir elektronik kaynağa atıf yapmak gerektiğinde web sitesi parantez içinde verilmelidir.

Şayet profesyonel bir web sitesine, veri tabanına veya bir projenin web sitesine atıf yapmak gerekiyorsa, elektronik adres parantez içinde verilmeli, kaynakçada da aşağıda ilgili bölümde verilen örnekte görüldüğü gibi belirtilmelidir. Örneğin: UNICEF web sitesi dünya çapında çocukların iyiliği için çalışan çeşitli yararlı kaynaklara bağlantılar sunmaktadır (<http://www.unicef.org>).

18. Kaynakça 11 punto olarak düzenlenecektir. Kaynakça ile ilgili ayrıntılı hususlar için **APA 6 (Publication manual of American Psychological Association,)** bilimsel yazı kriterlerine bakınız. Yazım kurallarıyla ilgili örnekler aşağıdadır:

Kitaplar

Brannick, M.T., Levine, E.L. ve Morgeson, F.P. (2007). *Job and work analysis*. London: Sage.

Bloch S. ve Whiteley P. (2010). *Düz bir dünyada yöneticilik*. (Çev. Ü. Şensoy), İstanbul: İş Bankası Yayınları.

O'Reilly, C., Snyder R. ve Boothe J. (1993). Effects of executive team demography on organizational change. İçinde G. Humber ve W. Glick (Ed.), *Organizational Change and Redesign: Ideas and Insights for Improving Performance* (s. 147-175). New York: Oxford University Press.

Makaleler

Levine, E.L., Ash, R.A. ve Bennett, N. (1980). Exploratory comparative study of four job analysis methods. *Journal of Applied Psychology*, 3(1), 524-535.

Yayımlanmamış Çalışmalar (Yüksek Lisans ve Doktora Tezi)

Dağ, İ. (1990). *Kontrol odağı, stresle başa çıkma stratejileri ve psikolojik belirti gösterme ilişkileri*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Welch, K.E. (Basım aşamasında). *Technical communication and physical location: Topoi and architecture in computer classrooms*. *Technical Communication Quarterly*, 14(3).

E-kitaplar

Shotton, M.A. (1989). *Computer addiction? A study of computer dependency*. <http://www.ebookstore.tandf.co.uk/html/index> adresinden alınmıştır.

Kongre Bildirileri

Gürbüz, S. (2008). *Stratejik insan kaynakları yönetiminin örgütsel performansa etkisi: Türkiye'nin en büyük 500 sanayi kuruluşu üzerinde bir araştırma*. 16. Ulusal Yönetim ve Organizasyon Kongresi, 16-18 Mayıs, Antalya, 899-903.

AUTHORS' GUIDELINES

- 1.** Studies/articles should be prepared and sent to the journal according to the writing rules being explained in the following steps below. Studies/articles that are not due to the Journal of Defence and War Studies Guidelines will be sent back to the author before the referees' evaluation. If the article is not due again, it will be rejected.
- 2.** The articles/studies should be prepared in plain language and in accordance with Turkish Spelling Dictionary(2018) of Turkish Language Society
- 3.** Articles/studies should be in 5000-15000 word limits, Times New Roman 12 font, justified, single-spaced and convenient to A4 sheet. Spaces should be right:4 cm, left:4 cm, bottom:4,6 cm, top:4,6 cm, and gutter:0. The paragraphs should start at an indent; spacing should be 6 nk for the first level and 12 nk for the second level titles and applied both before and after. The title of the study should be Times New Roman 14 font size, bold and centered. The names of the authors should be stated below the title with a footnote. In the footnote, the liaison author's title, address of author's organization (school, university, faculty, and departments should be stated clearly), e-mail, and ORCID number. Other authors' titles and the addresses of their organizations, e-mails, and ORCID numbers should be stated followingly. Related JEL code of the studies/ articles should be put at the end of the title with capital letters in parenthesis
- 4.** The studies/articles prepared in Turkish should include ABSTRACT (not more than 250-word, for English 300 words), ARTICLE TYPE, KEY WORDS (3 to 10 words), and JEL CODE in Turkish, followed by title (in small letters with first letters capital), abstract, article type, jel code and key words in English. The rules for the studies/articles in English should follow the same rules but vice versa for the language. Both of these abstracts should be in Times New Roman 12 font, single-spaced, and in italics.
- 5.** A 500-1500-word Extended Summary that is convenient to scientific writing rules should be located after References. The Extended Summary (composed of Introduction, Main Titles, and a Conclusion) will be written in English for articles/studies in Turkish, and in Turkish for articles/studies in English (Times New Roman 12 font, single-spaced).
- 6.** Technical words should be in quotation marks or be explained. Abbreviations should not be used for concepts. Variations should be explained with general statements, rather than using abbreviations. Any language that may cause misunderstandings should be avoided.

7. The tables, figures and graphs should be numbered (Figure 1, Table, and Graph 1). The titles of tables should be at the top, while the titles of figures and graphs should be at the bottom of the figure. These titles should be centered and the first letter should be uppercased. Reference or other information to be given for the tables, figures and graphs should be at the bottom, italic and with no title. The content, title, reference and information about the tables, figures graphs should be in Times New Roman 10 font size. For the statistics, no more than three numbers should be used after the comma. Equations should have a number that should be in brackets and located at the right side of the sheet.

8. Five title levels are used in the Journal of Defence and War Studies in addition to INTRODUCTION, CONCLUSION, REFERENCE, GENİŞLETİLMİŞ ÖZET parts and these five levels should not be exceeded, if it is not compulsory. Titles should not have numbers.

INTRODUCTION

First Level [1. level]

Second Level [2. level]

(1,25 cm)Third Level [3. level]

(1,25 cm)Fourth Level [4. level]

(1,25 cm)Fifth Level [5. level]

CONCLUSION

REFERENCE

GENİŞLETİLMİŞ ÖZET

9. Endnotes should be avoided at the most possible level. If it is necessary to use endnotes, those endnotes must be given with numbers and references to the end notes must be given at the end of the article before References. Each article in listings should be in one indent and numbered. If there is no priority between the articles, the symbol shown below is also applicable:

1. The devotion of workers,
  2. The motivation of workers...
- This symbol is also applicable.

10. Each tested hypothesis should be indicated separately and numbered individually (Hypothesis 1, Hypothesis 1a, 1b). Hypotheses should be in one indent and in italics. For example;

Hypothesis 1: The managers working on public organizations have higher power space than the managers working on private institutions.

11. Appendixes should be titled as “Appendix A”, “Appendix B” and should be convenient to titling rules. The tables in appendixes should be titled as (Table A1,B1).

12. Citations should be arranged alphabetically according to the last names of authors. In different studies of the same author/authors, the study with previous date should be stated before. The same studies of the same author/authors should include “a”, “b”, “c” next to the year in which the study was completed. Fundamentally, any reference can be cited as in the example shown below:

Name and Year: Organizational Premises, Organizational Justice Perception (Brewer and Cramer, 1986; Cramer, 2005a, 2005b; Lipponen, 2001, 2006)

Only Year: Mael and Ashforth (1992)

In studies with multiple authors, the first citation should include the names of all authors. Following citations should be abbreviated by using “et. all” If there are six or more authors, it can be stated as “et. all” after the last name of the author.

13. Citation giving rules and examples in the article are below:

One-author article:

(Yeşilyurt, 2015, s. 58)

Two-author article:

(Yıldız ve Şahin, 2014)

Three-four or Five author article:

While giving citation to three-four or five author articles, the surnames of the authors must be given only for the first citation. For the following citations the first author’s surname and “et al.” must be used.

First citation : (Kara, Şenoğlu, Yalçın ve Doğan, 2012)

Following citations: (Kara and et al., 2011)

Six or more author article:

While giving citation to six or more author articles the first author’s surname and “et al.” must be used.

(Yılmaz and et al., 2006)

14. If paraphrasing is difficult or causing vagueness, the quoted text with less than 40 words should be in quotation marks and the page number of the original document should be written. For example: (Öztürk, 2003, s. 147). Quoted texts with 40 or more words should be in quotation marks, two times indented, and paragraph (para.15) or page (p.25) should be stated at the end.

15. In studies with no names, the name of the periodical can be used as the name of the author. For example: (Wall Street Journal, 2009), (The Ministry of Trade, 1999). To state multiple sources in the same parentheses, they should be in alphabetical order, and a semicolon should separate each. For example: (Abrahams, 2000; Sullivan and Hellman, 1999). Secondary sources should be stated as (Blau, from Tamer in 1963, 2003), according to Tamer (2003) referencing Blau (1964).

16. When citing electronic sources, general rules are valid (last name, year). If the information is not reachable, the link of the source should be stated in parentheses. When citing a very professional web site, database or the website of a project, the link should be stated in parentheses and the source should be stated in the References as shown in the example. For example: The web site of the UNICEF facilitates to reach various sources which operates for the welfare of the children worldwide (<http://www.unicef.org>).

17. Acknowledgements: If there is any party that you would like to mention for their fiscal or other contributions, you are allowed to add a note at the end of the study and express your gratitude.

18. The References should be in 12 font size. For detailed information, see **APA 6 (Publication Manual of American Psychological Association)** scientific writing rules. Some examples of writing rules are given below:

Books

Brannick, M.T., Levine, E.L. ve Morgeson, F.P. (2007). *Job and work analysis*. London: Sage.

Bloch S. ve Whiteley P. (2010). *Düz bir dünyada yöneticilik*. (Çev. Ü. Şensoy), İstanbul: İş Bankası Yayınları.

O'Reilly, C., Snyder R. ve Boothe J. (1993). Effects of executive team demography on organizational change. İçinde G. Humber ve W. Glick (Ed.), *Organizational Change and Redesign: Ideas and Insights for Improving Performance* (ss. 147-175). New York: Oxford University Press.

Articles

Levine, E.L., Ash, R.A. ve Bennett, N. (1980). Exploratory comparative study of four job analysis methods. *Journal of Applied Psychology*, 3(1), 524-535.

Unpublished Studies (Postgraduate and Doctoral Dissertations)

Dağ, İ. (1990). *Kontrol odağı, stresle başa çıkma stratejileri ve psikolojik belirti gösterme ilişkileri*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Welch, K.E. (Basım aşamasında). *Technical communication and physical location: Topoi and architecture in computer classrooms*. *Technical Communication Quarterly*,14(3).

Congress Announcements

Gürbüz, S. (2008). *Stratejik insan kaynakları yönetiminin örgütsel performansa etkisi: Türkiye'nin en büyük 500 sanayi kuruluşu üzerinde bir araştırma*. 16. Ulusal Yönetim ve Organizasyon Kongresi, 16-18 Mayıs, Antalya, 899-903.

E-Books

Shotton, M.A. (1989). *Computer addiction? A study of computer dependency*. Retrieved from <http://www.ebookstore.tandf.co.uk/html/index>.